

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ТА БІЗНЕСУ

**ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
звітної наукової конференції
факультету за 2021 рік**

1-8 лютого 2022

Збірник тез звітної наукової конференції Львівського національного університету імені Івана Франка за 2021 рік (електронне видання) : Секція факультету управління фінансами та бізнесу, (Львів, 1-8 лютого 2022 р.). – Львів : ЛНУ ім. І.Франка, 2022. – 217 с.

Відповідальний за випуск *А.В. Стасишин*

Упорядники: *А.В. Стасишин*
В.Я. Дубик

Рекомендовано до випуску Вченою радою факультету управління фінансами та бізнесу Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 7 від 23 лютого 2022 р.).

© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2022

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Сташишин Андрій Васильович НАУКОВА РОБОТА НА ФАКУЛЬТЕТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ТА БІЗНЕСУ: ПІДСУМКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	7
Романів Євген Миколайович СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	13
Ситник Наталія Степанівна АДМІНІСТРАТИВНО-ФІНАНСОВА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	15
Комарницька Ганна Омелянівна ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ.....	19
Капленко Галина Вікторівна ЩЕ РАЗ ПРО ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРИНЦИПИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ....	24
Шевчук Ірина Богданівна ВПЛИВ КРИПТОВАЛЮТ НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІК В УКРАЇНІ.....	29

ПІДСЕКЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИМІРУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Сташишин Андрій Васильович КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ.....	34
Зеленко Василь Анатолійович АДАПТАЦІЯ ДОСВІДУ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ ФРАНЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ З РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ.....	36
Пікулик Оксана Іванівна ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ.....	40
Парубчак Іван Орестович ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ.....	45
Пак Наталія Тадеушівна БЮДЖЕТ УЧАСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ.....	48
Маліновська Ольга Ярославівна ДЕРЖАВНА СЛУЖБА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ.....	53
Куліш Інна Михайлівна СПІЛЬНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА.....	58
Табачук Андрій Ярославович ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ СУСПІЛЬСТВА.....	61
Подвірна Наталія Степанівна СПІВРОБІТНИЦТВО ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЩОДО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ.....	63

Нагорнюк Оксана Петрівна ЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	67
Микитенко Олександр Вадимович ПРОБЛЕМА РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ “НАРОД” І “НАЦІЯ” У ВІТЧИЗНЯНОМУ І МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	71

ПІДСЕКЦІЯ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА КОНТРОЛЮ

Приймак Світлана Вікторівна УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМ І МЕТОДІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ.....	75
Ярема Ярослав Романович ПОДАТКОВИЙ КОНТРОЛЬ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ.....	80
Петришин Людмила Петрівна НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ Й ОЦІНКА СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ.....	82
Гончарук Світлана Марківна ОСНОВНІ НАПРЯМИ АУДИТУ РОЗРАХУНКІВ З ОПЛАТИ ПРАЦІ.....	86
Шот Анна Петрівна ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙНОГО БІЗНЕС-КЛІМАТУ В УКРАЇНІ.....	90
Лобода Наталія Олександрівна РИНОК ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ У ДИНАМІЦІ КОРОНОКРИЗИ.....	95
Шевців Любов Юліанівна ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	98
Долбнева Деніза Вадимівна КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ РОЗСЛІДУВАНЬ ФІНАНСОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УКРАЇНІ.....	103

ПІДСЕКЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В БІЗНЕСІ ТА **МОДЕЛЮВАННЯ**

Задорожна Анна Володимирівна ОСНОВНІ ШЛЯХИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	106
Мишишин Орест Якович АНАЛІЗ КРИЗОВИХ ЯВИЩ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ НА ОСНОВІ GDP КРАЇН.....	109
Стадник Юліанна Андріївна, Руда Ірина Ігорівна ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РИНКУ КРИПТОВАЛЮТ.....	111
Васьків Оксана Миколаївна ТЕНДЕНЦІЇ HR-АНАЛІТИКИ.....	114
Ситник Володимир Юрійович ЦИФРОВІ ФІНАНСОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	118
Старух Анна Ігорівна, Депутат Богдан Ярославович МОДЕЛЮВАННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ В ІТ-ГАЛУЗІ.....	120

ПІДСЕКЦІЯ БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Карпінський Борис Андрійович СТРАТЕГІОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВОТВОРЧОГО ПАТРІОТИЗМУ НАЦІЇ Й ПОВЕДІНКОВИХ ФІНАНСІВ.....	126
Бобко Лариса Олександрівна ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	131
Васьківська Катерина Володимирівна МОДЕРНІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ.....	134
Герасименко Олена Вікторівна ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ.....	140
Маліновська Ольга Ярославівна РОЗВИТОК ТА СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ “СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ” ЯК МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ ТА УЗГОДЖЕННЯ ІНТЕРЕСІВ СОЦІАЛЬНИХ СУБ’ЄКТІВ.....	145
Решота Олена Анатоліївна ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	149
Саєвич Роман Володимирович НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ З ГРОМАДСЬКІСТЮ.....	153

ПІДСЕКЦІЯ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Ватаманюк-Зелінська Уляна Зеновіївна ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРНИХ ПРОЄКТІВ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ.....	158
Голинський Юрій Олегович ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПРОЄКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ПРОЦЕСІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ МИТНИХ ОРГАНІВ.....	160
Блащук-Дев'яткіна Наталія Зеновіївна СТАН ФІНАНСУВАННЯ МОЛОДІЖНОГО БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	163
Гринчишин Ярослав Миколайович ПРЕВЕНТИВНА РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ.....	167
Дубик Вікторія Яківна ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19....	170
Західна Оксана Романівна, Петик Любов Орестівна ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗШИРЕННЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	173
Клепанчук Ольга Юріївна РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ЗОВНІШНІХ БОРГІВ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ.....	176
Завальницька Надія Богданівна РЕПУТАЦІЙНІ ВТРАТИ: НЕБЕЗПЕКИ ТА МОЖЛИВОСТІ УНИКНЕННЯ.....	178
Попович Дарія Володимирівна ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВРЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СТРАХОВОГО РИНКУ ...	182
Татарин Наталія Богданівна МОДЕРНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	186

Шушкова Юлія Володимирівна ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ.....	189
Ясіновська Ірина Фантинівна ФІНАНСОВИЙ СТАН МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ.....	192
Сич Ольга Анатоліївна ДІНСТРУМЕНТИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ДОСВІД ЄС ДЛЯ УКРАЇНИ	195
Круглякова Віра Володимирівна ЗОВНІШНІЙ ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І МОЖЛИВОСТІ ЙОГО СКОРОЧЕННЯ.....	200
Слобода Лариса Ярославівна УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ФІНТЕХ КОМПАНІЙ.....	204
Назаркевич Ігор Богданович ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН....	208
Смолінська Софія Дмитрівна ОСОБЛИВОСТІ БРЕНДИНГУ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	209
Ярема Марія Михайлівна ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ЦИФРОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ В УКРАЇНІ.....	213

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Сташин Андрій Васильович

кандидат економічних наук, доцент,

декан факультету управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

НАУКОВА РОБОТА НА ФАКУЛЬТЕТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ТА БІЗНЕСУ: ПІДСУМКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Підготовка фахівців на факультеті ведеться за такими спеціальностями 051 – «Економіка» (спеціалізація «Інформаційні технології в бізнесі»), 071 – «Облік і оподаткування» (спеціалізація «Облік, аналіз та фінансові розслідування»), 072 – «Фінанси, банківська справа та страхування» (спеціалізації «Фінанси, митна та податкова справа» і «Управління фінансами та правове забезпечення бізнесу») та 281 – «Публічне управління та адміністрування» (спеціалізація «Публічне управління та адміністрування»).

Місія факультету управління фінансами та бізнесу Львівського національного університету імені Івана Франка в першу чергу націлена на формування гармонійно розвиненої особистості – висококваліфікованих економістів та управлінців, справжніх професіоналів для наукової та практичної роботи у сфері фінансів та бізнесу.

Пріоритетними напрямками наукової діяльності на факультеті є : дослідження проблем соціально-економічного розвитку України в умовах міжнародної нестабільності, основні аспекти бюджетно-податкової політики активізації підприємництва у стратегії забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, розробка ідентифікаційних ознак, оцінювання та управління державотворчим патріотизмом нації на кількісній основі в умовах реформування владних повноважень, пошук шляхів гармонізації обліку і аудиту в умовах євроінтеграції, розробка методології формування управлінських рішень з використанням математичних методів та інформаційних технологій, особливості фінансового забезпечення розвитку приміських територій.

Наукова та науково-технічна діяльність займає важливе місце у системі функціонування факультету управління фінансами та бізнесу. Зокрема, у 2021 році потреби навчального процесу та виконання науково-дослідної тематики забезпечували 56 штатних працівників з числа професорсько-викладацького складу (з них 12 докторів наук та 41 кандидат наук).

За аналогічний період у 2020 році до навчального процесу було залучено 56 штатних працівників з числа професорсько-викладацького складу, (з них 9 докторів наук, та 45 кандидатів наук), а у 2019 році було 53 штатних працівники.

Спостерігається суттєве зменшення чисельності працівників, які працюють за зовнішнім сумісництвом – з 8 осіб в 2015 році, до 3-ох осіб у 2021 році.

Роки	Науково-педагогічні кадри факультету			
	всього	доктори наук	кандидати наук	старші викладачі, асистенти
2018	54	4	47	3
2019	53	7	42	4
2020	56	9	45	2
2021	56	12	41	3

У звітному періоді на факультеті маємо 3 захисти докторських дисертацій:

- Шушкова Юлія Володимирівна «Технологічна модернізація як основа реіндустріалізації національної економіки» (08.00.03 – економіка та управління національним господарством);

- Назаркевич Ігор Богданович «Державне регулювання структурних змін в економіці України» (08.00.03 – економіка та управління національним господарством);

- Пелехатий Андрій Олегович «Бюджетна політика у забезпеченні розвитку територій України» (08.00.08 – гроші, фінанси і кредит).

Зазначимо, що факультет управління фінансами та бізнесу активно здійснює пошук додаткових джерел фінансування.

Відтак, у звітному періоді факультет отримував фінансування від виконання міжнародного грантового проекту.

Отже, у 2021 році на факультеті виконувався проєкт в рамках програми Жана Моне «Ревіталізація міста – досвід ЄС для України» - «Urban Revitalization - an EU Experience for Ukraine» (620957-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE). Загальний обсяг фінансування 21168 євро

Проєкт «Ревіталізація міста – досвід ЄС для України»/«Urban Revitalization – an EU Experience for Ukraine» передбачає поширення знань про політику ЄС щодо сталого розвитку та ревіталізації міст. Проєкт стимулюватиме дослідження практик Європейського Союзу в цій сфері, сприятиме отриманню нових компетенцій учасниками школи. Значний досвід ревіталізації територій, яким володіє ЄС, буде імплементовано у розробку стратегій ревіталізації українських міст.

У звітному періоді в рамках проєкту було проведено круглий стіл «Презентація проєкту Модуль Жана Моне програми «Erasmus+» – «Ревіталізація міст – досвід ЄС для України». Вібулася Літня школа «Ревіталізація міст – досвід ЄС для України». Проведено секційне засідання у II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Державна фінансова

політика України в умовах євроінтеграції: погляди науковців і практиків» 18.02.2021 р. Відбулася панельна дискусія про співпрацю фондів ЄС з Україною.

Загалом, на факультеті функціонує 5 випускових кафедр. Професорсько-викладацький склад кожної кафедри працює над кафедральною науково-дослідною роботою в межах робочого часу. В межах цих тем професорсько-викладацький склад кожної кафедри видає монографії, підручники посібники та наукові публікації.

Показовим є й те, що у 2021 році викладачі факультету успішно пройшли міжнародні он-лайн стажування в різних країнах Європи: Польщі, Японії, Нідерландах, Болгарії, тощо.

Ще одним стратегічним напрямом діяльності факультету управління фінансами та бізнесу є науково-дослідна співпраця з установами Академії наук України та фінансовими установами, а саме:

- Головним управлінням Державної податкової служби України у Львівській обл.,
- Львівською митницею ДФС України,
- Західним офісом Державної аудиторської служби України,
- Департаментом фінансів ЛОДА,
- Департаментом освіти і науки ЛОДА,
- банківськими установами,
- страховими і консалтинговими компаніями, та іншими фінансовими установами .

В рамках цієї співпраці:

- виконуються спільні наукові проекти;
- залучаються провідні спеціалісти державних установ, банківських установ, страхових компаній, департаментів ЛОДА до спільної організації та проведення лекцій-диспутів, наукових семінарів, науково-практичних конференцій, симпозіумів, круглих столів, навчальних тренінгів та інших заходів;
- організовуються стажування та практики для викладачів і студентів факультету;
- проводяться виїзні оглядові лекції, екскурсії тощо.

Також, з метою розв'язання освітніх і соціально-економічних проблем Львівщини науково-педагогічні працівники та студенти факультету активно співпрацюють з Міською радою м. Львова, зокрема: поглиблено наукову співпрацю з Інститутом міста через розширення участі кафедр в загальноукраїнських і міжнародних проектах з проблем фінансів, публікування наукових статей, участь у конкурсах ЛМР; залучення молоді до навчання в органах місцевого самоврядування на благо громади міста Львова, самореалізації та для формування резерву молодих, кваліфікованих кадрів.

Тобто, факультет тісно підтримує зв'язки з майбутніми роботодавцями у різних сферах економічного, фінансового та наукового профілю.

У 2021 році викладацьким складом факультету опубліковано 11 колективних монографій, 4 навчальних посібники та 4 збірники наукових праць (рис. 1.).

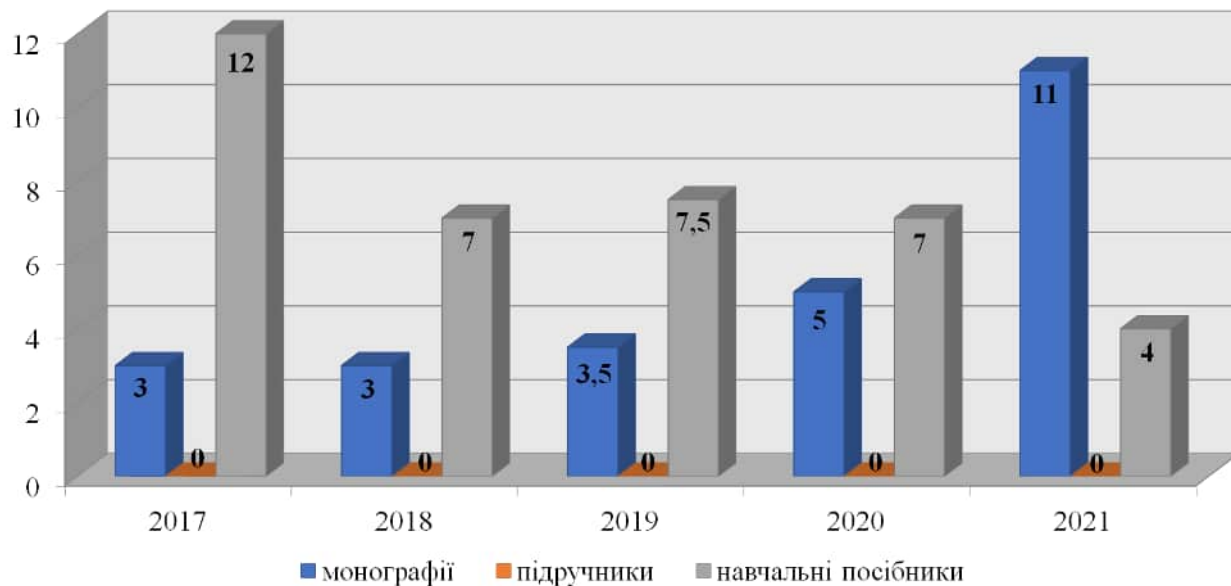

Рис. 1. Публікації викладачів факультету управління фінансами та бізнесу

Щодо публікації статей, то у звітному періоді викладачами факультету опубліковано 94 публікації у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних (6 Scopus, 6 Web of Science та 82 - з Index Copernicus) та 25 публікацій у фахових виданнях України (рис. 2.).

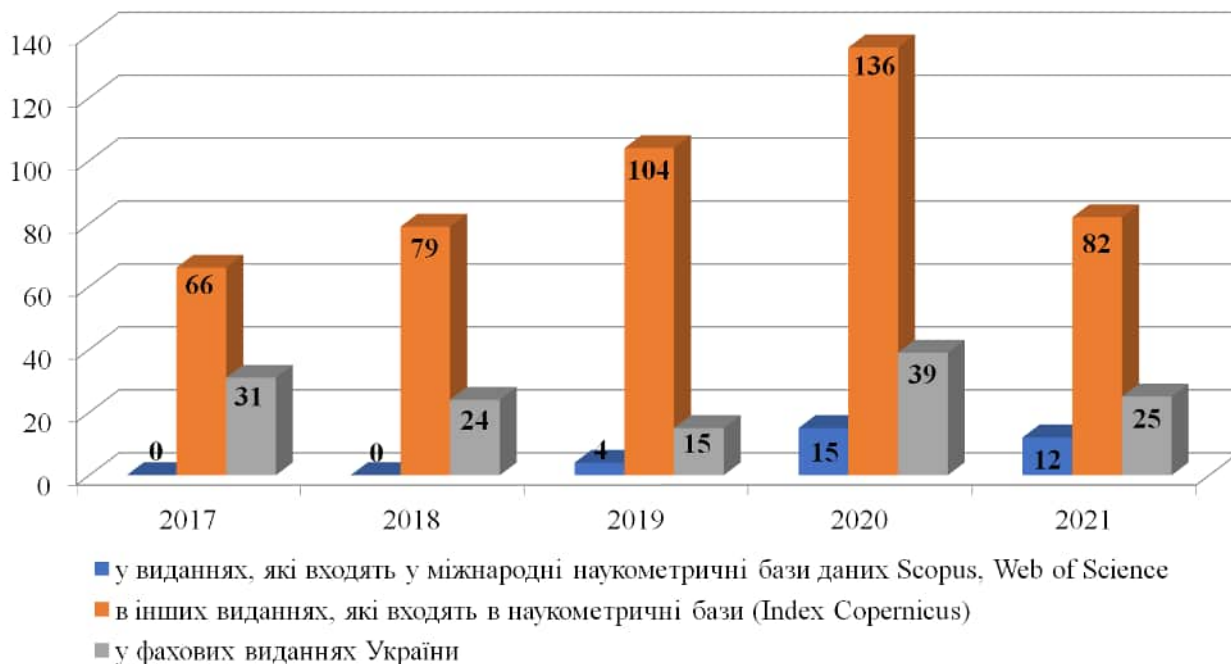

Рис. 2. Публікація статей викладачами факультету управління фінансами та бізнесу

Показовим є і те, що працівники факультету беруть активну участь у міжнародних та вітчизняних конференціях. У звітному періоді викладачами було представлено 139 тез на міжнародних конференціях, 132 тези на вітчизняних конференціях.

Також, хочеться відмітити, що факультетом було організовано і проведено:

II Всеукраїнська науково-практична конференція «Державна фінансова політика України в умовах євроінтеграції: погляди науковців та практиків», проведена кафедрою фінансового менеджменту 18 лютого 2021 року.

У ній приймали участь науковці, практики, аспіранти та молоді вчені більш ніж 10 ВНЗ України. А саме: Львівський національний університет імені Івана Франка, Університет державної фіскальної служби України (м. Ірпінь), Університет митної справи та фінансів (м. Дніпро), Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Івано-франківський національний технічний університет нафти і газу, Криворізький національний університет, Міжнародний університет фінансів (м. Київ), Львівський торговельно-економічний університет (м. Львів), Дніпропетровський національний університет ім. Олеса Гончара, Національний університет «Львівська політехніка» та ін.

III Міжнародну науково-практичну конференцію «Сучасна парадигма публічного управління», 17-18 жовтня 2021 року.

Проблеми, що висвітлювались у ході проведення конференції: актуальні проблеми теорії та практики публічного управління та адміністрування, питання підвищення якості наукових досліджень та вектори поєднання зусиль вищих закладів освіти, наукових установ, органів влади та місцевого самоврядування, бізнес-структур та громадськості щодо пошуку спільних ефективних підходів до вирішення актуальних проблем та впровадження його результатів у практику публічного управління та адміністрування.

Базові площадки конференції: Львівський національний університет імені Івана Франка (факультет управління фінансами та бізнесу), Національний університет «Чернігівська політехніка» (ННІ менеджменту, харчових технологій та торгівлі), Івано-Франківська обласна державна адміністрація, Університет DTI (Словаччина), Муніципалітет Gminy Gromadka (Польща), Національний інститут економічних досліджень (Грузія).

У межах III Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна парадигма публічного управління» протягом вересня-жовтня 2021 р. відбулося дистанційне стажування за напрямом «Публічне управління та бізнес-адміністрування» (з видачею сертифіката у форматі 2-ECTS за підписами організаторів з української та грузинської сторін). Учасники стажування мають можливість опублікувати англійську статтю у журналі «Innovative Economics and Management» (National Institute for Economic Research, Georgia). Даний журнал

являє собою спільне видання Національного інституту економічних досліджень і Батумського інституту навігації (Грузія).

Уже традиційно, з 1 по 8 лютого 2021 року на факультеті управління фінансами та бізнесу ЛНУ імені Івана Франка проводилась Звітна наукова конференція університету за 2020 рік. Секція управління фінансами та бізнесу. Її проведення є доброю традицією для підведення підсумків щодо стану, тенденцій та перспектив розвитку наукової діяльності факультету загалом та кафедр зокрема.

Науково-дослідна та інноваційна робота студентів і молодих вчених факультету управління фінансами та бізнесу організовується і спрямовується 5-ма кафедрами факультету. На факультеті функціонують **7 студентських наукових гуртків** за відповідними напрямками та науковими інтересами. Із результатами своїх наукових досліджень студенти беруть активну участь у вузівських, регіональних, всеукраїнських та міжнародних конференціях, семінарах, круглих столах, наукових диспутах та інших наукових заходах.

Студентами було опубліковано одноосібно або спільно з науковими керівниками кафедр факультету 293 тези доповідей на конференціях та 49 статей у фахових виданнях України (рис. 3).

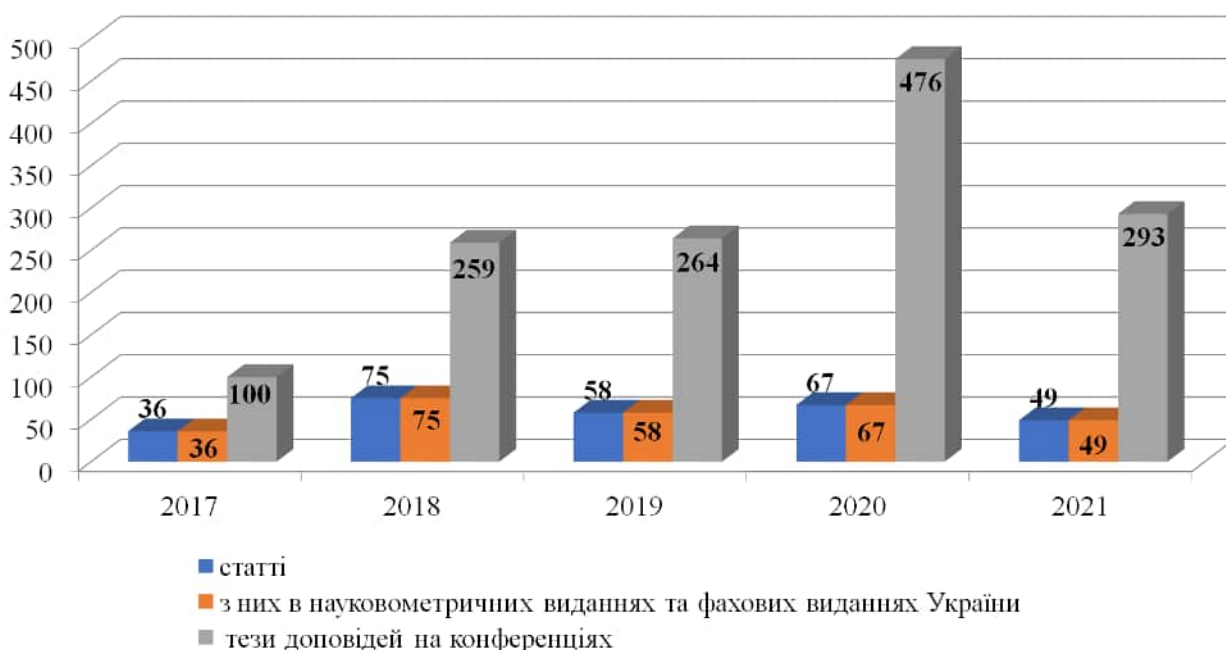

Рис. 3. Студентська наукова робота на факультеті управління фінансами та бізнесу

Також, у звітному періоді студенти факультету стали призерами Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт:

- Студентка 3 курсу, групи УФО-31с Бойко Олександра Олександрівна зайняла 1-ше місце зі спеціальності “Облік і оподаткування”;

- Студентка 3 курсу, групи УФП-31с Вовк Вікторія Вікторівна зайняла 3-тє місце зі спеціальності “Публічне управління та адміністрування”.

Ткож студенти факультету у 2021 році отримали іменні стипендії:

Жовтяк Катерина (УФФМ-21с) - Академічна стипендія імені Христофора Барановського

Кобець Катерина (УФПМ-21с) - Академічна стипендія імені Симона Петлюри

Тех Сергій (УФЕ-21с) - Академічна стипендія імені Героїв Небесної сотні.

Романів Євген Миколайович

кандидат економічних наук, професор,

в.о. завідувача кафедри обліку, аналізу і контролю

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет ім. Івана Франка

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Фінансова система країни відіграє важливу роль у реалізації соціально-економічних функцій держави. В той же час забезпечення фінансово-економічної сфери як для окремого підприємства, так і держави в цілому неможливе без належного використання консалтингових та аутсорсингових послуг фінансових розслідувань з метою забезпечення належної економічної безпеки. Для цього зумовлюється потреба формування нових підходів до реорганізації усієї системи боротьби із правопорушеннями у фінансово-економічній сфері та приведення її у відповідність до чинного вітчизняного законодавства та міжнародних вимог із врахуванням національних особливостей кожної країни.

Аналізуючи дослідження теоретичних і практичних аспектів фінансових розслідувань економічних правопорушень слід виокремити основні завдання і тенденції:

1. Дослідити основні законодавчі і нормативно-правові акти, що регулюють питання проведення розслідувань економічних правопорушень.
2. Розкрити сутність і особливості фінансових розслідувань таких порушень.
3. Проаналізувати види відповідальності за здійснення економічних правопорушень і попереджувальні заходи щодо їх недопущення надалі.
4. Запропонувати шляхи удосконалення порядку проведення аналітично-консультаційного порядку фінансових розслідувань економічних правопорушень.
5. Внести конкретні пропозиції щодо створення нових або практичного удосконалення роботи діючих державних інституцій у сфері боротьби з економічними правопорушеннями з використанням досвіду зарубіжних країн.

Враховуючи наведені вище завдання та сучасні тенденції фінансових розслідувань у сфері економіки і виникла нагальна потреба у створенні Бюро економічної безпеки України.

Державні інституції, що беруть участь у розслідуванні економічних правопорушень потребують нагальної перебудови і вдосконалення своєї роботи з врахуванням чинного законодавства.

Правове регулювання розслідування правопорушень у сфері економіки України базується на законодавчих та нормативно-правових актах, що регулюють фінансово-бюджетні відносини та правоохоронну і контрольну-аналітичну діяльність суб'єктів господарювання і бюджетних установ.

Важливе значення для проведення фінансових розслідувань мають також такі законодавчі та правові акти, як Кримінальний кодекс України, Кримінально-процесуальний кодекс України, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також відомчі нормативно-правові акти [3,5].

Нещодавно прийнятий Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28 січня 2021 року № 1150-IX передбачає правові аспекти організації та діяльності агентства економічної безпеки, як єдиної державної інституції для проведення фінансових розслідувань.

Закон визначає його функції: аналітичну, економічну, правоохоронну, інформаційну тощо. На Бюро відповідно до цього Закону покладено роботу щодо організації і проведення досудового розслідування правопорушень у фінансовому секторі економіки, визначено їх основні права і обов'язки, методи і принципи, які повинні застосовувати оперативні підрозділи. Передбачено також створення в агентстві економічної безпеки Ради громадського контролю, як постійно діючого колегіального виборчого органу для забезпечення прозорості та громадського контролю за діяльністю Бюро [4].

Дослідження роботи державних установ, які законно уповноважені проводити фінансові розслідування економічних правопорушень показують, що через різну природу, складність та структуру таких злочинів їх досить багато. До цих інституцій, крім вище згаданого новоутвореного у 2021 році Бюро економічної безпеки, відносяться: Національне антикорупційне бюро, Служба безпеки України, Національна поліція та Прокуратура України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП).

В результаті проведеного дослідження обґрунтовано сучасні тенденції фінансових розслідувань правопорушень у сфері економіки в Україні шляхом трансформації системи правоохоронних органів з врахуванням досвіду країн ЄС та вимог сьогодення.

Список літератури:

1. Бюджетний кодекс України. Закон України від 08.07.2010 року № 2456-VI (зі змінами і доповненнями).
2. Податковий кодекс України. Закон України від 02.12.2010 року № 2755-VI (зі змінами і доповненнями).
3. Кримінально-процесуальний кодекс України від 18.04.2010 року № 4651-VI (зі змінами і доповненнями).
4. Про Бюро економічної безпеки. Закон України від 28.01.2021 року № 1150-IX.
5. Про оперативно-розшукову діяльність. Закон України від 18.02.1992 року № 2135-XII.

Ситник Наталія Степанівна

докторка економічних наук, професорка,
завідувачка кафедри фінансового менеджменту
факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

АДМІНІСТРАТИВНО-ФІНАНSOVA ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ:

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Розвиток адміністративно-територіальних одиниць у процесі реалізації сучасної бюджетної політики України передбачає оцінку фінансових можливостей територіальних громад, тобто їх фінансового потенціалу та створення моделі ефективного управління ним з передачею більшої кількості повноважень та фінансових ресурсів на регіональний та місцевий рівень.

Вихідною точкою процесу активного впровадження та поступової реалізації реформ в Україні стала ратифікація Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. В межах Угоди були визначені пріоритетні напрямки подальшого розвитку нашої держави, які знайшли своє відображення в Стратегії сталого розвитку «Україна-2020». Даною Стратегією було задекларовано 62 секторальні реформи, серед яких провідне місце займають реформа державного управління та адміністративно-фінансова децентралізація [1, с. 47].

Адміністративно-фінансову децентралізацію розглядають як:

- процес передачі та делегування повноважень із загальнодержавного рівня на місцевий;
- переміщення певного обсягу фінансових ресурсів державного сектору на регіональний (субнаціональний) та місцевий рівень [2, с. 19].

Політика адміністративно-фінансової децентралізації передбачає побудову ефективної та раціональної моделі територіальної організації влади в державі із забезпеченням ресурсної спроможності та посилення фінансової самодостатності місцевого самоврядування та максимального наближення публічних послуг до споживача [3, с. 76].

Основним документом, який спрямований на визначення умов та напрямів реалізації реформи децентралізації в Україні є Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 року, яка передбачає:

- утворення об'єднаних територіальних громад та забезпечення їх організаційної, правової та матеріальної спроможності;
- забезпечення якості публічних послуг із запровадженням чітких стандартів та максимальної доступності для споживача;
- формування ефективної системи органів місцевого самоврядування і чіткого розподілу повноважень між ними;
- створення правового підґрунтя та стимулювання залучення громадян до вирішення питань соціально-економічного розвитку громади;
- зміна статусу місцевих державних адміністрацій з органів загальної компетенції на контрольно-наглядові органи у системі виконавчої влади;
- впровадження механізмів здійснення контролю за рівнем надання органами місцевого самоврядування публічних послуг з боку місцевих державних адміністрацій та населення безпосередньо [4].

Перший етап реформи децентралізації в Україні передбачав створення законодавчого підґрунтя для докорінної зміни системи влади та її територіальної основи на усіх рівнях управління.

Другий етап децентралізації безпосередньо спрямований на формування базового рівня місцевого самоврядування.

В рамках реформи адміністративно-фінансової децентралізації було визначено основні напрями її реалізації:

- адміністративно-територіальний устрій;
- децентралізація влади і реформа місцевого самоврядування;
- реформування державної служби.

В межах кожного напрямку реформи децентралізації визначено особливості формування нормативно-правової бази :

- створення механізму формування спроможних територіальних громад шляхом їхнього об'єднання;

Реалізація реформи розпочалася із прийняття у 2015 р. Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», у якому було визначено принципи, основні умови, порядок, форми державної підтримки добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст. Закон спрямований на формування дієздатних територіальних громад, що можуть забезпечити надання якісних базових соціальних та адміністративних послуг населенню, поліпшення умов сталого розвитку відповідних територій, ефективне використання бюджетних коштів та інших ресурсів [5]. 8 квітня 2015 року Постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Методику формування спроможних територіальних громад, де охарактеризовано умови формування спроможних територіальних громад, критерії визначення адміністративних центрів об'єднаних громад, порядок розроблення і схвалення перспективних планів формування територій громад.

➤ законодавче та нормативне забезпечення бюджетної децентралізації, формування та виконання бюджетів територіальних громад;

Даний етап передбачав внесення змін до Бюджетного кодексу України, що дозволило розширити дохідну базу місцевих бюджетів через зарахування до них державного мита, плати за надання державних послуг, збільшення відсотка зарахування екологічного податку та закріплення за місцевими бюджетами стабільних джерел фінансових ресурсів – податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки. Окрім того, зміни бюджетного законодавства стосувалися і міжбюджетних відносин в частині запровадження нових видів трансфертів та нової системи бюджетного вирівнювання.

➤ створення правових засад для реформування територіальної організації влади та місцевого самоврядування;

Комплексне реформування територіальної організації влади та зміна адміністративно-територіального устрою потребували внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади. Запропонованими змінами передбачено посилення конституційно-правового статусу місцевого самоврядування, закріплено, що громада є первинною одиницею у системі адміністративно-територіального устрою України, передбачено утворення виконавчих органів місцевого самоврядування, закріплено матеріально-фінансову основу місцевого самоврядування.

➤ формування системи інституційного забезпечення проведення реформи адміністративно-фінансової децентралізації;

У вересня 2015 року було утворено Міжвідомчу координаційну комісію з питань регіонального розвитку як інституційний майданчик для координації дій органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування в процесі формування та реалізації державної регіональної політики. З метою сприяння налагодженню ефективної взаємодії державних

органів з органами місцевого самоврядування у питаннях напрацювання оптимальної моделі розвитку місцевого самоврядування, територіальної організації влади, вирішення проблемних питань життєзабезпечення регіонів, при Президентові України було утворено консультативно-дорадчий орган – Раду регіонального розвитку. Для посилення зв'язків Верховної Ради України з органами місцевого самоврядування, їх асоціаціями, територіальними громадами, надання інформаційно-консультативної допомоги органам місцевого самоврядування, сприяння у вирішенні організаційних питань щодо їх співпраці з парламентом створено Парламентський офіс місцевого самоврядування [6, с. 10-11].

Незважаючи на наявність істотного прогресу у створенні законодавчого підґрунтя для реформи адміністративно-фінансової децентралізації багато питань все ще потребують удосконалення їхнього правового регулювання або ж все ще залишаються законодавчо не закріплені. А тому для подальшого успішного просування реформи децентралізації необхідне прийняття ще ряду важливих нормативно-правових актів.

Список літератури:

1. Патицька Х. Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації: монографія. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2019. 209 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20190007.pdf>.
2. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / за ред. Кравціва В. С., Сторонянської І. З. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України, 2020. 531 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20200001.pdf>
3. Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е., та ін. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. – К. : ТОВ «Софія». 2012. 128 с. URL: [https://despro.org.ua/media/upload/decentral_zac_ua_publ_chno_vladi_dosv_d_evropeyskih_derzh_av_ta_perspektivi_ukra_ni\(2\).pdf](https://despro.org.ua/media/upload/decentral_zac_ua_publ_chno_vladi_dosv_d_evropeyskih_derzh_av_ta_perspektivi_ukra_ni(2).pdf)
4. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (дата звернення: листопад 2021)
5. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5.02.2015 р. № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
6. Павлюк А. П. Напрями удосконалення інституційно-правового забезпечення реалізації реформи децентралізації влади в Україні. Регіональний розвиток. Вип. №33, 2016. 15 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-07/desentralizasia-1009e.pdf>

Комарницька Ганна Омелянівна

докторка економічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри публічного адміністрування

та управління бізнесом

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Особливістю публічного управління в сучасних умовах є необхідність комплексного застосування сучасних форм і методів інформаційно-документаційного забезпечення діяльності органів публічної влади і їх структурних підрозділів, насамперед новітніх інформаційних технологій для підтримки прийняття управлінських рішень з метою забезпечення ефективного функціонування керованої соціальної системи. Структура публічного управління України потребує інформаційної підтримки оскільки поточна публічно-управлінська діяльність органів публічної влади і обґрунтованість управлінських рішень багато в чому залежить від повноти і якості інформаційних ресурсів, якими вони володіють.

Суспільне значення документаційного забезпечення управління викликає постійний науковий інтерес до його проблем, проте цілісних, комплексних наукових розробок у даній сфері ще замало. Важливими є принципові положення щодо електронного документообігу та організації роботи з електронними документами прийняті в останні роки такі як Закон №2155 «Про електронні довірчі послуги» та Закону №851 «Про електронні документи та електронний документообіг» прийнятих у 2017 році, на даний час недостатньо розробленим залишається ряд питань щодо розвитку інформаційного суспільства, зокрема електронного урядування, не створено цілісну електронну систему міжструктурного обміну даними. Відсутність єдиних загально державних форматів електронних даних, як наслідок використання нестандартизованих форматів та протоколів обміну даними в електронній формі, а також відсутність відповідних загальнодержавних класифікаторів та довідників обмежує можливість застосування автоматизованих засобів пошуку та аналітичного опрацювання інформації, що актуалізує проблему організаційно-правового забезпечення електронного документообігу в діяльності органів публічної влади та місцевого самоврядування.

Основною умовою для створення ефективних механізмів взаємодії органів публічної влади і суспільства є інформатизація всіх процесів, що присутні в повсякденній діяльності органів публічної влади. Одним з напрямів реалізації цього завдання є впровадження в органах публічної влади систем електронного документообігу.

Поняття документообіг варто розуміти як рух службових даних в органах публічної влади з моменту їх створення чи надходження, до виконання чи надсилання. Якщо деталізувати це поняття, то можна сказати, що до завдань документообігу входить прийом даних, їх первинний розгляд та реєстрація згідно дати і вхідного номеру, передачу відповідній структурі, виконання необхідних завдань, контроль наглядових органів за виконанням, а також облік та відправлення вихідних документів.

Єдина державна система діловодства встановила основні принципи роботи документообігу:

- проходження документів має бути оперативним;
- цілеспрямованим, для того щоб, усунути зворотні, кругові та інші маршрути;
- документ повинен знаходитись тільки раз в одному структурному підрозділі або у одного виконавця [1].

Базою для правильної організації документообігу є чітке розділення завдань і обов'язків між органами публічного управління та їх структурними підрозділами. Точне знання своїх обов'язків і обов'язків своїх підлеглих підвищує ефективність кожного управління, при цьому виключається дублювання операцій при роботі. Визначений поділ праці закріплюється в посадових інструкціях і функціональних обов'язках кожного з працівників.

Для того щоб документ пройшов по своєму життєвому циклу йому необхідно в паперовому вигляді побувати у низці кабінетів, кожного разу його переносить хтось з працівників, чим марнується дуже багато часу на процес, який насправді не вимагає затрат, як таких.

З метою раціональної організації документообігу в органах публічної влади, варто виділити п'ять основних потоків документообігу:

1. Документообіг, який найбільше впливає на здійснення основних функцій структурного підрозділу органу публічної влади;
2. Найбільш повторювані процеси внутрішньої взаємодії та особистого звітування;
3. Вхідна документація, тобто дані, що надходять від інших суб'єктів;
4. Вихідна документація, тобто дані, що надсилаються до інших суб'єктів ;
5. Внутрішня документація, тобто дані, що створюються в органах публічної влади та використовуються працівниками в управлінській діяльності.

Вихідні документи після їх створення та опрацювання необхідно зареєструвати, як вихідні документи, та відправити.

Якщо процес приймання та первинного опрацювання документів розглядати на прикладі електронного звернення від громадянина в один з органів публічної влади, то він

включає в себе в першу чергу отримання даного документа секретарем, який реєструє цей документ.

Електронний документ не піддається реєстрації у наступних випадках:

- відсутність цифрового підпису;
- невірно вказаний одержувач або помилкова доставка;
- файли заражені вірусами;
- Документ не проходить перевірку цілісності і автентичності одного з цифрових підписів [2]

Дана процедура повернення для електронних документів ідентична процедурі для паперових екземплярів. Тобто, усі електронні документи отримані органом публічної влади необхідно перевірити на наявність вірусних загроз та цілісність і автентичність накладених цифрових підписів. Після цього можна переходити до попереднього розгляду документа.

Під попереднім розглядом мається на увазі розділення документів на ті, що потребують розгляду керівника структурного підрозділу, його заступника або працівника структурного підрозділу або передачі для реєстрації структурними підрозділами, та на документи, що не підлягають реєстрації.

Електронний документ, отриманий або створений органом публічної влади, а також документи внутрішнього вжитку, можна вважати занесеним до документаційного архіву відколи вони стали зареєстрованими.

Реєстрація документа — це фіксування факту створення, відправлення або одержання документа шляхом проставляння на ньому реєстраційного індексу та внесення до облікових форм стислих відомостей про службовий документ.[3]

Реєстрацію документів необхідно проводити для забезпечення обліку, можливістю контролювати за виконанням та можливістю оперативно використовувати наявну в документах інформацію.

Коли документ зареєстровано, то його можна передати на розгляд керівникові відповідного структурного підрозділу. Керівник повинен зазначити візу, в якій вказати, зміст, завдання, хто буде виконувати дане завдання та терміни виконання. Для забезпечення вчасного і належного виконання поставлених завдань необхідно проводити контроль їхнього виконання.

Підписати або погодити електронний документ можна за допомогою накладання на нього електронного цифрового підпису відповідальних осіб. Після підписання документа останнім підписом, у ньому проставляється дата затвердження і реєстраційний номер. У випадку коли електронний документ не підписано, то він не має необхідності в реєстрації, а виконавець повідомляється що документ відхилено.

Накладення електронної печатки на документ передбачено лише у визначених законом та внутрішніми нормативними документами випадках та тільки після підписання або затвердження документа усіма відповідальними особами.

Перед надсиланням вихідної документації необхідно здійснити перевірку на цілісність. Також необхідно перевірити автентичність накладених цифрових підписів. Якщо електронний документ не відповідає умовам цілісності або не можливо підтвердити автентичність накладеного цифрового підпису, то він теж не може бути зареєстрованим, а виконавець і відповідальні особи повідомляються про відхилення документа.

Життєвий цикл внутрішнього документообігу є набагато коротшим. Він не має необхідності в прийомі і первинному опрацюванні документів, їх попередньому розгляді, чи відправленні вихідної документації. Інші етапи на кшталт реєстрації документів, передача для розгляду відповідними посадовими особами, розгляд документу, передача виконавцю та контроль за виконанням є також властивими для внутрішнього документообігу.

Електронний документообіг припускає, що інформація передається у вигляді електронних документів, тобто документів що створюються, зберігаються, передаються і доступні для сприйняття за допомогою електронних засобів. Це значно полегшує роботу з інформацією, прискорює процес роботи з нею, але комп'ютерне обладнання та програмне забезпечення стає необхідним посередником у роботі з документами.[4]

Що стосується можливості втрати інформації в результаті протиправних дій третіх осіб, то в більшості випадків її також можна усунути за допомогою засобів захисту. Варто зазначити, що усунути загрозу втрати інформації повністю неможливо, але в будь якому випадку вона буде нижчою ніж під час використання традиційного документообігу, а витрати на захист інформації можуть бути навіть меншими.

Ще одним характерним недоліком електронного документообігу вважають необхідність спеціальних знань і навичок для роботи з відповідним програмним і апаратним забезпеченням. Проте навички користувача комп'ютером зараз вже не рідкість. Також іноді потрібні навички більш високого рівня складності, наприклад під час роботи з потужними системами захисту інформації. Усе це вимагає значних витрат на навчання фахівців і накладає деякі обмеження на підбір співробітників для роботи в органах публічної влади.

Отже, майже всі недоліки електронного документообігу, крім проблем психологічного плану, можливо перебороти. Їх подолання вимагає матеріальних витрат, розмір яких залежить від вимог поставлених до надійності і зручності документообігу. Ці витрати варто узгоджувати з вигодами від реалізації системи електронного документообігу.

Впливає, що реалізація системи електронного документообігу є вигідним рішенням, проте до цього питання потрібно підходити вивчивши дане питання. В першу чергу потрібно

зосередитись на розробці своєї інструкції з реалізації електронного обігу документів згідно вимог чинного законодавства. Наступним кроком буде навчання роботі з системою електронного документообігу або скористатись послугами зовнішніх структур. Електронні первинні документи є такі ж юридично значимі, як і не електронні екземпляри, проте тільки якщо дотримано вимог до оформлення згідно діючого законодавства щодо електронних документів. Якщо створено документ у паперовій формі і в нього є електронні копії зміст, реквізити та структура якого є ідентичними, то обидва документи можна вважати оригіналами і їх юридична сила є однаковою.

Отже, електронний цифровий підпис надає документу легітимність без застосування паперових технологій обміну документами. Регламент застосування цифрового підпису в органах публічної влади визначено кількома нормативно-правовими документами. Для повноцінної реалізації електронного документообігу в органах публічної влади повинні бути дотримувані певні технічні та організаційні передумови.

Якщо врахувати практику проєктів, які були реалізовані успішно в органах публічної влади, то реалізація електронного документообігу повинна впроваджуватись поетапно. В законодавстві України вже існує необхідна нормативно-правова база для реалізації системи електронного обігу документів в органах публічної влади. Нажаль законодавство що стосується даної сфери є не завжди актуальним, та потребує вдосконалення та доопрацювання.

На відміну від документа на папері, електронний документ дуже легко може бути підданий різним змінам. Тому, для гарантії забезпечення можливості здійснення контролю справжності підпису, накладеного на електронний документ, необхідно застосовувати відповідний механізм, який дає змогу однозначно визначити, чи вносилися будь-які несанкціоновані автором зміни до вмісту електронного документу після його підписання.

Список літератури:

1. Про затвердження Типової інструкції з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1242-2011-п>.

2. Роль документообігу у розвитку інформаційного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/35817/1/18_100-106.pdf.

3. Організація документообігу в органах публічної влади [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2016/december/issue-102/article-24076.html>.

Капленко Галина Вікторівна

докторка економічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри економіки та публічного управління
факультет управління фінансами та бізнесу
Львівський національний університет імені Івана Франка

ЩЕ РАЗ ПРО ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРИНЦИПИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Розробка питання про європейські принципи публічного адміністрування, їх адаптацію до потреб вдосконалення публічного управління в Україні належить до кола найбільш актуальних завдань вітчизняної науки.

Реалізацію цього завдання утруднює та обставина, що категорія «публічне адміністрування» й досі трактується по-різному. Мабуть, найбільш широке її трактування належить О. Амосову і Н. Гавкало, які стосовно публічного адміністрування зазначили таке:

«<...> це сукупність безпосередньої взаємодії громадян, державного та неурядового секторів; це планування, управління загальними справами міста чи регіону; це – відносини, які охоплюють офіційні інституції, неформальні домовленості й пов'язані із синтезованим (людським, інтелектуальним, соціальним) капіталом громадян, а тому є невіддільними від архетипів демократії.

Таким чином, публічне адміністрування – це залучення всіх зацікавлених громадян до процесів, що відбуваються на рівні міста, району, регіону чи країни з метою використання їх права, здібностей і можливостей здійснювати народну владу, самостійно ухвалювати рішення та реалізовувати функції публічного адміністратора – соціального контролера, що має здатність до самоорганізації» [1, с. 8].

На наш погляд, це трактування є надто розпливчастим. Більш конкретне уявлення про публічне адміністрування в його широкому розумінні дає таке положення:

«У широкому сенсі під публічним адмініструванням розуміють всю систему адміністративних інститутів із ієрархією влади, за допомогою якої відповідальність за виконання державних рішень спускається зверху донизу. Тобто публічне адміністрування – це скоординовані групові дії з питань державних справ, які:

- пов'язані із трьома гілками влади (законодавчою, виконавчою і судовою);
- мають важливе значення у формуванні державної політики;
- є частиною політичного процесу;
- значно відрізняються від адміністрування у приватному секторі;

– пов’язані із багаточисельними приватними групами та індивідами, які працюють у різних компаніях та громадах» [2, с. 14–15]¹.

Проте ми будемо дотримуватися вузького розуміння публічного адміністрування, згідно з яким воно являє собою діяльність із задоволення загальних публічних інтересів соціуму, здійснювану публічною адміністрацією – системою державних і недержавних суб’єктів публічної влади, ключовими структурними елементами якої є органи виконавчої влади й виконавчі органи місцевого самоврядування. Таке розуміння базується на положеннях, які містяться в працях [4, с. 23; 5, с. 162].

За В. Вільсоном, якого вважають одним із засновників науки про публічне адміністрування, воно являє собою детальну і систематичну реалізацію публічного права [6, с. 11]. Тому логічним видаються запитання, чи збігаються принципи публічного адміністрування та принципи адміністративного права, а якщо ні, то як вони співвідносяться. Ключ до відповіді на перше запитання знаходимо в першому в Україні академічному курсі з адміністративного права, де читаємо:

«<...> ототожнювати принципи адміністративного права і принципи державного управління було б неправильно, хоча вони дуже тісно взаємозв’язані.

Принципи адміністративного права визначають характер механізму адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, природу зв’язків, які формуються в процесі цього регулювання. У свою чергу, принципи державного управління — це основоположні ідеї, які визначають порядок організації та здійснення управління» [7].

Що стосується другого запитання, то, відповідаючи на нього, візьмемо до уваги думку, що «можна говорити про співвідношення принципів державного управління та принципів адміністративного права як про ціле та частину» [8, с. 116]. З огляду на цю думку та співвідношення між державним управлінням та публічним адмініструванням, видається логічним уважати, що частину принципів останнього становлять принципи адміністративного права.

Дуже ґрунтовно проблема принципів адміністративного права розроблена Р. Мельником. У праці [9] ним було названо такі принципи:

1) зв’язаність публічної адміністрації правовим законом. Відповідно до цього принципу суб’єкт публічної адміністрації у своїй діяльності має керуватися не будь-яким законом (принцип законності), а лише тим, що є правовим за своєю сутністю або, інакше кажучи, заснованим на принципі верховенства права;

¹ Це положення генетично пов’язане з одним із фрагментів монографії [3, с. 18].

2) пропорційність. Цей принцип означає, що адміністративні рішення та дії повинні перебувати в розумному співвідношенні із цілями, визначеними у законодавстві;

3) заборона надформалізму, згідно із чим не допускається обмеження прав громадян, яке запроваджується тільки заради дотримання форми;

4) принцип недискримінації, який Р. Мельник розглядає як продовження конституційного принципу рівності громадян перед законом;

5) використання повноважень з метою, з якою це повноваження надано або принцип використання повноваження з належною метою;

6) відкритість та прозорість діяльності публічної адміністрації;

7) відповідальність публічної адміністрації за ухвалені адміністративні акти;

8) ефективність та результативність [9, с. 53–57].

Пізніше Р. Мельником разом з кількома іншими науковцями було запропоновано бачення принципів адміністративного права, за яким система цих принципів є комплексним утворенням, що динамічно розвивається і складається з таких підсистем:

1) загальних принципів адміністративного права, якими вважаються принципи верховенства права, ієрархічного верховенства закону, базування на законі;

2) принципів належного врядування, до яких належать, зокрема, принципи: використання повноваження з метою, з якою це повноваження надано; обґрунтованості; неупередженості; сумлінності; розсудливості; недискримінації; пропорційності; участі у прийнятті рішення; своєчасності; прозорості; ефективності; підзвітності [10, с. 66].

Легко зауважити, що між переліками принципів адміністративного права, наявними в працях [9; 10], є багато спільного. Проте в переліку, що його містить праця [10], не виправдано відсутні принципи заборони надформалізму та відповідальності за ухвалені адміністративні акти. Також вважаємо необхідним включити до цього переліку принцип демократизму; принцип взаємної відповідальності суб'єктів публічної адміністрації і об'єктів публічного управління; принцип гуманізму й справедливості у взаємовідносинах між суб'єктами публічної адміністрації і об'єктами публічного управління [11, с. 48–49] та замінити в ньому принцип недискримінації принципом рівності однорідних суб'єктів адміністративного права перед законом (пор.: [11, с. 48]).

Щоб перейти від окресленого нами вище погляду на принципи адміністративного права до бачення системи принципів публічного адміністрування, яка орієнтована на здобутки його теорії та практики в Європейському Союзі, звернімося до Закону України від 9 квітня 1999 року № 586-XIV «Про місцеві державні адміністрації», Концепції адміністративної реформи в Україні, розробленої Державною комісією з проведення в Україні адміністративної реформи, Білої книги «Європейське врядування», принципів належного врядування,

закріплених в Стратегії інновацій та належного врядування на місцевому рівні, затвердженій рішенням Комітету міністрів Ради Європи у 2008 році, «та праць [1; 2; 14; 15], які, на нашу думку, становлять найбільший інтерес із погляду розробки питання про таку систему. Урахування наявної в них інформації із цього питання дає підстави твердити, що нам слід взяти до уваги ще й такі принципи: науковість; дієвість; підконтрольність членам громади; самодостатність (для вирішення проблем); адаптивність та креативність; об'єктивність – максимальна безкорисливість у прийнятті адміністративних рішень, зокрема відсутність власних інтересів у різного роду справах; пропорційність – масштаби адміністративних рішень і способи їх реалізації мають відповідати цілям адміністрування (цей принцип охоплює однойменний принцип адміністративного права); незловживання владою; службова співпраця – надання допомоги різними відомствами під час підготовки адміністративних рішень; ефективність – економне використання ресурсів під час прийняття рішень з адміністрування, мінімізація витрат на прийняття рішень (цей принцип охоплює і такий принцип адміністративного права, як ефективність та результативність); субсидіарність – рішення суб'єктів публічного адміністрування мають реалізовуватись на тих рівнях, де їх виконання є найбільш ефективним; «єдине вікно» – підготовка інформації на замовлення громадян, прийом скарг, пропозицій, відповіді на них на одному робочому місці з метою усунення непорозумінь, пов'язаних з бюрократизацією вирішення тих чи інших питань; пріоритет державної політики; поєднання державних і місцевих інтересів; злагодженість – усі рішення та заходи повинні відповідати один одному та бути легкозрозумілими; зворотний зв'язок; демократія – публічне адміністрування та управління здійснюються за згоди тих, ким управляють; централізм на демократичній основі (два останні принципи охоплюють, як видається, і названий вище принцип демократизму) [1, с. 9; 2, с. 80–81; 12; 13; 14, с. 261–262; 15, с. 160; 16, с. 11; 17].

Список літератури:

1. Амосов О., Гавкалова Н. Публічне адміністрування в Україні: зв'язок з архетипами та пріоритети розвитку // Публічне управління: теорія та практика. 2014. Вип. 2 (спец. вип.). С. 7–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2014_2%28spets._4 (дата звернення: 19.02.2022).
2. Публічне адміністрування в Україні : навч. посіб. / Дзюндзюк В. Б. [та ін.] ; за заг. ред. д-ра філос. наук, проф. В. В. Корженка, канд. екон. наук, доц. Н. М. Мельтюхової. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2011. 306 с. URL: https://dut.edu.ua/uploads/1_334_71011815.pdf (дата звернення: 19.02.2022).
3. Nigro F. A., Nigro L. G. Modern Public Administration. 3rd ed. New York. ; Evanston ; San Francisco ; London : Harper & Row, 1973. XII, 468 p.

4. Кузьменко О. В. Правова детермінація поняття «публічне адміністрування» // Юридичний вісник. 2009. № 3 (12). С. 20–24.
5. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. Вид. 2-ге допов. і перероб. Київ, 2005. 250, [1] с.
6. Wilson W. The Study of Administration. P. 3–16. URL: http://thf_media.s3.amazonaws.com/PPP/FP_PS18.pdf (дата звернення: 19.02.2021).
7. Адміністративне право України : акад. курс : підручник. У 2 т. Т. 1. Загальна частина / редкол.: В. Б. Авер'янов (голова) [та ін.]. Київ : Юрид. думка, 2004. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Averianov_Vadym/Administratyvne_pravo_Ukrainy_Tom_1_Zahalna_chastyna/ (дата звернення: 19.02.2022).
8. Максименцева Н. Співвідношення принципів адміністративного права та принципів державного управління // Адміністративне право і процес. 2017. № 5. С. 115–118.
9. Мельник Р. Інститут принципів адміністративного права у системі Загального адміністративного права України // Публічне право. 2012. № 3 (7). С. 51–60.
10. 100 ответов на 100 вопросов по Общему административному праву : учеб. пособ. / под ред. Р. С. Мельника. Киев : Юринком Интер, 2017. 239, [1] с.
11. Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право : навч. посіб. / В. В. Галуцько [та ін.]; за ред. проф. В. В. Галуцька. Херсон : Грінь Д. С., 2015. 269, [3] с.
12. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квіт. 1999 р. № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text> (дата звернення: 19.02.2022).
13. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : затв. Указом Президента України від 22 лип. 1998 р. № 810/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text> (дата звернення: 19.02.2022).
14. Шура Н. О. Принципи публічного адміністрування як регулятори соціально-економічних процесів у національній економіці // Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 14. С. 260–263. URL: <http://global-national.in.ua/issue-14-2016/22-vipusk-14-gruden-2016-r/2548-shura-n-o-printsipi-publichnogo-administruvannya-yak-regulyatori-sotsialno-ekonomichnikh-protseviv-u-natsionalnij-ekonomitsi> (дата звернення: 19.02.2022).
15. Баранов А. П. Механізми адаптації принципів публічного адміністрування ЄС в систему публічного управління України : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2020. 189 с. URL: <https://maup.com.ua/ua/navchannya-u-maup/pidgotovka-naukovih-kadriv/theses/250002.html> (дата звернення: 19.02.2022).
16. Європейське врядування : Біла книга. Брюссель, 2001. 40 с. URL: <https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2016/01/Bila-knyga-YEvropey-ske-vryaduvannya.pdf> (дата звернення: 19.02.2022).

17. 12 Principles of Good Governance // Council of Europe portal. URL: <https://www.coe.int/en/web/good-governance/12-principles> (дата звернення: 19.02.2022)

Шевчук Ірина Богданівна

докторка економічних наук, професорка,
завідувачка кафедри цифрової економіки та бізнес-аналітики
факультет управління фінансами та бізнесу
Львівський національний університет імені Івана Франка

ВПЛИВ КРИПТОВАЛЮТ НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІК В УКРАЇНІ

Світовий ринок криптовалют стрімко розвивається і його активними учасниками є українці. Так за даними глобальної сервісної IT-компанії Triple-A, Україна посідає перше місце у рейтингу країн, де є найбільше власників криптовалют відносно усього населення країни, – 12,7% населення, або 5,6 млн осіб. Найактивніше в криптовалюту інвестують ще в Росії, де її власниками є 11,9% населення, у Венесуелі (10,3% населення), Сінгапурі (9% населення) та Кенії (8,5% населення). Хоча в абсолютному вираженні найбільше власників криптовалют є в Індії (100,7 млн осіб) та США (27,5 млн осіб) [3]. Крім того, у 2021 р. Україна ввійшла у першу п'ятірку країн у рейтингу серед 154 країн за глобальним індексом використання криптоактивів (Global Crypto Adoption Index), який базується на трьох ключових показниках – обсяг ринку криптовалюти на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС), обсяг операції з криптовалютами на душу населення за ПКС, обсяг P2P-переказів на душу населення та кількість інтернет-користувачів за ПКС (на основі торгів двох найбільших майданчиків LocalBitcoins і Paxful). Згідно з дослідженням від брокерської компанії BrokerChooser, серед країн, які найбільше цікавляться криптовалютою (пошук за ключовими запитами в Google; максимальна кількість власників цифрових активів; зацікавленість населення; глобальний індекс сприйняття), Україна посіла перше місце. А у 2020 р. була в топ-10 країн з найбільшим заробітком на криптовалюті Bitcoin – 0,4 млрд доларів США [2]. Усе це підтверджує той факт, що українці активно користуються криптоактивами та вміють на них заробляти. А це безумовно позначиться як на функціонуванні національної економіки, так і на розвитку цифрової економіки в Україні.

Для того щоб цей вплив був позитивний та з мінімальними ризиками для економіки потрібно розуміти причини крипто-активності населення та законодавчо врегулювати операції з криптовалютою. Передусім висока крипто-активність спостерігається у небагатих країнах, що розвиваються, та пов'язана із здійсненням трансакцій з криптовалютою

звичайними людьми з метою індивідуальних заощаджень, а не з торгівлею та спекуляціями.

Щодо України, то серед основних факторів крипто-активності населення варто виділити:

- 1) велика кількість молодих ІТ-професіоналів, для яких криптовалюта є одним із об'єктів для інвестування;
- 2) захопленість населення гемблінгом (азартними іграми в Інтернеті) та ставками в букмекерських конторах онлайн;
- 3) недовіра до фінансової системи країни;
- 4) усвідомлене (високий рівень освіти та розуміння того, що таке блокчейн і крипта) прагнення забезпечити собі фінансове майбутнє на пенсії;
- 5) нестабільність грошової системи (інфляційні процеси);
- 6) зручний і дешевий спосіб відправлення заробітчанами грошей на Батьківщину своїм сім'ям, обходячи податкові виплати та в цілому державу і банки;
- 7) зручна форма використання криптовалют як платіжного засобу;
- 8) легалізація посадовцями через криптовалюту своїх незаконних доходів (652 українських чиновники за 2020 р. задекларували 46 351 біткоїн на 75 млрд грн).

Зазначимо, що для легалізації ринку криптовалют в Україні було розроблено декілька проєктів Законів України, які так і не були прийняті, зокрема це: 1) Проєкт Закону про обіг криптовалют в Україні (№7183 від 06.10.2017 р.); 2) Проєкт Закону про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні (№7183-1 від 10.10.2017 р.); 3) Законопроєкт про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо оподаткування операцій з криптоактивами від 15.11.2019 р. за номером 2461; 4) Проєкт Закону №4004 від 01.09.2020 р. про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю та використання електронних доказів. У вересні 2021 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України № 3737 «Про віртуальні активи», але у жовтні вето ветовано Президентом України. Тому в Україні єдиним законним платіжним засобом залишається гривня.

Відсутність відповідної законодавчої бази в Україні й надалі залишила поза законом операції із криптовалютою. Наразі громадяни України, які володіють криптовалютами, не сплачують податку на операції «криптою», проте у разі їхнього продажу та отримання доходу від цієї операції, зобов'язані сплати ПДФО у розмірі 18% від доходу та військовий збір 1,5%. Також учасники ринку віртуальних активів не отримали можливість користуватися банківськими послугами, сплачувати податки з отриманих доходів та отримувати юридичний захист у судах у разі порушення їхніх прав.

Таку ситуації із легалізацією криптовалют в Україні можна пояснити тим, що через те, що операції з криптовалютою фактично можуть здійснюватися повністю поза межами дії

організаційно-економічного механізму державного регулювання, то держава більше зацікавлена у впровадженні в обіг іншої цифрової валюти – цифрової валюти центрального банку (Central Bank Digital Currency або CBDC), яка прив'язана до національної валюти та операції з якою контролюватиме НБУ. На відміну від Bitcoin чи інших недержавних криптовалют, курс CBDC залишатиметься стабільним, оскільки прив'язаний до основної валюти країни, тому заробляти на його суттєвих «стрибках» буде доволі важко. Крім того, впровадження CBDC суттєво спростить доступ населення до фінансових послуг, здешевить грошові перекази та розрахунки, зменшить в обігу обсяг готівкових коштів, змінить засади функціонування окремих сфер і ланок фінансової системи країни, залишить без заробітку традиційні платіжні системи та комерційні банки.

Україна вже має певні успіхи стосовно впровадження власної CBDC – е-гривні. У вересні-грудні 2018 р. спільно з компаніями-партнерами НБУ було створено середовище функціонування е-гривні, у якому користувачі (працівники НБУ) могли переказувати один одному кошти, поповнювати рахунок мобільного тощо. В межах пілотного проєкту було випущено 5443 е-гривні, з якими за цей період було проведено 208 операцій переказу між е-гаманцями, 82 – поповнення, 42 – обміну е-гривень на безготівкові гроші, 40 – переказів воїнам ООС та 19 – поповнення мобільного рахунку (оператора LifeCell) [1]. Передбачається використання даної цифрової валюти центробанку для: здійснення соціальних цільових виплат держави; проведення міжнародних розрахунків; забезпечення обігу віртуальних активів.

Впровадження CBDC несе в собі не тільки багато позитивних, а й і негативних моментів для розвитку національної та цифрової економік в Україні. Позитивним є те, що: вартість CBDC ніяк не відрізнятиметься від традиційних грошей; розрахунки ними можуть бути як анонімними, так і відкритими; обслуговувати гаманці зможуть як сам НБУ, так й уповноважені ним компанії, банки чи інші установи; користуватися ними зможуть усі люди та компанії під час повсякденних розрахунків, купівлі та продажу товарів тощо; CBDC зможуть залучити більшу кількість осіб до фінансової системи; суттєво скоротиться час проведення міждержавних переказів, а також зменшиться їх вартість. Попри багато позитивних моментів, варто також звернути увагу на те, що цифрову гривню можна використовувати як інструмент державного управління економікою, визначаючи при цьому сфери товарів та послуг, у яких їх можна використовувати. Для прикладу можна навести механізм використання населенням 1000 грн за повний курс вакцинації від COVID-19.

Крім того, з користю на економіки України можна використати той факт, що майнінг криптовалют є високо енергозатратним і дозволить вирішити низку проблем в українській енергетиці. Ще у травні 2020 р. Міністерство енергетики України запропонувало майнити

криптовалюту на потужностях українських АЕС, що дасть змогу продуктивно використовувати надлишки атомної електроенергії. І тут вже є певні напрацювання в даному напрямі [4]:

- влітку 2020 р. «Енергоатом» і українська компанія «Н2» домовилися про будівництво великого обчислювального центру у Запорізькій АЕС. Дата-центр стане одним із найбільших у Європі і залучить близько 700 млн доларів інвестицій. Як співінвесторів у проєкт можуть залучити австрійську Yom Capital і норвезьку NBT;

- у жовтні 2020 р. НАЕК «Енергоатом» і голландська блокчейн-компанія Bitfury Holding B.V. підписали меморандум про взаєморозуміння і співпрацю з метою створення дата-центру на територіях АЕС України. Bitfury є одним з лідерів промислового майнігу у світі та планує створити біля АЕС датацентри потужністю до 2 ГВт;

- у січні 2021 р. Міненерго, НАЕК «Енергоатом» і українська компанія Hotmine, розробник майнінгового обладнання, домовилися підписати договір про створення при українських АЕС майнінг-станцій. Проєкт передбачав будівництво дата-центру на 1 ГВт за 1,16 млрд грн, однак спершу компанія має намір розгорнути пілотний проєкт на 1-10 МВт.

Не варто випускати з уваги те, що досить часто криптовалюти використовують для фінансування незаконної діяльності. Найбільш поширеними способами відмивання «брудних» грошей з їхньою допомогою здійснюється через: послуги «тумблерів»; нерегульовані біржі; P2P-мережі; банкомати для криптовалют; сайти ігор; передплачені картки. Їхній нерегульований обіг створює ризики для реалізації монетарної політики (втрата контролю над грошовим обігом, втрата державою монополії над емісією грошей), забезпечення фінансової стабільності у країні (створення фінансових пірамід, витіснення традиційного банкінгу, недовіра до фінансового ринку тощо). А також вони посилюють ризики фінансування незаконної діяльності (тінізація економіки, ухилення від сплати податків, фінансування тероризму тощо).

Наведеного достатньо, щоб оцінити значимість обігу криптовалют для розвитку національної та цифрової економік в Україні. І їхній вплив з роками тільки буде посилюватися. Тому важливо правильно розробити та реалізувати державну політику у сфері обігу віртуальних активів, щоб підсилити позитивні моменти та мінімізувати ризики.

Список літератури:

1. Е-гривня на підході. Як світ переходить на крипту та що зробила для цього Україна. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/09/13/677727/index.amp>
2. Україна увійшла в топ-10 країн з найбільшим заробітком на біткоїні у 2020 році — інвестори «наварили» близько 400 мільйонів доларів. URL: <https://itc.ua/news/ukra%20d1%97na->

uvijshla-v-top-10-kra% d1% 97n-z-najbilshim-zarobitkom-na-bitko% d1% 97ni-u-2020-roczii-investori-navarili-blizko-400-miljoniv-dolariv/

3. Частка власників криптовалюти в Україні – найбільша у світі. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/10/13/infografika/finansy/chastka-vlasnykiv-kryptovalyuty-ukrayini-najbilsha-sviti>

4. Як працює український ринок криптовалют і що за неї можна придбати. URL: <https://juscutum.com/tpost/4jj8rbij71-yak-pratsyu-ukranskii-rinok-kriptovalyut>

5. Інформаційні технології в бізнесі. Частина 1: Навч. посіб. / [Шевчук І. Б., Старух А. І., Васьків О. М. та ін.]; за заг. ред. І. Б. Шевчук. Львів: Видавництво ННБК «АТБ», 2020. 535 с.

Сташин Андрій Васильович

кандидат економічних наук, доцент,

декан факультету управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Банківська система, будь-якої країни світу, є найважливішою ланкою ринкової економіки, оскільки виконує функції щодо забезпечення оптимального розподілу капіталу в межах економіки та сприяє здійсненню лівової частки грошових розрахунків. Співпраця із всіма галузями економіки та виконання функцій посередництва в кредиті і платежах між різними групами клієнтів обумовлює появу багатьох ризиків, що, порівняно із іншими видами економічної діяльності, робить банківську систему найбільш ризиковою сферою економіки. За таких обставин банківська система в цілому та комерційні банки зокрема піддаються негативному впливу різноманітних факторів, які призводять до появи кризових явищ.

Саме за таких обставин як в практиці банківської діяльності, так і в теорії банківської справи актуальним є питання антикризового управління. В науковій економічній літературі сформульована велика кількість підходів до розуміння сутності антикризового управління та розробки антикризових інструментів, стратегій і заходів. Проте, варто зауважити, що основою формулювання дефініції «антикризове управління» та розробки антикризових заходів є саме розуміння кризи.

Розглядаючи антикризове управління банківською системою ключовим завданням антикризового управління є визначення управлінської структури, що здійснює загальне управління системою, кількісних та якісних параметрів функціонування банківської системи, що дасть змогу своєчасно виявляти негативні фактори впливу на систему, які можуть призвести до виникнення кризових явищ.

Так, аналізуючи структуру вітчизняної банківської системи та управлінські рішення, щодо управління банківською справою в Україні можна сформувати управлінську структуру, яка приймає ключові управлінські рішення щодо забезпечення стабільного функціонування банківських установ країни. Така структура, на наш погляд, складається із п'яти ланок:

1. Верховна Рада України – здійснює законодавче забезпечення банківської діяльності, приймає антикризові законодавчі акти та створює різні антикризові органи (тимчасові чи постійні комісії, стабілізаційні фонди тощо).

2. Кабінет Міністрів України – затверджує нормативно-правові акти з питань врегулювання деяких аспектів банківської діяльності (наприклад, валютні операції,

оподаткування банківської діяльності, рекапіталізація та націоналізація банківських установ);

3. Національний банк України – є центральним органом, який здійснює управління банківською системою шляхом створення правил банківської діяльності, видання нормативно-правових актів, дозволів та ліцензій, встановлення і контролю виконання економічних нормативів, надання кредитів рефінансування тощо;

4. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб – вводить тимчасову адміністрацію в банківські установи з метою їх стабілізації та фінансового оздоровлення;

5. Комерційні банки – здійснюють управління банківською діяльністю на мікроекономічному рівні шляхом використання внутрішніх можливостей, методик та інструментів.

Зважаючи на причини та перебіг банківських криз в Україні, на наш погляд, доцільно виділити п'ять сценаріїв антикризового управління, які стануть основою для розробки антикризових програм та управлінських рішень (табл. 1).

Таблиця 1

Сценарії антикризового управління банківською діяльністю

Сценарії антикризового управління банківською діяльністю				
Криза банку	Криза банківської системи	Економіко-політична криза	Криза головного контрагента або групи контрагентів	Сприятливі обставини
1) зниження рейтингу банку на 1-3 сходинки; 2) операційний ризик (збої в системах управління, обман при операціях з цінними паперами, викривлення звітності, приховані витрати, зовнішнє втручання); 3) невиконання 1-2 економічних нормативів; 4) зростання проблемної заборгованості до 10%*; 5) зменшення регулятивного капіталу на 10%; 6) події пов'язані із ризиком репутації банку	1) банкрутство системно важливих банків; 2) масовий відтік депозитів з банківської системи (більше 10%); 3) зростання проблемної заборгованості (більше 2% ВВП); 4) виведення іноземного капіталу (продаж банків з іноземним капіталом, банкрутство банків з іноземним капіталом); 5) зростання збитковості банківської системи.	1) падінні темпів росту ВВП; 2) неконтрольована девальвація національної валюти; 3) зростання інфляції; 4) криза платіжного балансу (зростання від'ємного сальдо більше 10% в рік); 5) зниження ділової активності; 6) зростання збитковості підприємств; 7) зростання процентних ставок; 8) зростання панічних настроїв в суспільстві внаслідок політичних розбіжностей; 9) військово-політичні конфлікти	1) падіння рентабельності контрагента на 10%; 2) арешт активів; 3) зниження цін на продукцію в межах 10-30%; 4) рейдерське захоплення підприємства; 5) погіршення інвестиційної привабливості підприємства; 6) криза банку-контрагента	1) зростання ВВП 2-4% в рік; 2) цінова стабільність; 3) фінансова стабільність; 4) пом'якшення ділового клімату; 5) зростання реальних доходів суб'єктів економіки;
Поведінковий аспект				

Запропоновані сценарії антикризового управління банківською діяльністю повинні стати основою формування програми на випадок виникнення непередбачуваних подій (банківських криз), яка дасть змогу швидко прийняти відповідні управлінські рішення щодо стабілізації банківської діяльності.

Відтак, антикризове управління банківською діяльністю повинно базуватися на загальних принципах менеджменту, сценарному плануванню банківської діяльності, ефективному поєднанні інструментів антикризового управління, а також на виваженому механізмі санкцій та заохочень антикризових менеджерів.

Зеленко Василь Анатолійович

к. е. н., доцент кафедри економіки та публічного управління
факультет управління фінансами та бізнесу
Львівський національний університет імені Івана Франка

АДАПТАЦІЯ ДОСВІДУ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ ФРАНЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ З РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

У сучасних країнах Європи, більшість із яких задекларувала побудову та розвиток соціально-орієнтованої ринкової економіки, все більшої ваги набирає проблема подальшого реформування національних пенсійних систем. Ситуація, що склалась у цій площині не є ізольованою, оскільки на пряму залежить від ряду факторів, серед яких можна назвати такі найвагоміші: демографічна криза та невпинне зростання соціальних стандартів. Це найбільші виклики для Європейського Союзу. Якщо аналізувати країни пострадянського простору, то даний перелік слід доповнити проблемами низького рівня доходів, трудової міграції, тінізації фонду оплати праці (у національному масштабі) і ін. Однак, напевне найбільш важким та невивірним викликом є старіння населення, яке неможливо припинити застосуванням адміністративних важелів (до прикладу у боротьбі з тіньовим сектором економіки, міграційними потоками тощо).

Більшу частину останніх десятиліть пенсійна реформа була на порядку денному багатьох політиків Європи. У той час як деякі країни ЄС провели масштабні реформи кілька років тому, інші зараз перебувають у процесі. Безперечно, що більшість держав-учасниць були змушені переглянути свою систему через кризу коронавірусу, принаймні провести її тимчасові корективи. З огляду на старіння населення Європи, зниження рівня народжуваності та збільшення тривалості життя, пов'язане з цим зростання коефіцієнта залежності від похилого віку створює напруження для недофінансованих пенсійних систем із визначеними виплатами. Цей неявний пенсійний борг має важливі макроекономічні

наслідки. Часто політично суперечливі та піддані інтенсивним політичним дискусіям пенсійні реформи можуть зменшити права для деяких демографічних груп населення [1].

Подібна суперечлива ситуація склалась і у Франції, що призвело до широкого незадоволення громадськості щодо нової пенсійної реформи та часткового коригування урядової політики у цій площині.

В загальному, французька пенсійна система складається з двох основних частин. Законодавчі (загальнообов'язкові) пенсійні схеми: вони інтегровані в організацію соціального захисту, створену державою. Вони включають загальну схему (яка охоплює дві третини працездатного населення), сільськогосподарську схему, схеми для самозайнятих людей та конкретні схеми для деяких типів працівників (машиністів поїздів, державних службовців тощо) [2, с. 130-132].

Також, солідарна пенсійна система містить велику кількість механізмів, які надають пенсійні права, але не мають жодного відношення до суми сплачених внесків. Ці механізми, розроблені для встановлення національної солідарності між пенсіонерами. До них відносять:

- кредитні періоди безробіття під час професійної кар'єри (безробіття без допомоги, повернення до навчання тощо);

- права на кредитне пенсійне забезпечення людей у конкретних обставинах (материнство, безробіття, хвороба, діти на утриманні тощо);

- гарантовану мінімальну пенсію через солідарну допомогу за віком (*allocation de solidarité aux personnes âgées*) [2, С. 137].

Професійні пенсійні схеми: Ці схеми відомі як AGIRC (для менеджерів) та ARRCO (для «неменеджерів»). Вони були створені соціальними партнерами, орієнтовані на працівників приватного сектору і можуть складати в середньому 40% від загальної пенсії [3, с. 90]. Професійні схеми Франції є умовно-накопичувальними, оскільки передбачають накопичення балів. Так, щороку працівникам нараховують бали пропорційно до валової заробітної плати (в т.ч. і самозайняті особи, які повинні або відпрацювати за договорами 150 год. або сплатити мінімальну суму внесків). Загалом, у 2018 р. професійні пенсійні схеми становили 24,5% від загальної суми пенсійних виплат, виплачених за обов'язковими схемами [2, с. 130-132].

Після виходу на пенсію у віці від 65 до 67 років (залежно від року народження) допомога обчислюється за повною ставкою, незалежно від кількості відпрацьованих кварталів. У Франції існує обмеження щодо заробітної плати, з якої сплачуються страхові внески – це 3428 євро на місяць. На 1 січня 2020 ставка внеску із зарплати працівника становить 6,90%, частка працедавця - 8,55% (у межах 3428 євро). Є ще «не обмежені пенсійні внески», які застосовуються до загальної валової заробітної плати. Вони не створюють

жодних пенсійних прав, а служать лише для фінансування пенсійної системи (працівник 0,40%, роботодавець - 1,90%) [4, с. 131].

Так, інколи спостерігаються суттєві відмінності в пенсійних виплатах між працівниками державного та приватного секторів із однаковими заробітками, хоча у порівнянні з багатьма іншими країнами-членами ЄС, така різниця є набагато нижча [5]. Більше того, існує доволі велика неоднорідність встановлених норм щодо різних страхових параметрів і в самому державному секторі [2, с. 131].

Зауважимо, що починаючи з 1 липня 2017 р. у Франції так і не було впроваджено нових пенсійних реформ, оскільки запропонований урядом та Президентом Макроном проект отримав значний спротив як профспілок, так і значної частини населення, оскільки створення т.з. «універсальної пенсійної схеми» передбачає суттєве скорочення прав майбутніх пенсіонерів. Суть реформи полягає у тому, щоб замінити існуючі 42 професійні схеми на одну загальну для всіх, у якій, не залежно від престижності професії особі нараховуватимуться однакові бали (поступово до 2025 р.). Однак, враховуючи вплив пандемії на соціально-економічну ситуацію в країні, владою було прийняте рішення про відкладення реформи на невизначений строк [6].

Потенційне запровадження універсальної схеми спровокувало виявлення інших соціально-економічних проблем у сфері оплати праці для різних категорій працівників. Так, задля того, щоб стимулювати осіб працювати за нижчу оплату праці уряд «обіцяє» їм кращу винагороду на старість.

Збереження пенсійної системи Франції вже у найближчій перспективі передбачає збільшення пенсійного віку або продовження страхового стажу для отримання пенсійних виплат у повному розмірі. Однак, такий шлях реформ не позбавлений підводних каменів і вимагатиме вирішення таких двох ключових проблем:

- збільшення рівня зайнятості літніх працівників, переважно у формі заходів боротьби з безробіттям у цій частині населення; заходи на сьогоднішній день виявились неефективними через перешкоди, з якими вони стикаються на ринку праці;
- посилення заходів щодо зміцнення здоров'я та безпеки на робочому місці, зокрема, профілактичних заходів щодо охорони здоров'я на важких роботах [2, с. 138].

Щодо реформування пенсійної системи України, то на перший план тут виступають подібні проблеми, як і у французькій пенсійній системі, однак із набагато більшим ступенем негативного впливу.

Аналіз різних точок зору щодо підвищення ефективності публічного управління пенсійною системою України призвів до таких висновків:

1) солідарна складова системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є фінансово залежною від залучення додаткових ресурсів (як правило – бюджетних), оскільки власних доходів не вистачає на покриття витрат;

2) однією з основних причин кризового стану пенсійної системи є складна демографічна ситуація (відбувається значне навантаження на платника пенсійних внесків);

3) іншою, не менш важливою причиною є те, що значна частина заробітної плати знаходиться у тіньовому секторі економіки, у зв'язку з цим бюджет ПФУ недоотримує значні суми коштів;

4) для підвищення ефективності функціонування пенсійної системи України потрібно проводити її подальше реформування, а саме:

- впровадити в життя накопичувальну складову системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

- сприяти подальшому розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення (недержавних пенсійних фондів та компаній зі страхування життя);

5) якісно та в терміни здійснювати імплементацію основних положень Угоди про Асоціацію з ЄС на практиці, особливо в плані політики зайнятості та соціального захисту. Це дозволить гармонізувати функціонування системи соціального захисту України до європейських стандартів.

Слід якнайшвидше закінчувати пенсійну реформу, оскільки час – це ресурс, який також обмежений. Відтак, для того, щоб знизити фінансове навантаження на ПФУ, необхідно залучати громадян до участі у всіх трьох складових вітчизняної пенсійної системи. Це дозволить їм отримати сумарну пенсію, яка буде адекватною трудовому вкладу та забезпечить гідний рівень життя у старості. Також, базуючись на досвіді ЄС (зокрема Франції), слід здійснювати оновлене, комплексне публічне управління соціально-економічним розвитком держави загалом.

Список літератури:

1. The Cost of Growing Older: Challenges for European Pension Systems // [Intereconomics](https://www.intereconomics.eu/pdf-download/year/2020/number/2/article/the-cost-of-growing-older-challenges-for-european-pension-systems-6147.html). Review of European Economic Policy, Частина 55, березень/квітень 2020 р., № 2. URL: <https://www.intereconomics.eu/pdf-download/year/2020/number/2/article/the-cost-of-growing-older-challenges-for-european-pension-systems-6147.html>

2. The 2021 Pension Adequacy Report: current and future income adequacy in old age in the EU. Country profiles: Щорічний звіт Європейської Комісії та Соціального Комітету, частина II, 2021 р., 359 с. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4849864a-cd83-11eb-ac72-01aa75ed71a5>

3. Les Comptes de la Sécurité Sociale / Report, Volume I, September 2019. URL: https://www.securite-sociale.fr/files/live/sites/SSFR/files/medias/CCSS/2019/CCSS_RAPPORT-SEPT2019-tome%201.pdf
4. The 2021 Pension Adequacy Report: current and future income adequacy in old age in the EU: Щорічний звіт Європейської Комісії та Соціального Комітету, частина I, 2021 р., 152 с. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4ee6cadd-cd83-11eb-ac72-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search>
5. Civil service pension: Toward a unified system with the private sector // Pensions Outlook, OECР, 2016, розділ 6. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/sites/pens_outlook-2016-9-en/index.html?itemId=/content/component/pens_outlook-2016-9-en
6. *Boulhol Hervé. Towards a Universal Pension Points System in France // Intereconomics, 2020, № 2.* URL: <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2020/number/2/article/towards-a-universal-pension-points-system-in-france.html>

Пікулик Оксана Іванівна

к. е. н., доцентка кафедри економіки та публічного управління

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

У СФЕРІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

У сучасному суспільстві найбільшою цінністю є людина, тому утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави та основною ознакою демократичності суспільства. Добробут суспільства визначається ступенем задоволення людських потреб. Ключовим завданням публічного управління є надання доступних та якісних послуг громадянам. З метою формування розвинутого громадянського суспільства в нашій країні необхідно підвищувати якість вітчизняної системи надання адміністративних послуг, враховуючи досвід провідних країн Європейського Союзу.

Адміністративні послуги — це публічні (державні та муніципальні) послуги, що надаються через реалізацію владних повноважень органами виконавчої влади, виконавчими органами місцевого самоврядування та іншими уповноваженими суб'єктами з метою задоволення певних інтересів фізичних або юридичних осіб. Перш за все, адміністративна послуга є стандартизованою, уніфікованою, тобто надається однаково для всіх, хто звернувся по неї, маючи відповідне право. Основними критеріями визначення якості адміністративних послуг є: результативність, своєчасність, доступність, зручність, відкритість, повага до отримувача послуги, професійність.

У нашій країні правові засади реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері надання адміністративних послуг визначає Закон України «Про адміністративні послуги». Державна політика у сфері надання адміністративних послуг в Україні базується на принципах: верховенства права; стабільності; рівності перед законом; відкритості та прозорості; оперативності та своєчасності; доступності інформації про надання адміністративних послуг; захищеності персональних даних; раціональної мінімізації кількості документів та процедурних дій, що вимагаються для отримання адміністративних послуг; неупередженості та справедливості; доступності та зручності для суб'єктів звернень [1]. Адміністративні послуги надаються суб'єктами надання адміністративних послуг безпосередньо або через центри надання адміністративних послуг. Адміністративні послуги в електронній формі надаються з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, у тому числі через інтегровані з ним інформаційні системи державних органів та органів місцевого самоврядування.

Раціональне та ефективне вирішення проблем населення для підвищення якості життя громадян вимагає, щоб інститут надання адміністративних послуг був чітко налагодженим механізмом. У кожній країні є свої економічні, політичні, правові, культурні та історичні особливості функціонування механізмів державного управління у сфері надання адміністративних послуг та визначено основні форми їх надання («універсами послуг», «єдине вікно», «єдиний дозвільний центр» та електронні послуги).

У кінці ХХ століття у багатьох європейських державах (Великобританія, Нідерланди, Швеція) спостерігалася зміна пріоритетів у формі та характері відносин між громадянами та владою, що відобразилося у ході їх адміністративних реформ, основною метою яких було покращення реагування організацій державного сектора на потреби громадськості, зокрема через акцентування уваги на кінцевих результатах їх діяльності. Як наслідок, у 1980-1990-х роках набула масштабного поширення Концепція «сервісної держави». У деяких країнах були розроблені спеціальні документи, які містили конкретні найбільш помітні ініціативи чи пропозиції реформ з якості послуг, а саме:

- «Хартія прав громадян» (1991р.) у Великобританії;
- «Хартія прав споживачів державних послуг» (1992 р.) у Бельгії;
- «Нагляд за дотриманням якості» (1992 р.) в Іспанії;
- «Хартія державних послуг» (1992 р.) у Франції;
- «Хартія дотримання якості при наданні державних послуг» (1993 р.) у Португалії.

Ці реформи були спрямовані не на черговий перерозподіл влади, а на децентралізацію адміністративного управління через встановлення тісної взаємодії між органами виконавчої влади та інститутами громадянського суспільства, що, в свою чергу, сприяло використанню

державних коштів відповідно до місцевих потреб, підвищенню довіри громадян до діяльності державних органів, делегуванню повноважень центральних органів управління місцевим адміністративним службам, забезпеченню прозорості діяльності публічних службовців, підвищенню ефективності роботи адміністративних структур. Головним принципом адміністративних реформ була кінцева ціль – поставити адміністрацію на службу громадянам.

Наприклад, «Хартія державних послуг» у Франції представила основні принципи діяльності та регулювання роботи державної служби, як реакцію на появу у споживачів нових запитів і потреб, зміни у вимогах і очікуваннях населення, а саме: рівності, об'єктивності, наступництва, прозорості, підзвітності, простоти і доступності. В адміністративній діяльності почали широко застосовуватися інформаційно-комунікаційні технології, було створено інформаційний портал адміністрації в Інтернеті, що містив усю необхідну інформацію про широкий спектр адміністративних послуг, які доступні користувачам, започатковано дні відкритих дверей в адміністративних центрах, активізовано рекламу в засобах масової інформації та соціальних мережах[2, с.104]. При цьому значна увага приділялася спрощенню процедури надання адміністративних послуг шляхом зменшення кількості довідок, запровадження терміналів для оплати обов'язкових платежів за допомогою банківських карток. Було організовано центри безоплатної юридичної та правової допомоги населенню, забезпечено систематичне консультування громадян.

Найповнішу класифікацію спектру публічних послуг було розроблено у Німеччині. Послуги федерального уряду за змістом класифіковано на 8 типів. 73% від загальної їх кількості (близько 400 видів) належать до оброблення, збору та надання загальної і спеціалізованої інформації, надання допомоги в участі у конкурсах на отримання грантів, отримання різних форм фінансової допомоги, опрацювання звернень і заяв до державних органів. Німеччина є тією країною, яка однією з перших запровадила модель «єдиного вікна» для громадян (з метою забезпечення одного візиту за адміністративною послугою). Кожен центр послуг ухвалює рішення про спектр послуг, які надаватимуть. У Німеччині такий перелік охоплює послуги, на які є попит і надання яких не вимагає тривалого опрацювання. Майже 80% послуг припадає на видавання посвідчень особи та паспортів, реєстрацію про прибуття (вибуття), перереєстрацію, надання податкових карток. До інших 20% послуг належать загальні довідки та надання консультацій; засвідчення документів; видача формулярів заявок інших відомств; бюро знахідок (продаж і прийняття загублених речей через аукціони), інформація для туристів і гостей; продаж квитків; продаж книжок, карт міст, рекламної продукції; надання інформаційних матеріалів інших установ. Для послуг у сфері

будівництва та соціальних послуг є спеціальні аналогічні за методами роботи установи, що є відмінною особливістю системи надання адміністративних послуг Німеччини [3, с.281].

Досвід Великобританії з підвищення якості надання адміністративних послуг дає можливість виділити дві особливості британської системи електронної взаємодії держави і громадянина – це свідоме уникання концентрації особистих даних людини в одному місці і надзвичайно високий рівень взаємної довіри держави і громадян. Велика Британія — лідер у сфері стандартизації рішень і підходів до побудови е-урядування. Законодавство тут досить ліберальне і багато речей працюють просто тому, що це не заборонено. Після створення Government Digital Service, що відповідає за розвиток електронного врядування і формує політику в цій галузі, з'явилася ідея розробити єдину точку входу для громадян та побудувати велику систему управління контентом для всієї держави. Важливими засадами, закладеними в фундамент взаємовідносин між державою та громадянами тут виступають: усвідомлення потреб користувача; наявність мультидисциплінарної команди; використання гнучких підходів; розуміння питань безпеки і приватності; застосування відкритих стандартів і єдиної платформи [4].

У Польщі основним принципом надання публічних послуг громадянам вважають субсидіарність. Основоположна ідея принципу субсидіарності полягає в тому, що політична влада повинна втручатися лише тоді і в тих межах, за яких суспільство і групи, що його складають, починаючи від індивідів до сім'ї, місцевих громад та інших більш громіздких груп, не в змозі забезпечити різноманітні потреби. Принцип субсидіарності передбачає, що рішення з відповідних питань повинні прийматися на тому рівні, на якому виникають питання, а публічні послуги мають надаватися органами того управлінського рівня, що найбільш наближений до споживача послуг. Ще одним принципом є комплементарність, яка означає взаємозв'язок і взаємодоповнення у роботі органів влади. Одним із основних завдань органів територіального самоврядування (повіту, воєводства) є організація надання публічних послуг для мешканців. Органи влади повинні організувати надання послуг (комунальних, соціальних, адміністративних), але не зобов'язані їх надавати самостійно. Здебільшого для цього укладають контракти із суб'єктами господарювання чи неурядовими організаціями.

Особливого поширення в європейських країнах набула практика «універсамів послуг». Вона передбачає зосередження представництв багатьох органів в одному приміщенні або створення єдиної приймальної документації, які потім надходять до відповідного адміністративного органу, що приймає рішення. Тобто на території міста є приміщення, завітавши до якого, особа може вирішити усі свої справи, які залежать від влади: особа може одночасно звернутись і за призначенням якоїсь соціальної допомоги, і за паспортом, і за

будь-чим іншим, що влада може і зобов'язана їй надати. Перевагами «універсамів послуг» є те, що особа може, не знаючи, до якого саме органу їй потрібно звертатися, одразу прийти до такого «універсаму» і не помилитися, тому що тут приймаються до розгляду звернення за всіма адміністративними послугами.

Одним із засобів зниження бюрократії та створення сприятливого інвестиційного клімату на регіональному рівні є дозвільна діяльність державних органів, яка виступає елементом державної дозвільної політики. Результатом такої діяльності в країнах Європи стало створення єдиних дозвільних центрів (офісів) — органів відповідної місцевої влади, у яких представники місцевих дозвільних органів (що відповідають за архітектуру, земельні ресурси тощо) та державний адміністратор діють за принципом організаційної єдності щодо оформлення, переоформлення, видачі або анулювання документів дозвільного характеру, видачі дублікатів. Під дозволом розуміється офіційне санкціонування уповноваженими органами (посадовими особами) певних дій фізичних і юридичних осіб, яке здійснюється з метою забезпечення громадської безпеки, законності, охорони правопорядку, життя і безпеки громадян. Поле, на якому розгортається дозвільна політика, включає в себе дозвільне провадження, а також цілу низку інших відносин і способів регулювання, які виходять за межі цього провадження, але є близькими за метою та соціальним спрямуванням.

Проведений аналіз досвіду адміністративних реформ європейських країн свідчить, що підвищити якість надання адміністративних послуг можна за наступних умов: прийняття урядом програм і концепцій щодо вдосконалення якості послуг на загальнодержавному та місцевому рівнях; надання адміністративних послуг має здійснюватися максимально децентралізовано; кожна фізична або юридична особа повинна мати однаковий доступ і можливості для того, щоб належним чином задовольнити свою потребу в адміністративній послугі; в адміністративних органах має бути забезпечений належний рівень оплати праці працівників та запроваджено нові засоби мотивації їх діяльності; адміністративні послуги повинні надаватися в установленій законом строк; мають бути розроблені єдині стандарти, критерії і показники якості надання адміністративних послуг, запроваджене відповідне правове та організаційне забезпечення сучасних їх форм; урахування інтересів та потреб отримувачів послуг у процесі організації надання адміністративних послуг; безперешкодне одержання необхідної для отримання адміністративної послуги інформації; належний рівень кваліфікації працівників адміністративного органу та періодичне підвищення їх кваліфікації шляхом проведення тренінгів та семінарів; ввічливе та шанобливе ставлення до отримувача адміністративної послуги; законодавче закріплення відповідальності суб'єктів надання адміністративних послуг за їх якість; використання новітніх інформаційно-комунікаційних

технологій та громадського моніторингу у системі надання адміністративних послуг; залучення громадськості до проведення експертизи діяльності органів публічної влади.

Список літератури:

1. Закон України «Про адміністративні послуги». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2013. № 32. С.409. URL: <https://cnap.rada.te.ua/about/documents/26-zakon-ukrainy-pro-administratyvni-posluhy>.
2. Розмаріцина Н.А. Маркетинговий підхід до реформування національної системи надання адміністративних послуг. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2018. Том 29 (68). № 4. С.103-106. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/4_2018/20.pdf
3. Чечель А. О., Омельянович Р. А. Державне управління у сфері надання адміністративних послуг: європейський досвід. Право та державне управління. 2021. № 1. С.279-284. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2021/43.pdf
4. Молчанов Д. Як влаштована платформа електронних послуг Великої Британії. URL: <https://ain.ua/ru/2017/11/28/e-governance-uk/>

Парубчак Іван Орестович,

д-р н. з держ. упр., професор кафедри економіки та публічного управління
факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНЕОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

На сучасному етапі обмеження на перетин кордонів, проблеми з отриманням візи призвели до призупинення короткострокових програм мобільності у більшості країн світу, викладачі, науковці та студенти, які планували довгострокові поїздки, були змушені їх відкласти або зовсім скасувати. Для науково-педагогічних працівників призупинення програм міжнародної мобільності скоротило можливості для професійного спілкування та наукових поїздок, хоча професорсько-викладацький склад зміг зберегти, а в якихось випадках зміцнити онлайн-комунікації. Незважаючи на те, що польові дослідження були заборонені, це призвело до призупинення багатьох наукових досліджень, науково-дослідницька діяльність постраждала меншою мірою, ніж освітній процес.

Досвід викладання у дистанційному форматі можна розглядати як хорошу можливість здобути урок із цієї надзвичайної ситуації та запропонувати більш гнучкі освітні можливості, освоїти змішане чи гібридне навчання. Цей, якщо можна сказати, незапланований

експеримент із дистанційним навчанням призвів до розвитку компетенцій співробітників ЗВО, які апробували нові системи та інструменти. Сучасна гуманітарна криза може стати підставою для налагодження більш глибоких партнерських відносин з університетами в інших країнах, які готові ділитися накопиченими ресурсами, технологічними рішеннями та досвідом, здобутим у кризовий період. Закладам вищої освіти варто подумати, яким чином розширити мережеву взаємодію для більш систематичної співпраці з партнерськими установами, а також для об'єднання наявних ресурсів, матеріальних та людських.

Впровадження нових форматів не означає повної відмови від традиційних форм взаємодії та співпраці, але може значно збагатити та розширити цю співпрацю. Нові формати можуть надати альтернативну можливість для студентів та співробітників, які з різних причин не можуть брати участь у програмах фізичної мобільності, і в тих випадках, коли фізична мобільність та обміни з об'єктивних причин неможливі. Очікується, що отриманий досвід та розвиток інфраструктури вишів відкривають нові горизонти можливостей для міжнародного співробітництва, які дозволять здійснювати спільні онлайн-курси або програми, спільно проводити наукові дослідження. Згідно з результатами дослідження Міжнародної асоціації університетів, сьогодні створені нові можливості для міжнародного академічного співробітництва, включаючи віртуальну мобільність, спільні онлайн-курси та програми, обмін ресурсами, даними. Особливого значення набуло міжнародне співробітництво між партнерськими університетами щодо накопиченого досвіду з різних аспектів функціонування університетів, а також обмін корисними ресурсами.

На сучасному етапі карантинних обмежень розширилися можливості для активізації віртуальних дослідницьких мереж, особливо у категорії молодих дослідників, розміщення та обміну результатами досліджень та масивами даних. Накопичений досвід дозволяє виділити переваги спільних дистанційних програм на відміну традиційних програм міжнародної мобільності. Вже зараз численні заклади вищої освіти вигадують та реалізують нові формати міжнародного співробітництва: віртуальні міжнародні стажування та гібридні або повністю дистанційні варіанти академічної мобільності та віртуальних обмінів. Розвиток нових форм міжнародного академічного співробітництва може мати справу з низкою проблем, головною з них є недостатній рівень розвитку викладання. Часто перехід до дистанційної освіти через об'єктивні причини передбачав виключно використання засобів для онлайн-комунікацій без зміни навчального плану, методів навчання, відповідних методів оцінки знань.

По суті, значною мірою випадків мала місце імітація очного навчання в дистанційному форматі, що неминуче веде до втрати якості здобутої освіти. Ця проблема пов'язана з удосконаленням цифрової інфраструктури, забезпеченням працівників доступом до матеріалів, необхідних для здійснення дистанційного викладання, розвитком відповідних

освітніх ресурсів та забезпеченням доступу до навчальних матеріалів та баз публікацій. Значна кількість університетів в Україні не має розвиненої цифрової інфраструктури, необхідної для організації навчання та оцінки отриманих знань у дистанційному форматі. Окремо варто виділити роль соціальних медіа, які останніми роками стали найважливішим каналом комунікації зі студентами, молоде покоління проводить у соцмережах майже три години на день; це важливий фактор, який необхідно враховувати при розбудові ефективних комунікацій зі студентами.

Іншою проблемою, що стоїть перед закладами вищої освіти в Україні, є брак компетенцій та навичок у викладацького складу для роботи з різними платформами та освітніми технологіями, відсутність рекомендацій щодо методики здійснення дистанційного навчання із застосуванням нових технологій, оцінки отриманих знань, що відповідає дистанційній формі викладання та навчання. Останньою проблемою у зв'язці стає організація віддаленого доступу до навчальних матеріалів, електронним бібліотечним ресурсам, міжнародним і вітчизняним базам наукових публікацій. Сьогодні ключовим став як технологічний, так і методичний дефіцит, пов'язаний з тим, що викладачі не мали компетенцій і навичок, необхідних для якісної організації дистанційного навчання. Ще одним серйозним завданням на шляху розвитку нових форм академічної співпраці, включаючи спільні курси та освітні програми, є приведення до єдиного зразка критеріїв забезпечення якості та системи оцінки знань, отриманих за результатами навчання.

Скептицизм щодо необхідності фізичної мобільності в освіті був пов'язаний зі зростанням внутрішньої інтернаціоналізації, зростанням кількості філій, а також розвитком цифрових технологій та онлайн-освіти. У зв'язку з проблемами, що стосуються реалізації університетами своєї міжнародної діяльності, програм міжнародної академічної мобільності, на порядок денний активно постає питання трансформації підходів до інтернаціоналізації вищої освіти. На перший план вийшло розуміння того, що академічна мобільність у традиційному розумінні, як головний елемент інтернаціоналізації має значні обмеження, оскільки доступна лише невеликій частині тих, хто міг би отримати вигоду з доступу до транскордонної вищої освіти.

Обмежені можливості реалізації програм міжнародної академічної мобільності розглядаються як можливість для закладів вищої освіти переглянути цілі та передбачуваний вплив інтернаціоналізації на викладання та навчання. І насамперед на інклюзивні підходи до глобального навчання та інтернаціоналізації навчального плану та навчальних програм з метою охоплення та залучення до міжнародних освітніх практик всього контингенту студентів та професорсько-викладацького складу. У суспільний дискурс входить поняття «постмобільний світ», отримує розвиток поняття «домашня інтернаціоналізація», що

дозволяє в рамках міжнародного партнерства перейти від експорту освіти та трансакційного характеру відносин до моделей, у межах яких можливий облік досвіду різних країн.

Список літератури:

1. Домбровська С.М. До питання про формування державної освітньої політики України та її вдосконалення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 5. С. 50–55.

2. Калініна Л.М. Проблеми та реалії державно-громадського управління освітою на сучасному етапі розвитку демократичного суспільства. *Постметодика*. 2012. № 3. С. 2–10.

3. Литвинчук О. Соціалізація маргінального індивіда в умовах суспільних трансформацій: соціально-філософський аналіз. *Гілея: науковий вісник*. 2013. № 72. С. 428–432. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/gileya_2013_72_82.pdf (дата звернення: 13.12.2021).

4. Мартиненко В. Демократичне врядування: проблеми теорії та практики. *Публічне управління: теорія та практика*: зб. наук. праць. Харків: ДокНаукдержупр, 2010. № 1. С. 16–22.

5. Марченко О.В. Індивідуалізація і соціалізація у системі неперервної освіти: історико-педагогічний аспект. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2010. Вип. 183. Ч. 2. С. 65–70.

Пак Наталія Тадеушівна

к.е.н., доцентка кафедри економіки та публічного управління
факультет управління фінансами та бізнесу
Львівський національний університет імені Івана Франка

БЮДЖЕТ УЧАСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ

Протягом останніх десятиліть політичні інститути зазнали поступового падіння довіри з боку їхнього електорату, про що свідчать результати багатьох соціологічних досліджень, проведених на світовому рівні [1, с.2]. Це гальмує суспільно-політичний розвиток держав, подальше зміцнення громадянського суспільства та демократії. Тому органи державної влади всіх рівнів постійно шукають нові шляхи заохочення громадськості та підвищення довіри до формування політики в різних сферах.

Відомо, що рівень довіри до влади підвищується, якщо вона дозволяє громадянам брати участь не лише у виборах, референдумах та громадських слуханнях, а й безпосередньо в процесі прийняття рішень та контролю за їх виконанням. Тому бюджет участі, в якому приймаються спільні адміністративні та державні рішення щодо пріоритетності бюджетних

витрат, можна вважати одним із найбільш перспективних підходів до сприяння демократії участі.

Вплив громадян на формування місцевих бюджетів зазвичай обмежується громадськими слуханнями їхніх проектів, які часто не дають можливості для взаємодії влади та суспільства. В основному це пов'язано з відсутністю доступної та зрозумілої всім громадянам інформації про бюджетний процес та переконанням громадян у неможливості вплинути на фіскальну політику.

У контексті демократизації суспільного життя залучення громадськості до бюджетного процесу пов'язане з тенденціями фінансової децентралізації та деконцентрації державної влади і може відповідно до національного законодавства мати такі форми: місцевий референдум, громадський слухання, створення та діяльність консультативно-соціальних комітетів, зборів громадян, місцевих ініціатив. Ці форми соціальної участі в бюджетному процесі відрізняються за способом участі (делегована чи безпосередня участь), типом прийнятих рішень (дорадчий чи обов'язковий) та масштабом прийняття рішень (вузький чи широкий). Вони включають ряд специфічних засобів, які повністю систематизовані в [2].

Одним із принципів демократичної держави є принцип прозорості та залучення громадськості до бюджетного процесу. Це ефективний спосіб роботи влади з громадою та залучення влади до вирішення важливих питань на місцевому рівні. Оскільки сьогодні реалізація громадських проектів в Україні базується на тенденціях, притаманних польській моделі соціальної участі в бюджетному процесі, необхідним заходом є системний аналіз показників та їх динаміки з моменту запровадження соціальної участі в бюджетному процесі та сьогодні на прикладі Львова.

Одним із найпоширеніших та ефективних інструментів соціальної участі в бюджетному процесі є бюджет участі або т.зв. бюджет участі. Бюджет участі – це механізм, що забезпечує найвищий рівень участі громадськості в бюджетному процесі [3, с. 8]. Його суть полягає в тому, що кожен громадянин має право брати участь у розподілі коштів місцевого бюджету шляхом створення та/або голосування за проекти, спрямовані на розвиток територіальної громади. Реалізація партисипативного бюджетування може відбуватися на різних рівнях: державному, регіональному і навіть у деяких районах чи установах [4, с 26].

В Україні документом, що регулює процес планування та використання бюджету участі, є положення про бюджет участі, яке затверджується рішенням місцевих рад

Важливими принципами, на яких базується бюджет участі, є рівні права участі всіх учасників у основних заходах розвитку та принцип участі органів місцевого самоврядування, проектних центрів та ініціативних груп громадян. Не менш важливими принципами можна вважати також принцип самоорганізації учасників для прийняття колективних і спільних

рішень та принцип ініціативи, згідно з яким кожен учасник може висловити своє бачення вирішення конкретних проблем [5, С. 91]. Інший принцип – інформаційна відкритість та гнучка мотивація громадян до участі через конкурси, рейтинги та інші заохочення. Принципи бюджету участі також включають принцип послідовності дій, який визначає бюджет участі як процес, заснований на часі, що включає наступні кроки: затвердження органом місцевого самоврядування параметрів бюджету участі та прогнозних показників на наступний бюджетний період; подання громадських проєктів; оцінка та затвердження проєктів для голосування; голосування та визначення проєктів-переможців; реалізація проєктів переможців; звітність та оцінка результатів реалізації проєкту [6, с 103].

Практика бюджету участі в місті була запроваджена саме у 2017 р. І з кожним роком в межах партисипативного бюджетування у Львові успішно реалізується безліч громадських проєктів, які є ініціативами самих мешканців і спрямовані, перш за все, на покращення благоустрою територіальної громади в цілому.(див. рис.1)

Слід зазначити, що впродовж 2017–2018 рр. за кошти бюджету участі реалізувались в більшості проєкти в галузі освіти та медицини. Проте після введення у 2019 р. «квоти переможців» співвідношення між цими двома категоріями почало поступово вирівнюватись, і багатьом освітнім проєктам довелося поступитися першістю. (див. рис. 1)

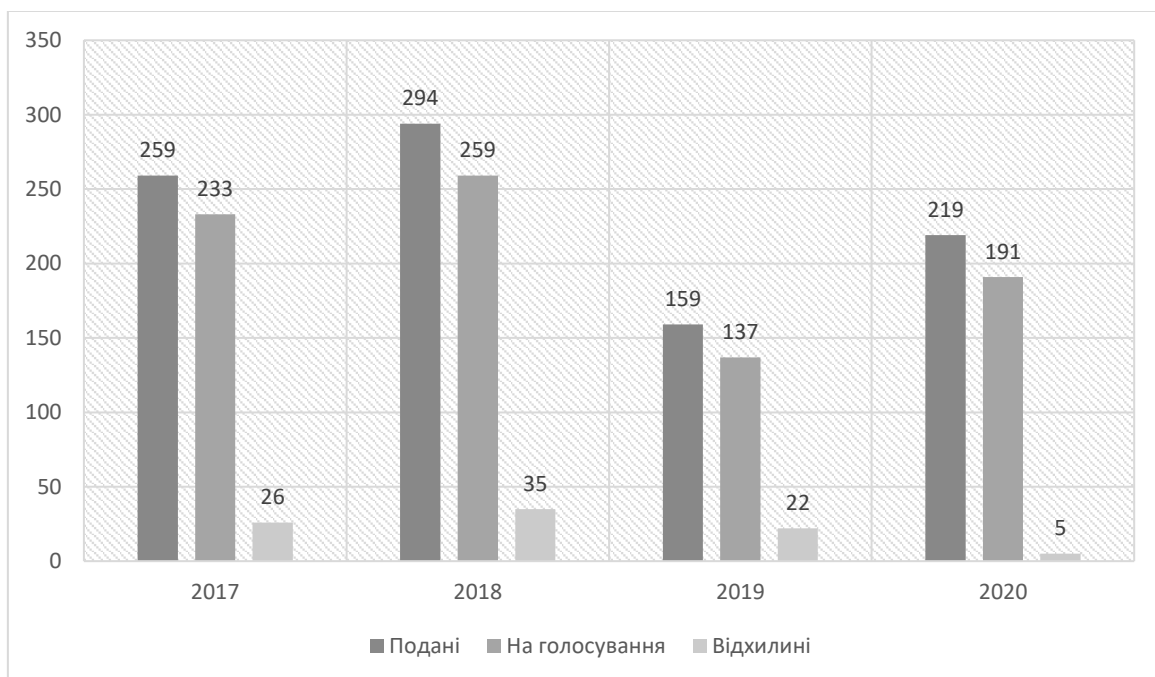

Рис 1 - Динаміка поданих до розгляду громадських проєктів у рамках реалізації бюджету участі м. Львова протягом 2017–2020 рр.

Джерело[5,7]

Результатом таких нововведень стало переважання кількості проєктів в категорії «інші» над кількістю освітніх і медичних. За результатами голосування 2020 року кількість освітніх і медичних проєктів перевищує кількість інших на 4 %.(див. рис. 2)

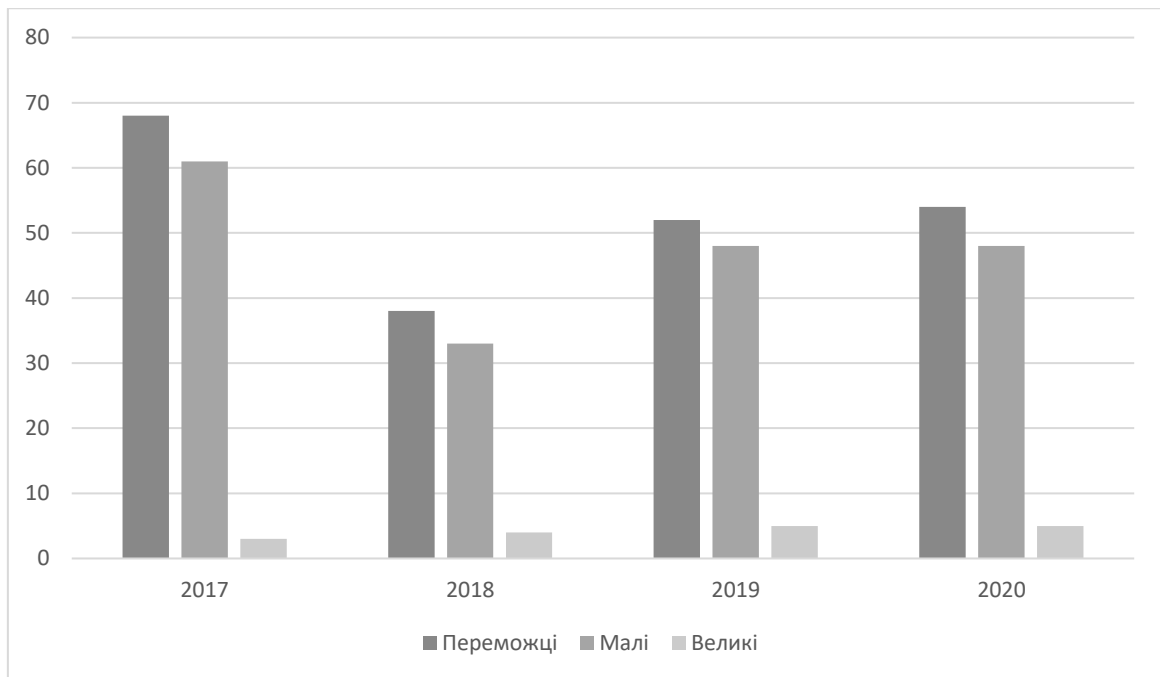

Рис 2- Кількість проєктів, що перемогли в рамках реалізації бюджету участі м. Львова протягом 2017–2020 рр.

Джерело[5,7]

На основі проведеного аналізу можемо виокремити такі особливості у практиці планування та виконання громадського бюджету міста Львова протягом звітнього періоду [7, с. 112]:

- більші можливості залучення голосів за той чи інший проєкт у навчальних закладів порівняно з іншими проєктами, пов'язаними, зокрема, з інноваціями, соціальною сферою, навколишнім середовищем тощо;

- відсутність чіткої класифікації проєктів у межах категорій. Оскільки всі проєкти громадського бюджету, що не стосуються освітніх і медичних закладів, відносять до категорії «інші», це унеможлиблює відслідковування та порівняння статистики по проєктах, пов'язаних із благоустроєм міста, житлово - комунальною сферою, охороною навколишнього середовища, інноваціями тощо;

- відносно низька та нестабільна залученість громади міста до голосування за громадський бюджет, зокрема, у зв'язку із недостатньою інформаційною кампанією та незручностями у процесі голосування;

- виникнення проблем на етапі подання до розгляду проєктів, зокрема, пов'язаних із підготовкою документації, коректним складанням кошторисів таких проєктів тощо;

- наявність у територіальній громаді довгострокових проєктів, реалізація яких потребує тривалих термінів. До прикладу, деякі громадські проєкти, які отримати фінансування ще у 2017 р., ще досі знаходяться в процесі реалізації.

Таким чином, можна стверджувати, що бюджет участі є найбільш дієвим інструментом взаємодії місцевої влади та громадськості, який вдало поєднує в собі принципи демократії та прозорості. Безумовно, його впровадження в умовах децентралізації надає значні переваги для територіальних громад: сприяння реалізації тих проєктів, яких реально по потребують громадяни; підвищення громадської свідомості й обізнаності в питаннях участі в бюджетному процесі; збільшення рівня довіри громадян до органів місцевого самоврядування, що в сукупності дає можливість успішної реалізації громадських проєктів і забезпечення сталого розвитку територіальної громади.

Водночас для підвищення ефективності партисипативного бюджетування механізм планування та реалізації бюджету участі потребує свого удосконалення. Беручи до прикладу бюджет участі міста Львова, можемо стверджувати, що практика залучення громадськості до бюджетного процесу на місцевому рівні потребує вирішення певних проблем, зокрема, в частині урегулювання кількості громадських проєктів-переможців між різними категоріями, заохочення активності та ініціативності мешканців територіальної громади, досягнення ефективності інформаційної кампанії стосовно громадських проєктів, підвищення обізнаності громадян стосовно практики розробки та подання громадських проєктів, удосконалення системи дистанційного голосування за проєкти тощо.

З початку 2021 року партисипативний бюджет вже реалізовано майже в 50 містах України, включаючи всі обласні центри.

Бюджет розвитку є одним із показників оцінки якості життя місцевих громад, а на законодавчому рівні є складовою спеціального фонду видатків бюджету, що є основою для фінансування соціально-економічних програм місцевої громади з місцевого бюджету. Тим часом дохідна частина бюджетів місцевого розвитку, незважаючи на деякі позитивні зміни, закладені в новій редакції Бюджетного кодексу, наразі не в змозі забезпечити фінансові потреби територій для капітальних вкладень.

Незважаючи на великий інтерес науковців та позитивні зміни у бюджетному законодавстві України, бюджети розвитку все ще відіграють незначну роль у фінансовій підтримці соціально-економічного розвитку територій.

Список літератури:

1.Боднарук Т. Г. Ефективність трансфертної політики в системі міжбюджетних відносин // Актуальні проблеми економіки. 2008. № 5 (83). С. 146-153.

2.В.Л. Пількевич. Деякі історичні аспекти формування органів місцевого самоврядування / Пількевич В.Л. // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 2011. - №3. – с. 167- 171.

3. Аналіз фінансових наслідків адміністративно-територіальної реформи // Проект SuFTAR. Системне управління фінансування адміністративно-територіальної реформи [Електронний ресурс]. – URL: <http://fisco-id.com/download.php?m=an&l=ua&id=69>.

4. Данилишин Б.М. Децентралізація управління в Україні: з чого почати? / Б.М. Данилишин [Електронний ресурс]. – URL: <http://kontrakty.ua/article /82116>.

5. Унгурян П. Бюджетна децентралізація. [Електронний ресурс]. – URL: <http://tsn.ua/politika/byudzhethna-decentralizaciya-yaku-provodit-uryad-dozvolil-anapovnitimiscevi-byudzheti-nardep-422949.html?sw=close>.

6. Конституція України: 28.06.96 IV 254/96-ВР. – [Електронний ресурс]. – URL із <http://www.rada.gov.ua>.

7. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.

Маліновська Ольга Ярославівна

к.е.н., доцентка кафедри економіки та публічного управління
факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

В даний час українська держава та суспільство перебувають у надзвичайно складній політичній та соціально-економічній ситуації. Сьогодні українське суспільство потребує змін у всіх сферах життя. Подальший розвиток України як суверенної, демократичної, соціальної, правової держави та інтеграція до ЄС значною мірою залежить від успіху модернізації державного управління в країні. Відповідно, без комплексної програми реорганізації системи державного управління неможливо уявити перспективний прогрес України. Стратегічним напрямком реформи державного управління є реформа державної служби. Адже створення професійної державної служби, орієнтованої на громадян, що здійснює діяльність в інтересах держави та суспільства, підвищить ефективність державних функцій, основних прав і свобод громадян [1].

За численними висновками звітування Уряду станом на 2021 р., основними проблемами реформування української держави є несвоєчасне виконання заходів реформ у зв'язку з відсутністю реалістичних термінів їх проведення та завершення. Зазначимо, що будь-яка суспільна реформа як вид політичного управління, є апріорно соціальною, адже будучи безпосередньо спрямованою на поведінку людей, їх життєдіяльність, в тій чи іншій

мірі впливає на хід різних суспільних процесів. Особливо актуально це для реформи державного управління та модернізації державної служби в Україні [2, 3].

Аналіз стратегічних документів довів, що зобов'язання щодо проведення реформи державного управління та державної служби були закріплені в Стратегії сталого розвитку «Україна-2020». У 2016 р. Уряд розробив і затвердив Стратегію реформування державного управління до 2020 року. Через два роки була проведена комплексна оцінка стану реформування державного управління у співпраці з органами державної влади та за участю Представництва ЄС в Україні, міжнародних експертів та представників громадськості. Зміст Стратегії було відкориговано і затверджено її нову редакцію під назвою «Стратегія реформування державного управління України на період до 2021 року».

Постає необхідність в аналізуванні змісту звітів про виконання Стратегії реформування державного управління України до 2021 року (Стратегії) за останні роки. Зазначимо що у Звіті про виконання Стратегії у 2018 р. визначені ключові досягнення реформи, зокрема мова йде про: 1) завершення реорганізації пілотних міністерств. Так, у десяти пілотних міністерствах, двох агентствах та Секретаріаті Кабінету Міністрів України сформовано 58 директоратів з чисельністю більш ніж 500 фахівців з питань реформ; 2) проведення оцінювання результатів діяльності державних службовців; 3) продовження розбудова мережі Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП); 4) збільшення кількості електронних послуг, (з яких, доступними стала 121 послуга для громадян та бізнесу); 5) започаткування впровадження системи електронної взаємодії державних органів «Трембіта»; 6) внесення до Верховної Ради України проекту Закону України «Про адміністративну процедуру».

Також, у тексті цитованого документу зазначається, що станом на кінець 2018 р. Україна посіла друге місце серед країн, які досягли найбільшого прогресу у відкритті даних за останні чотири роки (рейтинг *Open Data Barometer*). Вказано, що уперше проведено комплексну оцінку стану справ в системі державного управління у відповідності до програми SIGMA за методологією, що застосовується до країн-кандидатів на вступ до Європейського Союзу. На основі оцінки SIGMA оновлено Стратегію та строк її реалізації до 2021 р.

Доцільним, на нашу думку, є аналіз тексту Звіту про виконання Стратегії за 2019 р. Незважаючи на політичні зміни, реалізація реформи державного управління залишилася у фокусі Уряду України, а у 2019 р. зокрема, реалізовано такі ініціативи: 1) посилено роль «центру Уряду» та Національної агенції державної служби у формуванні політики у сфері державного управління; 2) консолідовано повноваження у сфері надання адміністративних послуг; 3) схвалено єдину цільову модель міністерства на основі пілотного проекту щодо реорганізації міністерств у 2017-2019 рр.; 4) концепцію фахівців з питань реформ поширено

на всі міністерства; 5) схвалено зміни до Регламенту Кабінету Міністрів України; 6) розширено використання веб-порталу вакансій *career.gov.ua* на всі категорії посад державної служби в міністерствах; 7) здійснено запуск мобільного додатку «Дія» з можливістю використання електронного посвідчення водія та свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу.

Зауважимо, що основними проблемами процесу реформування є несвоєчасне виконання заходів реформи у зв'язку з нереалістичністю термінів та недоведенням до кінця реформи пілотних міністерств. Зокрема, можна виокремити кілька ключових аспектів, що гальмують 100% виконання реформи:

1. Реформа ризикує загальмувати, оскільки досі не прийнято значну частину необхідної нормативної бази (наприклад, щодо цільової структури міністерства, розподілу сфер політики тощо). Особливо важливо удосконалити нормативну базу щодо фінансування вказаних держслужбовців без збільшення загальних витрат державного бюджету. Окрім нормативних актів Кабінету Міністрів України, настав час для глибинних зрушень: прийняття нової редакції Закону України «Про Кабінет Міністрів України» та Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», а також внесення необхідних змін до Закону України «Про державну службу» після кількох років його «тестової експлуатації».

2. Частка перешкод у просуванні реформи державного управління пов'язана з недоліками самої Стратегії, у якій недостатньо чітко визначено проблематику її впровадження, не проаналізовані альтернативні варіанти її реалізації, не досліджено можливі ризики; відсутня оцінка впливу на суспільство результатів реформування, які заплановано досягти.

3. Через недостатнє використання аналітичних інструментів при плануванні Стратегії так і не визначено комплекс реальних проблем у державному управлінні та відповідні інструменти їх вирішення. Цілі, сформовані у Стратегії, мають загальний характер та не дають чіткого уявлення щодо моделі реформування на яку вона спрямована. Через вказане, на етапі підведення проміжних підсумків реформування виникає закономірна проблема: звіти Уряду України не розкривають стан досягнення цілей, виконання показників результативності (*outcomes*) та, особливо, ефективності щодо вирішення проблем.

4. Вітчизняні дослідники зазначають, що існує спротив з боку міністрів, які побоюються втратити провідних співробітників та керованість над щоденними процесами. З іншого боку, реформа відбувається, саме в інтересах міністрів, хоча вони самі цього часто не усвідомлюють: замість виконання щоденних доручень у міністерствах встановлюється чітка відповідальність за вплив на відповідні сфери політики. У цілому, міністерство

концентрується на аналізі та розробці заходів відповідно до напрямку, а решта процесів йде «у фоновому режимі».

5. Вагомим недоліком у процесі реформування є певний конфлікт між так званою «ноюю» і «старою» державною службою. Представники нереформованих структурних підрозділів не зрозуміли, чому у «нових» фахівців з реформ така висока заробітна платня. Сформувався усвідомлення, що після запровадження реформи значну кількість працюючих державних службовців буде звільнено. Суттєвим викликом реформи державного управління є слабкий кадровий потенціал директоратів, окремі з яких так і не були сформовані, а деякі – сформовані частково. Іноді за результатами конкурсних відборів в експертну групу з кількох кандидатів обиралися чотири особи. Проходження конкурсу претендентами на посаду, які не мали попереднього досвіду роботи у цій сфері, свідчить, на нашу думку, не про недосконалість конкурсної процедури, а про їх високу мотивацію [4, 5]. Така ситуація демонструє наявність вагомих проблеми щодо підготовки майбутніх державних службовців.

На основі вивчення даної проблематики актуальним є запропонувати стратегічні напрями побудови нової державної служби України. Дані напрями, на наш погляд є ключовими, на яких базується результативного здійснення реформи державної служби України [6.7.8]. Стратегічні напрями зображені на рис. 1.

Рис. 1. Стратегічні напрями побудови нової державної служби України

У цілому варто зауважити, що модернізація державної служби України передбачає приведення її основних принципів відповідно до сучасних світових стандартів. Виходячи з функцій, що реалізує державна служба, можна зробити висновок, що на сучасному етапі розвитку суспільства вона постає, як складний інституціональний комплекс у процесі модернізації якого, варто активно використовувати мережеві організаційні структури, співпрацювати з громадянським суспільством через його інституції, всебічно підтримувати діалог органів державної влади з населенням та залучати його до прийняття управлінських рішень, використовуючи багаторівневе узгодження проблемних питань з громадськими організаціями, політичними партіями, інтелектуальними елітами.

Список літератури:

1. Про затвердження Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби: постанова Кабінету Міністрів України № 243 від 25.03.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2016-%D0%BF#Text>

2. Звіт щодо діяльності Комісії з питань вищого корпусу державної служби за 2018 рік. URL: <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/Komisija%20A/zvit-kvkds-za-2018-rik.pdf>

3. Звіт щодо діяльності Комісії з питань вищого корпусу державної служби за 2020 рік URL: <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/Komisija%20A/2020/Zvit%20Komisii/komisii-2020.pdf>

4. Про внесення змін до Закону України «Про державну службу» щодо зняття вікових обмежень для роботи на державній службі: Закон України № 1086-IX від 16.12.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1086-20#Text>

5. Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення проведення конкурсів на зайняття посад державної служби та інших питань державної служби: Закон України № 1285-IX від 23.02.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1285-20#Text>

6. Панова Н. С. Правовий статус комісії з питань вищого корпусу державної служби. Проблеми становлення правової демократичної держави. Південноукраїнський правничий часопис. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/4/part_1/13.pdf

7. Про затвердження Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби: Постанова Кабінету Міністрів України № 246 від 25.03.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2016-%D0%BF#Text>

8. Статистичні дані Національного агентства України з питань державної служби про кількісний склад державних службовців у органах державної влади за 2019 та 2020 роки URL: <https://nads.gov.ua/diyalnist/kilkisnij-sklad-derzhavnih-sluzhbovciv/kilkisnijsklad-derzhavnih-sluzhbovciv>

к.держ.упр., с.н.с., доцентка кафедри економіки та публічного управління
факультет управління фінансами та бізнесу
Львівський національний університет імені Івана Франка

СПІЛЬНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС

У документах про заснування Європейського Союзу («Римські договори» [1]) економічна інтеграція розглядалась з точки зору можливості збільшення добробуту та поліпшення умов життя для усіх жителів Спільноти. При цьому остаточні рішення щодо виду, форми та методів впровадження соціальної політики належали до компетенції кожної окремої держави-члена. А тому ЄС був досить обмежений у прийнятті рішень щодо спільної соціальної політики. Ситуація почала змінюватись з 1973 р., Європейська Комісія розробила і подала на розгляд першу програму соціальних дій (Social Action Program [2, р. 512]). Наступними важливими документами стали «Хартія Спільноти про основні соціальні права трудящих» (1989 р.), що стосувалась вільного пересування робітників, справедливої оплати та умов праці, соціального захисту тощо.

У 1992 р. був підписаний Маастрихтський договір [3], що містив Соціальний протокол та у 1997 р. – Амстердамський договір, котрим були внесені поправки стосовно посилення безпеки, свободи та справедливості для усіх працівників. Головним здобутком стало збільшення пріоритетів спільної політики та можливість прийняття рішень у цій сфері шляхом голосування кваліфікаційною більшістю. Ці документи стали підґрунтям для встановлення різних норм, зокрема норми робочого часу, посилення співпраці із неурядовими громадськими організаціями та посилення соціального партнерства. Крім того, почала привертатись увага до проблеми гендерної рівності.

При тому, що на сьогодні фінансування Спільної соціальної політики є значно меншим, ніж, наприклад, Спільної аграрної політики, воно, лише по найбільшому інструменту – Європейському соціальному фонду (далі – ЄСФ) – становить близько 14 млрд євро щорічно. Ці кошти витрачаються на заходи із забезпечення зайнятості, поліпшення освіти, соціальну інтеграцію. Програмами Європейського соціального фонду щороку охоплюється понад 3 млн громадян ЄС.

Практично усі програми, що впроваджуються на рівні ЄСФ передбачають співфінансування з боку держав-членів, котрі вважають це проблемою, особливо в умовах бюджетних обмежень.

Національна соціальна політика повністю належить до компетенції окремих держав і ЄС майже не має можливосте впливу на неї. Зокрема це стосується заробітної плати, колективних договорів і свободи об'єднань.

Європейська соціальна модель має майбутнє лише в тому випадку, якщо вона транснаціонально легітимізована. Матеріальні соціальні права не повинні відрізнятися між собою, вони принаймні з точки зору тенденцій мають бути узгодженими. Громадянство Спільноти, закріплене у Договорі про заснування ЄС, буде діяти повною мірою лише в тому випадку, якщо деклароване право на свободу пересування буде підкріплене певною рівністю основних доходів.

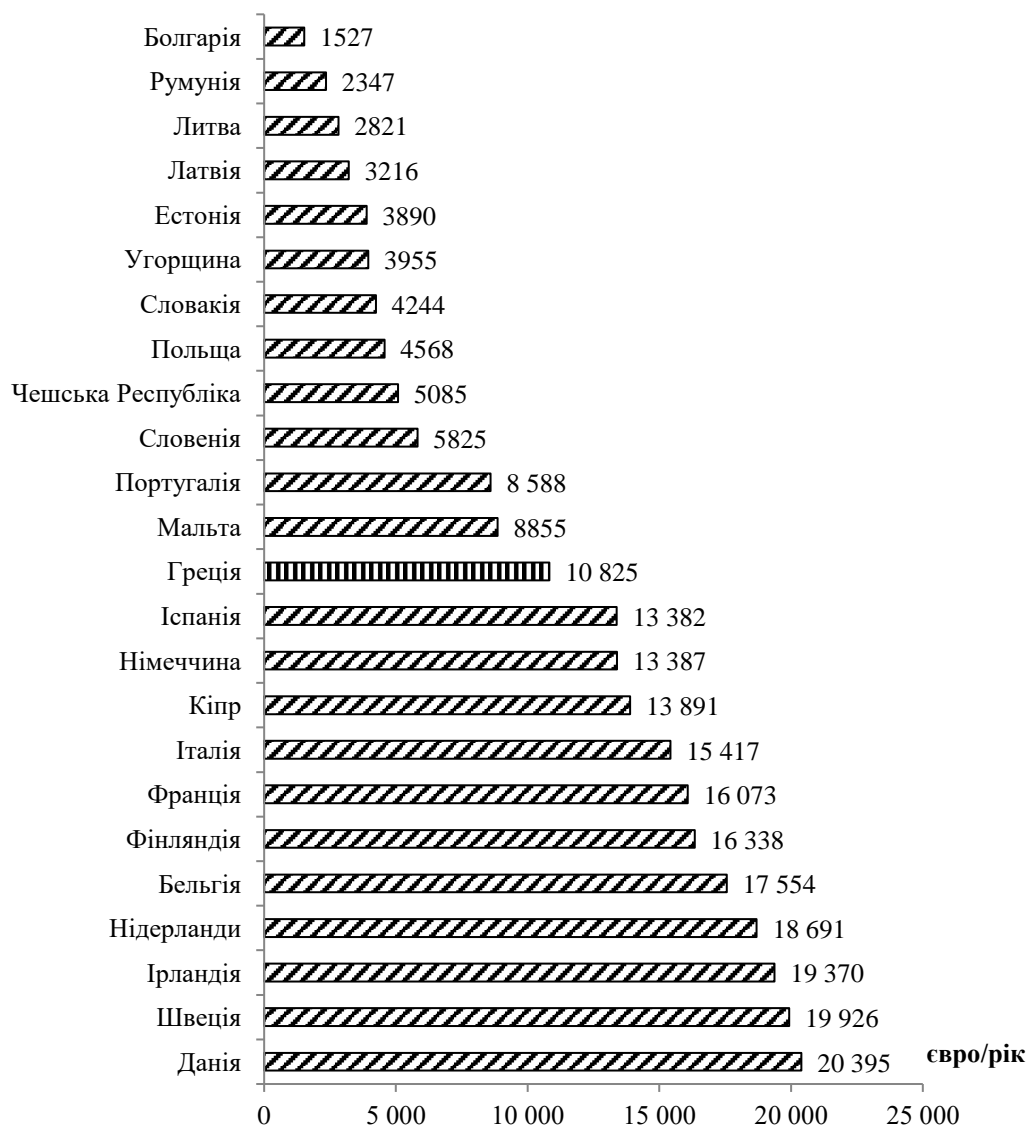

Рис. 1. Середня пенсія у країнах ЄС

Джерело: розроблено автором за даними [4, s. 6].

Так, пенсіонер з Болгарії свою свободу пересування може реалізувати лише теоретично. Якби він, наприклад, схотів оселитись у Данії, то з річною пенсією у 1500 євро і відсутністю більшої кількості соціальних прав, це зробити неможливо. Поряд з цим, пенсіонер з Данії із середньою пенсією 20 000 євро може спокійно обирати для проживання будь-яку країну ЄС і він почуватиметься комфортно (див. рис. 1). Подібною є ситуація і в Україні, коли на рівні керівних структур озвучувались можливості для громадян злітати за

кордон випити кави або відвідати Віденську оперу, особливо враховуючи співвідношення середньої заробітної плати і вартість квитка.

Середня пенсія у ЄС становить 10 424 євро на рік, на діаграмі (рис. 1) видно, що у 11 країнах вона є більшою, середньою – у Греції і у 12 країнах – меншою. При цьому середня пенсія у Греції майже вдвічі менша від показника Данії.

Характерною рисою усіх спільних політик ЄС, у т.ч. соціальної, є швидке реагування на зміни і оперативне внесення поправок, коли у 2015 р. стало очевидним, що стратегія із забезпечення зайнятості 2020 не зможе бути виконаною, а майже 20 млн осіб можуть опинитись за межею бідності, у Гетеборзі був проведений позачерговий саміт, на якому підписано документ щодо напрямів майбутньої соціальної політики. Однак, на думку представників профспілок, жодних суттєвих змін у законодавстві або оновлення керівних принципів у цій сфері не реалізовано і навіть не розглядалось [5, s. 94].

Світові економічні кризи, які негативно впливають на національні економіки усіх держав світу, не оминають і країн Європейського Союзу. При тому, що Спільна соціальна політика вирішує багато проблем, вони мають тенденцію до повторної появи. Відповідно, не зважаючи на усі зусилля, що прикладаються, залишається велика кількість осіб, невдоволених тим, як відбувається планування і реалізація заходів у цій сфері, озвучуються докори і сумніви щодо раціональності та ефективності прийнятих рішень. Досягнення розумного балансу між потребами і витратами, знаходження компромісів щодо розподілу коштів на різні потреби та визначення пріоритетності таких потреб на сьогодні стало головним завданням Спільної соціальної політики.

Список літератури:

1. The treaty of Rome. 25 March 1957 [Electronic resource]. – Access mode : https://ec.europa.eu/archives/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf. (26.01.2022).
2. Hartlapp M. European Union Social Policy – facing deepening economic integration and demand for a more social Europe with continuity and cautiousness / S. Blum, J. Kuhlmann and K. Schubert (eds). Routledge Handbook of European Welfare Systems, 2019. – New York : Routledge 592 p. – Pp. 512-527. Series: Routledge International Handbooks.
3. Consolidated version of the treaty on European Union / Official Journal of the European Union. C 326. 26.10.2012. Pp. 13-45.
4. Bruzelius C. Stratifizierte soziale Rechte und eingeschränkte unionsbürgerschaft / C. Bruzelius, C. Reinprecht, M. Seeleib-Kaiser // WsI-Mitteilungen, 2017. – № 70 (6), s. 398–408.
5. Schmid G. Europa in Arbeit: Plädoyer für eine neue Vollbeschäftigung durch inklusives Wachstum / G. Schmid // WSI-Mitteilungen, Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, 2019. – vol. 72(2). – Pp. 87-95.

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ СУСПІЛЬСТВА

Сучасний світ характеризується стрімким розвитком науково-технічного прогресу, глобалізаційними змінами в усіх сферах господарювання та загостренням глобальних проблем людства.

Об'єктивною необхідністю у сучасних умовах існування людської цивілізації виступає окреслення ключових стратегічних пріоритетів подальшого розвитку людства як у світовому масштабі, так і на рівні окремих держав. Дане питання стає все актуальнішим у міру посилення нераціонального економічного розвитку значної кількості країн світу, що зумовлює ріст антропогенного тиску на навколишнє середовище.

Доцільно вважати, що одним з пріоритетних способів досягнення балансу між економічним зростанням та збереженням екосистем належної якості для майбутніх поколінь є реалізація концепції сталого розвитку.

Поділяємо переконання, що модель сталого розвитку можна охарактеризувати як збалансоване вирішення проблем економічної та соціальної сфер із одночасним вирішенням проблем навколишнього природного середовища, збереження сприятливого стану якого є необхідною умовою для забезпечення життєдіяльності сучасного та майбутнього поколінь людства [1, с. 178].

«Лева частка» країн світу визнали назрілу необхідність зміни концепції подальшого розвитку людства та розробляють і впроваджують національну політику з досягнення Цілей Сталого Розвитку, які дозволяють зрівноважити економічний, соціальний та екологічний розвиток. Національні Уряди мають дбати про соціально-економічний прогрес і добробут народу та нести за це відповідальність. Тобто, при плануванні заходів соціального розвитку необхідно враховувати потреби міських і сільських населених пунктів. У територіальних громадах мають злагоджено функціонувати всі необхідні об'єкти виробничої і соціальної інфраструктури, завдяки чому кожний мешканець зможе реалізувати свої конституційні права отримувати якісні й доступні публічні послуги, працювати й відпочивати у гідних умовах, брати участь у суспільно важливих заходах та інше [2, с. 13]. Разом з тим, кожна людина має проживати у екологічно чистому середовищі, споживати екологічно чисті продукти та бути впевненою, що таку ж змогу матимуть її нащадки.

Оцінюючи стан вітчизняної соціо-еколого-економічної системи, заслуговує уваги переконання, що вся сукупність факторів ендегенного та екзогенного характеру здійснює

деструктивний вплив на сталий розвиток регіонів в Україні у цілому через не задовільний розвиток наукового, інтелектуального, інноваційного потенціалу держави, що у свою чергу, сприяє погіршенню показників безпеки, викликає процеси десоціалізації та деградації суспільства, погіршення екологічного стану, руйнування міжрегіональних ланцюгів створення доданої вартості [3, с. 42].

Вирішення згаданих системних проблем сталого розвитку регіонів України доцільно здійснити з допомогою наступних підходів [3, с. 42]:

- встановлення інноваційності як ключового пріоритету державної та регіональної політики;
- оптимізація бюджетного процесу за рахунок раціоналізації процесу алокації коштів;
- залучення прогресивних напрямів інвестування в інфраструктурні проекти;
- удосконалення апарату державного управління за рахунок посилення державно приватного партнерства;
- стимулювання індивідуальної підприємницької активності;
- всеохоплююча модернізація та диверсифікація реального сектору економіки.

Запропонований комплекс заходів, котрий доцільно здійснити в ході реалізації державної політики, спрямованої на досягнення паритету відносин у тріаді людина-господарство-природа, на наше переконання, стане каталізатором позитивних зрушень у напрямку реалізації концепції сталого розвитку вітчизняної соціо-еколого-економічної системи.

Список літератури:

1. Кравченко Ю.М., Антощенкова В.В. Фактори сталого розвитку економіки аграрного сектору. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=http%3A%2F%2Fdspace.khntu.sg.com.ua%2Fbitstream%2F123456789%2F8706%2F1%2F20.pdf&cflen=280964>.
2. Васильєва Н. В., Васильєва О. І., Приліпко С. М. Публічне управління сталим розвитком територій. Integración de las ciencias fundamentales y aplicadas en el paradigma de la sociedad post-industrial. Barcelona. 2020. Volumen 2. P. 12-14.
3. Гречко А. В. Напрями державної регіональної політики щодо активізації сталого розвитку регіонів в умовах інституціональних змін. АГРОСВІТ. 2019. № 13-14. С. 39-43.

СПІВРОБІТНИЦТВО ТЕРИТОРВАЛЬНИХ ГРОМАД ЩОДО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

В ході децентралізації повноваження з надання соціальних послуг населенню передають з центрального рівня на місцевий, тобто – територіальним громадам. З 1 січня 2020 року набула чинності нова редакція Закону України «Про соціальні послуги». Отже з початку 2020 року змінився розподіл повноважень центральних та місцевих органів влади, а також встановлена система соціальних послуг та її учасників, етапи визначення потреб, планування, організації та фінансування соціальних послуг.

Повноваження у сфері соціальних послуг передають громадам - максимально близько до отримувачів цих послуг. Щоб реалізувати їх, в громаді мають створити відповідний структурний підрозділ. Кожна громада зобов'язана надавати базові соціальні послуги. Водночас, кожна соціальна послуга надаватиметься за відповідним соціальним стандартом, який затверджує Міністерство соціальної політики.

Сьогодні найгострішими проблемами розвитку соціальної сфери територіальних громад є:

- недосконала система територіального розміщення об'єктів соціальної інфраструктури;
- невпорядкованість відносин власності на об'єкти соціальної інфраструктури;
- недостатність бюджетних коштів для ефективного функціонування закладів соціальної інфраструктури;
- недостатній рівень кадрового забезпечення закладів соціальної сфери;
- недостатній рівень якості послуг, що надаються населенню об'єктами соціальної сфери.

Створення комфортного середовища для людей у кожній громаді не тільки кінцева мета адміністративно-фінансової децентралізації, а й секторальної, яка активно реалізується в Україні сьогодні. Остання охоплює 12 основних секторів: освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, адміністративно-територіальний устрій, місцеві бюджети, соціально-економічний розвиток, навколишнє середовище та використання природних ресурсів, ЦНАПи, земельні відносини, містобудування та архітектура, інфраструктура (транспорт, зв'язок, дороги), культура ЖКГ.

Політика щодо розвитку соціальної сфери територіальних громад має базуватись на таких основних принципах соціальної політики:

- справедливості (підтримку від держави отримують не всі, а лише ті люди, які справді її потребують);
- адресності (на основі індивідуального підходу, а не всім порівну);
- субсидіарності (механізм управління суспільством має будуватися «знизу вгору»: всі проблеми, які можуть ефективно вирішуватися на місцях, повинні перебувати в компетенції місцевої влади).

Наведений перелік принципів слід доповнити основними принципами секторальної децентралізації у соціальній сфері, а саме: доступність, тобто максимальне наближення послуг до споживача та забезпечення якості послуг.

Реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні зумовлюють нагальну потребу у встановленні чіткого механізму розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади, виконання повноважень у сфері соціального захисту на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципами субсидіарності та децентралізації. Децентралізація повноважень в сфері соціального захисту та соціального забезпечення покликана сприяти наданню соціальної допомоги, послуг та пільг на засадах доступності, якості та ефективності. Враховуючи зазначене, актуалізується потреба в проведенні комплексного дослідження інституційно-організаційних засад забезпечення соціального захисту в умовах децентралізації влади як одного з важливих напрямів розвитку соціальної політики України.

Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні визначено основні повноваження органів місцевого самоврядування базового рівня у сфері соціального захисту, що передбачають:

- 1) надання соціальної допомоги через територіальні центри – власні повноваження;
- 2) надання структурними підрозділами територіальних органів центральних органів виконавчої влади на базовому рівні послуг з соціального захисту населення (виплата пенсій, субсидій, компенсацій, забезпечення надання пільг) – делеговані повноваження

Для вироблення рекомендацій для громад ЮНІСЕФ та партнери проекту “СПІЛЬНО. Соціальні послуги для сімей у громадах” провели аналіз системи соціальних послуг у 12 громадах на Сході України. За результатами аналізу було напрацьовано десять основних рекомендацій, які допоможуть покращити послуги у громаді.[1;45] Ці рекомендації універсальні і можуть стати в пригоді іншим громадам, які зараз працюють над розвитком системи соціальних послуг.

Для ефективного надання соціальних послуг усі муніципальні органи мають взаємодіяти між собою. Наприклад, вчителі та лікарі мають знати чіткий алгоритм дій у випадку, якщо помітили ознаки насильства в родині чи недбалого ставлення до дитини. Аби взаємодія була безперервною, вона має бути визначена в офіційних документах та не залежати від особистих зв'язків між працівниками різних підрозділів.[3;18]

Наступним пунктом буде інфраструктурний розвиток у громадах. Мова йде і про розвиток центрів надання соціальних послуг, і про дороги та транспортне сполучення, від яких залежить доступність цих центрів для усіх категорій, у тому числі для людей з інвалідністю. За принципом безбар'єрності має розвиватись й інша місцева соціальна інфраструктура, у тому числі дитячі майданчики.

Важливим є розуміння того, що у громаді має бути відповідна кількість фахівців із соціальної роботи. Саме ці спеціалісти, що має необхідну фахову підготовку та кваліфікацію, спеціалізуються на здійсненні соціальної роботи з сім'ями, дітьми, які опинилися у складних життєвих обставинах. Такі фахівці відповідають за оцінку потреб громади у різних соціальних послугах, а також розробляють індивідуальні плани для роботи з кожним конкретним випадком сім'ї, яка опинилась у кризі, визначає форми та методи допомоги.

Що стосується сфери послуг, то найбільш затребуваною є послуга денного догляду вдома. Батьки, які виховують дітей з інвалідністю, потребують допомоги та попередження емоційного вигорання. Актуальною ця послуга буде і для дітей із сімей, які знаходяться у складних життєвих обставинах. У громадах, в яких вже працює така послуга, необхідно забезпечити належне інформування населення про можливість скористатись нею, а також організувати доступ до неї та належну якість.

Для ефективного запровадження соціальних послуг варто забезпечити збір статистичної інформації. Збір даних дозволяє ефективно використовувати бюджетні кошти, а також втілити базовий принцип "нікого не залишити осторонь". Брак якісних статистичних даних часто призводить до того, що бюджетні кошти витрачаються "навмання". Ведення статистики, в межах повноважень місцевих рад, дозволить визначити цільовий фокус та підійти до проблеми соціального захисту вразливого населення комплексно та найбільш ефективно. Важливо, аби місцеві органи влади були обізнані та вміли користуватись різними джерелами статистичної інформації, яка збирається на районному, обласному та національному рівнях.[2;35]

Створення інформаційної системи управління також підвищують якість роботи у соціальній сфері. Часто трапляється, що дані різних соціальних установ суперечать одне одному. Це заважає зрозуміти реальну кількість сімей, які потребують соціальної підтримки. Відповідно, неможливо і розробити якісну місцеву політику, яка б відповідала потребам цих

сімей. Цю проблему вирішує єдина система обміну і перевірки інформації, а також механізм розробки спільних рішень в інтересах дітей та їх родин.

Підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери є запорукою надання якісних соціальних послуг, які відповідають державним стандартам. Як і будь-яка інша сфера, соціальна робота не стоїть на місці: з'являються нові підходи та інструменти роботи. Наприклад, важливим трендом сучасної соціальної роботи є застосування інструменту “ведення випадку” або “кейс-менеджмент”. Важливо, аби соціальні працівники отримували доступ до передового досвіду та переймали найкращі практики.[2;4]

Для підвищення рівня психологічного здоров'я громадам варто розширити можливості надання послуги психологічних консультацій. Велика кількість стресових факторів, які впливають на дітей та їх батьків, особливо тих, які мають порушення розвитку чи інвалідність, можуть призвести до важких психологічних станів та складних життєвих ситуацій. Звернутися по психологічну підтримку та турбуватись про своє психічне здоров'я - це нормально. Вчасно надана консультація чи серія консультацій психолога, який працює на рівні громади, може запобігти таким негативним соціальним наслідкам як розлучення батьків, потрапляння дитини в інтернат, домашнє насилля.[3; 67]

Впровадження механізму соціального замовлення дозволить громаді обирати найкращі варіанти надання соціальних послуг. Українське законодавство дозволяє закуповувати якісні соціальні послуги не тільки у традиційних надавачів - державних установ, але й від недержавних суб'єктів: громадських та релігійних організацій, локальних бізнесів. Впровадити таку закупівлю можливо через механізм соціального замовлення. Цей механізм дозволяє підвищити якість соціальних послуг та зробити їх більш людино-орієнтованими.

Найкраще розвиток будь-яких сервісів, у тому числі й соціальних послуг, стимулює наявність конкуренції. Тому громада має проводити відкриті конкурси на закупівлю соціальних послуг, у яких зможуть брати участь як державні, так і громадські організації чи приватні установи - надавачі послуг. При цьому місцева влада має забезпечити належний контроль за якістю цих послуг.

Зміни у соціальній сфері стали справжнім викликом для громад. Багато з них є фінансово не спроможними для того, аби створювати відділи соціального захисту населення, надавачів соціальних послуг. Тому громади пробують шукати компроміси та альтернативні шляхи. Одним із таких шляхів є співробітництво територіальних громад у сфері соціального захисту населення у формі делегування виконання окремих завдань. Одним із прикладів такої співпраці є між Таврійською сільською радою та Комишуваською селищною радою, які уклали відповідний договір про співпрацю.

Список літератури:

1. Децентралізація управління: переваги і ризики в умовах України. URL: <http://www.novageografia.com/vogels-139-1.html>
2. Аналітична доповідь Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». К. НІСД, 2017. С. 475-476.
3. <https://tav.gov.ua/news/1543411628/>

Нагорнюк Оксана Петрівна

к. е. н., доцентка кафедри економіки та публічного управління
факультет управління фінансами та бізнесу
Львівський національний університет імені Івана Франка

ЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

В останній період наростаючі негативні екологічні процеси, що можуть привести до наступного шостого масового вимирання всієї біосфери планети Земля, змушують як окремих людей, так і демократичних країн в цілому шукати вчасно невідкладні способи та практичні шляхи для виходу з цієї кризової ситуації, щоб не досягти точки неповернення. Стимування, зупинка та ліквідація цих негативних екологічних процесів вимагає грамотного, злагодженого, спланованого і невідкладного управління ходом дій, що є найактуальнішим завданням сьогодення. Звісно, навіть різного роду суперечки між різними державами можна владнати за відносно короткий час, іноді навіть ворог може стати другом, але лавину не зворотних руйнівних процесів природи зупинити майже неможливо. Все загрозовішою стає прискорена зміна клімату, погіршення якості повітря і води, нестача якісних продуктів харчування, забруднення земель, морів, річок, енергетична проблема та конфлікт між виробництвом і станом фінансування природоохоронних процесів.

Є дві основні групи причин негативних екологічних змін та можливих екологічних катастроф. Перша група – це глобальний вплив глобальних космічних факторів, що незалежні від населення планети. Відомо, що глобальні катастрофічні зміни клімату планети Земля відбувалися неодноразово, ще до появи тварин і людей, а також в процесі зародження і еволюції життя, коли навіть ще не було ніякого виробництва. За весь історичний період науці відомі декілька періодів масових вимирань, що вчені зв'язують дією вулканів, бомбардуванням астероїдами, метеоритами та з глобальними перебудовами клімату внаслідок зміни фізичних параметрів планети Земля. Тому для довгострокового періоду проживання планета Земля є не дуже безпечним місцем, хоча для короткострокового періоду

багатьом вона здається настільки надійною, вічною і комфортною, що вони навіть починають ділити територію, що в принципі апріорі юридично їм не належить. Наразі людям неможливо вплинути на космічні причини екологічних катастроф, хоча, завдяки розвитку науки передових країн, вже є можливість знищувати небезпечні метеорити на підльоті до земної поверхні.

Друга група причин негативних екологічних змін пов'язана в основному з появою тваринного світу та людським фактором. Упродовж багатьох віків, і, навіть, до наших днів, йде бездумна безконтрольна інтенсифікація виробництва, неекономне використання сировини та ресурсів. Зростає жадоба безмірного прибутку, що віддає перевагу кількості над якістю, надмірної розкоші над потребою, моди над доцільністю. А не відновлювані ресурси, надра, земля щоденно виснажуються, і тому не випадково стали дорожчати енергетичні ресурси та життєво необхідні продукти, а вода, повітря та їжа змінили свій природний хімічний склад і поступово стають непридатними для використання.

Дещо змінилося ставлення до природи після переходу в епоху демократії. Демократичні держави розпочали етап децентралізації влади, запровадження принципів демократичного врядування, що стало поштовхом для застосування нового публічного управління екологічними процесами. Настав час глибокого переосмислення процесів та принципів нашого життя на планеті Земля та зроблено важливі висновки про необхідність публічного, державного, глобального управління всіма економіко - екологічними процесами. Стало зрозуміло, що пора припинити безконтрольне, самовільне та необґрунтоване виробництво без узгодження з екологічними вимогами, що веде до не відновлюваних затрат сировини, ресурсів, до знищення довкілля та до швидкого засмічення планети.

Однак, хаотичні, розрізнені, несистемні, не узгоджені та нецільові процеси управління в екології до відчутних позитивних результатів не привели. Щоб бути ефективними управлінські процеси мають відповідати певним вимогам. Послідовно запропонуємо та розглянемо деякі з них.

Управління має бути глобальним, кластерним та цільовим. Планета Земля немає фізичних кордонів, тому локальні екологічні лиха легко стають глобальними. Для прикладу, пластик виявлений навіть на північному полюсі та в глибинах морів та океанів.

Одноосібне управління приречене на помилки, а кластерний тип управління поєднує господарські структури, державну та місцеву владу, публічних, державних управлінців, компетентних цільових осіб та вчених з конкретної галузі. Для прикладу, управлінням проблемами зберігання, сортування і перероби відходів має займатися один управлінський цільовий кластер, а для очищенням водних ресурсів – інший цільовий кластер.

Управління має мати юридичну основу. Важливим є дотримання раніше прийнятих угод, постанов, норм та законів. В цьому напрямку є значні напрацювання. В першу чергу Організація об'єднаних націй (ООН), яка практично реалізує спільні міжнародні дії у цьому напрямку, корелює співробітництво держав світу в сфері екології, сприяє розв'язанню проблем охорони природи. Україна, як член ООН, також бере активну участь в угодах, конференціях та різних документотворчих процесах. Тут можна назвати Європейську Економічну Комісію, Комітет з екологічної політики, Конференцію ООН із проблем клімату 12 грудня 2015 року, Паризьку кліматичну угоду. В Україні, наприклад, діє Закон України “Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року”. Низка штрафів за порушення екологічних норм та податків виробників сприяють фінансовій підтримці екології.

Управління екологічними процесами має бути економічно обґрунтованим. Недопустимо приймати управлінські рішення, брати нереальні зобов'язання без обговорення з тими компетентними зацікавленими сторонами, стосовно яких приймається рішення. Стосовно цього, для прикладу, якщо ЄС зобов'язався до 2030 року скоротити викиди CO₂ на 55%, то Україна тут назвала цифру 65%. Промисловість сприйняла такі обіцянки як абсурдні, нездійсненні і як такі, що не враховують реальних можливостей підприємств.

Управління екологічними процесами має бути науково обґрунтоване в синхронно з економічними процесами. Скількох негативних наслідків для планети можна було уникнути, якщо б багато років тому було прийняте зважене, науково обґрунтоване рішення про обмеження чи заборону виробництва виробів, речовин та предметів шкідливих для людей та довкілля. Адже ліквідація екологічного лиха може бути вже неможлива, або набагато дорожча, ніж певна економічна вигода.

Управління має бути багатоваріантне та націлене на новітні технології. Управління це не просто пошук єдиного правильного варіанту, це детальний прорахунок багатьох можливих варіантів на різні випадки ходу подій. Нові технології мають бути орієнтовані на:

- економію ресурсів, сировини та енергії;
- виробництво обґрунтовано необхідних товарів та послуг;
- замкнуті цикли виробничих процесів;
- вторинне використання відходів виробництва;
- зберігання, утилізація та переробка відходів виробництва та споживання.

Не дивлячись на певний прогрес, у напрямку збереження навколишнього середовища є ще багато суттєвих недоліків.

В Україні через відсутність чіткого кластерного управління в 2021р. довілля зазнало значних збитків, що становлять 4 млрд. грн., що на 90 відсотків більше, ніж за 2020 рік. Найбільше порушень виявили у сфері поводження з відходами та через засмічення земель - майже 2 мільярди гривень (що у 3,5 рази більше, ніж у 2020 році). Це реально говорить про неефективність теперішньої системи управління.

Управління має враховувати реальне фінансове забезпечення. Планується, що реформа децентралізації повинна створити передумови для суттєвого збільшення дохідної частини місцевих бюджетів, зокрема, за рахунок податків з доходів фізичних осіб. Інша проблема, Україна зобов'язалася за 4 роки модернізувати підприємства, щоб різко зменшити викиди CO₂, повністю перекинувши фінансування цього недешевого технічного рішення на плечі бізнесу. Країни ЄС цю модернізацію планують завершити у два рази довші терміни. Тому у нас під загрозою буде або загалом виробництво, або збут продукції за рубежем.

Управління має встановлювати черговість, невідкладність екологічних проблем. В першу чергу це проблеми управління відходами, утворення парникових газів, забруднення води та повітря (рис.11).

Рис.1. Ієрархія управління відходами.

Зокрема, для знищення відходів намагаються застосувати економіку замкнутих циклів та п'ятиступеневу ієрархія управління відходами: запобігання утворенню відходів, повторне використання, рециклінг (переробка відходів на продукцію, матеріали або речовини), утилізація. У разі відсутності можливостей виконати попередні операції відбувається видалення відходів – захоронення їх у спеціально обладнаних місцях та знищення (знешкодження) на установках, що не відповідають екологічним нормативам.

В цьому напрямку вже є позитивні рішення, для прикладу, виготовлення паперу з опалого листя, азотного добрива з бобових культур, заміна хлору на оксид хлору для

очищення вожи. Класерне, цільове управління врятувало від знищення цілої галузі. Результати досліджень показали, що за період з 2007 по 2018 рік викиди від тваринництва збільшилися на 39 мільйонів тонн CO₂ (+6%). В ЄС закликали скоротити поголів'я худоби і припинити субсидування промислового землеробства на 50%. Тобто під загрозою опинилося промислове виробництво м'яса і молочних продуктів. Однак, загалом, за даними Міжнародного енергетичного агентства, у 2019 році викиди вуглекислого газу в атмосферу склали 33 млрд тонн. Тобто, викиди від тваринництва становлять всього близько 3% глобального обсягу емісії CO₂.

Таким чином, основною причиною екологічних проблем є недооцінка екологічних факторів у порівнянні з необґрунтованими економічними потребами, а також неефективне управління, що не використовує нових принципу - кластерного, цільового наукового спрямування та реальних термінів та оцінок фінансування. Обмежуючись стислими рамами даних тез, розуміємо, що дана тема потребує більш ширшого дослідження, викладу, та обговорення.

Список літератури:

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>. (дата звернення: 18.03.2021).
2. Васюта О.А. Проблеми екологічної стратегії України в контексті глобального розвитку: монографія. Тернопіль: Гал-Друк, 2001. 600 с.
3. Бойчук Ю.Д., Солошенко Е.М., Бугай О.В. Екологія і охорона навколишнього середовища: навч. посіб. Суми-Київ, 2005. 302 с.
4. Загурська-Антонюк В. Ф. Сучасні тенденції децентралізації державної влади та їх реалізація в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1391>(дата звернення: 10.03.2020 р.).

Микитенко Олександр Вадимович

асистент кафедри економіки і публічного управління

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ПРОБЛЕМА РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «НАРОД» І «НАЦІЯ»

У ВІТЧИЗНЯНОМУ Й МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

У галузі соціального права на національному та міжнародному рівні є два ключових терміни – «народ» і «нація». У розумінні цих понять часто виникає плутанина та

невідповідність. Також іноді ці терміни розуміють як близькі чи перехресні поняття. **Метою дослідження** є розмежування візій згаданих понять у вітчизняному й міжнародному праві.

У преамбулі Конституції України зазначається: «Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей, виражаючи суверенну волю народу, спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення...приймає цю Конституцію – Основний Закон України» [2]. Таким чином, в українському праві під поняттям «народ» розуміються громадяни України усіх національностей, а термін «нація» визначається як значна етнокультурна спільнота, об'єднана спільною мовою, культурою, історичною пам'яттю тощо.

Аналізуючи дану проблему крізь призму міжнародного права, слід почати з питання щодо визначення поняття «народ», яке розглядалося на міжнародній зустрічі експертів, що була організована під егідою ЮНЕСКО у 1989 р. Результатом зустрічі стала «Підсумкова доповідь і рекомендації» (SHS-89/CONF.602/7) [1], у якій експерти вказали на нетотожність понять «народ» і «населення держави» на відміну від Конституції України, у якій ці поняття ототожнюються. Експерти також дійшли згоди щодо певних характеристик (але не визначення) народу:

1) група людей, що має такі спільні особливості: а) спільну історичну традицію, б) расову чи етнічну ідентичність, в) культурну гомогенність, г) мовну єдність, д) релігійну чи ідеологічну прихильність, е) територіальну пов'язаність, є) спільне економічне життя;

2) група повинна мати певну чисельність, хоча й не обов'язково велику але не може бути просто асоціацією людей у межах держави;

3) єдність групи щодо волевиявлення бути ідентифікованою як народ чи усвідомлення себе як народу – припускаючи, що групи такого ж розміру, хоча й мають деякі зі згаданих особливостей, можуть не мати такої волі чи свідомості;

4) наявність інституцій чи інших засобів вираження спільних особливостей і волі до ідентичності.

При цьому, ключем до визнання існування народу в міжнародному праві експерти проголосили очевидність наявності зазначених особливостей, а не відповідні прагнення певних груп [3].

У міжнародному праві виділяються чотири основні категорії народів, які відрізняються за своєю дієздатністю, правосуб'єктністю та здійсненням своїх прав: народи-нації (вільні народи), народи несамоврядних територій (колоніальні народи), народи, що мають окремий статус у конституціях держав та корінні народи [3, с. 191].

Для глибшого розуміння проблеми слід привести наукове визначення терміну «нація». У праці «Національна ідентичність» Е. Сміт вважає, що «нація - це сукупність людей, що має власну назву, спільну історичну територію, спільні міфи та історичну пам'ять, масову громадську культуру, однакові економічні й однакові юридичні права для всіх членів» [4]. Здійснюючи аналіз згаданого поняття, можна дійти висновку, що нація – це багатоетнічне політичне поняття, оскільки, відповідно до визначення Е. Сміта передбачає однакові економічні й однакові юридичні права для всіх членів, тобто для громадян, а не лише для панівної етнічної групи. Народ, який навколо свого етнічного ядра створив поліетнічну політичну спільноту, є нацією.

Отже, для одних і тих же понять у вітчизняному й міжнародному праві використовуються протилежні терміни. У вітчизняному праві під поняттям «Український народ» маються на увазі усі громадяни України, а під терміном «українська нація» - представники української етнічної спільноти. Натомість у міжнародному праві під поняттям «народ» маються на увазі представники однієї етнічної спільноти, тоді як під терміном «нація» маються на увазі усі члени політичної спільноти.

Єдиним випадком, коли термін «народ» має у вітчизняному праві таке ж значення, як і у міжнародному, є трактування цього поняття у ст. 11 Конституції України, де згадується, що «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України», і стосується корінних народів [2].

У цьому контексті виникає певна неоднозначність щодо трактування й самого терміну «міжнародне право», яке стосується права світових державно-політичних спільнот і міжнародних організацій. Так, відповідно до тлумачення поняття «народ» в Конституції України, в українській мові застосовується термін «міжнародне право». В англійській, французькій і ряді інших європейських мов застосовується терміни «international law» (англ.), «droit international» (фр.) та ін., які дослівно можна перекласти як «міжнаціональне право», оскільки у міжнародному праві й західній науковій традиції під терміном «нація» розуміється саме поліетнічна політична спільнота вільних і рівних громадян.

Така термінологічна невідповідність понять в українській і міжнародно-правовій системах може пояснюватися тим, що в Україні й надалі використовується пострадянське розуміння понять «народ» і «нація», де під поняттям «нація» розуміли представників етнічної спільноти, а під терміном «народ» – членів державно-політичної спільноти. Проте, останнім часом в українських наукових розвідках, правовій документації і засобах масової інформації дедалі частіше зустрічається західне тлумачення згаданих понять.

Список літератури:

1. UNESCO International Experts Meeting On Further Study Of The Concept Of The Rights Of Peoples. Paris. 1989. URL:
https://www.michaelkirby.com.au/images/stories/speeches/1980s/vol21/806-UNESCO_Report_and_Recommendations_of_International_Experts_Mtg_on_Further_Study_of_the_Concept_of_the_Rights_of_Peoples.pdf (дата звернення: 05.02.2022).
2. Конституція України. 1996. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.02.2022).
3. Кресіна І. О., Кресін О. В. Народ як суб'єкт міжнародного права. Правова держава. 2016. № 27. С. 182–195.
4. Сміт Е. Д. Національна ідентичність. Київ: Основи. 1994. 152 с.

ПІДСЕКЦІЯ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ І КОНТРОЛЮ

Приймак Світлана Вікторівна

к. е. н., доцентка кафедри обліку, аналізу і контролю

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМ І МЕТОДІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Фінансово-економічний контроль - це один із видів фінансової діяльності держави з перевірки суб'єктів господарювання всіх форм власності шляхом застосування встановлених чинним законодавством методів контрольної діяльності для виявлення недоліків у фінансовій звітності підприємств, установ, організацій в процесі створення, розподілу, використання грошових фондів. Він спрямований на перевірку дотримання встановлених лімітів, правильності й доцільності дій керівників усіх рівнів і органів управління, оцінку ризиків та фінансового стану корпоративного підприємства. Фактично – це комплекс заходів щодо ефективного управління ліквідністю, доходами і витратами. Побудова ефективної системи фінансового контролю впливає на фінансову стійкість корпоративного підприємства та дозволяє удосконалювати систему корпоративного управління [1].

Принципами фінансового контролю є незалежність, гласність, превентивність (попереджувальний характер), дієвість, регулярність, об'єктивність, всеохоплюючий характер.

В залежності від суб'єктів, що здійснюють фінансовий контроль, він поділяється на:

✓ *Державний фінансовий контроль* - проводять державні органи влади і управління. Весь державний контроль поділяється на загальнодержавний і відомчий. Загальнодержавний контроль має надзвичайно велике значення, від його організації і дієвості багато в чому залежать шляхи економічного розвитку суспільного виробництва, рівень добробуту населення, масштаби тіньової економіки і економічних злочинів. Проводять загальнодержавний контроль Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України, Державна податкова служба України, Державна аудиторська служба України (*Держаудитслужба*), місцеві державні адміністрації, Державний митний комітет та ін.

✓ *Відомчий фінансовий контроль* застосовується тільки по відношенню до підвідомчих підприємств та організацій і проводиться контрольно-ревізійними підрозділами міністерств і відомств. В останні роки у зв'язку з ліквідацією великої кількості міністерств, появою підприємств нових форм власності масштаби відомчого фінансового контролю значно скоротилися.

✓ *Громадський фінансовий контроль* - здійснюють громадські організації (партії, рухи, профспілкові організації).

✓ *Аудит* - незалежний зовнішній фінансовий контроль, заснований на комерційних засадах. Розвиток аудиту обумовлений:

- неефективністю відомчого контролю;
- наявністю підприємств нових форм власності, для яких немає відомчого підпорядкування, тобто управляючих організацій, які здійснюють контроль за їхньою діяльністю;
- неможливістю загальнодержавними органами фінансового контролю охопити регулярними і глибокими перевірками всі суб'єкти господарювання.

В залежності від часу проведення виділяють такі форми фінансового контролю:

- попередній, що проводиться до здійснення фінансових операцій;
- поточний, в процесі фінансових операцій (перерахування податків, зборів, утворення фондів грошових коштів, здійснення виплат та ін.);
- наступний, що проводиться після закінчення певних періодів, за підсумками місяця, кварталу, року.

За джерелами контролю:

- документальний - фінансовий контроль, що полягає в аналізі та перевірці первинної документації (кошторисів, балансів тощо), пов'язаної з рухом грошових коштів;
- фактичний - фінансовий контроль, під час якого проводиться аналіз як документів, так і матеріальних цінностей, рух яких документально закріплюється, перевіряється відповідність записів фактичним грошовим і матеріальним ресурсам.

Методи фінансового контролю, як конкретні прийоми його проведення, поділяються на документальні (ревізії і перевірки) і натуральні (інвентаризація, лабораторний аналіз, контрольний обмір, контрольний запуск сировини у виробництво тощо).

Державний фінансовий контроль забезпечується органом державного фінансового контролю через проведення державного фінансового аудиту, інспектування, перевірки закупівель та моніторингу закупівлі. Згідно ст. 11 Закону № 2939 можуть також проводитися планові і позапланові виїзні ревізії. Орган державного фінансового контролю зобов'язаний надавати Бюро економічної безпеки України відомості про обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [2, 3].

До форм здійснення державного фінансового контролю Гуцаленко Л.В. [4] віднесено ревізії, аудит, тематичні перевірки, камеральні перевірки, фінансові експертизи, службове розслідування та слідство.

При цьому ревізія - це форма документального контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, установи, організації, дотриманням законодавства з фінансових питань, достовірністю обліку і звітності; спосіб документального викриття недостач, розтрат, привласнень та крадіжок коштів і матеріальних цінностей, попередження фінансових зловживань. За наслідками ревізії складається акт. Основна мета ревізії - виявити господарські і фінансові порушення, зловживання, факти безгосподарності, розкрадання, марнотратства, установити причини та умови, які їм сприяли, і винних у цьому осіб, ужити заходів до відшкодування завданого збитку, шкоди, розробити заходи по усуненню недоліків і порушень, а також притягнути до відповідальності (адміністративної чи кримінальної) осіб, які допустили правопорушення. Ревізія підприємницьких структур надає всебічну оцінку виробничій і фінансово-господарській діяльності підприємств, ефективності використання виробничого потенціалу, забезпеченню збереження господарських ресурсів, повноті нарахування та сплати податків до бюджету тощо.

Аудит - форма контролю, що є незалежною експертизою стану бухгалтерського обліку, фінансових звітів і балансів. Мета аудиту - підтвердити достовірність показників балансу і фінансової звітності, а також перевірити, чи ведеться бухгалтерський облік згідно з чинними в державі нормативно-правовими положеннями.

Перевірка - це обстеження і визначення окремих ділянок фінансово-господарської діяльності підприємства, установи, організації або їх підрозділів.

Тематична перевірка - це форма контролю окремих сторін чи тематичних питань фінансово-господарської діяльності підприємств та організацій. Такі перевірки здійснюють вищестоячі і державні органи контролю відповідно до специфіки виконуваних ними функцій.

Камеральні перевірки - форма фінансового контролю, яку застосовують в органах виконавчої влади при одержанні і перевірці показників звітності.

Фінансова експертиза - форма державного фінансового контролю, яка передбачає дослідження і оцінку законодавчих та інших нормативно-правових актів, фінансових й економічних результатів діяльності, підготовку обґрунтованих висновків та пропозиції для прийняття рішень щодо об'єкта експертного дослідження.

Службове розслідування - це форма контролю дотримання працівниками підприємств, організацій службових обов'язків, а також нормативно-правових актів, які регулюють виробничі відносини.

Слідство як форма контролю є процесуальними діями, у ході яких установлюється провина відповідальних посадових, службових осіб у здійсненні тих чи інших порушень,

пов'язаних з присвоєнням матеріальних цінностей, безгосподарністю, службовими зловживаннями.

В роботі податкових органів застосовуються також і непрямі методи контролю. Причиною використання даних методів можуть бути виявлення порушень у веденні бухгалтерського і податкового обліку, неведення обліку фактичних витрат виробництва, виявлення фактів приховування доходу (прибутку). Свідченням приховування доходів є постійне звітування платників податків про збитковість або про неведення господарської діяльності; невідповідність рівня життя керівників, засновників або фізичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності та членів їхніх сімей задекларованим доходам; відносини з фіктивними структурами; надання, отримання, погашення кредитів (позик); безпідставне збільшення обсягів здійснення операцій за готівкові кошти та ін.

Зміст непрямих методів полягає у відстеженні операцій, пов'язаних з господарською діяльністю платників податків, за допомогою інформації, отриманої з джерел інших, ніж звіти, декларації, записи і реєстри бухгалтерського обліку. Проводиться ретельний аналіз отриманої інформації з метою визначення доходу і відповідного розміру податкових зобов'язань. Джерелами інформації можуть бути дані, отримані в установленому порядку від органів державної влади, в тому числі митних органів, органів внутрішніх справ, банківських установ; звітні документи платника податку, що перевіряється; результати попередніх перевірок; обстежень виробничих, складських, торговельних та інших приміщень; відомості отримані від третіх осіб.

При виявленні розбіжностей між задекларованим доходом та доходом, визначеним із застосуванням непрямих методів, орган державної фіскальної служби у письмовій формі пропонує платнику податку документально обґрунтувати виявлену розбіжність. Якщо платник податку не може виконати цю вимогу шляхом використання легалізованих джерел, то оподаткування здійснюється на підставі даних встановлених непрямыми методами контролю.

Збільшення потоків зовнішньої і внутрішньої інформації часто призводять до надлишковості цієї інформації, а відтак - до необхідності належного її відбору (фільтрації). Останнім часом у країнах Західної Європи, у США, Канаді, Австралії та інших країнах все більшої популярності набуває так званий інформаційний аудит, який передбачає систематичне вивчення використання інформації, ресурсів і потоків, що проводиться як щодо користувачів, так і щодо існуючих документів для моніторингу рівня їх залучення для виконання завдань організації.

Доцільність такого напрямку аудиту пояснюється необхідністю перевірки даних, які надходять до інформаційної системи, на точність і автентичність за допомогою спеціальних

програм, тому що завжди існує небезпека підробки електронних звітів або даних. Особливістю інформаційного аудиту саме і є перевірка не тільки звичайних документів, а й комп'ютерних систем, програм і файлів.

Пошук аудиторських доказів теж здійснюється електронним способом, що ставить високі вимоги до кваліфікації аудитора, його знань комп'ютерної техніки і програмних засобів.

Інформаційний аудит відповідає на запитання: яка інформація є на підприємстві і де саме; хто нею користується; якою є міра її корисності; як підтримувати її та доповнювати новою; скільки на це потрібно часу та грошей.

Одним із різновидів інформаційного аудиту є аудит процесів збирання, обробки, зберігання й розподілу інформації. Його результати встановлюють рівень інформаційних потреб системи управління й основних підрозділів підприємства (з урахуванням різниці в потребах спеціалістів і керівників); визначають відповідність потреб поставленим цілям, міру задоволення потреб; особливості використовуваних документів (первинних, вторинних) та джерел їх виникнення; вірогідність даних, їхню автентичність; якість і надійність процесів обробки, зберігання, передавання інформації; адекватність витрат на інформаційні процеси, як порівняти із досягнутими результатами. До інформаційного аудиту включають також аудит інформаційних систем, комп'ютерний аудит, аудит систем комунікації.

В Україні інформаційний аудит використовується ще недостатньо. Більшість організацій, підприємств, банків покладаються на керівні організації чи провайдерів, мотивуючи це браком коштів. Але збитки від порушень нормального функціонування інформаційної системи, втрати стратегічно важливої комерційної інформації є значно більшими від витрат на забезпечення якісної інформації.

Удосконаленню фінансово-економічного контролю сприятиме автоматизоване складання первинних документів та інтеграція даних, використання екранних форм відображення документів з допомогою комп'ютерних мереж тощо.

Список літератури:

1. <https://uk.wikipedia.org/>
2. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26.01.1993 р. № 2939-ХІІ. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>
3. Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28.01.2021 р. № 1150-ІХ.
4. Гуцаленко Л.В., Дерій В.А., Коцурпатрий М.М. Державний фінансовий контроль: навч. посібн. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 424 с.

ПОДАТКОВИЙ КОНТРОЛЬ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ

Податкові платежі як джерело наповнення дохідної частини бюджетної системи регулюють формування централізованих грошових фондів і тим самим впливають на соціально-економічні процеси в державі. А отже, функціонування податкової сфери неможливо без єдиного механізму податкового контролю, важливою умовою дієвості якого є його достатньо повна та чітка правова регламентація. Важливість податкового контролю полягає в тому, що вдосконалення та ефективна організація податкового контролю за своєчасністю сплати та правильністю нарахування податкових платежів здатна забезпечити розв'язання основної проблеми – наповнення дохідної частини державного бюджету України, що особливо актуально під час фінансової кризи та зростання бюджетного дефіциту.

Виходячи із внутрішнього змісту процедур податкового контролю, можна визначити форму контролю як регламентований нормами податкового законодавства спосіб організації, здійснення і формального закріплення результатів заходів такого контролю, які являють собою єдину сукупність дій уповноважених органів із виконання конкретного завдання. Серед основних форм податкового контролю слід виділити наступні: податкова перевірка; огляд і обстеження приміщень та територій, що використовуються для отримання доходів; податковий моніторинг діяльності платників податків; експертиза.

Враховуючи, що податкове право динамічно розвивається, постійно змінюється та уточнюється, на сьогодні можна визначити такі напрями податкового контролю: облік платників податків; облік платежів, що надходять до бюджетів усіх рівнів та державних цільових фондів; контроль за відкриттям (закриттям) та використанням платниками податків рахунків в установах банків; прийом і опрацювання документації та інформації, що надходить від платників податків та про платників податків; податкові перевірки; стягнення податкової заборгованості; контроль за виробництвом, зберіганням та обігом алкогольних напоїв та тютюнових виробів; здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудове слідство у сфері ухилення від оподаткування; проведення боротьби з відмиванням доходів, одержаних незаконним шляхом; розгляд апеляцій платників податків; проведення масово-роз'яснювальної роботи серед платників податків щодо застосування податкового законодавства [1, с. 217].

Відповідно до основних положень Податкового кодексу України податковий контроль – це система заходів, що вживаються контролюючими органами з метою контролю правильності нарахування, повноти і своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи[2].

Податковий контроль є важливим напрямом та складовою частиною податкового адміністрування. Його основне призначення полягає у забезпеченні суворого контролю за дотриманням норм податкового законодавства щодо сплати податків і зборів.

Система податкового контролю дозволяє забезпечити більш ефективне надходження податків і зборів до бюджету держави. Хоча на сьогоднішній день і підвищується ефективність механізму проведення вітчизняного податкового контролю, проте існує ряд проблем, які необхідно вирішити з метою забезпечення більш раціонального надходження податків до бюджету відповідно до нинішніх умов соціально-економічних і політичних перетворень в Україні.

Актуальною проблемою сьогодні є підвищення ефективності проведення податкових перевірок, зниження кількості помилок при їх проведенні та прийняття вмотивованих рішень за їх результатами.

Сьогодні податковий контроль піднесений на новий, більш якісний рівень, спрямований на застосування ризико-орієнтованої системи. Ризико-орієнтована система створена з метою запровадження системного підходу до адміністрування податків і базується на тому, що податкові органи за рахунок поінформованості на більш ранній стадії про можливі випадки порушення податкового законодавства відповідно реагують на них належними діями, в тому числі передбачають та упереджують можливі податкові правопорушення.

Удосконалення процедури планування та відбору до перевірки платників податків дають змогу зменшити кількість планових перевірок. До плану-графіка проведення планових перевірок відбираються платники податків, які мають ризик щодо несплати податків та зборів, невиконання вимог іншого законодавства, контроль за яким покладено на податкові органи. Існування ризико-орієнтованої системи передбачає обмеження перевірок сумлінних платників податків, чим забезпечується зниження тиску на них. Відбір платників податків для проведення перевірок здійснюється за принципом високого ступеня ймовірності ухилення від сплати податків і використання схем їх мінімізації.

Однією з форм вдосконалення податкового контролю є взаємодія органів податкової служби з аудиторськими фірмами при здійсненні перевірок. Аудитори мають досить широкі

знання обліку, господарської діяльності, практичні навички, що дозволить при здійсненні перевірок легше й повніше відобразити стан об'єкта, що перевіряється. Рівень добровільного дотримання податкового законодавства зростає за рахунок дієвої роз'яснювальної роботи, спрямованої на підвищення правової грамотності та поінформованості суспільства. У процесі організації роз'яснювальної та профілактичної роботи податковими органами мають враховуватись особливості психології сучасної людини, створюючи, у підсумку, максимально позитивний вплив на неї, як платника податків.

Удосконалення моделі податкового контролю сприятиме створенню рівних конкурентних умов для всіх учасників економічних відносин. Головною ж метою вдосконалення податкового контролю є забезпечення виконання вимог податкового законодавства усіма учасниками податкових відносин, виявлення фактів його порушень та їх усунення.

Список літератури:

1. Онищенко В. Податковий контроль у системі державного регулювання економіки. *Регіональна економіка. Науково-практичний журнал Інституту регіональних досліджень НАН України*. 2002. № 1(23). С. 213-218.

2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: www.sta.gov.ua.

Петришин Людмила Петрівна

д.е.н., доцентка кафедри обліку, аналізу і контролю

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ТА ОЦІНКА СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку економічних відносин пенсійне забезпечення відіграє провідну роль у соціальному житті суспільства. Ця сфера діяльності потребує постійного вдосконалення, а також вирішення соціальних, економічних, фінансових та нормативних проблем.

Пенсійне забезпечення – це одне із головних джерел доходу непрацездатних громадян похилого віку. Для непрацездатних пенсіонерів ця виплата є основою матеріального забезпечення та існування.

Кожна держава встановлює власні правила виходу на заслужений відпочинок. У розвинених країнах пенсійний вік сьогодні знаходиться на рівні 65–67 років, при цьому

тривалість життя громадян перевищує 80 років. За останніми даними Державної служби статистики України, у нас середня тривалість життя становить 71 рік.

За розрахунками, які було озвучено на Всесвітньому економічному форумі, до 2050 р. пенсійний вік у найбагатших країнах світу повинен збільшитися до 70 років, оскільки число громадян у віці старше від 65 років збільшиться утричі і становитиме близько 2,1 млрд. осіб.

Що стосується України, то протягом останніх років поступово запроваджується повномасштабна пенсійна реформа. Її необхідність пов'язана із: старінням населення; дефіцитністю Пенсійного фонду України; невмотивованістю платити пенсійні внески; високими пенсійними витратами та високими податками, які стимулюють бізнес до відходу в тінь [3 с. 68].

Невідповідність пенсійної системи потребам часу, низький рівень пенсійних виплат для більшості громадян, її обтяжливість для суспільства та бізнесу потребували термінових змін, що й призвело до початку реформування системи пенсійного забезпечення.

Пенсійна реформа, розпочата у 2004 р., мала суттєво покращити рівень соціального захисту українських пенсіонерів. Але як тоді, так і нині реформа не працює в повному форматі. Накопичувальна система не впроваджена, а система недержавного пенсійного забезпечення знаходиться на початковому етапі становлення [5 с. 106].

В Україні наразі діє солідарна пенсійна система, в якій усі кошти, що перераховуються підприємствами та застрахованими особами до Пенсійного фонду України, одразу ж виплачуються нинішнім пенсіонерам. Перевагами солідарної системи є те, що вона, по-перше, забезпечує всі верстви українського населення мінімальним доходом у випадках постійної втрати працездатності. А, по-друге, – її стабільність та нечутливість до впливу ризиків.

Щодо недоліків, то це відсутність прямої залежності між розміром потенційної майбутньої пенсії та сумою пенсійних внесків, а також небажання та незацікавленість працівників у збільшенні термінів трудового стажу. Також солідарна система не забезпечує гідного рівня пенсійних виплат, бо виплата пенсій «сьогоднішнім» пенсіонерам залежить тільки від внесків працюючих. У сучасних реаліях на це впливають демографічні чинники, такі як старіння нації держави, а саме: зворотна залежність між кількістю пенсіонерів та кількістю працюючих українців.

Попри переваги та недоліки солідарна система не здатна забезпечити повноцінний рівень життя пенсіонерів, тому вона поступово зменшує свою вагу та має потребу в реформуванні. Солідарна система збанкрутувала та не може підтримувати себе, тому уряд, виступаючи гарантом, взяв її на власне забезпечення. Але це означає лише те, що як самостійна пенсійна система вона не платоспроможна та не дієва [6 с. 109].

Зниження частки «тіньової» економіки та збільшення кількості офіційно працевлаштованих громадян є важливими кроками для збільшення надходжень до Пенсійного фонду України. «Тіньова» оплата праці пояснюється тим, що більшість працюючих позитивно ставляться до неофіційних заробітних плат, тому що не вірять, що сьогоднішні соціальні відрахування в повному обсязі значно вплинуть на їх потенційну майбутню пенсію. Хоча за це втрачають право на гарантії щодо пенсійного та соціального забезпечення [7 с. 164].

Так, за даними Державної служби статистики України, у першій половині 2021 р. кожен четвертий працював неофіційно. Причому, неоформлених працівників найбільше було в сільському господарстві (42,3%), торгівлі (17,9%) та будівництві (16,1%) [1].

Окрім солідарної, влада вже розробила накопичувальну систему. Ця система передбачає наявність пенсійних фондів, де накопичені кошти є власністю пенсіонерів. Тобто внески туди сплачують самі громадяни (або їхні роботодавці). Наразі система тестується, а влада розробляє чіткі правила накопичення, для роботодавців та майбутніх пенсіонерів.

На сьогодні, з метою соціального захисту громадян в Україні важливим є дотримання принципів реалізації процесу реформування пенсійної системи в Україні (рис. 1).

Рис. 1. Основні принципи реалізації процесу реформування пенсійної системи в Україні

Джерело: розроблено автором за даними [3]

Таким чином, реформування пенсійної системи в Україні відповідно до визначених принципів забезпечить створення результативної системи управління пенсійними грошовими потоками, фінансової стійкості та стабілізації пенсійної системи.

Станом на сьогодні українська пенсійна система є фінансово нестабільною, не забезпечує розмір пенсій відповідно до трудового внеску більшості громадян і водночас створює умови для пільгового (здебільшого несправедливого) пенсійного забезпечення значної кількості пенсіонерів, на сьогодні практично не відповідає вказаним принципам [4 с. 58].

1 грудня 2021р. у зв'язку із зростанням прожиткового мінімуму і мінімальної зарплати для українців виросли і пенсії. Тепер мінімальна пенсія становить – 1934 грн, а максимальна – 19 340 грн. Пенсія за віком для чоловіків 65 років та жінок 60 років – не менше ніж 2600 грн. Але для цього важливо досягти для жінок 30 років стажу, а для чоловіків – 35 років.

Першим кроком до покращення пенсійної системи в Україні має стати нова пенсійна реформа, яка має переглянути збільшення пенсійного віку та трудового стажу населення. Також необхідно переглянути розміри пенсійних внесків фізичних та юридичних осіб та перспективи подальшого їх зменшення, тобто уряду автоматично потрібно зайнятися пошуками додаткових надходжень до Пенсійного фонду.

На сьогодні більша частка населення підтримує солідарну систему, яка працює за принципом «працюючий платить за пенсіонера», повністю розраховуючи на державну пенсію як на основне джерело виплат. Таким чином, відповідальність за реформування пенсійної системи повністю лягає на державу. Проте реформування необхідно, оскільки демографічна ситуація має тенденцію старіння нації, а це означає, що кількість працездатних українців зменшується, а кількість пенсіонерів збільшується. На наш погляд, головною суттю реформ має стати зменшення виплат у контексті солідарної системи задля уникнення дефіциту Пенсійного фонду України та перехід на персоналізовані збереження [7 с. 164].

Вдосконалення солідарної системи має відбуватися шляхом створення накопичувальної системи та розвинення недержавного пенсійного забезпечення. Це розширить можливості для підвищення добробуту людей похилого віку та зміцнення потенціалу економічного зростання.

Список літератури:

1. Державна служба статистики України. URL: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>
3. Коваль О.П. Проблеми становлення накопичувальної складової пенсійного забезпечення в Україні: аналіт. доп.. – К. : НІСД, 2015. – 96 с.
4. Мартиненко Н. Розвиток пенсійної системи України: поняття та сутність. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. Вип. 3 (34). С. 55–61.

5. Минюк О. Ю., Минюк Д. І. Пенсійна реформа в Україні: реалії та вимоги сьогодення. *Юридичний вісник*. 2017. Вип. № 1 (42). С. 103–109.

6. Рудик В. К., Олексійко В. С. Стан реформування пенсійної системи в Україні. *Облік і фінанси*. 2017. № 4. С. 106–113.

7. Булигіна А. В., Загорська Д. М. Пенсійний фонд України та вдосконалення пенсійного забезпечення. *Бізнес Інформ*. 2020. № 7. С. 160–165.

Гончарук Світлана Марківна

к.е.н., доцентка кафедри обліку, аналізу і контролю
факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ОСНОВНІ НАПРЯМИ АУДИТУ РОЗРАХУНКІВ З ОПЛАТИ ПРАЦІ

Аудит розрахунків з оплати праці, як правило, займає левову частку аудиторської перевірки, оскільки ця ділянка обліку досить вагома та вимагає від аудиторів особливої уваги і зосередженості.

Оплата праці відіграє важливу роль у формуванні собівартості продукції (послуг), тому до неї завжди необхідно підходити з особливою увагою для забезпечення раціонального використання грошових ресурсів. Аудитор повинен переконатися в дотриманні підприємством чинного законодавства про оплату праці, відсутності порушень умов оплати праці працівників та перевірити правильність здійснених відрахувань податків і зборів із заробітної плати працівників. Важливою ділянкою аудиту є перевірка відповідності відображення операцій в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності підприємства.

Спочатку визначаються основні цілі та завдання перевірки.

Основною метою аудиту розрахунків із оплати праці є встановлення відповідності прийнятої на підприємстві методики обліку операцій з оплати праці чинному законодавству України, виявлення помилок та порушень, визначення їх впливу на достовірність фінансової звітності.

Для досягнення поставленої мети необхідно:

- дослідити сутність та існуючі методики проведення аудиту операцій з оплати праці для визначення основних напрямів контролю;
- вивчити нормативно-правову базу обліку операцій з оплати праці;
- перевірити постановку обліку та нарахування заробітної плати;
- проаналізувати дотримання встановлених термінів розрахунків із персоналом підприємства по оплаті праці та правильності утримань із заробітної плати податків та обов'язкових платежів;

- перевірити облік відпускних, лікарняних документів на правильність їх оформлення (заяви, лікарняні листи, протоколи і т.д.);
- визначити сучасні проблеми в сфері обліку й аудиту операцій з оплати праці;
- розробити шляхи удосконалення аудиту операцій з оплати праці.

Аудит включає перевірку шляхом тестування доказів, які підтверджують суми й розкриття інформації про розрахунки з оплати праці у фінансових звітах, а також оцінку застосованих принципів бухгалтерського обліку та суттєвих попередніх оцінок, здійснених управлінським персоналом, а також оцінка подання фінансової звітності в цілому.

Перед тим, як розпочати процес збору аудиторських доказів стосовно тверджень, які містять фінансові звіти, аудитор проводить цілий комплекс процедур, які спрямовані на оцінку ризиків суттєвих викривлень як на рівні фінансових звітів, так і на рівні тверджень за класами операцій, залишків на рахунках та на рівні розкриття інформації. Після того, як буде проведена оцінка ризику суттєвих викривлень в цілому й щодо окремих тверджень, необхідно визначитися з підходом до виконання подальших аудиторських процедур, які будуть пов'язані безпосередньо з отриманням аудиторських доказів, на яких ґрунтуватиметься висновок про стан розрахунків з оплати праці.

Вибір аудиторських процедур безпосередньо пов'язаний з якістю аудиту. Якщо процедури вибрані невірно або їх недостатньо, то аудитор може висловити хибну думку стосовно фінансової звітності. Вибір аудитором відповідних процедур, методів та обсягу їх застосування є винятково справою його професійного судження.

Під час проведення перевірки розрахунків з оплати праці, аудитором можуть використовуватись наступні аудиторські процедури:

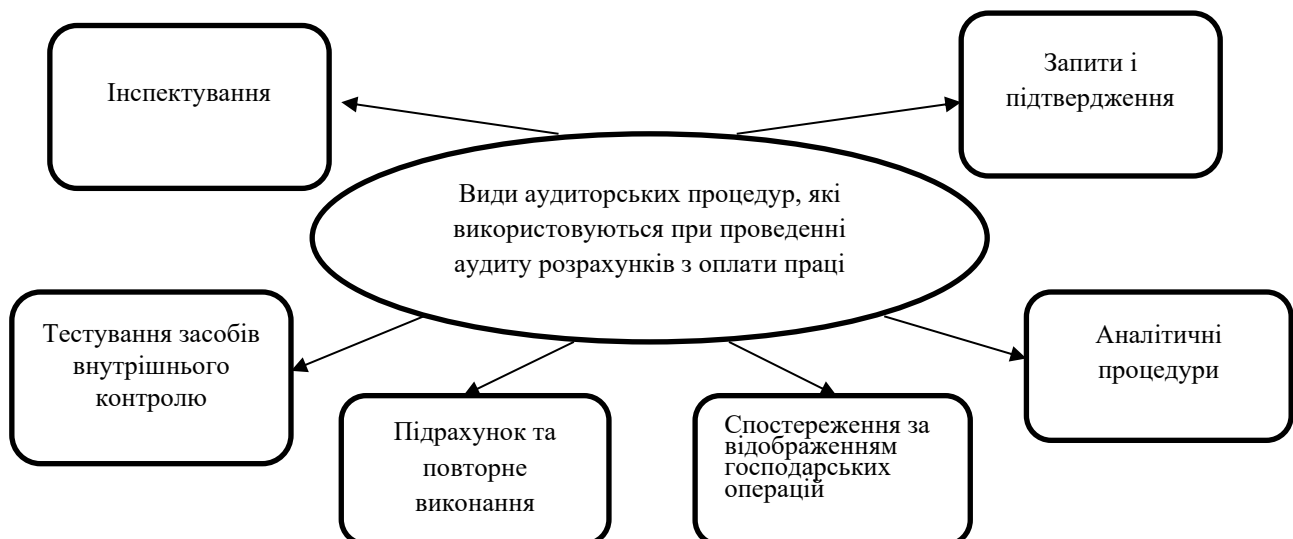

Рис. 1. Види аудиторських процедур, які використовуються при проведенні розрахунків з оплати праці.

Джерело [1]

Найпоширенішими помилками, які можуть бути виявлені під час аудиту розрахунків з оплати праці можуть бути:

- відсутність обов'язкових документів з обліку оплати праці і (або) порушення вимог до їх оформлення;
- порушення термінів виплати зарплати;
- помилки при нарахуванні виплат за середнім заробітком;
- неповний облік виплат, що мають характер оплати праці;
- відсутність обліку наданої працівникам матеріальної вигоди;
- помилки в розрахунках лікарняних, відпускних;
- помилки у проведенні утримань та нарахувань податків і зборів.

Дослідження документів – це спосіб документального контролю достовірності, доцільності, ефективності господарських операцій, відповідності їх чинному законодавству та нормативно-правовим актам.

Джерелами аудиторської перевірки обліку розрахунків із оплати праці можуть бути три групи документів: організаційні документи, документи відділу кадрів, бухгалтерські документи (табл. 1)

Таблиця 1

Джерела аудиторської перевірки обліку розрахунків із оплати праці

Організаційні документи	Документи відділу кадрів	Бухгалтерські документи
Колективний договір	Накази на прийом, звільнення, переведення, відпустки, преміювання тощо	Табелі обліку робочого часу
Положення про оплату праці, про відпустки, преміювання	Особові справи працівників (особові картки, заяви, трудові договори та інші обов'язкові документи)	Первинні документи, розрахунково-платіжні відомості по заробітній платі
Правила внутрішнього розпорядку	Трудові договори	Касові, банківські документи
Посадові інструкції	Акти виконаних робіт	Журнали-ордери, оборотно-сальдові відомості
Штатні розписи	Договори цивільно-правового характеру (підяду, надання послуг тощо)	Фінансова звітність

розроблено автором самостійно

На ефективність проведення перевірки розрахунків з оплати праці впливає набір первинних документів, що відображають специфіку роботи та обсяг облікових робіт підприємства. Як правило, для спрощення та вдосконалення документообігу використовують певну систему, найчастіше у електронному форматі, що відображає накопичувальні документи.

Велика кількість документації завжди сприяє допущенню великої кількості помилок, тому практично всі сучасні підприємства використовують автоматизовану систему, яка

значно спрощує та покращує якість проведення обліку. Однак, вона також потребує постійних вдосконалень та оновлень.

Найбільша кількість недоліків при проведенні перевірки розрахунків з оплати праці виникають через неефективність роботи облікового апарату на підприємстві оскільки функції контролю залишаються поза увагою.

Перевірка розрахунків з оплати праці орієнтована на формування повної та достовірної інформації, адже отримані результати впливають на подальші управлінські рішення щодо діяльності підприємства в цілому. Тому актуальним є також аналіз показників з погодинної та відрядної оплати праці, конкурентоспроможності оплати праці в межах регіону, області чи країни тощо.

Визначаючи зміст робочої документації стосовно розрахунків з оплати праці, аудитор має взяти за орієнтир її доступність і зрозумілість. Переглянувши її, аудитор-наступник повинен зрозуміти суть проведеної перевірки та прийнятих рішень конкретизації процедур перевірки. Окремі деталі процедур можна уточнити з тим, хто підготував робочу документацію.

Робочі документи складаються й систематизуються так, щоб вони відповідали суті аудиторської перевірки. Використання стандартизованих робочих документів (наприклад, контрольних переліків, зразків листів, стандартної організації робочих документів) може збільшити швидкість їх підготовки, а отже, і перевірки.

Робоча аудиторська документація охоплює:

- план і програми аудиту;
- результати аналітичних процедур;
- меморандуми з окремих питань;
- резюме важливих питань;
- листи-підтвердження та листи-пояснення;
- переліки контрольних питань;
- листування (включаючи електронною поштою) стосовно важливих питань.

Таким чином, аудит розрахунків з оплати праці є складовою ділянкою облікового процесу, яка має забезпечити ефективне управління трудовими ресурсами підприємства та потребує достовірної, чіткої, раціональної методики його здійснення. Проведення аудиту дозволить значно підвищити аналітичність обліку, усунути недоліки в організації обліку розрахунків за виплатами персоналу на підприємстві.

Вдосконалення організаційних аспектів аудиту розрахунків з оплати праці пов'язано з поглибленням практики виконання аналітичних процедур на усіх етапах аудиту та визначення стандартизованих підходів до певних методів дослідження. В сучасних умовах

найчастіше змінюється нормативно-правова база з питань оплати праці, тому аудитор повинен постійно стежити за цими змінами і враховувати їх у ході аудиторської перевірки.

Список літератури

1. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, видання 2016–2017 років (в трьох частинах). Київ : «Видавництво «Фенікс», 2018.

Шот Анна Петрівна

к.е.н., доцентка кафедри обліку, аналізу і контролю

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙНОГО БІЗНЕС-КЛІМАТУ В УКРАЇНІ

Поліпшення інвестиційного клімату та підвищення ефективності інвестиційних процесів є одними із основних напрямів державної політики на сучасному етапі. На сьогодні для економічного розвитку України обсяг внутрішніх фінансових ресурсів є недостатнім, у зв'язку з чим, надзвичайно актуальним є залучення кошти іноземних інвесторів.

Українське економічне бізнес-середовище для іноземних інвесторів з одного боку є привабливим (значний промисловий і сільськогосподарський потенціал, вигідність геополітичного розташування), з іншого відлякує (недосконала законодавча база в сфері регулювання інвестиційної діяльності, адміністративні перепони, що заважають веденню бізнесу).

Слід зазначити, що з прийняттям Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні» [1] очікувався притік інвестицій та підвищення ефективності їх використання. Закон гарантує надання держпідтримки українським та іноземним інвесторам із загальною сумою інвестицій **від 20 млн євро**, які створюють не менше **80** робочих місць із середньою зарплатою на **15%** більше, ніж у регіоні, де така інвестиція буде здійснена. Такі інвестори отримують пряму угоду з урядом. При цьому загальний обсяг держпідтримки не має перевищувати **30%** від суми інвестицій у проєкт. Строк реалізації інвестпроєкту зі значними інвестиціями не перевищує **5 років**.

Аналіз інвестиційної привабливості, який двічі на рік вимірює Європейська Бізнес Асоціація показав, що **у 2020 р.** індекс інвестиційної привабливості України знизився до 2,40 балів з 5 можливих (у 2019 р. - 2,51 балів, у 2021 р. індекс зріс до 2,84.). Опитування, проведене Асоціацією, показало, що **78%** респондентів вважають поточний інвестиційний клімат в Україні несприятливим для ведення бізнесу.

Важливою для оцінки інвестиційного бізнес-клімату є інформація про місце України у рейтингу Світового банку «Doing Business». Рейтинг – це інтегрований показник, який вираховується за результатами щорічного дослідження, що оцінює простоту ведення підприємницької діяльності за десятьма показниками у 190 країнах світу. Чим менше показник, тим вище місце країни у рейтингу.

Компоненти рейтингу оцінюють нормативні акти, що регулюють діяльність малих і середніх підприємств протягом усього життєвого циклу, та їх фактичне використання на практиці. Рейтинг «Doing Business» є інструментом для вимірювання:

- сприятливості бізнес-клімату (наскільки просто, легко, швидко та недорого можна започаткувати бізнес та вести його без надмірного втручання з боку держави);
- рівню підприємницької активності та рівню корупції;
- рівню конкурентоздатності країни.

Показник сприятливості умов ведення бізнесу допомагає оцінити абсолютний рівень ефективності країни в регулюванні умов ведення бізнесу за певний період часу, відображає різницю між показником кожної країни та передовою практикою по кожному з індикаторів серед усіх країн. Він вимірюється за шкалою від 0 до 100, де 0 – це найгірший результат, а 100 – найкращий.

Розрахунок рейтингу здійснюється у межах семи регіонів: Східна Азія та Тихоокеанський регіон; Європа та Центральна Азія; Латинська Америка та Карибський басейн; Близький Схід та Північна Африка; ОЕСР (організація економічного співробітництва та розвитку); Південна Азія; Африка (з Півночі від Сахари).

Дослідження рейтингу щодо України здійснюється в рамках регіону Європа і Центральна Азія. Цей регіон складається з 23 країн, рейтинг яких глобальний та за напрямками подано у табл. 1.

Таблиця 1

Рейтинг України в рамках регіону Європа і Центральна Азія у 2020 році

Країна	Глобальний Рейтинг	Регістрація підприємств	Отримання дозволів на будівництво	Підключення до електромереж	Регістрація власності	Отримання кредитів	Захист міноритарних інвесторів	Оподаткування	Міжнародна торгівля	Забезпечення виконання контрактів	Вирішення неплатоспроможності
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Грузія	7	2	21	42	5	15	7	14	45	12	64
Північна Македонія	17	78	15	68	48	25	12	37	32	47	30
Казахстан	25	22	37	67	24	25	7	64	105	4	42
Р Ф	28	40	26	7	12	25	72	58	99	21	57
Туреччина	33	77	53	41	27	37	21	26	44	24	120
Азербайджан	34	9	59	80	44	1	105	40	83	28	47

продовження табл.1

Сербія	44	73	9	94	58	67	37	85	23	65	41
Вірменія	47	10	62	30	13	48	120	52	43	30	95
Молдова	48	13	156	84	22	48	45	33	38	62	67
Білорусь	49	30	48	20	14	104	79	99	24	40	74
Чорногорія	50	101	40	134	83	15	61	75	41	44	43
Хорватія	51	114	150	37	38	104	37	49	1	27	63
Кіпр	54	50	125	75	71	80	21	29	50	142	31
Румунія	55	91	147	157	46	25	61	32	1	19	56
Косово	57	12	160	90	37	15	128	48	31	53	12
Болгарія	61	113	43	151	66	67	25	97	21	42	61
Україна	64	61	20	128	61	37	45	65	74	63	146
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Узбекистан	69	8	132	36	72	67	37	69	152	22	100
Киргизстан	80	42	90	143	7	15	128	117	89	134	78
Албанія	82	53	166	107	98	48	111	123	25	120	39
Боснія і Герцеговина	90	184	173	74	96	67	88	141	27	93	37
Сан-Марино	92	92	92	26	102	152	162	47	20	81	106
Таджикистан	106	36	137	163	77	11	128	139	141	76	36

Джерело:[2]

Аналіз табл.1 показує, що серед країн цього регіону Грузія, яка посіла 7 місце в глобальному рейтингу, має найвищий рейтинг серед країн. Серед країн з найнижчим рейтингом Таджикистан (106-те), Сан-Марино (92-те), Боснія і Герцеговина (90-те). Із загальним 64-м місцем у глобальному рейтингу Україна 17-та серед країн цього регіону.

Україна з'явилася у рейтингу 2003 року на 152 позиції та за вісім років покращила свою позицію більш ніж у 2 рази і посіла 64 місце у 2020 році.

При підвищенні загального рейтингу на 7 позицій, Україна продемонструвала зростання за п'ятьма напрямками:

1) **«захист інвесторів»** + 27 позицій (з 72 на 45). Посилено захист міноритарних інвесторів, шляхом запровадження вимоги більш докладного розкриття інформації про операції з зацікавленими сторонами;

2) **«отримання дозволів на будівництво»** + 10 (з 30 на 20). Спрощено процес отримання дозволів на будівництво, за рахунок усунення вимоги щодо найму зовнішнього спостерігача і запровадження системи онлайн-повідомлень;

3) **«підключення до електромереж»** + 7 (з 135 на 128). Спрощено процес отримання електроенергії за рахунок оптимізації випуску технічних умов і запровадження системи географічної інформації, підвищено надійність енергопостачання, шляхом запровадження механізму компенсації за відключення;

4) **«міжнародна торгівля»** + 4 (з 78 на 74). Скорочено час на імпорт завдяки спрощенню вимог сертифікації відповідності для автозапчастин;

5) **«реєстрація власності»** + 2 (з 63 на 61). Спрощено реєстрацію власності за рахунок підвищення прозорості системи управління земельними ресурсами.

За п'ятьма іншими напрямками, було проведено недостатньо реформ, тому відбулося зниження позицій України: «оподаткування» - 11 місць (з 54 на 65); «забезпечення виконання контрактів» - 6 місць (з 57 на 63); «реєстрація підприємств» - 5 місць (з 56 на 61); «отримання кредитів» - 5 місць (з 32 на 37); «врегулювання питання щодо неплатоспроможності» - 1 місце (з 145 на 146).

Важливим показником є зміни сприятливості ведення бізнесу. Місце України у рейтингу «Doing Business 2020» глобально та за десятима напрямками, а також показники сприятливості ведення бізнесу у 2019-2020 рр. у динаміці наведено у табл. 2.

Співвідношення рейтингу та показника сприятливості ведення бізнесу в Україні у 2019-2020рр

Таблиця 2

Напрями	Doing Business 2020 Рейтинг	Doing Business 2020 Показник	Doing Business 2019 Показник	Зміни в Показнику (%)
Глобально	64	70,2	69,1	↑1,1
Реєстрація підприємств	61	91,1	91,1	-
Отримання дозволів на будівництво	20	81,1	77,2	↑3,9
Підключення до електромереж	128	62,5	59,2	↑3,3
Реєстрація власності	61	71,3	70,0	↑1,3
Отримання кредитів	37	75,0	75,0	-
Захист міноритарних інвесторів	45	68,0	66,0	↑2
Оподаткування	65	78,1	79,4	↓1,3
Міжнародна торгівля	74	80,1	77,6	↑2,5
Забезпечення виконання контрактів	63	63,6	63,6	-
Врегулювання питання щодо неплатоспроможності	146	31,4	31,7	↓0,3

Джерело:[2]

Дані табл.2 свідчать про те, що глобальний показник сприятливості умов ведення бізнесу в Україні у 2020 р. порівняно з 2019 р. зріс на 1,1% і складає 70,2%. Це означає, що Україна на 29,8% нижче передової практики, встановленої з урахуванням результатів усіх 190 країн-учасниць рейтингу.

Аналізуючи показники можна стверджувати, що спостерігається повільне, але поступове наближення показників України до передових практик. Заходи щодо підвищення позицій України у рейтингу «Doing Business» здійснюються в рамках виконання плану дій щодо підвищення позиції України в рейтингу Світового банку «Ведення бізнесу», затвердженого розпорядженням КМУ від 04.12.2019 № 1413[3].

Отже, сприятливий бізнес-клімат є важливим фактором стрімкого економічного розвитку країни. Аби досягти якісного бізнес-клімату в країні на 2022 рік накреслено 10 пріоритетів розвитку (табл. 3):

Пріоритети розвитку сприятливого бізнес-клімату

№ з/п	Зміст
1	2
1.	Протидія тіньовій економіці , яка, залежно від сектору, коливається від 25% до 60%, що створює нерівні правила гри на ринку. Передбачає підтримку чесної конкуренції, рівних, передбачуваних, прозорих умов для всіх учасників ринку, боротьбу з контрабандою, фальсифікатом тощо.
2.	Зниження податкового навантаження на фонд оплати праці та тиску на легальний бізнес . Це означає, що прозору бізнесу для розвитку важлива справедлива податкова політика, касова дисципліна.
3.	Впровадження принципів сталого розвитку . Протидія змінам клімату, просування принципів економічної безбар'єрності, впровадження принципів циркулярної економіки, розумне поводження з відходами.
4.	Продовження гармонізації законодавства України з нормами ЄС , аби українська продукція відповідала європейським вимогам та бізнес не мав труднощів з постачання продукції з та до ЄС. Це означає оновлення законодавство в сфері захисту прав споживачів та електронної комерції, захисту персональних даних, оновлення митного тарифу.
5.	Прийняття сучасного трудового законодавства , зокрема, шляхом дерегуляції та діджиталізації трудових відносин, запровадження альтернативних форма зайнятості.
6.	Охорони здоров'я , особливо в часи пандемії. Необхідність продовження медичної реформи, подальшу діджиталізацію медичної та фармацевтичної галузей. Основну увагу приділяти розвитку галузі клінічних досліджень, розширити доступ важкохворих пацієнтів до безоплатного лікування, тощо.
7.	Сприяння розвитку міжнародної торгівлі . Це означає вирішення питання нестачі автодозволів на міжнародні вантажні перевезення, запровадження промислового безвізу (підписання Угоди АСАА), зменшення кількості нетарифних бар'єрів у торгівлі.
8.	Сприяння розвитку освіти , аби молоді фахівці були забезпечені необхідними практичними навичками задля ефективної роботи в бізнесі та державному секторі.
9.	Сприяння інноваціям і впровадженню нових технологій в бізнесі та в державному управлінні . Йдеться про діджиталізацію комунікації між бізнесом та державою, наприклад, діджиталізацію всіх процесів митного оформлення, інформації та державних послуг тощо.
10.	Стимулювання інвестиційної привабливості України загалом та регіонів . Зокрема, шляхом розвитку транспортної та водної інфраструктури, державно-приватного партнерства, повномасштабної приватизації, сприяння посиленню енергетичної незалежності країни, внесення змін до податкового законодавства щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні.

Список літератури:

1. Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні. Закон України від 17 грудня 2020 року № 1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text/>.
2. Аналітичний огляд «Місце України у рейтингу Світового банку «Doing Business» URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Print?lang=uk-UA&id=9cd60d26-fa44-481c-bb2a-1b28c713081f>
3. Про затвердження плану заходів щодо дерегуляції господарської діяльності та покращення бізнес-клімату, плану дій щодо підвищення позиції України в рейтингу Світового банку «Ведення бізнесу» («Doing Business»). Розпорядження КМУ від 04.12.2019 № 1413. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1413-2019-%D1%80#Text>.

Лобода Наталія Олександрівна

к.е.н., доц. кафедри обліку, аналізу і контролю
факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

РИНОК ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ У ДИНАМІЦІ КОРОНАКРИЗИ

Одним з найбільш ефективних методів, які вирішують проблему пошуку та залучення коштів для розширення виробництва, придбання сучасного обладнання, впровадження новітніх технологій може стати лізинг. Використання лізингу може стати потужним імпульсом технічного переозброєння виробництва та структурної перебудови української економіки.

Досліджуючи ринок лізингових послуг в Україні можна зазначити, що він має динаміку зростання, де вирішальний внесок в позитивну тенденцію вносять компанії, члени професійного об'єднання лізингодавців. Лізингові компанії, об'єднані в Асоціацію лізингодавців, на початку 2022 року розпочали активний процес підготовки до участі в Програмі державної підтримки бізнесу "Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%" (програма підтримки суб'єктів мікро, малого та середнього підприємництва за договорами фінансового лізингу, розроблена Міністерством Фінансів України). Метою Програми є інвестиційна складова, розвиток бізнесу лізингоотримувачів і саме він має бути в основі предмету угоди.

Аналізуючи ринок продажу автомобілів за підрахунками Асоціації "Українське об'єднання лізингодавців" в Україні на умовах лізингу можна зазначити, що в листопаді 2021 року на ринку відбулось 40% зростання обсягів реєстрацій транспортних засобів лізинговими компаніями протягом листопада 2021 року у порівнянні до минулого, і 21% за одинадцять місяців 2021 року. Серед зареєстрованих протягом 11 місяців 2021 року транспортних засобів: 63% – це нові авто, і 37% – вживані. На умовах фінансового лізингу надавались 91% транспортних засобів, на умовах оперативного – 9%.

Рівень проникнення лізингу в сегмент легкових авто склав 15,1% протягом одинадцяти місяців 2021 року, що є співставним із рівнем минулого року. Це вказує на те, що зростання профінансованих в лізинг легкових авто в значній мірі викликано збільшенням обсягів придбання авто загалом. В той же час, рівень проникнення в сегмент легких комерційних авто ще на початку року складав 6,5% і відповідно зріс на 2% протягом одинадцяти місяців.

Асоціація лізингодавців України зазначає, що на даний час лідерами транспортного сегменту лізингового ринку є такі компанії: ОТП Лізинг; ULF Finance; Альфа-Лізинг; Автокредит Плюс, Авентус Лізинг (рис. 1).

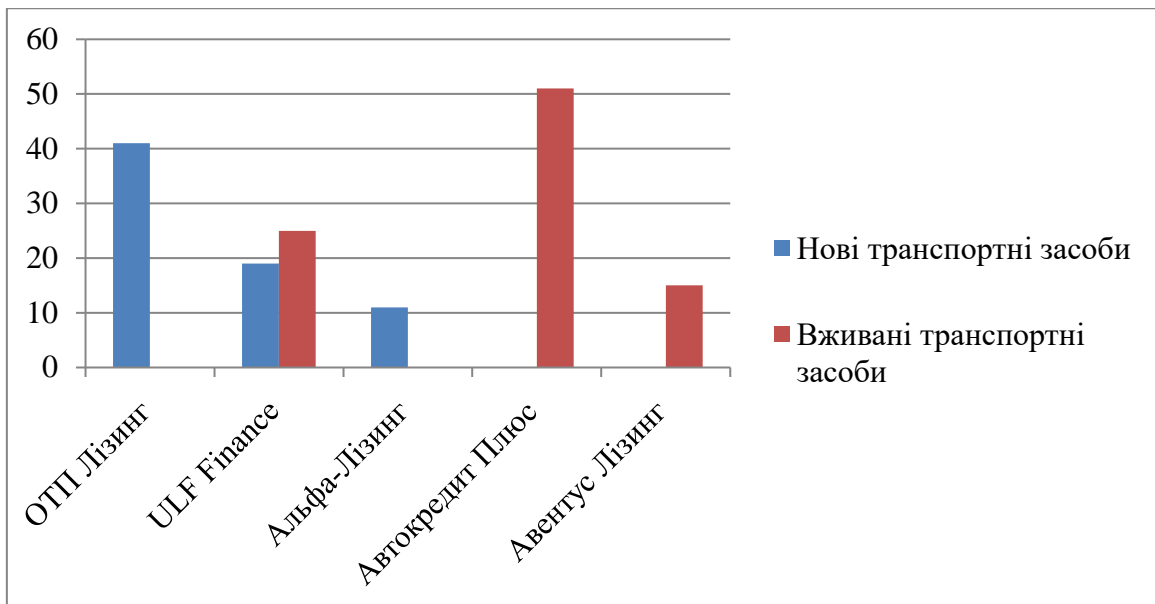

Рис. 1. Компанії, які є лідерами транспортного сегменту лізингового ринку (нові та вживані транспортні засоби), %

Джерело: складено на основі [1, 2]

За даними Асоціація лізингодавців України 78% всіх транспортних засобів за вказаний період відповідають:

- легкові автомобілі (найпопулярнішими залишаються автомобілі марки Renault (частка цієї марки склала 17%), Toyota (10%), Peugeot (10%), Skoda (9%), та VW (6%));
- 9% реєстрацій транспортних засобів припало на вантажні автомобілі;
- 5% – на легкі комерційні транспортні засоби;
- решта сегментів мали частку, меншу за 5%.

Аналізуючи ринок фінансування лізинговими компаніями продажу сільськогосподарської техніки за підрахунками Асоціації "Українське об'єднання лізингодавців" в Україні можна зазначити, що їх кількість склала 5874 одиниці станом на кінець 2021 року. З таким результатом портфель агротехніки лізингодавців зріс на 22,2% за рік (це говорить про потужну можливість галузі задовольняти зростаючий попит вітчизняного агровиробника на оновлення та модернізацію техніки сільськогосподарського призначення).

Компанія ОТП Лізинг (52% від кількості техніки, що надають всі члени Асоціації), Кредобанк (15%), Альфа-Лізинг (11%) та УЛФ Фінанс (7%) є найпотужнішими компаніями які фінансують аграріїв. Найпоширенішим видом агротехніки для надання в лізинг залишаються трактори (частка ринку становить 35%). На рис. 2 відображено найпопулярніші марки тракторів, що надаються в лізинг.

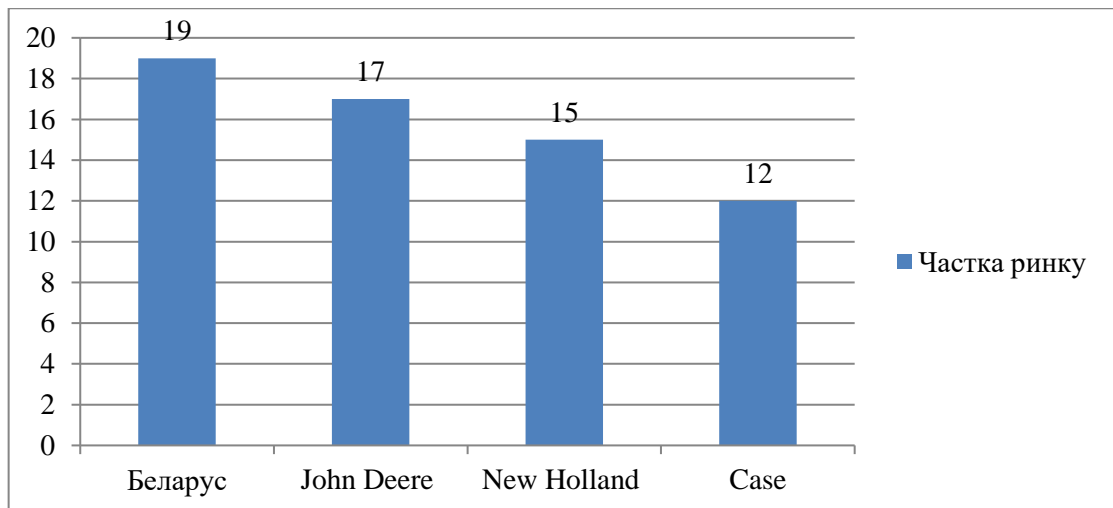

Рис. 2. Найпопулярніші марки тракторів сільськогосподарського призначення, які надаються на умовах лізингу, %

Джерело: складено на основі [1, 2]

Аналізуючи сегмент лізингового ринку в поточному турбулентному 2020-2021 рр. та враховуючи кризу, яка викликана внаслідок пандемії COVID 19, можна зазначити, що лізинг є найперспективнішою формою інвестування, що здатна значно поживити процес оновлення виробництва.

Як показує світова практика, лізинг для української економіки є надзвичайно важливим, оскільки він є дієвим механізмом, за допомогою якого відбувається оновлення матеріально-технічної бази виробництва та забезпечуються умови для використання сучасної техніки. Особливо вагомим лізинг є в будівництві та реконструкції шляхів, оновленні матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств тощо [3].

Список літератури:

1. Офіційний web-сайт Українського об'єднання лізингодавців. Дослідження ринку лізингу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.: <http://www.leasing.org.ua>
2. Офіційний web-сайт Нацкомфінпослуг. Інформація про стан і розвиток фінансових компаній та лізингодавців [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.: <http://https://www.nfp.gov.ua>
3. Лобода Н. О., Чабанюк О. М. Лізинг як фактор прискорення економічного зростання (квантитативно-динамічний аспект). *Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства: IV Міжнародна науково-практична конференція (24-26 жовтня 2019 р.)*. Львів: Львівська політехніка, 2019. С. 123-126.

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

За умов набуття стійкої та цифровізованої економіки, жорсткої конкуренції, старіння технологій, професій, ідей, проникнення в усі сфери економічного та соціального життя Інтернету, діджиталізація вийшла на новий рівень важливості для бізнесу. Для підтримки конкурентоспроможності малого і середнього бізнесу у постпандемічному світі, необхідно використовувати можливості діджиталізації за всіма можливими напрямками та формами: клієнтський досвід; партнерство та колаборація; робота з даними; впровадження інновацій; HR-стратегія та культура; управління цінністю тощо. Під діджиталізацією МСБ розуміють онлайн-доступ до сервісів та послуг, можливість формування персоналізованих пропозицій та максимальна зручність взаємодії клієнтів з окремою компанією; розбудова власної інфраструктури, яка дозволяє переводити величезний обсяг інформації в структуровану систему даних, швидке та продуктивне їх аналізування, перехід на новий рівень управління підприємством. Саме вплив пандемії COVID-19 прискорив процеси діджиталізації малого і середнього бізнесу, які стали для одних неминучістю, для інших великі можливості, через створення горизонтального та вертикального ланцюжка вартості для клієнтів.

Метою досліджень є аналізування тенденцій розвитку діджиталізації щодо малого і середнього бізнесу, впливу на їх діяльність та визначення перспективних напрямів.

Розроблення стратегії діджиталізації є необхідною умовою адаптації малого і середнього бізнесу до цифрової ери, топ-менеджмент компанії мають взяти на себе відповідальність і прийняти цифрові рішення на основі нарощення цифрових технологій та інновацій – концепцій Індустрії 4.0 (Industry 4.0), з отриманням переваг: підвищення рівня лояльності клієнтів; економії коштів завдяки автоматизації процесів; підвищення конкурентоздатності; економії ресурсів та часу; оптимізації процесів, пов'язаних з масивами даних; підвищення іміджу; оптимізації комунікацій; прозорості роботи [1]. Лише за допомогою діджиталізації виробництво багатьох компаній можуть стати лідерами в своїй галузі з мінімальними витратами.

Перспективними напрямками діджиталізації в Україні вважають: державні послуги, освіта, культура, медицина, діджитал маркетинг. Перехід до цифрових рішень на державному рівні та їх взаємозв'язок з бізнесом: дозволить знизити корупційні ризики на закупівлі обладнання, суттєво зменшити витрати з бюджету, прискорити впровадження

інновацій в органах влади підприємцям. Так, організація віддалених робочих місць, хмарні АТС і рішення з автоматизації обробки клієнтських звернень (система «Дія»); стимулюватиме прихід в Україну найбільших світових вендорів хмарних сервісів Microsoft, AWS, Google cloud до побудови гіпермасштабованих дата-центрів.

Мета діджиталізації в Україні це насамперед ефективна боротьба з корупцією на різних рівнях. Так, у 2023 році 95% контактів громадян з державою будуть переведені у формат електронних послуг [1]. Переваги для МСБ спостерігаємо в отриманні державних послуг із запуском в Україні мобільного додатку «Дія», яка стала «цифровою революцією». Кількість доступних послуг у «Дії» планують збільшити до 130 до кінця 2022 року [1].

За даними журналу *The Economist*, обсяги цифрової інформації зростають удесятеро кожні п'ять років. Вплив діджиталізації простежується через призму мікро- та малого бізнесу. Підприємства МСБ, які займалися електронною комерцією і міжнародною торгівлею, стрітфуди і кав'ярні, які змогли запуснути послугу доставки або укласти співпрацю з сервісами на кшталт Glovo або Raketa – у 80% випадків пережили пандемію COVID-19. А стартапи, які зуміли швидко та активно зайняти нові ніші, які виникли на незаповненому ринку, вирости за лічені місяці. Так, стартап OVO, у квітні 2021 року запустив доставку овочів і фруктів по Києву і у 25 кілометровій зоні за містом, і вже в липні привернув інвестиції від Fedoriv Group. Проте, хто не працював онлайн зазнали збитків. За даними Європейської бізнес асоціації 33% українських компаній за першу хвилю локдауну COVID-19 втратили від 50 до 75% свого доходу, а ще 44% - до половини того, що заробляли до коронакризи. Зокрема, українська меблева компанія Drommel – приклад успішної діджиталізації, за час карантину закрила всі свої фізичні магазини, перевівши 94% продажів в онлайн [2]. За даними MariaDB, близько 40% опитаних компаній вважають, що COVID-19 прискорив їхній перехід у хмарну інфраструктуру. У 2022 році розвиток цифрової економіки та спрощення ведення бізнесу в Україні торкнеться і лісової галузі, земельних питань та екологічної політики. Інвестиції в діджиталізацію МСБ зростуть до 16,5% на рік у 2022-2024 роках порівняно з 15,4% у 2019-2021, і до кінця 2024-го вони становитимуть 55% від усіх інвестицій в ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології) [3].

Проте, аналізуючи світовий досвід діджиталізації, варто згадати про глобальні платіжні переваги. Зокрема, безконтактним платежам, віддали перевагу 74% малих і середніх підприємств у світі, тоді як два з п'яти (40%) – назвали їх основними інвестиціями, конкурентною перевагою оплати покупки, оскільки такий спосіб не потребував контакту з касиром або загальним пристроєм. Перехід бізнесу в онлайн, не тільки в Україні а й у світі, і надалі супроводжується проблемами, зокрема у США: конфіденційність і безпека даних (33%), вартість інвестицій в цифрову інфраструктуру складає всього 31%, скорочення

особистих контактів з клієнтами (30%). До 2023 року 90% організацій у всьому світі надаватимуть пріоритет інвестиціям у діджиталізацію, щоб доповнити цифровими технологіями активи і фізичні простори. До Індустрії 5.0. призведе стрімкий розвиток новітніх інформаційних технологій [2].

Порівнюючи процеси діджиталізації в українських компаніях за умов пандемії, варто відзначити, прискорення цифрової трансформації проектів навчання, комунікацій та управління персоналом. Це і корпоративні чат-боти, соціальні мережі, ігрові програми для навчання та комунікації всередині компанії різних галузей, автоматизація онлайн-процесів, їх аналіз і побудова у форматі BPMN 2.0 і, перенесення в CRM/BPM систему. Так, до 2024 року за допомогою інструментів з низьким кодом/без коду (low-code/no-code) та можливостей використання даних, завдання співробітників на 60% підприємств буде пов'язана з цифровими технологіями.

Серед переваг цифровізації МСБ необхідно зазначити такі: перехід на електронний документообіг і цифровий підпис керівників; спрощення ведення облікового процесу, поліпшення сервісу електронного документообігу, поліпшення конкурентоспроможності діяльності підприємств; поліпшення матеріального оснащення, оптимізація трудових ресурсів, зменшення витрат і збільшення продуктивності праці; удосконалення системи продажу з метою збільшення доходів й управління прибутком, спрощення користування послугами для споживачів, зменшення фінансових ризиків за рахунок перевірки контрагентів, поліпшення логістичних процесів. Переваги діджиталізації отримують і логістичні компанії, зокрема можливість економії на транспортних витратах, забезпечення якісним відеозв'язком, застосування нетворкінгу й інших сучасних методів комунікації.

Варто зауважити, що найбільш діджиталізований і перспективний в українській практиці саме банківський сектор, який тісно пов'язаний із роботою підприємств усіх видів й організаційних форм власності. Згідно даних НБУ, тільки у першому півріччі 2019 року безконтактні платежі склали 7,2% від усіх безготівкових розрахунків з використанням платіжних терміналів. розвинена в нашій країні діджиталізація банківських послуг. Близько 16 мільйонам малих і мікро підприємств у всьому світі допомогла Visa, що становить більше 30% від довгострокової мети 50 млн МСБ [3]. Розвиток у нашій країні діджиталізації банківських послуг свідчить про використання цифрових гаманців Google Pay, ApplePay, VisaCheckOut, MasterPass, безконтактних платежів за допомогою смартфонів, платежів за допомогою QR-кодів і чат-ботів, розрахунків гастрокоїнами через мобільний додаток, інших пристроїв XXI століття. Популярність безконтактних платіжних інструментів створила передумови для суттєвого зростання безготівкових операцій у торговельних мережах (54% за обома показниками) за дев'ять місяців 2020 року відбувалося безконтактно, у порівнянні з

2019 роком (близько 30%) [3]. Дослідженнями Digitalization Trust Survey в 2019 році виявлено, що 58% української аудиторії, власників банківських рахунків, користуються платіжними додатками. Це один із найвищих показників серед опитаних країн Європи. Більше платіжними додатками користуються в Австрії (67%), у Польщі (57%) і Сербії (52%) [3].

Також, потрібно відзначити, що понад 80% інформаційної бази управлінських рішень керівниками МСБ на підприємствах приймається на основі обліку, одної із функцій управління. Тому і ефективна організація управління бухгалтерського обліку на підприємстві неможлива без застосування інформаційних технологій – бухгалтерського програмного забезпечення як українського, так і зарубіжного: Парус, 1С:Бухгалтерія, Акцент, Галактика, Sap, Fin expert, Бест, Фінанси без проблем і багато інших. На сьогодні лідером є програмні продукти фірми «1С», з рядом типових рішень (конфігурацій) для українського ринку [4].

Однак, у 2019 році на допомогу бізнесу України, для корпоративного управління, появилася нова лінійка інноваційних програмних продуктів BAS (Business Automation Software), яка представлена різними конфігураціями [4]: BAS ERP – комплексне рішення для автоматизації багатопрофільних підприємств з різними видами діяльності; BAS – управління холдингом – продукт СРМ-класу, призначений для автоматизації обліку, планування та контролю ефективності холдингів; BAS – документообіг КОПІ – призначене для підприємств, які використовують в своїй діяльності велику кількість документів; BAS – комплексне управління підприємством, дозволяє створити єдину інформаційну систему для управління різними аспектами діяльності підприємств МСБ; BAS – управління торгівлею для автоматизації торгового підприємства: дистрибуції, гуртової та роздрібною торгівлі; BAS – роздрібна торгівля для автоматизації роздрібною торгівлі; BAS – Бухгалтерія, для автоматизації бухгалтерського та податкового, кадрового обліку, розрахунку заробітної плати; BAS Бухгалтерія. ПРОФ, для автоматизації бухгалтерського та податкового обліку; BAS Малий бізнес, для автоматизації малого бізнесу (торгівля, послуги, виробництво); BAS Медицина. Лікарня, програма для автоматизації медичних закладів; BAS Медицина. Поліклініка – програма для автоматизації діяльності поліклініки [4]. Планується припинення підтримки старих версій «1С:Підприємство. Бухгалтерія для України редакція 2.0», а всім користувачам програмних продуктів пропонується перейти на нову програму «BAS Бухгалтерія для України».

Дослідження Українського інституту майбутнього пропонують два сценарії розвитку цифрової економіки в Україні: інерційний (еволюційний), за яким очікуватиметься «відтік мізків» і, українська продукція стане неконкурентноспроможною на зовнішньому ринку; і цільовий (форсований) – перехід української економіки на цифрову за 3-5 років, до 2030

року прогнозуються досягнення ключових показників ефективності. Користь від діджиталізації різних сфер діяльності суспільства для усіх (громадян, бізнесу, державних службовців, економіки України в цілому), зросте щонайменше від 11% (у 2021 р.) до 95% (2030 р.) додаткового ВВП на рік. Інвестицій у цифровізацію промисловості, бізнесу та виробництв до 2030 р. може скласти до 70 млрд. дол. США, цифрові інфраструктури – до 16 млрд. дол. США (з них 80% – це кошти приватних компаній), створення до 700 тис. нових робочих місць (без урахування експортної ІТ-індустрії) [5]. Проте, результати анкетування, Українського інституту майбутнього, показали, що не усі готові перейти у цифровий формат: 14,1% виявили недовіру до цифрових фінансових технологій, 26% звикли до здійснення покупок і користування послугами наживо, лише 20% повністю готові.

Отже, промислові революції (від 1.0 до 4.0), їх взаємозв'язок між Індустріальними революціями, цифровими фінансами та сталим розвитком, визначили підходи вітчизняної діджиталізації малого та середнього бізнесу – розвиток новітніх інформаційних технологій Індустрії 5.0, на основі: діджиталізації на всіх етапах діяльності, від створення та керівництва репутацією фірми в Internet просторах, до залучення та утримання клієнтів; набуття цінності, яка б повною мірою задовольняла попит споживача; формування стратегії, в якій нові технології не змінюють бізнес-процеси, а лише їх спрощують та покращують стратегічні можливості компанії; вивчення новітніх цифрових облікових технологій та їх застосування при «оцифровуванні» бізнесу; впровадження сучасних цифрових-технологій на підприємствах малого і середнього бізнесу; детальний аналіз ефективності та прибутковості діджитал-технологій для бізнесу після реалізації кожного цифрового рішення; використання процесного підходу з діджиталізації обліково-аналітичних функцій малого і середнього бізнесу.

Список літератури:

1. Сайко В. Р. Тенденції розвитку діджиталізації в Україні / Сайко В. Р., Лучко Г. Й. // Бізнес-інформ 2021. №7 // С.109-114 // http://business-inform.net/export_pdf/business-inform-2021-7_0-pages-109_114.pdf
2. <https://marketer.ua/ua/business-2021-and-the-fear-of-digitalization/> ;
3. https://www.visa.com.ua/uk_UA/about-visa/newsroom/press-releases/prl-21092021.html
звернення 20.02.22.
4. BAS – автоматизація бізнес-процесів для підприємств // https://it-artel.ua/yt-produkty/programmnye-reshenyya-bas/?gclid=Cj0KCQiAjc2QBhDgARIsAMc3SqQkXUFFsFT2d3jk-gE68Db8YcNbn9filQd_4T0z4od6Txbnxt-41pYaAll2EALw_wcB.
5. Український інститут майбутнього. URL: <https://strategy.uifuture.org/index.html>

Долбнєва Деніза Вадимівна

к. е. н., доцентка кафедри обліку, аналізу і контролю

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ РОЗСЛІДУВАНЬ ФІНАНСОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УКРАЇНІ

Ефективне розслідування фінансових правопорушень неможливе без розуміння правової сутності фінансового правопорушення та визначення найбільш оптимальних методів одержання доказової інформації у межах встановлених законом процедур та з урахуванням особливостей механізму слідоутворення.

Поняття фінансового правопорушення займає вагомe місце не лише у юриспруденції, але і становить інтерес у сфері фінансових розслідувань, що нерозривно пов'язано із фінансово-економічною діяльністю господарюючих суб'єктів. З точки зору права, фінансове правопорушення можна трактувати як сукупність ознак протиправного діяння, що порушує фінансові норми і за яке передбачена фінансово-правова відповідальність.

Безпосереднім об'єктом фінансового правопорушення є ті конкретні суспільні правовідносини та правила, які охороняються нормами фінансового права і забезпечуються фінансово-правовою відповідальністю [2].

Об'єктивною стороною фінансового правопорушення є саме протиправне діяння (дія або бездіяльність), яке порушує приписи фінансово-правових норм, заподіяна ним шкода і причинний зв'язок між протиправним діянням і заподіяною шкодою [5].

Норми кримінально-процесуального права, що регламентують процес розслідування, впливають на структуру окремих методик, визначають форму, зміст, умови проведення і послідовність здійснення тих чи інших процесуальних дій.

В Україні правову основу діяльності правоохоронних органів щодо фінансових розслідувань та притягнення винних осіб до відповідальності становлять Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ін., укази Президента України, ухвали Уряду України, а також відомчі нормативно-правові акти.

З метою створення єдиного органу, який здійснюватиме фінансові розслідування було прийнято Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28.01.2021 р. № 1150-ІХ [1]. З набуттям чинності якого (25 березня 2021 р.) єдиним органом державної влади, який займатиметься кримінальними порушенням у сфері економіки визначено Бюро економічної безпеки. Бюро створюється на базі податкової міліції.

У відповідності до цього Закону Бюро здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у фінансовій сфері, зокрема протидії незаконній господарській діяльності (ст. 204 «Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів» ККУ), ухилення від сплати податків (ст. 212 «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» ККУ) і доведення до банкрутства (ст. 219 «Доведення до банкрутства» ККУ). У певних випадках детективи Бюро здійснюватимуть досудове розслідування інших складів злочинів.

Для виявлення фінансових правопорушень і з метою подальшого притягнення винних осіб до відповідальності контролюючі та правоохоронні органи проводиться фінансові розслідування.

Фінансові розслідування як практична (процесуальна) діяльність є збором, усестороннім розглядом, вивченням важливих обставин здійсненого порушення у сфері грошових відносин, що виникають у процесі розподілу і перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту і частини національного багатства у зв'язку з формуванням, розподілом і використанням фондів грошових коштів [4].

Розслідування фінансових правопорушень є надзвичайно складними видом розслідувань, що пояснюється причинами:

1. Для їх здійснення необхідним є багаторічний досвід роботи у фінансовій сфері.
2. Самостійними зусиллями жодне відомство не в змозі охопити широкий спектр інформації, необхідної для відстеження всіх фінансових операцій.
3. Великий розмір, різноманітність та постійні зміни у фінансовому секторі роблять фінансові розслідування все більш складними [3].

У кожній справі слідчі зазвичай стикаються з потребою поєднання методичних рекомендацій розслідування. Спеціальні методики розслідування фінансових правопорушень мають комплексний характер.

Основними способами провадження розслідувань фінансових правопорушень є:

- 1) здійснення адміністративних заходів;
- 2) реалізація аналітичних дій.

Вони перебувають у єдності і взаємозв'язку.

Успіх розслідування фінансових правопорушень значною мірою залежить від рівня організації роботи правоохоронних та контролюючих органів і від їх уміння аналізувати інформацію як орієнтуючого, так і доказового характеру.

У разі виявлення інформації про злочин контролюючі органи зобов'язані передати ці матеріали до правоохоронних органів, які наділені функцією виявлення і розслідування злочинів, що передбачає застосування відповідного інструментарій оперативно-розшукових

заходів і слідчих розшукових дій тощо.

До особи, яку переведено у статус підозрюваного, можуть застосовуватися такі заходи:

- тимчасове вилучення документів, що вказують на вчинення злочину;
- відсторонення особи від посади;
- тимчасове вилучення майна;
- арешт майна;
- застосування запобіжних заходів (тримання під вартою, застава, арешт).

Розслідування фінансових правопорушень мають бути спрямовані на виявлення протизаконної поведінки суб'єктів господарювання, опис моделі такої поведінки і формування превентивних механізмів з попередження протиправної їх діяльності у майбутньому. Способи провадження фінансових розслідувань передбачають взаємозв'язок і єдність застосування адміністративних заходів та аналітичних дій.

Отже, для результативного проведення фінансового розслідування необхідним є встановлення чітких цілей і завдань, здійснення цілеспрямованих заходів, наявність достатніх ресурсів, кваліфікованих слідчих та оперативних працівників з урахуванням послідовності та цілеспрямованості їх дій, комплексного підходу роботи.

Розслідування фінансових порушень має стати для України невід'ємною складовою загальної стратегії боротьби зі злочинністю, яка ґрунтуватиметься на законодавчих засадах, в яких буде закріплена роль фінансового розслідування як невід'ємної частини роботи контролюючих і правоохоронних органів.

Список літератури:

1. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX / Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>

2. Нагребельний В. П., Чернадчук В. Д., Сухонос В. В. Фінансове право України. Загальна частина : [навч. посіб. для студ. вищих навч. закл]. Суми : Університет, книга, 2004. 320 с.

3. Комишнюк Ю.О. Сучасний стан та проблеми розслідування злочинів у сфері фінансових ресурсів держави. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. Вип. 4 (92). С. 325-334.

4. Кондратьева Е.А., Горюнов А.Р. К вопросу о выработке научного определения финансовых расследований. *Вісник Фінансової академії*. 2003. № 1 (25). С. 20-23.

5. Царьова Л. К. Підстава відповідальності у фінансово-правових відносинах. *Актуальні проблеми держави та права*. 2011. Вип. 12. С. 48-52.

Задорожна Анна Володимирівна

к. ф.-м. н., доцентка кафедри цифрової економіки та бізнес-аналітики

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ОСНОВНІ ШЛЯХИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Організація функціонування держави неможлива без роботи відповідних соціальних інститутів. Одним із них є державна служба, яка покликана вирішувати такі завдання:

- підтримку конституційного ладу;
- розробку стратегій розвитку країни;
- підбір кадрів, що покликані реалізувати стратегію країни;
- удосконалення організаційного механізму державної влади;
- ухвалення рішень щодо важливих питань розвитку країни;
- розробку законопроектів та їх впровадження у суспільстві, захист законів;
- задоволення інтересів громадян, надання державних послуг та консультацій з них.

Структуру публічного управління можна розглядати як закритий інформаційний контур, де взаємодія між суб'єктом та об'єктом керування здійснюється за допомогою інформації з використанням інструментів та методів управління. Особливістю сучасного публічного управління є те, що для його реалізації важливе значення має використання передових цифрових та комунікаційних технологій. Отже, з технічної точки зору даний інформаційний контур можна розглядати як єдине ціле, що включає сукупність баз даних, технології для їх заповнення та керування ними, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), використовуваних для забезпечення циркулювання даних. ІКТ дозволяють оперативно здійснювати збір, обробку, аналіз даних, передачу між різними управлінськими рівнями й, таким чином, сприяють прийняттю обґрунтованих управлінських рішень та їх впровадженню у суспільне життя. Інформація у цифровому контурі публічного управління не тільки циркулює всередині нього, але й передається у зовнішнє економічне середовище, забезпечуючи у такий спосіб трьохсторонній електронний зв'язок – між державними структурами, громадськими організаціями та приватними структурами.

Розробка сучасних цифрових та комунікаційних технологій змінює систему державного менеджменту. Суттєво зростає спектр електронних послуг при одночасному зниженні видатків на них, тоді як послуги стають більш клієнтоорієнтованими. Доступ до послуг можна одержати тепер не тільки зі стаціонарних комп'ютерів, але і з мобільних пристроїв. Впровадження в публічне управління хмарних технологій та мобільних пристроїв дозволяє

формувати великі бази даних та мати доступ до них у будь-який момент часу, обирати та швидко одержувати електронні послуги. Обсяги даних, що надходять в електронну систему державного менеджменту, постійно зростають. При цьому дані є актуальними, оскільки надходять у режимі реального часу. Ними легко маніпулювати, зберігати, передавати по каналах зв'язку, формувати спільну базу даних для міста, регіону та країни.

Повноцінна цифровізація публічного управління передбачає вирішення таких питань, як-от:

- надання електронних послуг користувачам системи публічного управління;
- організація зберігання даних у системі публічного управління та їх дублювання на випадок збоїв системи;
- організація безпеки роботи інформаційно-комунікаційних мереж;
- організація та підтримка режиму електронного обміну документами між різними рівнями структури публічного управління;
- використання систем штучного інтелекту, нейронних мереж, технології блокчейн та інших передових ІКТ у роботі структур публічного управління;
- організація двостороннього зв'язку між структурою публічного управління, громадянами, приватними, державними організаціями та ін.;
- організація електронного самообслуговування громадян та організацій;
- оптимізація математичного моделювання для прийняття обґрунтованих управлінських рішень та ін.

Слід зазначити, що одним з основних принципів сучасного публічного управління є клієнтоорієнтованість послуг, які держані служби надають своїм користувачам.

В Україні розроблено проект цифровізації країни, що передбачає до 2024 р. зробити державні послуги населенню та бізнесу 100 % онлайн, залучити якомога більше громадян до програми розвитку цифрових навичок та досягнути частки 10% ІТ у ВВП країни. Перелік електронних послуг, якими тепер можна скористатися онлайн, поширюється на такі напрямки:

- охорону здоров'я та освіта;
- безпеку та суд;
- фінанси та податки;
- транспорт;
- підприємництво;
- громадянство та міграція;
- землю та екологію;
- будівництво та нерухомість;
- соціальний захист [1].

Якщо оцінити стан цифровізації уряду України за останні роки згідно з індексом EGDI (табл. 1), то цей показник щороку зростає, хоча за рейтингом EGDI наша країна незначно змінює свої позиції і належить до країн із середнім рівнем EGDI. Нагадаємо, що цей показник вказує на стан ІКТ-інфраструктури, людського капіталу та державних онлайн-послуг. Найгірші показники EGDI для України за 2012 – 2020 рр. припадають на 2014 та 2016 рр. У 2020 р. Україна посіла 69 місце серед 193 країн та одержала рівень EGDI як «високий», при цьому індекс онлайн-послуг становить 0,6824, індекс телекомунікаційної інфраструктури – 0,5942 та індекс людського капіталу – 0,8591 [2]. Зазначимо, що для досягнення рівня EGDI «дуже високий» Україна черговий раз може претендувати лише за індексом людського капіталу – майже 0,9, тоді як інші дві складових показника EGDI потребують подальшого покращання.

Ще одним показником оцінки стану цифровізації є індекс електронної участі ЕРІ, який включає в себе е-інформування, е-консультування та е-прийняття рішень. Для України з 2012 р. цей індекс постійно зростає, а у 2020 р. Україна посіла 46 місце зі 193 країн світу (див. табл. 1), що дозволяє говорити про успішне впровадження цифрових технологій у роботу публічного управління. Так, Україна з 2018 р. до 2020 р. піднялася до ступеня «високий рівень ЕРІ» до ступеня країн, які характеризує «дуже високий рівень ЕРІ» (значення ЕРІ від 0,75 до 1,00) [2]. Проте, якщо Україна хоче бути однією з передових країн світу, їй слід продовжувати приділяти багато уваги подальшій цифровізації роботи різних державних структур, стану ІКТ-інфраструктури та покращати індекс EGDI.

Таблиця 1

Показники електронної участі України за 2014 – 2020 рр.

Показники	2012 р.	2014 р.	2016 р.	2018 р.	2020 р.
Індекс електронного уряду EGDI	0,5653	0,5032	0,6076	0,6165	0,7119
Рейтинг України за індексом EGDI з 193 країн	68	87	62	82	69
Індекс електронної участі ЕРІ	0,1579	0,4314	0,7458	0,6854	0,8095
Рейтинг України за е-участю з 193 країн	83	77	32	75	46

Джерело: розроблено автором за [2].

Слід зазначити, що внесок цифрових технологій в економіку країни є вагомим, оскільки за допомогою цифрових технологій переваги на ринку мають ті компанії та організації, які активно використовують ІКТ. Успішна цифровізація публічного управління в Україні, поширення цифрової грамотності серед населення принесе покращання у всіх сферах суспільного життя та сприятиме подальшому політичному та соціально-економічному розвитку країни.

Список літератури:

1. Сайт урядового порталу. URL: (дата звернення: 20.01.2022)

<https://www.kmu.gov.ua/servicesfilter#categories?category=3>

<https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/180-Ukraine/dataYear/2020>

Мицишин Орест Якович

к. ф.-м. н., доцент кафедри цифрової економіки та бізнес-аналітики

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

АНАЛІЗ КРИЗОВИХ ЯВИЩ В СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ НА ОСНОВІ GDP КРАЇН

Базовою характеристикою економічного стану країни є внутрішній валовий продукт GDP. Економічні процеси та відповідно показники, що їх описують змінюються в часі, причому ці зміни є досить суттєвими. Періодично в динамічних економіках світу можна спостерігати економічні кризи, проте, як не дивно, вони не завжди однаково відчуються в різних країнах. (Рис.1)

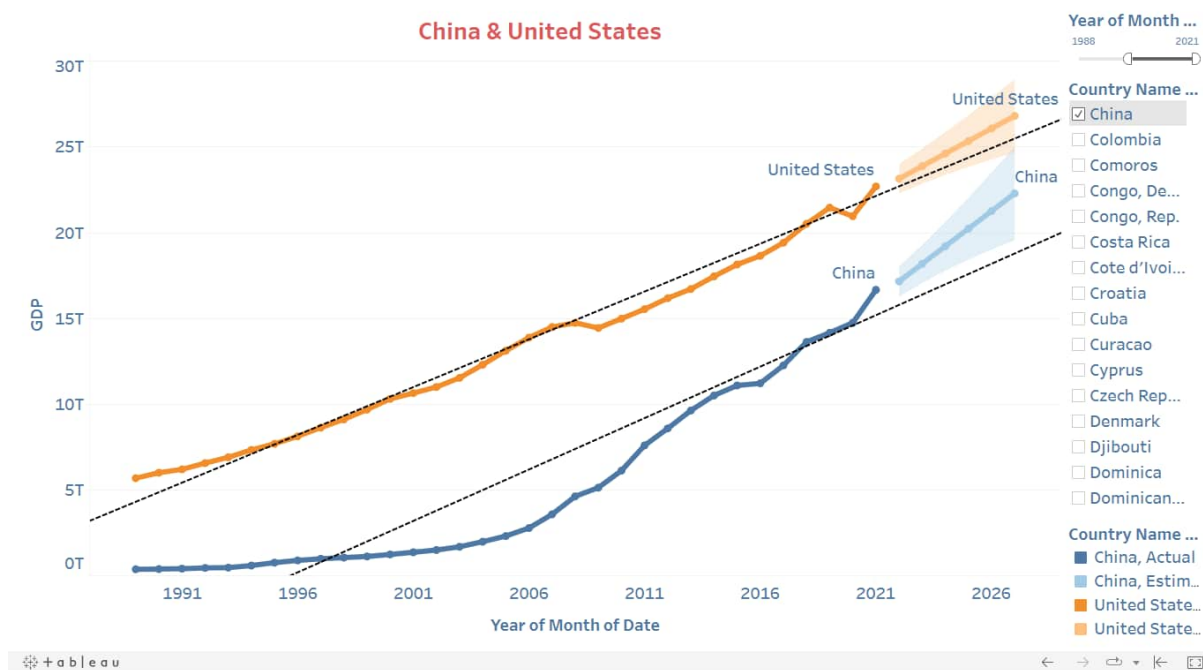

Рис. 1. Динаміка зміни GDP двох перших економік світу. [1]

На сьогоднішній день два локомотиви світової економіки це США та Китай. Динаміки їхніх GDP мають як спільні риси, так і відмінності. Перша економіка світу досить сильно відчула кризу 2008 року, тоді як Китай зростав в цей період великими темпами. Іншу кризу 2014 року США практично не відчули на відміну від зменшення росту GDP в Китаї аж до рецесії. Кризу 2019 року, викликану ковідом Китай майже не відчув, тоді як економіка США впала майже так само як в 2008 році.

Існують також багато теорій на рахунок досягнення паритету між лідерами економічного розвитку. Згідно графіку (Рис.1) прогнозні значення отримані на основі лінійної моделі показують, що в найближчі десять років Китай не досягне рівня США. Тим більше поки що споживачем товарів є в основному США та Євросоюз а виробником Китай.

Ще однією економічною потугою є не окрема країна а група країн, які складають політичне об'єднання Євросоюз. Основними економічними партнерами цього об'єднання є Німеччина та Франція. (Рис. 2)

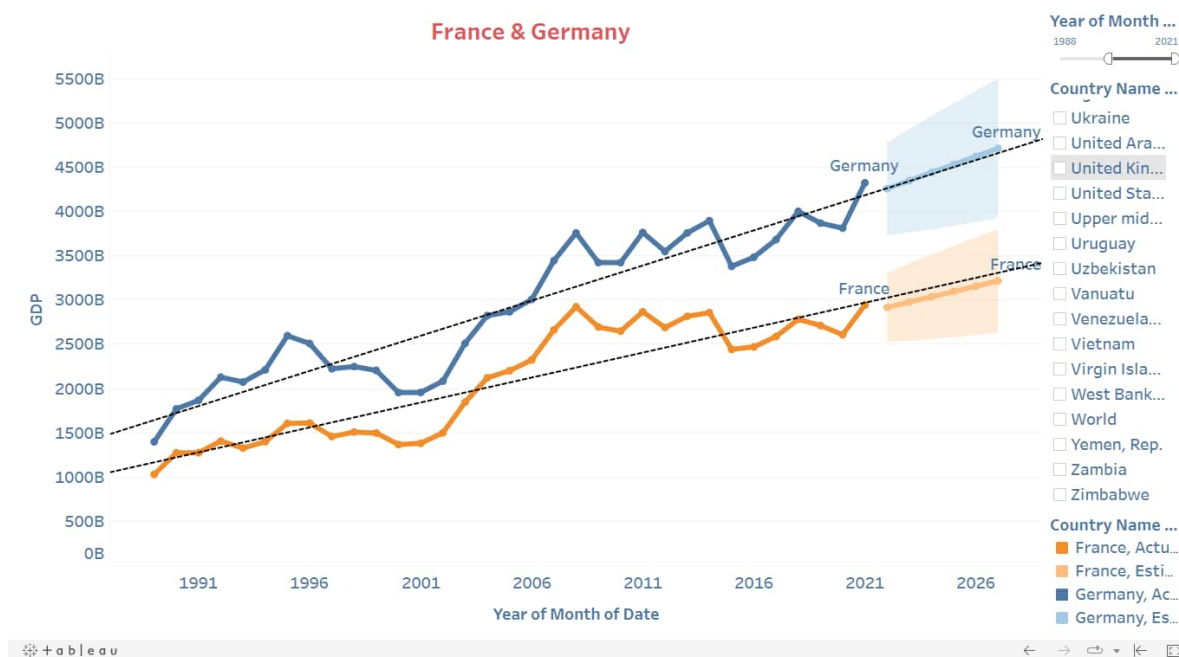

Рис. 2. Динаміка зміни GDP двох перших економік Євросоюзу. [2]

На відміну від США та Китаю незважаючи на певний незначний зростаючий тренд, економіки цих двох країн зазнавали майже перманентних локальних економічних зростань та криз. Це і криза 2008 року, напевно найбільший спад 2014 року, кризу 2019, яка була викликана ковідом.

Великі світові економіки настільки потужні, що вони мають змогу відносно самостійно розвиватися. Однак вони відчувають також взаємні впливи одна на одну. Зокрема криза 2014 року в Європі сильно вплинула на стагнацію в Китаї, але не зачепила США. В свою чергу Китай майже весь час зростав, в крайності зазнавав стагнації, його економіка не відчула коронакризи 2019 року а навпаки почала швидко зростати в 2021 році.

Отже говорити про світові економічні кризи можна говорити тільки в певному наближенні. Кожна велика економіка, зокрема перша трійка США, Китай та Євросоюз мають свої особливі тренди та особливості розвитку, хоча можна прослідкувати і певні взаємні впливи.

Список літератури:

1. https://public.tableau.com/app/profile/orestmyshchychyn/viz/GDP_2021/Ukraine#2
2. https://public.tableau.com/app/profile/orestmyshchychyn/viz/GDP_2021/Ukraine

Стадник Юліанна Андріївна

к. е. н., доцентка кафедри цифрової економіки та бізнес-аналітики
факультет управління фінансами та бізнесу
Львівський національний університет імені Івана Франка

Руда Ірина Ігорівна

к. е. н., доцентка кафедри цифрової економіки та бізнес-аналітики
факультет управління фінансами та бізнесу
Львівський національний університет імені Івана Франка

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РИНКУ КРИПТОВАЛЮТ

Науково-технічний прогрес і загальна комп'ютеризація сприяють швидкому розвитку ринку криптовалют та зростанню кількості його учасників. Криптовалюта є перспективним способом заробітку, ідеальним інструментом для накопичення, фінансування та інвестування.

Ціна криптовалют формується за рахунок різних факторів, таких як децентралізація та кількість тих людей, які займаються видобуванням монет та торгівлею ними. Також є компанії, які використовують лише криптовалюти для ведення розрахунків, отримуючи прибуток у біткоінах, ефірі або інших альткоінах, таким чином формуючи вартість криптовалют.

З початку року 2022 року криптовалюти різко дешевшають. Так, 22 січня Bitcoin впав нижче \$35 000 за монету. Найбільша і найстаріша криптовалюта впала більш ніж на 20% за останній місяць і зараз коштує набагато нижче рекордного рівня в листопаді, коли її вартість становила \$69 000.

Друга за популярністю та капіталізацією криптовалюта ефір знизився на 12,4% до \$2788. За останній місяць він впав на 30%, різко втративши ціну з рекордного рівня близько \$5000 у листопаді.

До такої зміни в динаміці криптовалют привели кілька причин. Один із факторів — це можливе підвищення відсоткової ставки регулятором США ФРС. Інвестори швидко продають як криптовалюти, так і спекулятивні технологічні акції в очікуванні того, що ФРС припинить підтримку ринків і економіки в 2022 році. Трейдери вважають, що центральний банк підвищить ставку у чотири рази цього року, що вже призвело до швидкого зростання прибутковості облігацій.

Вища прибутковість облігацій, у свою чергу, зробила криптовалютні та збиткові технологічні компанії непривабливими, враховуючи, що жодна з них не пропонує власної прибутковості. Натомість інвестори звернулися до так званих цінних акцій у таких секторах, як енергетика та фінанси, які більш тісно пов'язані зі здоров'ям економіки.

Ще один фактор, який вплинув на коливання ринку криптовалют, заборона майнінгу та операцій з криптовалютами в Китаї. Це призвело до міграції цього бізнесу в інші країни. Якщо на початку 2021 року частка ринку найбільшої крипто біржі південно-східної Азії Huobi становила 15%, то менше ніж за рік цей показник зменшився втричі. Паралельно частку збільшили американські крипто біржі FTX і Coinbase: від 1% до 10% і с 9% до 14% відповідно.

На початку січня на падіння біткойну вплинули також протести у Казахстані. Через відключення інтернету майнінгові ферми втратили доступ до блокчейн-мережі. Після заборони на майнінг у Китаї, Казахстан став другою країною світу на ринку видобутку біткоінів.

Нещодавно Центральний банк Росії запропонував заборонити використання та майнінг криптовалют на території Росії, посилаючись на загрозу фінансовій стабільності, добробуту громадян та суверенітету монетарної політики, повідомляє CNBC.

З ініціативою посилити правила покупки криптоактивів для недосвідчених інвесторів виступали уряди Великобританії, Іспанії та Сінгапуру.

Експерти висловлюють протилежні думки стосовно майбутнього ринку криптоаюот. Виконавчий директор Infrastructure Capital Advisors Джей Хетфілд у коментарі стверджує, що криптовалюти, імовірно, залишаться під тиском, оскільки ФРС скорочує свої вливання ліквідності та біткоін опуститься в 2022 році нижче \$20 000.

Фахівці однієї з найбільших у світі інвестиційної компанії Invesco Ltd припустили, що актив може продовжити здешевлення, в результаті чого до кінця року його курс впаде до \$30 000. Про це компанія повідомила у своєму списку "неймовірних, але можливих" результатів 2022 року. Зниження котирувань з історичного максимуму в \$69 000 до поточного рівня відповідає шаблону бульбашки. Траєкторія передбачає втрату активом 45% вартості протягом останніх 12 місяців після максимуму.

У той самий час за словами генерального директора швейцарського банку Seba, ціна біткойна може подвоїтися до \$75 000 цього року, оскільки все більше інституційних інвесторів почнуть використовувати найпопулярнішу у світі криптовалюту.

До списку найочікуваніших у 2022 році криптоспільнотою подій входить вихід на американський фондовий ринок першого фізичного біткоіну ETF. Комісія з бірж та цінних паперів США вже дала дозвіл Bitcoin Strategy ETF від компанії ProShare. Цей фонд

прив'язаний до ф'ючерних контрактів на біткоїн, а не до криптовалюти. Застосування такого інструменту позитивно впливає на ринок криптовалют. Але не можна сказати, що це торгівля саме біткоїном, оскільки це торгівля ф'ючерсами, яка визначає ціну криптоактиву у майбутньому. Фонд дозволив інституціоналам інвестувати у біткоїн, хоча раніше вони не мали такої можливості. Цей фактор також сприятиме вливанню коштів у криптовалюти.

Зі зростанням капіталізації ринку віртуальні активи привертають дедалі більше уваги регулюючих органів. Наприклад, у США Комісія з бірж та цінних паперів не дозволила проводити ряд операцій, позначивши їх як такі, що вимагають ліцензії. Дуже важливе значення мала також заборона уряду Китаю торгувати криптовалютою та видобувати її. Аналітики очікують, що регулювання стане ключовим питанням для криптоіндустрії у 2022 році.

В Україні минулого року Верховна Рада ухвалила закон «Про віртуальні активи». Зараз він перебуває в стадії доопрацювання. Новий закон запроваджує криптовалюту у правове поле, завдяки якому учасники ринку зможуть відкривати рахунки для операцій із криптоактивами.

Також в Україні офіційно зможуть працювати криптовалютні компанії. Вони будуть зобов'язані зареєструватися та систематично подавати звіти регулятору. Раніше українські громадяни могли відкрити такі компанії виключно у країнах із відповідним регулюванням – наприклад, у Литві, Мальті, Швейцарії, Гібралтарі чи інших. Даний фактори матимуть позитивний вплив на розвиток операції з криптовалютами у нашій державі.

Список літератури:

1. Чернишов Д. Не биткоїном єдиним: чого очікувати від криптовалютного ринку у 2022 році: [Електронний ресурс]. URL: <https://mind.ua/ru/openmind/20235407-ne-bitkoinom-edinym-chego-ozhidat-ot-kriptoalyutnogo-rynka-v-2022-godu>
2. Криптовалюта відновила піврічні мінімуми. Коли краще її купувати. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/02/14/682251/>
3. Огляд цифрових криптовалют [Електронний ресурс]. URL: https://bankchart.com.ua/ebanking/statti/oglyad_tsifrovih_kriptoalyut

ТЕНДЕНЦІЇ HR-АНАЛІТИКИ

В сьогоденній реальності пишуть і говорять про HR-аналітику набагато більше, ніж розуміють, чим вона є насправді і які завдання покликана вирішувати.

Поки що в публічному просторі під HR-аналітикою розглядають метрики та роботу з цифрами, статистикою в HR, які є показниками локальних процесів або підрозділів або діляться кейсами з приводу того, як підключити IT-департамент до того, щоб створити архіви HR-даних.

Коли говорять і пишуть про користь та необхідність використання аналітики, то широко розглядають такі поняття, які представлені на рис. 1 [1; 5].

Рис. 1. Терміни, які пов'язані з HR-аналітики

Джерело: розроблено автором за [1]

Насправді, HR-аналітика вирішує завдання стратегічного розвитку компанії, визначає головні прогностичні тенденції і являє собою процес, у якому методи обробки даних та бізнес-аналітики (BA) застосовуються до обробки HR-даних. Її іноді називають аналітикою талантів. Крім того, інтелектуальний аналіз даних (data mining) у цьому контексті відноситься до практики вивчення баз даних для створення нової інформації [2].

Зазначимо, що аналітика більше не займається пошуком цікавої інформації та демонстрацією її менеджерам. Тепер дані використовуються для розуміння кожної частини

бізнес-операції, а аналітичні інструменти впроваджуються в повсякденне прийняття рішень [3].

Як зазначає міжнародне дослідження Deloitte, HR-аналітика – дисципліна, яка зародилася як невелика технічна галузь, що аналізує залученість та утримання персоналу, тепер стала основною. Організації перебудовують свої групи технічної аналітики для створення корпоративних цифрових аналітичних інструментів та рішень. Ці нові рішення незалежно від того, чи розроблені вони всередині, чи вбудовані в сторонні цифрові рішення, дозволяють організаціям проводити аналітику потрібного бізнес-процесу в режимі реального часу. Це дозволяє глибше зрозуміти проблеми й зробити правильні висновки для бізнесу [3].

Незважаючи на те, що 71% компаній вважають, що HR-аналітика є напрямом із високим пріоритетом (31% говорить, що це «дуже важливо»), прогрес є дуже повільним. Частка компаній, які порівнюють дані про персонал із результатами діяльності підприємства, проведенням прогностичної аналітики та впровадженням корпоративних показників, порівняно з минулим роком практично не змінилася

Аналітика застосовується до широкого кола бізнес-завдань: рекрутинг залишається пріоритетною сферою, за нею йде вимір продуктивності, компенсація, планування трудових ресурсів і утримання персоналу. Йде стрімке зростання використання аналізу мереж організації (organizational network analysis, ONA) та використання «аналітики взаємодії» (вивчення поведінки працівників), щоб краще розуміти можливості для покращення бізнесу

Готовність до застосування HR аналітики залишається серйозною проблемою: після декількох років обговорення цього питання лише 8% респондентів повідомили, що в них є корисні дані; лише 9% вважають, що в них є гарне розуміння того, які характеристики працівників приводять до успіху в їхніх організаціях; і лише 15% загалом застосували HR-системи й сукупність показників талантів для лінійних менеджерів

Рис. 2. Проблеми застосування HR-аналітики для аналізу бізнес-процесів
Джерело: розроблено автором за [3]

Коли мова йде про HR-аналітику, то варто говорити про чотири етапи роботи з нею, а саме (рис. 3).

Рис. 3. Етапи роботи з HR-аналітикою

Джерело: розроблено автором за [1]

Розглядаючи кожний етап роботи з HR-аналітикою, потрібно уникати:

1. «9-го валу даних»;
2. термінів, які зрозумілі тільки вам і нікому більше;
3. пояснення всього процесу збору та розрахунку даних.

Глобальний перехід до віддаленої роботи зробив HR-аналітику важливішою, ніж будь-коли раніше. Серед іншого, він дає керівникам доступ до великих даних, пов'язаних з продуктивністю, залученням співробітників та плинністю кадрів.

Використання таких ідей допомагає співробітникам відчувати себе не ізольованими, і дозволяє краще керувати командою.

Сприймаючи це до уваги, варто говорити про деякі глобальні тенденції в аналітиці даних, які, домінують в HR-аналітиці зараз [4].

Глобальні тенденції HR-аналітики подані на рис. 4 [4].

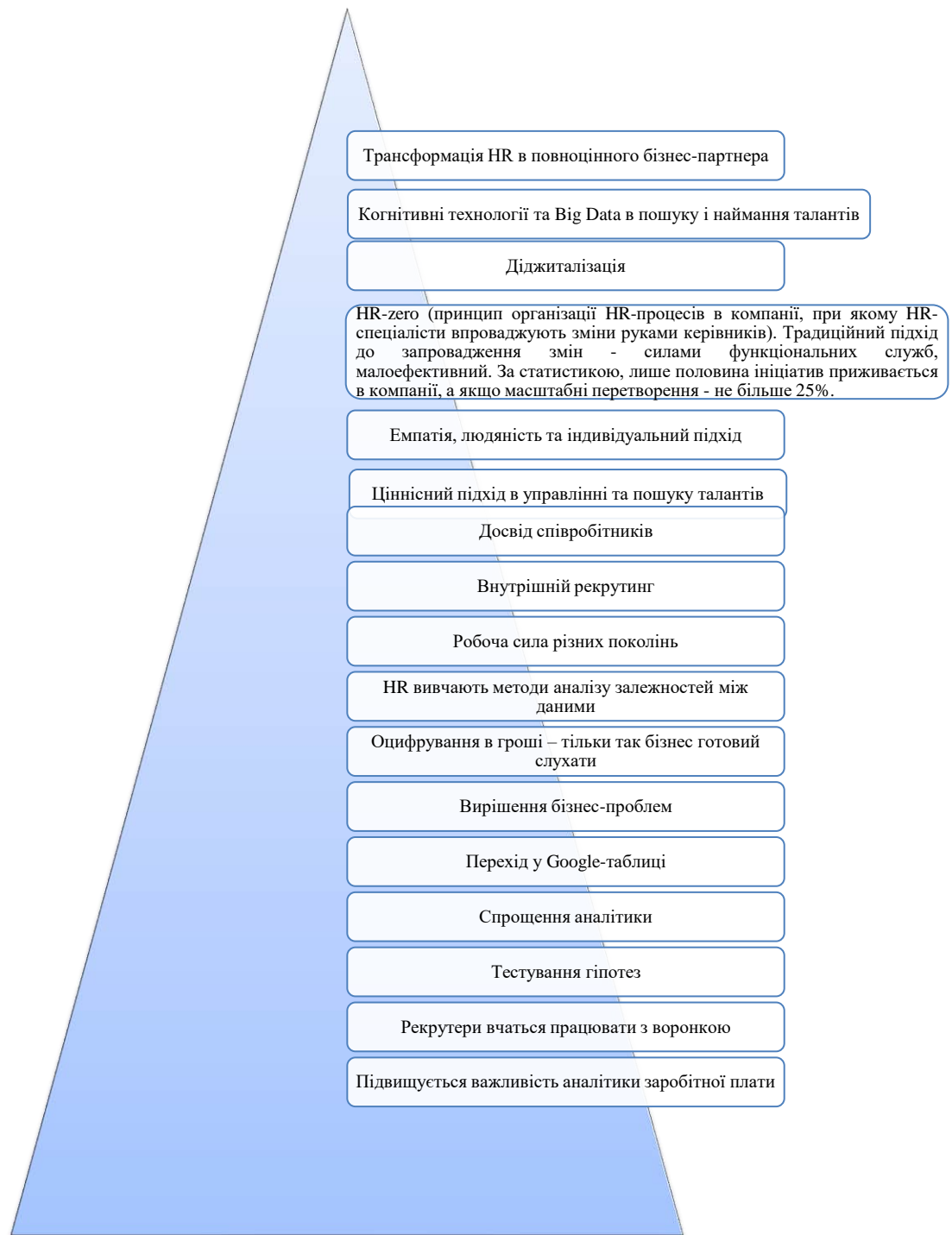

Рис. 4. Основні тенденції HR-аналітики

Джерело: розроблено автором за [4]

Останнім часом HR-аналітику прийнято називати People Analytics, наголошуючи, що це стосується не лише HR-департаменту, а й усіх рівнів компанії, тобто велика тенденція поточного року полягає в тому, що ці нові рішення орієнтовані на бізнес, що змушує HR відділи вийти за межі власного внутрішнього подання даних та використовувати інформацію про людей для вирішення широкого спектру бізнес-завдань.

Список літератури:

1. HR-аналітика: основні тенденції, виклики та практика: веб-сайт. URL: <https://www.pwc.ru/ru/publications/hr-analytics.pdf>.
2. HR-аналітика. С чого почати?: веб-сайт. URL: <https://www.talent-management.com.ua/4778-hr-analitika-s-chego-nachat/>
3. Міжнародне дослідження Deloitte «Тенденції у сфері управління персоналом: веб-сайт. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/human-capital/articles/human-capital-trends-2017-8th-trend.html>
4. Майкл Притула ТОП-10 трендів у HR-аналітиці у 2022 році: веб-сайт. URL: <https://peopleforce.io/uk/blog/top-10-trendiv-u-hr-analititsi-u-2022-rotsi/>
5. Васків О.М. Інструменти HR-аналітики та базові HR-метрики: зб. тез звітної наукової конференції Львівського національного університету імені Івана Франка за 2020 рік (електронне видання) : Секція факультету управління фінансами та бізнесу, (Львів, 1-8 лютого 2021 р.). – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2021. – С. 127-130.: веб-сайт. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/ZBIRNYK_ZVITNA-KONF._2021.pdf

Ситник Володимир Юрійович

ст. викладач кафедри цифрової економіки та бізнес-аналітики
факультет управління фінансами та бізнесу
Львівський національний університет імені Івана Франка

ЦИФРОВІ ФІНАНСОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

У зв'язку з кризовою ситуацією, викликаною пандемією COVID-19, світова економіка у період 2020 - 2021р. опинилася на межі виживання, що вплинуло на розвиток та перевтілення фінансових технологій та інструментів, які повинні були пристосуватись до сучасних умов. Однак фінансові технології є дуже гнучкими і швидко адаптуються до викликів та змін. Про це свідчить хоча б той факт, що після економічної кризи, що виникла в Україні у 2008 р. компанії з більш ефективними та сучасними технологіями витіснили традиційних постачальників послуг з ринку.

По відношенню до світового ринку фінансових технологій Український лише на етапі зародження. Найяскравішим прикладом такого розвитку в країні було Приватне акціонерне товариство «ПРИВАТ-Банк» до його «націоналізації», технології введені тодішнім Приватбанком не лише випереджали локальний український ринок, але й могли конкурувати з європейським.

Вплив COVID-19 спричинив до трансформації фінансових технологій, зокрема банківських послуг та перетворення їх у мобільні додатки, що згодом призвело до розвитку таких напрямків, як відкритий банкінг, необанкінг, діджитал-сервіси та спрощення системи аутентифікації користувачів банківських послуг. Загалом, фінансові технології (FinTech) — це технології, які використовуються у фінансових послугах або для допомоги компаніям керувати фінансовими аспектами свого бізнесу. [1].

Зростання популярності мобільних пристроїв (смартфонів), інтернету речей (IoT), штучного інтелекту (AI), необхідність працювати з великими даними (Big Data) дали поштовх розвитку FinTech технологій на фінансовому ринку, які позиціонуються як злиття технологій та фінансових сервісів. Спираючись на дослідження, проведені консалтинговими компаніями Deloitte, McKinsey, BCG, можна стверджувати, що дві третини всіх фінансових операцій зараз проводиться онлайн. Донедавна в Україні перевага надавалася готівковим розрахункам, тому така зміна для країни є досить новою. Ще п'ять років тому отримати необхідну інформацію на фінансовому ринку було не так легко, проте зараз все можна дізнатися, не виходячи з дому, навіть окремі операції виконуються в кілька кліків «мишкою» вашого персонального комп'ютера. Це є можливим завдяки технології розподіленої системи обліку записів (distributed ledger technology, DLT), в т. ч. блокчейн (blockchain), платформам для збору і обробки великих даних (Big Data), розробці численних фінансових мобільних додатків (mobile application, mobile banking), які часто створюються групами ентузіастів в обхід традиційним банківським інститутам. Завдяки Big Data аналіз потреб клієнта став більш конкретним та чітким, що в свою чергу допомагає з формуванням розуміння, що пропонувати тому чи іншому клієнту. Технологія ж блокчейну забезпечить надійність та безпечність транзакцій, а також сприятиме доступу населення до фінансових послуг на фінансовому ринку [3].

У 2020 -2021 рр. зросла кількість стартапів в індустрії фінансових технологій , що спрямовані на спрощення фінансових послуг для бізнесу. Серед Топ-10 світових стартапів у 2018 році особливе місце зайняли такі проекти в галузі фінансових технологій: Bancor (зручна платформа для прямого обміну різних криптовалют); Building Blocks (соціальний проект із використанням блокчейн-технологій); Starling Bank (проект в області онлайнбанкінгу); кредитна платформа нового покоління «Kabbage»; інвестиційна платформа Robinhood. Наразі значна частина українських стартапів спрямована на міжнародний ринок, оскільки вони пропонують ефективні рішення для складних технологічних проектів. З огляду на те, що європейські та міжнародні банки постійно впроваджують інновації та залучають стартапи для вирішення своїх завдань через власні програми акселерації та інкубації, в Україні є чудова можливість заявити про себе.

На нашу думку, розвиток інноваційних методів надання фінансових послуг на даному етапі має більше переваг до яких належать: швидкість та зручність надання послуг, вигідніші умови, більший вибір продукції та персоналізація. Проте існує і чимала кількість недоліків, які варто усунути не лише на технічному але і на законодавчому рівні: недостатньо чітке нормативно-правове регулювання, технологічні ризики (ризик втрати даних внаслідок дії зловмисників) та неспроможність окремих категорій населення користуватися гаджетами або комп'ютерами для здійснення операцій.

Таким чином, для ефективного та безпечного функціонування і розвитку цифрових фінансових технологій необхідно дотримання грамотного і системного підходу з боку держави щодо правового регулювання сфери FinTech; підвищення рівня фінансової грамотності населення, що базується на простоті і доступності подання інформації; формування компетентного кадрового потенціалу у сфері фінансових технологій так як пандемія COVID-19 стала поштовхом для розвитку цифрових фінансових технологій в Україні.

Список літератури:

1. Економічна правда: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/projects/fintech/2018/12/5/641431/#4> (дата звернення: 30.11.2021)
2. О. О. Сунцова. Фінансові технології як складова цифрової економіки: тенденції в реаліях пандемії COVID-19. Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування. №7. 2021р. С. 161-175.
3. Васенко К.О. Вплив цифрових технологій на фінансовий ринок. Матеріали конференцій МЦНД. Чернівці, 2020. С. 27-28.

Старух Анна Ігорівна

к. е. н., доцентка кафедри цифрової економіки та бізнес-аналітики
факультет управління фінансами та бізнесу
Львівський національний університет імені Івана Франка

Депутат Богдан Ярославович

к. ф.-м. н., доцент кафедри цифрової економіки та бізнес-аналітики
факультет управління фінансами та бізнесу
Львівський національний університет імені Івана Франка

МОДЕЛЮВАННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ В ІТ-ГАЛУЗІ

Кожен відповідальний керівник або власник бізнесу хоче зробити свою компанію більш ефективною і прибутковою. Управлінець, який думає про майбутнє, буде прагнути до

вдосконалення свого бізнесу. І опис або моделювання бізнес-процесів – це один з ефективних інструментів поліпшення системи управління бізнесу та його показників.

Бізнес-процес (англ. Business **Process**) — будь-яка діяльність, що має вхідний продукт, додає вартість до нього, та забезпечує вихідний продукт для внутрішнього або зовнішнього споживача [1].

Тобто це те, що ви робите в рамках своєї роботи/діяльності. Отже в компанії за замовчуванням є бізнес-процеси.

BPM (Business Process Management, управління бізнес-процесами (рис.1.)) — концепція процесного управління організацією, яка розглядає бізнес-процеси як особливі ресурси підприємства, що безперервно адаптуються до постійних змін [2].

Рис.1. Управління бізнес-процесами

Джерело: [3]

Основні принципи даної концепції — зрозумілість і прозорість бізнес-процесів. Досягається це за рахунок їх **моделювання** з використанням формальних нотацій, використання програмного забезпечення для симуляції, моніторингу, моделювання та аналізу бізнес-процесів, динамічного перестроювання моделей бізнес-процесів силами персоналу і засобами програмних систем.

Основні принципи даної концепції — зрозумілість і прозорість бізнес-процесів. Досягається це за рахунок їх **моделювання** з використанням формальних нотацій, використання програмного забезпечення для симуляції, моніторингу, моделювання та аналізу бізнес-процесів, динамічного перестроювання моделей бізнес-процесів силами персоналу і засобами програмних систем.

Моделювання бізнес-процесів – це спосіб зробити роботу вашої організації ще ефективніше.

Через різні елементи, такі як матеріали, дані, події або дії, ви отримуєте опис процесу. Сенс в тому, щоб розглянути процес від початку і до кінця в рамках вашої компанії, для того щоб проаналізувати взаємозв'язок всіх елементів.

Також моделювання відрізняється для великих і маленьких організацій, на рахунок різниці кількості крос-функціональних зв'язків. Для цього моделі створюють за різними рівнями управління і аспектами. Велику допомогу в застосуванні моделювання надають комп'ютерні засоби та програмні забезпечення. З їх допомогою ви можете легко управляти моделями, бачити зміни і швидко аналізувати.

У будь-якого процесу є свої етапи або стадії, в нашому випадку, моделювання бізнес-процесів має кілька послідовних етапів, які охоплюють проектну роботу і впровадження моделей процесів. Отже, моделювання бізнес-процесів складається з таких етапів:

1. Визначення процесів і моделі в їх поточному стані («як є»). Щоб впровадити будь-які зміни, необхідно розуміти, як робота протікає в цей час. Для того щоб побачити поточний стан, доведеться зібрати таку інформацію: кордони процесу, ключові елементи, дані про роботу процесу. У результаті, перед вами постане модель в стані «як є».

2. Перегляд моделі «як є» і її аналіз. Для того щоб встановити необхідність зміни процесів, важливо визначити: обмеження, зв'язок і дії в процесі. Тільки після цього модель «як є» сформована остаточно.

3. Робота над моделлю «як повинно бути». Після аналізу моделі «як є», вступає в гру етап, мета якого створити модель «як повинно бути» з урахуванням всіх поліпшень. На цій стадії ви формуєте ту модель, яку ви хочете бачити в майбутньому.

4. Тестування та апробація моделі «як повинно бути». На цьому етапі модель впроваджують в діяльність організації. При необхідності в модель вносять коригувальні зміни.

5. Удосконалення моделі «як повинно бути». Якщо ви думаєте, що на цьому етапі все закінчується, то ви глибоко помиляєтеся! Адже саме на цьому етапі і починається справжня робота. Процеси необхідно регулярно переглядати та удосконалювати. Це постійна і копітка робота, але результат того вартий.

Моделювання бізнес-процесів в ІТ візуалізується за допомогою різного питу діаграм. Зокрема:

1. Контекстна діаграма - після опису системи в цілому здійснюється її розбиття на крупні фрагменти. Цей процес називається функціональною декомпозицією, а діаграми, які описують кожен фрагмент і взаємодію фрагментів, називаються діаграмами декомпозиції. Після декомпозиції контекстної діаграми проводиться декомпозиція кожного великого фрагмента системи на дрібніші і так далі, до досягнення потрібного рівня подробности опису. Так досягається відповідність моделі реальним бізнес-процесам на будь-якому і кожному рівні моделі.

Context Diagram example

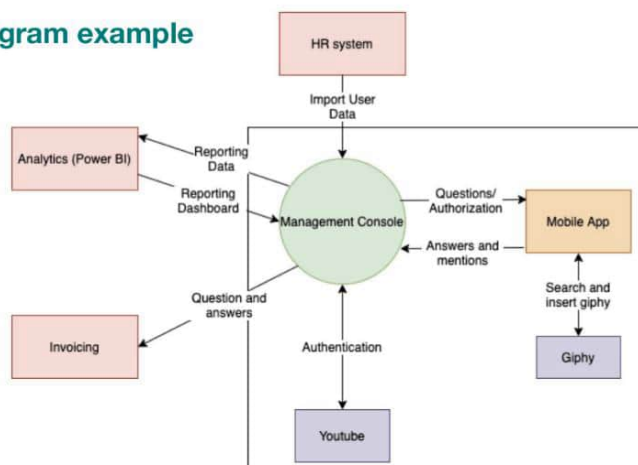

Рис.1. Контекстна діаграма

2. Діаграма потоків даних (*Data Flow Diagram*) — модель проектування, графічне представлення «потоків» даних в інформаційній системі. Діаграма потоків даних також може використовуватись для візуалізації процесів обробки даних. Для розробника вважається звичним спочатку креслити діаграму потоків даних рівня контексту, завдяки чому буде показано взаємодію системи із зовнішніми модулями. Ця діаграма в подальшому підлягає уточненню шляхом деталізації процесів та потоків даних з метою показати розлого розроблювану систему.

3. Swimlane diagram - діаграма допомагає показати активності етапу процесу але вона їх групує (горинтальне / вертикальне) залежно від того хто ці активності виконує або на рівні якого модуля ці активності виконуються. Ви бачите не тільки процес від початку до кінця, алев и можете побачити і хто задіяний в тому чи іншому сценарії дуже чітко

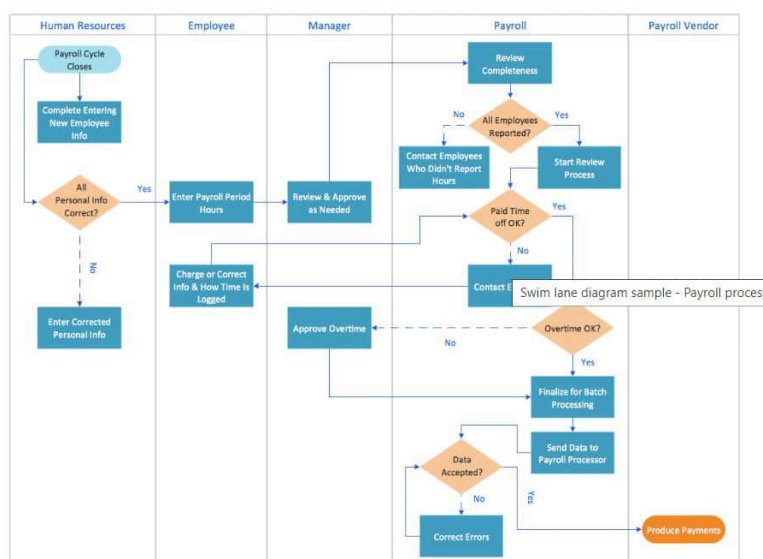

Рис.1. Swimlane diagram

Джерело: [4]

4. Діаграма класів (*class diagram*) — статичне представлення структури моделі. Відображає статичні (декларативні) елементи, такі як: класи, типи даних, їх зміст та відношення. Діаграма класів може містити позначення для пакетів та може містити позначення для вкладених пакетів. Також, діаграма класів може містити позначення деяких елементів поведінки, однак їх динаміка розкривається в інших типах діаграм. Діаграма класів служить для представлення статичної структури моделі системи в термінології класів об'єктноорієнтованого програмування. На цій діаграмі показують класи, інтерфейси, об'єкти й кооперації, а також їхні відносини

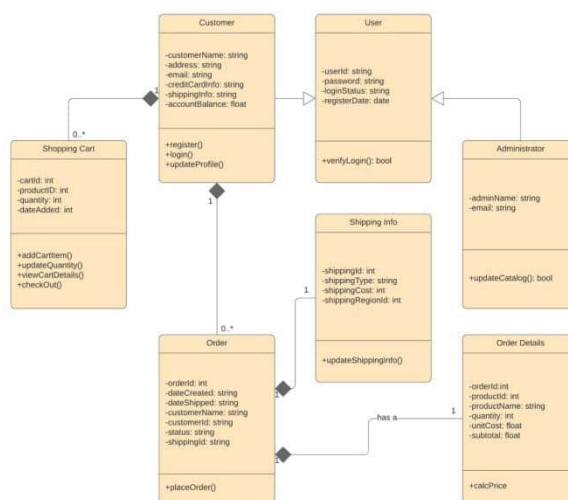

Рис.1. Діаграма класів

Джерело: [5]

Діаграма послідовності (*sequence diagram*) — різновид діаграми в UML. Діаграма послідовності відображає взаємодії об'єктів впорядкованих за часом. Зокрема, такі діаграми відображають задіяні об'єкти та послідовність надісланих повідомлень

На практиці застосовується ще багато різних діаграм, кожна з яких має своє застосування в залежності потреб та цілей які необхідно змоделювати та описати.

На перший погляд, може здатися, що опис або моделювання бізнес-процесів, їх оптимізація – це марна трата часу для управлінської ланки компанії. Але якщо підійти до впровадження процесного підходу правильно, визначити свої цілі і завдання, то можна домогтися дійсно високих результатів і зробити свій бізнес більш ефективним.

Список літератури:

1. Бізнес-процес. Електронний ресурс. – Режим доступу:

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81>

2. Business Process Management. Електронний ресурс. – Режим доступу:
<https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/business-process-management-bpm>
3. How process analysis contributes to business success. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://monday.com/blog/project-management/process-analysis/>
4. Swimlane-examples. Електронний ресурс. – Режим доступу:
<https://www.conceptdraw.com/examples/swimlane-examples>
5. Діаграми UML. Електронний ресурс. – Режим доступу:
<https://www.lucidchart.com/pages/es/ejemplos/diagrama-uml>

Карпінський Борис Андрійович

д. е. н., професор кафедри публічного адміністрування та управління бізнесом,

факультет управління фінансами та бізнесу,

Львівський національний університет імені Івана Франка

**СТРАТЕГІОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВОТВОРЧОГО ПАТРІОТИЗМУ НАЦІЇ Й
ПОВЕДІНКОВИХ ФІНАНСІВ**

Формування засадничих положень традиційної економіки, включно з теорією фінансів, показує, що нині вони перебувають на роздоріжжі свого стратегіологічного розвитку. Властиво базовим тут стає фундаменталізм проблеми соціально-економічного вибору, куди йти: чи вибрати шлях ринкового раціоналізму, або використати шлях ірраціоналізму, але ринкової орієнтації. Доцільно наголосити, що означена наявність специфічних аномалій у традиційній економічній і фінансовій теорії та відповідно економіко-психологічні чинники як прояву, так і управління поведінкою людини в реальних ситуаціях на засадах публічного управління та адміністрування й стали предметом чисельних наукових досліджень, призвела до появи фундаментальних засад поведінкової економіки та поведінкових фінансів з їхньою ірраціональністю [1-7].

Окрім того, науковці, втягуючи в свій науковий оборот достатньо різні сторони людського буття з психологічною поведінкою людини (тобто засновані на людській діяльності, соціальних і емоційних упередженнях, а метою стає прагнення до розуміння як прийнятих нею фінансово-економічних рішень, так і їхнього впливу на ринкові ціни, прибуток й розподіл фінансових ресурсів) загалом замикають свої дослідницькі зусилля на економіці та фінансах домашніх господарств і фірм. Однак наукових праць, які б стосувались стратегіологічних можливостей поведінкових фінансів з ухилом на цілеспрямовану реалізацію мотивного потенціалу домінант (якісної і кількісної) державотворчого патріотизму нації ще немає. Отже метою даного дослідження є поглиблення теоретичних положень поведінкових фінансів, виходячи з особливостей мотиваційних проявів раціональності й ірраціональності фінансових рішень та доктринальних положень державотворчого патріотизму нації.

Підкреслимо, що *мотивація* це внутрішня спонукальна сила (середовище, світ) людини, яка, виходячи з її потреб, досвіду й здібностей, обумовлює прояв рухової активності з ситуаційною поведінкою через приймання того чи іншого рішення для розв'язання певного завдання. Обмежуючись окресленою проблематикою цього дослідження ці рішення конкретизуються у фінансовій сфері.

За класичним визначенням: *фінанси* – це економічна категорія, що відображає економічні відносини в процесі створення й розподілу валового внутрішнього продукту (або фондів грошових коштів) [1-3].

Як слідує із наведеного трактування, тут достатньо прозоро розкриваються можливості раціонального й оптимального вибору фінансового рішення особою, однак поза увагою залишається властиво сам мотиваційно-поведінковий процес вибору нею саме цього рішення. Виходячи з цього, така дуальність розвитку теорії сучасних фінансів, об'єктивно обумовлює, як показує практика, врахування й психологічних особливостей особи, тобто потребує дієвого синтезу положень класичних фінансів з психологією ірраціональної участі (врахування особливостей і настрою) людини (інвестора) на фінансових ринках. Фактично, в такій інтерпретації сучасні фінанси й стають фундаментальним базисом для формування концептуальних засад поведінкових фінансів.

Доцільно зазначити, що у фундаменталізмі мотиваційної ефективності поведінкових фінансів лежить соціальна поведінка, тобто поведінка конкретних індивідумів чи груп, яка впливає на прийняття ними відповідних фінансових рішень. Загалом, у біхевіоризмі поведінкою вважають видимі прояви вчинків (усвідомлений набір дій, рефлексій, реакцій на середовище – певна узгоджена й послідовно-проявна відповідь на подразники, що зачіпають інтереси інших людей, суспільства загалом), які можна спостерігати. Окрім того, у фінансовій сфері поведінка може бути достатньо імпульсивною, жорсткою, розмитою, заретушованою та прихованою, хоча її результативний прояв відбивається на прибутку суб'єкта (від домогосподарства до держави) [1, 3-7].

Водночас, ефективність бюджетних надходжень безпосередньо залежать від рівня податкової культури платника податків, тобто його податкової поведінки у конкретних ситуаціях. У цьому контексті, виходячи з потреби в нарощуванні цих надходжень, зростає увага до їх активізації через пошук нових підходів до вичленення й зміни прояву мотиваційно негативних відхилень у податковій поведінці платників від відповідних норм у конкретному часовому розрізі (такі відхилення отримали назву девіантної поведінки). Специфічною особливістю девіантної поведінки платника податку є те, що вона завдає реальної шкоди не лише його внутрішній свідомості, а й оточуючим громадянам, оскільки зміщує акцент на розмивання конституційної основи сплати податків, як базиса фінансової стійкості держави [1, 3, 7].

Практично низький рівень податкової культури, проявляється через ірраціональні форми поведінки індивіда, які відхиляються або суперечать законодавчо встановленим нормам та правилам, що сформовані та прийняті в суспільстві й супроводжуються відповідним корегуванням через публічне управління та адміністрування. Властиво, такі

форми поведінки поділяються на: девіантні, делінквентні й кримінальні. Зокрема, девіантна поведінка виступає першопричиною формування делінквентної та кримінальної поведінки, які через характерні поведінкові мотиваційні відхилення впливають як на ефективність поведінкових фінансів, так і прояв домінант (якісної й кількісної) державотворчого патріотизму нації

Загалом, державотворчий патріотизм нації – це все, що народ загалом та кожен громадянин зокрема роблять в інтересах творення незалежної, суверенної, цивілізованої держави. За своєю природою ДТПН можливо оцінювати на основі використання двох підходів: якісного та кількісного. Якісний підхід набув значного поширення через простоту свого відображення та й того, що лише поговорити про державу й патріотизм всі готові. Водночас, кількісний підхід раніше не розглядали, оскільки не було запропоновано зрозумілих і переконливих кількісних критеріїв такого оцінювання державотворчості, та й науковці приділяли більше уваги якісним параметрам. На основі проведених авторських досліджень можливо стверджувати: податки є кількісним вимірником фактичного державотворчого патріотизму нації щодо конкретизації реальної участі платників податків у формуванні фінансової складової життєзабезпечення й розвитку держави [1, с. 33]. Практично податки забезпечують належне фінансове функціонування держави, а виходячи з означеного, наскільки сформовано та забезпечено у конкретних платників податків патріотичне розуміння національної важливості безпосереднього фінансового внеску у становлення і розвиток фінансової складової держави, то від цього об'єктивно залежать подальші фінансові можливості держави виконувати свої управлінські функції, зокрема через дієву систему поведінкових фінансів з її раціональністю й ірраціональністю щодо фінансових рішень.

Зазначимо, що часовий проміжок кристалізації ДТПН у формі ідентифікаційних характеристик (якісна домінанта) може тривати століття, а то й тисячоліття. Водночас, його безпосередня реалізація вже у формі ефективного прояву фінансової (кількісно податкової) домінанти настає в конкретному році, тобто термін віддачі триває визначений (бюджетний) рік. У даному випадку стратегіологія розвитку поведінкових фінансів з урахуванням ДТПН передбачає можливості досягнення цілей розвитку як потреб, так і поведінкових інтересів, виходячи з врахування й обмеженості в ресурсних залученнях.

Загалом, стратегіологія розвитку поведінкових фінансів – це специфічний напрям знань у системі фінансової науки, який функціонально-архітектурно окреслюється та конкретизується поведінковими фінансами, із властивими їм закономірностями й значенням спонукальних мотивів і психологічних (ірраціональних) факторів під час вибору індивідами моделі фінансової поведінки і прийнятті ними інвестиційних рішень та наслідків цього

вибору на фінансові ринки, з агрегуванням у розвитку за врахування потреб, можливостей і поведінки як населення загалом (чи його окремих груп), так і господарюючих суб'єктів.

Зокрема, дослідник в області поведінкових фінансів Херш Шефрін ємно зазначив, що поведінкові фінанси – це вивчення того, як психологія впливає на прийняття фінансових рішень і фінансові ринки [6].

Властиво, *поведінкові фінанси* – це сфера науки, яка вивчає як психологія людини (людей), а через неї вже учасники фінансових відносин, обумовлює й впливає на процес прийняття їхніх фінансових рішень, виходячи з поєднання раціональності й ірраціональності, починаючи від рівня домашніх господарств та закінчуючи глобальними фінансовими ринками.

Загалом, поведінкові фінанси, використовуючи базові положення, методи і моделі класичних фінансів щодо раціональності дій індивідуума чи відповідних інституцій, орієнтуються вже на вичленення психології та регулювання вчинків осіб при прийнятті ними фінансових рішень з урахуванням стану їхньої емоційності й моральної стійкості, зокрема, конкретизується мотиваційна ірраціональність поведінки платника податків на різних етапах державотворення з реальною можливістю впливу на соціально-економічний розвиток.

Аналіз також показує, що можливо виділити конкретні мотиваційні фактори (морально-етичні, соціально-економічні, організаційні, політичні), що сприяють виникненню девіантної поведінки платників податків, обмежуючи тим як можливості сучасного державотворення, так і ефективність прояву ДТПН. Зокрема, до таких як соціально-гуманітарних, так і соціально-економічних факторів впливаючих на активізацію й загострення прояву негативних поведінкових рис платника податків відносять: загострення гуманітарних протистоянь, зростаючий дефіцит бюджету, інфляційні процеси, кризу платежів, розбалансованість банківської системи, зниження купівельної спроможності населення. На жаль, нині проходить накладання на ці фактори ще й проблемних аспектів у планетарній боротьбі з коронавірусом COVID-2019 (COrona VIrus Disease 2019), які безпосередньо вплинули на дохідну базу держав.

Доцільно також зазначити, що за даними МВФ обсяг світового валового внутрішнього продукту (ВВП) у 2020 р. становив 131,65 трлн дол. США, тоді як у 2019 р. він був 134,78 трлн дол. США. Цей спад у 3 трлн дол. США пов'язаний, насамперед, із проявом чи наслідками коронавірусу. Окрім того, в середньому (за експертними даними Світового банку) у тіньовому сегменті економіки світу знаходиться від 18% до 35% (ВВП), а це значить, що сумарна тіньова економіка у 2020 р. становила (в грошовому еквіваленті) не менше 23,7 трлн дол. США.

Оскільки тіньова економіка приводить до зниження податкових надходжень, а властиво вони забезпечують належне фінансове функціонування держави, то виходячи з означеного, наскільки сформовано та забезпечено у конкретних платників податків патріотичне розуміння національної важливості безпосереднього фінансового внеску у становлення і розвиток фінансової складової держави об'єктивно залежать подальші її фінансові можливості виконувати свої управлінські функції (зокрема через дієву систему поведінкових фінансів з їх раціональністю й ірраціональністю щодо фінансових рішень). Практично приймаючи активні мотивні заходи у поведінкових фінансах та державотворчому патріотизмі нації можливо відчутно знизити рівень тінізації світової економіки (лише 1% цього в глобальному вимірі це до 80 млрд дол. США додаткових бюджетних поступлень), оскільки при цьому в мотиві громадянина чітко проявляється прагнення не просто сплачувати податки, а власними зусиллями творити цивілізовану державу.

Поведінкові фінанси стають фундаментальним теоретико-фінансовим базисом сучасного світосприйняття й розвитку фінансових відносин, оскільки через них проходить інтеграція поведінкових й когнітивних психологічних теорій з традиційним (усталеним) підходом до фінансів, обумовлюючи потребу в обґрунтованому поясненні того, чому люди не враховують результатів раціонального аналізу наявної інформації, а приймають нераціональні фінансові рішення в конкретних ситуаціях. Подальший стратегіологічний розвиток емпірики поведінкових фінансів дозволить сформулювати можливості для широкого використання їх піходів, які виходять за межі класичної фінансової теорії, та ефективно враховувати мотиваційно ірраціональну складову прийняття фінансових рішень, знижуючи тим ризики втрат, що відбиватиметься й у кількісній (податковій) домініанті державотворчого патріотизму нації.

Список літератури:

1. Карпінський Б. А. Державотворчий патріотизм нації: податкова домініанта інвестиційного зростання. Монографія. Львів : Колір ПРО, 2018. 480 с. (Серія «Держава і стратегіологія»).
2. Карпінський Б. А. Збалансованість фінансової системи: методологія, оцінка, порівняння. Монографія. Львів : Логос, 2005. 496 с. (Серія „Фінансові стратегії”).
3. Твид Л. Психология финансов. М. : ИК „Аналитика”, 2002. 376 с.
4. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса. М. : Ювента, 1999. 320 с. (Серія „Мастерская психологии и психотерапии”).
5. Kahneman D., Tversky A. Judgment under uncertainty: Heuristics and biases. *Science*. 1974. № 185 (4157). P. 1124-1131.

6. Shefrin H. *Beyond Greed and Fear. Understanding Behavioral Finance and The Psychology of Investing*. Oxford University Press. New York, 2016. 478 p.

7. Suryawanshi P. B., Jumle A. G. Comparison of behavioral finance and traditional finance: for investment decisions. *IRACST – International Journal of Commerce, Business and Management*. 2016. Vol. 5. № 3. P. 81-85.

Бобко Лариса Олександрівна

к. пед. н., доцентка кафедри публічного адміністрування та управління бізнесом

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах розвитку української держави електронне врядування відіграє одну з пріоритетних ролей усіх сфер життєдіяльності суспільства.

Як зазначають науковці, стратегічними завданнями впровадження електронного врядування є подолання інформаційної нерівності, перебудова відносин із громадянами, вдосконалення технології державного управління задля забезпечення прозорості, доступності та зручності отримання громадянами публічних послуг [1, с. 1].

Електронне урядування є одним з інструментів розвитку інформаційного суспільства, впровадження якого сприяє створенню умов для відкритого і прозорого державного управління. «Електронне урядування – форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян» [2].

Новим кроком до розвитку електронного урядування в Україні стало прийняття Положення від 18 вересня 2019 року № 856. [3] та створення Міністерства цифрової трансформації України - центрального органу виконавчої влади, який відповідає за формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, відкритих даних, національних електронних інформаційних ресурсів, інтегрованості - взаємодії мережевих систем бази уніфікованих інтерфейсів або протоколів, впровадження електронних послуг та розвиток цифрової грамотності громадян.

Сьогодні в Україні простежується активний розвиток електронного уряду, зокрема впровадження більш досконалих систем електронного документообігу з використанням електронного цифрового підпису, надання послуг громадянам і бізнесу за допомогою Центрів надання адміністративних послуг, системи «єдиного вікна» тощо. Швидкими

темпами розвивається галузеве електронне урядування: електронна медицина (її важлива складова – телемедицина), електронна освіта (передусім – дистанційна освіта), електронна комерція, електронний банкінг, використання технологій електронного урядування в транспортній сфері, в органах внутрішніх справ, податковій службі, митниці, в судах тощо.

Нині електронні послуги є одним з пріоритетних напрямів розвитку електронного урядування. Про це свідчить, наприклад, ініціатива Європейського союзу, який ввів систему постійного моніторингу основних послуг, наданих громадянам (табл.1).

Оцінити ефективність застосування концепції електронного урядування можна традиційним способом, зіставивши економічні витрати, необхідні для його створення, і економічні результати, одержані в процесі його функціонування.

До економічних результатів належить, насамперед, зниження трансакційних витрат: зменшення кількості рівнів управління в державних організаціях за рахунок усунення середнього рівня менеджменту; перехід від класичної пірамідальної структури до більш складних та гнучких типів організаційної структури, наближення до мережевих організацій; зниження витрат на інтерактивні форми взаємодії з громадянами, що дозволяє органам державної влади повніше враховувати думку різних соціальних груп під час прийняття рішень.

Таблиця 1

Список базових послуг для громадян та бізнесу в рамках концепції електронного урядування Європейського союзу

Базові послуги для громадян	Базові послуги для бізнесу
1) прибутковий податок: декларування та ін.; 2) пошук роботи через службу зайнятості; 3) соціальна допомога: посібники з безробіття; допомоги на дитину; відшкодування витрат на медичні послуги; оплата навчання; 4) персональні документи (паспорт, права водія); 5) реєстрація автомобіля; 6) подання заяв на будівництво; 7) інформування поліції (наприклад, у разі крадіжки); 8) громадські бібліотеки (доступність каталогів, пошукові засоби); 9) свідоцтва (про народження, шлюб): запит та надання; 10) подання заяв на вступ до вищих навчальних закладів; 11) інформування про зміну місця проживання; 12) послуги, пов'язані з медициною (інтерактивні консультації, доступність медичних послуг у різних госпіталях, заявка на лікування в конкретному госпіталі та ін.)	1) соціальні відрахування на службовців; 2) корпоративні податки: декларування та ін; 3) податок на додану вартість: декларування, повідомлення, повернення; 4) реєстрація нової юридичної особи; 5) подання статистичних даних; 6) митне декларування; 7) отримання дозволів, пов'язаних з охороною довкілля; 8) державні закупівлі.

Джерело: сформовано автором за даними [4].

Згідно з даними індексу EGDІ за 2020 рік, Україна отримала 69 позицію серед 193 країн світу (загальний бал 0,7119) та входить в групу держав з високим рівнем розвитку е-урядування. Найнижчі бали Україна отримала за Телекомунікаційну інфраструктуру

(0,5942), Державні онлайн послуги (0,6824), а найвищий – за Людський капітал (0,8591) (табл.2).

Таблиця 2

Україна в міжнародних рейтингах цифрового розвитку

Індекс	Місце України	Місце країн ЄС та інших сусідніх держав
Індекс ООН з розвитку електронного урядування EGDI, 2020	69 позиція серед 193 країн світу	Естонія – 3, Литва – 20, Польща – 24, РФ – 36, Чехія 39, Білорусь – 40, Болгарія – 44, Латвія - 49, Хорватія - 51, Туреччина – 53, Румунія – 55, Грузія – 65, Молдова – 79.
Індекс мережевої готовності NRI, 2019	67 позиція зі 121 країни	Естонія – 23, Литва – 31, Чехія – 30, Польща - 37, Латвія – 39, Хорватія - 44, Румунія – 47, РФ– 48, Болгарія – 49, Туреччина –51, Білорусь – 61, Молдова – 66, Грузія – 68.
Індекс цифрової конкурентоспроможності WDCR, 2020	60 позиція із 63 країн	Естонія - 29, Литва - 30, Польща - 33, Латвія - 36, Чехія - 37, РФ -38, Болгарія – 45, Румунія – 46, Хорватія - 51, Туреччина - 52.

Джерело: сформовано автором за даними [4].

Впроваджуючи електронне урядування як на державному, так і на місцевому рівнях слід брати до уваги ті проблеми, які гальмують його активний розвиток, як от:

1. Низька популярність цифрових послуг у державі, а також мала кількість зареєстрованих електронних підписів для отримання подібних послуг. Причиною цього може бути так звана цифрова нерівність. Це означає, що не всі громадяни мають персональні комп'ютери і доступ до Всесвітньої мережі, оскільки держава, на відміну приватних організацій, немає можливості орієнтуватися лише частину громадян, виникає необхідність підтримки дублюючих форм надання державних послуг — особистого відвідування державних органів, телефонних дзвінків, поштових відправлень і т. ін.

2. Намагання влади покращувати лише ті показники, які допомагають скоротити розрив у рейтингу з провідними країнами, а не проводити якісну діагностику та покращувати ті показники, які дійсно цього потребують.

3. Відсутність керівників та осіб, відповідальних за грамотну реалізацію та контроль впровадження ідей електронного уряду; слабка компетентність чиновників у питаннях, пов'язаних з цією проблемою, їх низька комп'ютерна грамотність, відсутність бажання підвищувати ефективність електронного уряду.

4. Високі витрати муніципалітетів на інфраструктуру ІКТ та її повільний розвиток.

5. Недостатньо активне використання мобільного зв'язку за низькою ціною.

6. Слабка динаміка збільшення кількості користувачів Інтернету та не динамічна реалізація оптоволоконного доступу до Інтернету.

7. Відсутність необхідної підтримки громадських ініціатив, а також малого та великого бізнесу.

8. Втрата довіри громадян до органів держави при їх переміщенні у віртуальне середовище тощо.

Пріоритетом розвитку електронного врядування в Україні має стати формування чіткої нормативної бази з точними правами та обов'язками фізичних та юридичних осіб при експлуатації порталів електронного уряду. Крім того, важливо звертатися до ефективних світових практик впровадження та розробки онлайн-врядування, однак не забувати пропускати їх через призму норм вітчизняного державного управління, оскільки політичні режими та адміністративні засади інших держав можуть потребувати адаптації до українських практик.

Список літератури:

1. Коров'як О. Я. Проблеми впровадження електронного врядування в Україні.// Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 2(23), 2018.

URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v2_2018/12.pdf

2. Концепція розвитку електронного урядування в Україні / Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 р. № 2250-р.

URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80>

3. Положення про Міністерство цифрової Трансформації України від 18 вересня 2019 року № 856. URL:: <https://mail.ukr.net/desktop#readmsg/16395126893588586976/f10001>

4. E-Government Survey 2020. Digital Government in the Decade of Action for Sustainable Development. RL:[https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey/2020%20UN%20E-Government%20Survey%20\(Full%20Report\).pdf?fbclid=IwAR20vqtBUlekjfv1gn1V2H99M8FXNMI8c7jRw6YgJww717ZPC9hbM41U-yg](https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey/2020%20UN%20E-Government%20Survey%20(Full%20Report).pdf?fbclid=IwAR20vqtBUlekjfv1gn1V2H99M8FXNMI8c7jRw6YgJww717ZPC9hbM41U-yg)

Васьківська Катерина Володимирівна,

д. е. н., професорка кафедри публічного адміністрування та управління бізнесом
факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

МОДЕРНІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ

Модернізація системи державного управління України пов'язана з певними соціально-економічними змінами в історичному контексті. З появою нових галузей народного господарства, технологій обробки матеріальних, інформаційних, духовних та інших предметів праці, характеру спілкування, становленням якісно нових відносин власності, виникає необхідність докорінних перетворень у системі державного управління на основі всебічного наукового аналізу.

Питання визначення основ державного управління на територіальному рівні проаналізовано у працях багатьох науковців. Також дослідниками проаналізовані проблеми державного регулювання розвитку регіонів.

Науковці-дослідники опрацьовували різні бачення децентралізації влади, які визначили сутність децентралізації [6] і розглянули її типи та форми. На основі вивчення досвіду зарубіжних країн вони оцінили перспективи децентралізації влади в Україні [5, 49].

Ґрунтовний аналіз державного управління як цілісного суспільного явища, функціональної та організаційної структур державного управління, а також змісту управлінської діяльності провели В. Бакуменко, Д. Дзвінчук і О. Поважний [2, с.12].

Багато дослідників розглядали питання модернізаційних перетворень системи державного управління соціальним розвитком [4]. В українській дійсності протягом багатьох років під такими модернізаційними змінами розуміється проведення широкомасштабної адміністративної реформи. У вітчизняній науково-фаховій літературі під адміністративною реформою розуміється форма структурного впорядкування, удосконалення та розвитку системи органів державної влади, як єдиного механізму держави, що утворився на основі об'єднання матеріальних, фінансових і людських ресурсів, підприємств, установ, організацій та відповідної їх взаємодії, заснованої на засадах розподілу влади в межах чинного законодавства, що забезпечує виконання завдань і функцій держави [1, с. 150]. Така реформа не може обмежуватися лише удосконаленням структури і повноважень державних органів виконавчої влади на центральному і місцевому рівнях. Вона охоплює цілий комплекс перетворень у системі державного управління та місцевого самоврядування і адміністративно-територіального устрою країни.

Основна мета модернізації державного управління полягає у потребі рухатися у бік переваг форм, методів, технологій публічного управління, в умовах децентралізації владних відносин, в результаті чого ми отримуємо демократичне (суспільне, публічне) управління. В умовах децентралізації модернізується не просто державне управління, але й сама система державного управління. Децентралізація виступає однією зі складових майже всіх галузевих реформ і є передумовою модернізаційних перетворень системи державного управління соціальним розвитком регіонів. Значущим фактором успішного здійснення реформ є чітке розуміння суті, моделей і засад децентралізації влади та управління [3, с.44].

Однак, варто відмітити, що ні в теорії, ні на практиці державного управління не склалося єдиної уніфікованої концепції децентралізації влади. Це вказує на те, що децентралізація сама по собі виступає відносним поняттям та визначається залежно від фокусування уваги науковців і практиків на концепціях, формах, підходах до її змісту. Вони розглядають її як основу управління, управлінський устрій, елемент організаційної структури публічного управління, спосіб управлінського впливу, процес розподілу та реалізації повноважень, форму формування публічної влади та публічного управління [3, с.44]. Разом з тим, узагальнення теоретичних доробків зарубіжних та вітчизняних науковців-фахівців у цій галузі знань, дають вагомі підстави стверджувати, що децентралізація це така система управління, коли держава передає право на прийняття рішень із визначених важливих питань структурам територіального або регіонального рівня. У науковій літературі виділяють різні види та форми здійснення децентралізації влади. За суб'єктами та зонами впливу виокремлюють три основних її види: територіальну; функціональну; предметну [3, с. 45]. У межах територіальної децентралізації виділяють такі її структурно значущі компоненти: політичну; адміністративну; фінансову; в окремих випадках, ринкову [3, с.45]. Децентралізація може набувати форми деволуції, делегування, деконцентрації і дивестиції, що в свою чергу, поділяється на законодавчу та адміністративну [3, с. 45].

Рівень соціального розвитку регіону Львівщини залежить від рівня розвитку ринку праці та рівня безробіття. На сьогоднішній день простежується тенденція до зростання не зайнятих трудовою діяльністю громадян, що призводить до навантаження на працездатну частину населення. Причиною виникнення такої негативної ситуації є неефективність регіональної політики стосовно створення нових робочих місць. Відсутність стимулів до диверсифікації виробництва, розширення спеціалізації економіки львівського регіону, призводить до зростання безробіття. Дуже важливо є правильно побудувати схему функціонування економіки регіону. При переході до ринкової економіки кожен регіон, як суб'єкт стає економічною підсистемою з потужним взаємозв'язком своїх основних елементів. Активно зростає вплив доходів і платоспроможної потреби на регіональне

виробництво, розвиток соціальної сфери, а також вплив виробництва на зайнятість і доходи. Міжрегіональний обмін тепер здійснюється на ринковій основі і тому цей регіон відчуває вплив зовнішніх конкуруючих ринків товарів, праці і капіталу.

Сільські території, які входять до складу єдиної територіальної організації суспільства, потребують врахування їх взаємопов'язаності з міською територіальною підсистемою. В умовах ринкової економіки основним напрямком повинен стати курс на підвищення сільської економіки і забезпечення належного рівня життя населення сіл. Головною метою політики соціально-економічного розвитку сільських територій має стати формування стабільного ринку праці з соціальними орієнтирами, забезпечення зайнятості населення та сприяння розвитку підприємництва у сільській місцевості. Як правило, сільські території державою завжди розглядалися у галузі продовольчого забезпечення, що спричинило занепад соціальної сфери та зниження прожиткового рівня сільського населення. Тому необхідний якісно новий підхід до управління сільськими територіями, для досягнення стабільного розвитку духовно-культурної, соціальної, виробничо-господарської, політичної діяльності сільського населення. Щоб подолати міжгалузеві і міжрегіональні диспропорції необхідно інтегрувати сільську та міську підсистеми суспільства. Між цими підсистемами існує велика розбіжність за рівнем соціально-економічного розвитку: виснаження сільського ресурсного потенціалу, вимивання людських ресурсів за рахунок міграції економічно активного населення у міста, заморожується техніко-економічна відсталість аграрної галузі. В аграрному секторі, за рахунок заохочення альтернативних видів господарської діяльності, що стимулює її конкурентоспроможність, доцільно державою коригувати економічну політику на селі, тобто сформуванню нову концепцію сільського розвитку, шляхом відтворення сільського господарства, виробничого, природного та соціально-економічного потенціалів сільських територіальних утворень. Також доцільно вкладати кошти в ту галузь чи сферу діяльності, яка забезпечує зайнятість населення та сприяє збереженню навколишнього природного середовища. Такий підхід передбачає диверсифікацію зайнятості населення, пошук видів діяльності, альтернативних сільськогосподарській. Соціально-економічний розвиток сільських територій має гармонійно поєднувати цивілізовані умови праці та культурні умови селян із шанобливим використанням благоустрою сільських територій [7]. Для підвищення привабливості праці і життя на селі має бути забезпечений належний рівень соціально-економічного розвитку та формування соціальної інфраструктури села, розвиток підприємництва і конкуренції.

Гірські поселення, де зосереджений значний рекреаційний, оздоровчий та історико-культурний потенціал далеко не реалізовані, а стан соціально-економічного розвитку цих територій значно поступається як середньо-обласному, так і рівню інших районів. Це

погіршує якість життя населення та призводить до нарощування диспропорцій в системі господарських комплексів і погіршення інвестиційної політики. Сучасний стан розвитку гірських територій української держави потребує якісних перетворень, здатних забезпечити підвищення конкурентоспроможності та сталий розвиток цих територій шляхом використання існуючих та запровадження нових форм реалізації державної регіональної політики України. Основними причинами погіршення соціально-економічного та екологічного розвитку гірських територій є: відсутність послідовної цілісної державної політики, спрямованої на комплексний розвиток гірських територій; нерозвиненість транспортних мереж, енергетичної та телекомунікаційної інфраструктури; низька придатність гірських районів для сільськогосподарського призначення, що значно знижує рівень доходів населення та впливає на рівень бідності; низька продуктивність праці в сільському господарстві, приховане безробіття, руйнування соціальної та інженерної інфраструктури; низький рівень якості та доступності первинної медичної допомоги; низький рівень фінансової підтримки закладів освіти, охорони здоров'я, культури; природні багатства, рекреаційний, туристичний та людський потенціал, історико-культурна спадщина не використовується в достатній мірі для туристичного і економічного розвитку регіону; масові вирубки лісів та неприйняття належних заходів з лісовідновлення в необхідному обсязі; ризик повеней, зсувів ґрунтів, що створює ризик для агровиробництва та туризму;

Основним завданням нашої держави є визначення пріоритетних напрямів розвитку гірських територій: створення необхідних організаційних, правових та фінансових передумов для сталого розвитку гірських територій українських Карпат, підвищення їх конкурентоспроможності, поліпшення якості життя та економічного благополуччя населення, що на них проживає. Для поліпшення якості життя та економічного благополуччя гірського населення, державою необхідно визначити пріоритетні напрями розвитку гірських територій, створити необхідні організаційні, правові та фінансові передумови для сталого розвитку цих територій, підвищити їх конкурентоспроможність. Гірські території характеризуються високим природно-ресурсним потенціалом, мають перспективу стати умовою соціально-економічного розвитку областей держави, на яких вони розташовані.

Отже, в сучасних глобалізаційних умовах в Україні актуальною стає потреба перерозподілу завдань, повноважень та ресурсів на всіх рівнях державного управління – центральному, регіональному та місцевому у напрямі передання повноважень від держави до органів місцевого самоврядування відповідно до принципів, встановлених Європейською хартією місцевого самоврядування. З метою забезпечення ефективного функціонування державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів, необхідно знайти оптимальне співвідношення між об'єднаними територіальними громадами для місцевого

рівня та контролю з боку держави, задля досягнення цілісної, тісно інтегрованої держави, об'єднаної спільними стратегічними пріоритетами, яка опирається на економічно розвинені і потужні регіони.

Вважаємо, що модернізація державного управління в Україні потребує проведення адміністративної реформи, яка створює сприятливі умови для розвитку місцевого самоврядування. Продуктивність проведення в цілому системних реформ в Україні залежить від вирішення теоретико-методологічних проблем модернізації державного управління, прозорої, відкритої і дійсно публічної системи влади і управління. Основним вектором модернізаційних перетворень системи державного управління соціальним розвитком регіонів є децентралізація влади і управління. Вона полягає у розмежуванні повноважень і відповідальності між центральним, регіональним, місцевим управлінням та ширшої участі громадян у вирішенні політичних, економічних та соціальних проблем. Соціально-економічний розвиток сільських територій має гармонійно поєднувати цивілізовані умови праці, розвиток підприємництва і конкуренції та культурно-побутові умови селян з розумним і шанобливим використанням благоустрою сільських територій, щоб забезпечити високий рівень соціально-економічного розвитку та формування соціальної інфраструктури села.

Список літератури:

1. Державне управління регіональним розвитком України: монографія за заг. ред. В.Є.Воротіна. К.: НІСД 2010. 288 с.
2. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : моногр. за ред. З. С. Варналія. К. : НІСД, 2007. 820 с.
3. Методологія планування регіонального розвитку в Україні. Інструмент для розробки стратегій регіонального розвитку і планів їх реалізації. Проект Європейського Союзу "Підтримка політики регіонального розвитку України". 159 с. URL: https://cg.gov.ua/web_docs/1/2014/11/docs/Methodology_of_RD_planning.pdf.
4. І. Михненко А. М. Інновації в управлінні суспільним розвитком : навч. посіб. К. : НАДУ, 2009. 116 с.
5. Слава С. Інституційне забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку територій: зарубіжний та український досвід. Проект партнерства Канада – Україна “Регіон, врядує. та розв.”. К. : К.І.С., 2008. 108 с.
6. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / за ред. Кравціва В. С., Сторонянської І. З. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України, 2020. 531 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

7. Vaskivska Kateryna (2020). The development of the regional innovation system in Ukraine under decentralization. Journal of Management and Financial Sciences (JMFS). SGH Warsaw School of Economics Collegium of Management and Finance. Volume XIII. Issue 40 (March 2020). pp. 57–72. URL : <https://econjournals.sgh.waw.pl/JMFS/article/view/2424>

Герасименко Олена Вікторівна,

к. е. н., доцентка кафедри публічного адміністрування та управління бізнесом
факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Україна декларує себе як соціально-відповідальну, «сервісну» державу, політика надання послуг в якій спрямована на створення умов для забезпечення достойного життєвого рівня і вільного розвитку будь-якої людини. Держава взяла на себе обов'язки здійснення всіх необхідних заходів щодо їх надання, отже, будь-яка взаємодія влади з особистістю в режимі «служіння» може бути віднесена до послуг, наданих будь-яким структурним елементом держави на всіх рівнях управління і у всіх сферах життєдіяльності українського суспільства, є адміністративною.

Головними кроками на шляху до переходу в ринкову економіку й глибокого реформування системи суспільних відносин в Україні стали: зміна структури власності; демонтаж адміністративно-розпорядницької системи; лібералізація економіки, фінансів, виробництва й торгівлі; активізація підприємницької діяльності громадян; формування реального ринку товарів і послуг, зникнення дефіциту. Перетворення в державі повинні бути спрямовані на те, щоб кожний громадянин мав можливість реально вимагати той рівень і ту якість послуг, які йому зобов'язані надати конкретні органи влади.

Концепція «сервісної держави» в 1980-1990 роках отримала масштабне розповсюдження і практичне впровадження в діяльність державних і самоврядних органів управління в США та в багатьох країнах Західної Європи, що за оцінками більшості вітчизняних аналітиків дозволяє констатувати – в більшості з цих країн прийняті та успішно діють різноманітні нормативно-правові акти, якими детально регламентуються процедури взаємовідносин влади з фізичними та юридичними особами.

Узагальнення міжнародного досвіду регламентації і регулювання процесів і процедур надання владою якісних послуг населенню демонструє, що вони свого часу стали і залишаються сьогодні об'єктом особливої уваги всіх розвинутих держав, а останнім часом інтенсивно впроваджуються і урядами держав, що розвиваються. Так, ряд держав Європейського Союзу,

включаючи Бельгію, Великобританію, Португалію, Францію прийняли Хартії про надання державних послуг. Так, у 1991 році у Великобританії була прийнята Програма під назвою «Хартія громадянина», яка отримала назву «Біла книга» і задекларувала принципи надання державою публічних послуг, дотримання яких уряд бажав би бачити у всіх держслужбах.

У 1992 р. Радою міністрів Франції прийнята «Хартія про надання державних послуг», де були представлені основні принципи регулювання роботи французької державної служби на основі рівності, безпристрасності та наступництва, а також викладені нові принципи діяльності, як реакція на зміни в очікуваннях і вимогах населення, появу у споживачів нових потреб і запитів, необхідності прозорості і підзвітності, простоти і доступності.

Хартія споживачів послуг державних служб у Бельгії (1993 р.) є прикладом всеохоплюючої програми, яка переслідує мету вдосконалення відносин між державними органами і установами та населенням (замовників і споживачів послуг).

У 1993 р. Португалією була прийнята «Хартія якості державних послуг», дія якої розповсюджувалась на всі послуги центрального уряду і муніципальних органів влади. Основні принципи, задекларовані цим документом, полягали в підзвітності уповноважених до надання послуг осіб, прозорості процедур їх надання, доступу громадян до участі в конкурсах.

В країнах Північної Америки і Європейського Союзу поняття «публічні послуги» також є недостатньо систематизованими і вживаються для означення широкого спектра взаємодії влади з населенням. Для прикладу, в США модель діяльності федеральних державних органів за функціональними ознаками сконцентрована на чотирьох сферах, а саме:

- послуги для громадян;
- способи надання послуг;
- підтримка процесу надання послуг;
- управління державними ресурсами [5].

При цьому «послуги для громадян» охоплюють 19 напрямків діяльності (оборона, національна безпека, внутрішня безпека, освіта, енергетика, транспорт, охорона здоров'я, соціальні послуги, наука та інновації, економічний розвиток та ін.), кожен з яких ділиться ще й на певні субнапрямки. Слід звернути увагу, що найбільш повна класифікація спектра публічних послуг розроблена в Німеччині. Послуги федерального уряду (близько 400 видів) за змістом класифіковані на 8 типів, а 73% від загальної кількості послуг належать тільки до трьох із них, а саме: збору, обробці та наданні загальної і спеціалізованої інформації, опрацюванні заяв і звернень до державних органів, а також наданню допомоги в отриманні різних форм фінансової допомоги, участі в конкурсах на отримання грантів і т. п. [5].

Продовжуючи, слід вказати, що в Австрії існує і діє Загальний закон про адміністративну процедуру, в Естонії – ряд законів про адміністративну процедуру, в Польщі – Кодекс

адміністративного провадження [3], згідно з яким потреби населення в послугах задовольняються або шляхом надання відповідних послуг самими органами влади, або укладанням угод про їх надання приватними підрядниками.

В більшості ж нових країн-членів ЄС (Латвія, Чехія, Угорщина) є прийнятими і діють закони «Про місцеві органи влади», згідно з відповідними положеннями яких органи місцевого самоврядування мають право самостійно вирішувати питання і потреби місцевого значення, а також шляхом організації і фінансування процесів і процедур надання муніципальних послуг. Наприклад, Законом Латвії «Про місцеві органи влади» однією з головних функцій передбачено надання якісних муніципальних послуг населенню, а законодавство більшості країн ЄС розмежовує муніципальні послуги за критеріями: обов'язкові – необов'язкові.

При цьому органи самоврядування наділені правом вирішувати питання щодо надання і фінансування послуг, які не передбачені законом. Так, у Польщі муніципалітети задовольняють потреби місцевого населення через надання окремих послуг на місцевому рівні (транспортне обслуговування, вивезення сміття тощо) або укладають угоди щодо надання цих послуг з приватними підрядниками [3].

В більшості розвинутих країн світу і їх управлінським корпусом, і суспільством все глибше усвідомлюється важливий факт, що будь-які аномальні проблеми у відносинах між державними і самоврядними службами з одного боку та населенням держави і її територіально детермінованих часток (провінцій, штатів, регіонів, муніципалітетів тощо) з іншого обумовлені незадовільним рівнем професіоналізму державних службовців і працівників органів місцевого самоврядування, а також їх сателітних структур (установ, організацій, центрів, агентств і т. п.), їх невідповідних сучасним вимогам і нормам морально-духовного та інтелектуально-ментального стану.

Актуальність і важливість цієї проблеми пояснюється динамічною трансформацією суспільства в результаті становлення, масштабного поширення і розвитку економіки знань, формування постіндустріального світу, інформаційного суспільства з відповідними змінами в інтелекті, ментальності, моральності і духовності людей демократизованого і лібералізованого світу – людей, щодо яких поступово втрачають силу і вплив традиційні методи управління і впливу з боку органів влади.

Розвиваючи цю тезу, слід звернутись до роботи В.Петренка [2], в якій вперше у вітчизняній економічній теорії на основі дослідження методологічних і практичних основ управління використанням інтелектуальних ресурсів соціально-економічних систем національного господарства автором була запропонована управлінська парадигма «інтелектуалізованому суспільству – інтелектуалізоване управління».

Розповсюдивши цей імператив на процеси і процедури надання послуг владою населенню, отримаємо адаптований до цієї сфери взаємовідносин складових українського соціуму варіант формули – «інтелектуалізованому суспільству – інтелектуалізоване обслуговування і послуги», який означає, що всі види послуг населенню сьогодні повинні надаватися і державними службовцями, і працівниками органів самоврядування виходячи з нових позицій, потреб і прагнень оновленого, демократизованого і лібералізованого суспільства постіндустріальних цінностей і оцінок.

Саме на цьому шляху лежить розв'язання проблем кризи державного управління і місцевого самоврядування у всіх пострадянських країнах, в тому числі і в Україні. При цьому, як і у всьому світі, реінжиніринг, реформування та вдосконалення відповідних служб на всіх рівнях ієрархії управління державою повинні бути орієнтованими на викорінення із суспільної практики традиційних технологій «сильної держави», «влади закону» і «авторитету чиновника», які в багатьох випадках продовжують некваліфіковано і сліпо втручатися у соціальну дійсність громадян, діючи від імені органу («суб'єкта»), в якому працюють і виконують покладені (делеговані) цьому органу (а не службовцю) повноваження.

Наявність у представника «суб'єкта» легітимної і легальної можливості використовувати владні повноваження щодо підпорядкованого йому «об'єкта» може бути реалізована ним за самими різноманітними сценаріями, в зв'язку з чим ми повинні звернутися до алгоритмізації відносин між суб'єктами процесу надання адміністративних послуг («суб'єкт звернення» і «суб'єкт надання»).

Саме тому для державно-управлінської системи у процесі її функціонування сьогодні існує реальна потреба в компетентних управлінських працівниках, оскільки її характерною рисою є залежність людини від людини, що уособлюють собою типову управлінську пару «суб'єкт - об'єкт». Поряд із визнаванням того, що суспільство змінилось і продовжує змінюватись, слід визнати і необхідність адекватних, а інколи і випереджаючих змін у характеристиках відповідної множини «суб'єктів надання» адміністративних послуг – кадрового наповнення органів державного управління і місцевого самоврядування нашої країни. При цьому, основні зміни повинні відбутися в напрямку суттєвого підвищення етичного та інтелектуального потенціалу цього кадрового наповнення на основі професійного оволодіння знаннями і досвідом щодо тих сфер життєдіяльності українського суспільства, які треба належним чином регулювати і якими необхідно якісно управляти.

З цих позицій особливий інтерес викликає питання аналізу та оцінки стану, а також ідентифікації існуючих проблем інноватизації процесів надання послуг населенню України органами державного управління і місцевого самоврядування. Можна виділити три основні проблеми в наданні адміністративних послуг, які мають бути вирішені у процесі реалізації

адміністративної реформи: впорядкування їх переліку, визначення вартості та забезпечення зручності їх надання [1].

А дані соціологічних досліджень (проведено фондом «Демократичні ініціативи») думок споживачів адміністративних послуг вказують на наявність таких проблемних моментів, як:

- складних процедур надання адміністративних послуг;
- територіальну розпорошеність адміністративних органів;
- занадто тривалі терміни надання багатьох адміністративних послуг;
- незручного й обмеженого режиму роботи адміністративних органів;
- наявність великих черг в адміністративних органах;
- відсутність належних умов для очікування;
- відсутність належної інформації;
- відсутність альтернативних способів звернення до адміністративних органів за адміністративними послугами;
- оплата адміністративних послуг;
- належне ставлення до відвідувачів адміністративних органів [4, с.11-13].

Проте не слід легковажити тим фактом, що в Україні відповідальними за цю сферу державними органами уже тривалий час ведеться наполеглива і результативна робота щодо вдосконалення процесів і процедур надання адміністративних послуг населенню, що учасниками цієї роботи уже накопичено достатньо вагомих матеріалів і що його узагальнення та оцінка можуть сприяти виявленню і вирішенню реальних проблем.

Список літератури:

1. Оболенський О. Ю., Горбатюк В. І. Адміністративні послуги у сфері управління державними фінансами. *Державне управління: теорія та практика*. 2013. № 1. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Dutp_2013_1_18.pdf
2. Петренко В. П. Управління використанням інтелектуальних ресурсів соціально-економічних систем : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра економ. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Львів, 2009. 38 с.
3. Скороход О.П. Надання послуг населенню органами місцевого самоврядування як пріоритет діяльності місцевої громади. *Стратегічні пріоритети*. 2010. №1. С. 41-46.
4. Тимошук В. Адміністративні послуги : посібник. Швейцарськоукраїнський проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». К. : ТОВ «СофіяА», 2012. 104 с.
5. Щербаківська Л. М. Концептуалізація державних послуг. *Вісник АМСУ*. Серія: «Державне управління», Дніпропетровськ : Вид-во АМСУ № 2 (11), 2014. С. 120-125.

**РОЗВИТОК ТА СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ»
ЯК МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ ТА УЗГОДЖЕННЯ ІНТЕРЕСІВ
СОЦІАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ**

Соціальна відповідальність підприємств та корпорацій розуміється як соціально відповідальне прийняття ними виробничо-економічних та управлінських рішень, які забезпечують не тільки їх конкурентоспроможне функціонування, економічне зростання фінансово-економічну безпеку, але й сприяють вирішенню суспільно-значимих проблем у соціальній, економічній та екологічних площинах. У складі та структурі соціальної відповідальності підприємств як суб'єктів бізнесу будь-яких галузей та видів діяльності нами розуміється та обґрунтовується принаймні чотири основні напрями: забезпечення соціальної складової мотивації та підтримки особистісного росту і удосконалення персоналу та зростання людського капіталу (у т. ч. «соціальні пакети»); добродійна діяльність у вигляді спонсорської підтримки тих або інших заходів; волонтерська діяльність; участь у пріоритетних суспільно-значимих програмах та проектах від місцевого до національного рівня.

В умовах геополітичної та соціально-економічної нестабільності, скорочення обсягів виробництва, зменшення інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання, розбалансованості фінансово-кредитної системи, посилення соціального розшарування та зниження рівня життя населення, існування соціальної напруженості у суспільстві для України стає важливим обґрунтування науково-теоретичних засад та започаткування умов для розвитку соціальної відповідальності (СВ), як важливої категорії та невід'ємної складової функціонування підприємств як основних бізнесових структур.

Як свідчить огляд наукових літературних джерел, аналітичних звітів, останнє десятиріччя концепцію соціальної відповідальності у тому або іншому вигляді поширюють та намагаються інтегрувати у свою ділову активність усі великі вітчизняні підприємства, банки, корпорації [1, с. 27]. Водночас, вона постає вагомим напрямом діяльності та має суттєвий вплив на малий та середній бізнес, забезпечення сталого розвитку суспільства у цілому. Згідно з опитуваннями, проведеними ООН, реалізацією програм у сфері соціальної відповідальності у світі займаються понад 75,0% бізнесових структур [1, с. 15].

Проте в Україні рівень соціальної відповідальності бізнесу є значно меншим. Така діяльність не є системною та послідовною, не має належної суспільної оцінки, державної

підтримки та стимулювання. Це вказує на те, що теоретичні засади визначення її сутності, механізмів здійснення, принципів, оцінки ефективності потребують додаткового обґрунтування.

Підходи до розуміння соціальної відповідальності є різними за ступенем реалізації та обов'язковістю. Проте спільним у більшості з них є ставлення до соціальної відповідальності як до добровільної діяльності, яка повинна сприяти покращенню стосунків між бізнесом і суспільством і керуватися актуальними потребами громадськості та охорони довкілля.

На наш погляд, до дослідження теоретичних засад соціальної відповідальності суб'єктів господарювання необхідно підходити з таких позицій, як:

- ✓ важливого соціального блага, що забезпечує системність соціально-економічних відносин;
- ✓ механізму взаємозалежності та узгодження інтересів соціальних суб'єктів, які займають різні статусні позиції у соціальній ієрархії;
- ✓ механізму соціального контролю за дотриманням норм цивілізованих відносин між їх учасниками;
- ✓ суспільного інституту, який здійснює детермінований вплив на соціально-економічний розвиток країни на основі узгодження інтересів особи, колективу, соціуму щодо формування нормальних умов життєдіяльності.

У сучасних умовах основні цілі та завдання СВ на рівні підприємства повністю корелюються з Цілями сталого розвитку 2016–2030 «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» [3], оскільки соціальна відповідальність бізнесу є концепцією сталого розвитку на мікрорівні. Зокрема, цим програмним документом розвитку глобальної економіки виділено 17 цілей та 169 завдань в економічній, соціальній та екологічній сферах розвитку суспільства.

На думку О. Березіної, основною функцією соціальної відповідальності бізнесу є забезпечення стійкості корпорації як відкритої системи за рахунок врегулювання конфлікту інтересів в зовнішньому та внутрішньому середовищі та залучення стейкхолдерів корпорації в процес прийняття стратегічних рішень [4].

В Україні соціальна відповідальність підприємства розглядається в контексті «соціального партнерства», «благодійності», «соціального діалогу». Запроваджено пільгове оподаткування прибутку в разі скерування коштів на добродійні заходи. Однак, підтримка соціальних проектів компаніями, державними органами влади є слабкою. Відсутні стимули щодо їх впровадження. Наявна пасивність громадськості, бізнесу, індивідів щодо пошуку шляхів встановлення взаєморозуміння у даній сфері та недовіра до соціальних проектів бізнесу.

Науковці визнають, що соціально відповідальна поведінка компанії має неоднозначні впливи на її економічні результати. До позитивних впливів можна віднести [5, с. 97]:

- ✓ довгострокову зацікавленість бізнесу у стійкому соціальному середовищі;
- ✓ підвищення суспільного іміджу компанії, підтримку життєздатності бізнесу як системи;
- ✓ послаблення державного регулювання економіки;
- ✓ відповідність бізнесу соціокультурним нормам, зниження ризиків акціонерів щодо диверсифікації інвестиційного портфеля;

До несприятливих моментів відносять: відмову від всебічної максимізації прибутку; втрати від соціальної активності; брак навичок вирішення соціальних завдань; розмивання основних цілей бізнесу; слабкість суспільного контролю і широкої суспільної підтримки; надмірна концентрація влади в руках бізнесу (наприклад, трудовий кодекс); витрати ресурсів на непрофільні цілі відвертає топ-менеджерів, персонал, кошти від виконання основних функцій, знижує конкурентоздатність бізнесу [5, с. 98].

Основними перешкодами впровадженню соціальної відповідальності в Україні є:

- ✓ декларативний характер активності (філантропія, доброчинність) та неможливість контролю цільового використання коштів, а також визначення продуктивності такої діяльності;
- ✓ відсутність уніфікації стандартів, критеріїв оцінки соціальної відповідальності компанії;
- ✓ брак відповідного законодавства і фінансів;
- ✓ недостатність урядових і неурядових організацій, що підтримують соціально відповідальну діяльність;
- ✓ благодійна і соціальна діяльність, яка здійснюється державними і недержавними організаціями, недостатньо розвинена.
- ✓ низький рівень корпоративної культури, фінансова та економічна слабкість значної частки суб'єктів в Україні, діяльність яких орієнтована на виживання;
- ✓ правовий нігілізм і деформація правової свідомості, прагнення оминати закон, а не дотримуватися його;
- ✓ закритість більшості українських суб'єктів господарювання для широкої громадськості, детальні відомості про діяльність є закритою інформацією для внутрішнього користування.

Крім того, в Україні до цього часу не сформовані інститути оцінки діяльності компаній, які враховують її вплив на соціальну, економічну та екологічну сферу та пов'язують його з національною стратегією сталого розвитку. Внаслідок цього в багатьох компаніях

залишаються поза увагою соціальні інвестиції, розробка корпоративних стандартів соціальної відповідальності, залучення відповідних фахівців, формування власної стратегії соціальної відповідальності.

Отже, незважаючи на позитивні тенденції щодо впровадження СВ в Україні, які спостерігаються останнім часом, її стан залишається далеким від ідеалу. Шляхами розв'язання зазначених проблем з метою забезпечення подальшого розвитку СВ і залучення нових компаній до участі в ній можуть стати [6, с. 544]:

- ✓ схвалення і прийняття Національної стратегії розвитку соціальної відповідальності;
- ✓ здійснення пільгового оподаткування соціально відповідальних компаній;
- ✓ запровадження соціальної звітності відповідно до міжнародних стандартів;
- ✓ здійснення широкого інформування щодо напрямів здійснення СВ та переваг, отриманих компаніями від здійснення соціально відповідальної діяльності;
- ✓ формування відповідного законодавчого та інституційного забезпечення СВ;
- ✓ розробка державних програм з залучення компаній до спільного виконання соціально важливих програм;
- ✓ поглиблення фаховості з питань СВБ, збільшення кількості зацікавлених менеджерів;
- ✓ створення партнерської мережі державою для просування спільних соціальних проектів та програм;
- ✓ адаптація міжнародних стандартів соціальної відповідальності до української реальності;
- ✓ приєднання українських компаній до європейських мереж СВ.

Період пандемії є досить важливим для розвитку корпоративної соціальної відповідальності у всьому світі, особливо на теренах нашої держави. Такий час невизначеності у сфері бізнесу став справжнім тестом на виживання бізнесу. Одні компанії підвищили ціни в декілька разів, а інші пішли назустріч суспільству, створивши спеціальні програми допомоги, чим стали більш привабливими у довгостроковій перспективі, покращивши власний імідж. Карантинні заходи показали, що саме бізнес може значно сприяти полегшенню життя людей у важких умовах [7].

У результаті проаналізованого досвіду соціальної відповідальності в умовах пандемії можна зробити висновок, що після пандемії СВ ще більше пришвидшить свій розвиток, оскільки все більше фірм та підприємств усвідомлюють, що їх довгострокове виживання та розвиток залежить від досягнення балансу між прибутковістю і гармонією з соціальною відповідальністю.

Подальший поступ країни залежить від стану інститутів держави, довіри між суб'єктами суспільного, економічного, соціального і політичного життя. Соціальна відповідальність суб'єктів господарювання – це вагома соціально-економічна та управлінська складова системи управління національним господарством. За сучасних суспільних трансформацій роль цього соціального інституту є надважливою. Сприймати її потрібно як управлінську проблему, складову стратегічного управління підприємством.

Список літератури:

1. Лазаренко О. Принципи корпоративної соціальної відповідальності: тенденції сучасного світового досвіду. Корпоративна соціальна відповідальність в Україні: експертна думка: зб. статей та рекомендацій. Київ : Стилос, 2007. С. 10-28.
2. Sustainable development and Social Responsibility – Guidance for using ISO 26000:2010 in food chain. URL: <https://www.iso.org/standard/71624>.
3. Белецкая Л. И. Свобода и ответственность : авторефер. дис. ... канд. филос. наук / Л. И. Белецкая. – Саратов, 1972.
4. Березіна О. Функціональний аспект соціальної відповідальності корпорацій. URL: <http://intkonf.org/berezina-oyu-funktsionalniy-aspekt-sotsialnoyivdpovidalnosti-korporatsiy>
5. Топішко І.І. Соціальна відповідальність підприємства в Україні: проблеми забезпечення та шляхи підвищення / І.І. Топішко, Н.П. Топішко, Т.І. Галецька // Причорноморські економічні студії, 2016. – № 12-1. – С. 95-99.
6. Маліновська О.Я. Корпоративна соціальна відповідальність бізнесу як фактор сталого розвитку соціально-економічних систем різного рівня / Маліновська О.Я., Себестянович І.С. // Молодий вчений, 2019. – № 11 (75). – С. 542-545.
7. Коронавірус vs Бізнес: оцінка наслідків для бізнесу урядових заходів щодо захисту населення від коронавірусної інфекції COVID-19 // СУП 2020. URL: <https://sup.org.ua/uk/news/419>

Решота Олена Анатоліївна

к. держ. упр., доцентка кафедри публічного адміністрування

та управління бізнесом

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Впровадження інституту публічних послуг в Україні реалізовується у контексті проведення реформи децентралізації, основною метою якої стала передача суттєвих повноважень та бюджетної автономії від органів державної влади до органів місцевого

самоврядування. Відтак питання надання якісних публічних послуг органами публічної адміністрації громадянам України виступають актуальними в процесі модернізації та підтримки європейського вектору розвитку вітчизняного публічного управління. Оновлення та покращення елементів системи управління публічними послугами передбачає першочергове удосконалення законодавчого регулювання даного питання, подальшу трансформацію різноманітних механізмів держави, забезпечення процесів регулювання децентралізації задля вкорінення європейських принципів демократії та транспарентності публічного управління.

З кінця 80-х років минулого століття багато розвинених країн світу, зокрема, Велика Британія, США, Канада, Нідерланди, Швеція, Фінляндія почали запроваджувати клієнтоорієнтовані моделі обслуговування громадян, тобто організацію роботи органів влади з громадянами за принципами приватного сектору. Суть цих змін полягає у тому, щоб переорієнтувати бюрократичну машину на гнучкішу, приязнішу до громадян систему обслуговування. Тоді ж стали використовувати оцінювання роботи органів влади, що ґрунтуються на очікуваннях та уподобаннях споживачів. Серед критеріїв оцінки якості публічних (у т.ч. адміністративних) послуг переважно виділяються: результативність, своєчасність, професійність, компетентність, привітність, зручність [4].

З метою врегулювання деяких управлінських послуг, що надаються державою у 2012 році було ухвалено Закон України «Про адміністративні послуги». Цей Закон визначив правові засади реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері надання адміністративних послуг [1]. Інститут адміністративних послуг максимально створив нову галузь публічно-сервісної діяльності органів публічної адміністрації, започаткував горизонтальну взаємодію держави та органів місцевого самоврядування з людиною та бізнесом, де останні виступають у якості клієнта, якому мають бути надані певні послуги.

На цьому формування галузі публічних послуг не зупинилась, а було лише одним із перших кроків. Надалі з метою утвердження функціонування сервісної держави — держави для громадян і бізнесу, забезпечення належної реалізації прав фізичних та юридичних осіб у сфері надання публічних, у тому числі адміністративних, послуг, створення сучасної інфраструктури, зручних та доступних електронних сервісів для надання таких послуг була ухвалено указ Президента України Про деякі заходи із забезпечення надання якісних публічних послуг від 04 вересня 2019 року № 647/2019. Цим указом передбачалося не лише визначення та впровадження єдиних вимог до надання публічних послуг, у тому числі ключових показників ефективності, граничного часу очікування, показників задоволеності

суб'єктів звернення, але й поступове переведення окремих публічних послуг в електронну форму [5].

Вагомим етапом впровадження інституту публічних послуг стало ухвалення Закону України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» від 15 липня 2021 року. Цей Закон було прийнято в рамках реалізації урядом стратегії діджиталізації державних послуг, головною метою якого стало – впровадження режиму відмови від паперового документообігу. Цей режим також передбачає заборону для державних органів вимагати паперові документи та інформацію, яка є наявною у державних реєстрах. Суттєве значення цифровізації публічних послуг відобразилось навіть й на назві Закону, де вжито термін «електронна публічна послуга».

Для визначення сутності цього інституту насамперед слід звернути увагу на законодавчу дефініцію ключових понять. Так, публічна послуга визначається як юридично або соціально значуща дія суб'єкта надання публічної (електронної публічної) послуги, у тому числі адміністративна послуга, за заявою (зверненням, запитом) суб'єкта звернення або без такого звернення, у результаті якої набуваються, переходять, припиняються права та/або здійснюються обов'язки суб'єктом звернення, надаються відповідні матеріальні та/або нематеріальні блага суб'єкту звернення. З цього визначення можемо зробити висновок щодо порівняння адміністративних та публічних послуг, оскільки останні є ширшою категорією та включають в себе адміністративні послуги. Отже, поняття публічні послуги є ширшим за змістом.

Поряд із цим законодавець визначив, що електронна публічна послуга є послугою, що надається органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, які перебувають в їх управлінні, у тому числі адміністративна послуга (у тому числі в автоматичному режимі), яка надається з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем на підставі заяви (звернення, запиту), поданої в електронній формі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем (у тому числі з використанням Єдиного державного веб-порталу електронних послуг), або без подання такої заяви (звернення, запиту). Тобто це ті публічні послуги, які надаються за допомогою сучасних інформаційних технологій, що суттєво спрощує порядок надання та отримання таких послуг.

Суб'єктом отримання публічних послуг відповідно до ст. 1 вищевказаного Закону є фізична особа, фізична особа-підприємець, юридична особа, інша особа, яка звертається за отриманням публічної (електронної публічної) послуги. Натомість суб'єктом надання публічної (електронної публічної) послуги є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи, державні, комунальні підприємства, установи, організації

та інші суб'єкти, уповноважені відповідно до законодавства надавати публічні (електронні публічні) послуги.

Отже, ухвалення Закону щодо електронних публічних послуг привело до розширення спектру послуг, що надаються органами публічної адміністрації у перу чергу в електронній формі. Це є вкрай важливим, адже кількість громадян, що користуються послугами в електронній формі постійно зростає. Зокрема, тільки електронними публічними послугами через Єдиний державний веб-портал електронних послуг починаючи з 2020 року скористалося близько 573 тисяч осіб (Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про особливості надання електронних публічних послуг») [3].

Отже, впровадження електронних публічних послуг та нормативне врегулювання питань, які пов'язані із наданням всіх видів публічних послуг, зокрема, в електронній формі, приведе до формування єдиного підходу до механізму їх надання та вдосконалення публічного адміністрування в Україні, орієнтації її на потреби людини та бізнесу в Україні.

Список літератури:

1. Закон України «Про адміністративні послуги». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 32, ст. 409. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>
2. Закон України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» від 15 липня 2021 роу. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 47, ст. 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-IX#Text>
3. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про особливості надання електронних публічних послуг». URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=71906&pf35401=547560>
4. Тимошук В. Надання адміністративних послуг у муніципальному секторі. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. Асоціація міст України. К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 124 с.
5. Указ Президента України «Про деякі заходи із забезпечення надання якісних публічних послуг» №647/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6472019-29441>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Процес управління суспільними справами, що об'єднує державне управління та місцеве самоврядування, а в деяких країнах включає і регіональне управління, зазвичай називають публічним управлінням, пов'язуючи його зі здійсненням публічної влади. При цьому публічна влада визначається як легальна соціальна влада, що реалізує артикульовані суспільні інтереси певного територіального співтовариства і функціонує у двох основних формах: державної влади та місцевого самоврядування [1].

Важливо наголосити, що державне управління та місцеве самоврядування є складовими єдиного процесу публічного управління суспільними справами, що взяті окремо не можуть повноцінно виконувати своїх функцій в умовах демократизації владної системи.

Побудова в Україні громадянського суспільства, демократичної держави з верховенством права, пріоритетом прав людини, поділом гілок державної влади має супроводжуватися розвитком і вдосконаленням місцевого самоврядування.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» місцеве самоврядування в Україні є гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [5, с. 17].

Основою для успішного розвитку місцевого самоврядування є знаходження балансу між повноваженнями органів місцевого самоврядування і їх посадових осіб та відповідальністю цих органів, їх посадових осіб перед територіальною громадою за належний стан реалізації відповідних повноважень.

Європейська хартія місцевого самоврядування, визначаючи поняття місцевого самоврядування, акцентує увагу на відповідальності, а саме: «місцевим самоврядуванням слід вважати право і реальну здатність органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину місцевих справ і управляти нею, діючи в межах закону, беручи на себе всю відповідальність, в інтересах місцевого населення» [4, с. 181].

Територіальна громада постає первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень. Характеристика територіальних громад як первин-

них соціальних суб'єктів публічної влади на місцях, розмаїття форм безпосередньої й опосередкованої демократії в місцевому самоврядуванні, а також визнання провідної ролі територіальних громад у формуванні всієї системи органів публічної влади (від вищих до місцевих) дає змогу визначити суть місцевого самоврядування як особливої форми публічної влади.

Складовим елементом політико-правової суб'єктності територіальної громади є спільні дії, спрямовані на реалізацію інтересів громади. Ключовими формами діяльності територіальних громад в публічному управлінні є форми їх прямого волевиявлення, які спрямовані на здійснення безпосередньо територіальними громадами самоврядування на території України. Форми участі громади у процесі прийняття рішень у публічному управлінні можна поділити на п'ять груп:

- інформування та вплив (органи публічного управління інформують громадян в односторонньому порядку);
- консультування (органи публічного управління спілкуються з громадянами, аби дізнатись їх думку у вирішенні певних питань);
- дорадче залучення (безпосередня участь громадян у процесі прийняття політичних рішень, після чого громадяни дають свою оцінку щодо ухвалення або відхилення певного рішення);
- стимульована участь (органи влади залишають за громадянами право прийняти остаточне рішення);
- добровільна участь громадян (громадяни залучені до процесу прийняття публічних рішень, а їх позиція є обов'язковою до врахування, оскільки відповідальність лежатиме на обох суб'єктах управлінської діяльності - громади та органах влади) [3].

Територіальну громаду визначають як територіальну основу місцевого самоврядування - село, селище і місто. Громада як основна ланка територіального устрою стає частиною території держави, що має чітко визначені межі та є основою для діяльності суб'єктів місцевого самоврядування.

Тому варто сказати що, територіальна громада як «нормативно-правова модель самоорганізації населення» з управлінськими структурами здатна реалізувати і захищати місцеві інтереси. Це складна форма суспільної організації, сукупність місцевих жителів, об'єднаних на публічних засадах у межах певної території [3].

Тлумачення категорії «територіальна громада» у вітчизняній політико-правовій практиці відповідає передусім історичній традиції українського народу (організація місцевого самоврядування в Київській Русі, Магдебурзьке право в містах середньовічної України, яке базувалося на правах громад тощо). Розуміння цього поняття українською політичною та правовою думкою при цьому не лише відповідає сформованим міжнародним стандартам, водно-

час Конституція України пішла дещо далі в питанні визначення цієї категорії від європейської політичної традиції.

Власне кажучи, у західній політико-правовій практиці увага приділяється не самому поняттю «територіальна громада» в нашому розумінні, а дослідженню територіальних колективів, комун, місцевих співтовариств, тобто спільнот. Вивчення позиції економістів щодо цих категорій дозволяє виділити як мінімум п'ять підходів до їх характеристики.

Якісний - спільнота розглядається передусім як місце. При цьому розглядаються питання якості життя (забезпеченості житлом і його якість, освітою, медициною тощо).

Екологічний - передбачається вивчення спільноти як спільності в природно-географічному просторі. Увага звертається передусім на просторове розміщення, вплив природних факторів на характер та умови діяльності, взаємозв'язки всередині спільноти та з іншими спільнотами.

Етнографічний - відбувається вивчення громади як певного способу життя з акцентуацією уваги на культурних особливостях її розвитку.

Соціологічний - спільнота розглядається як соціальна система. Прерогатива у вивченні феномену громади надається дослідженню соціальних відносин, характерних для конкретних груп і більш великих соціальних утворень як всередині самої спільноти, так і у відносинах з зовнішнім середовищем.

Економічний - вивчається взаємозв'язки різних секторів економіки, домогосподарств і підприємств. Увага приділяється дослідженню професійного складу населення, визначенню джерел і розподілу доходів, ресурсів, наявних у територіальній громаді [1, с. 52-53].

Відомий український дослідник М. О. Баймуратов зазначає, що до сучасної української науки термін «територіальна громада» увійшов з книги польського науковця Я. Щепаньського «Елементарні поняття соціології» як синонім категорій «територіальний колектив» і «місцеве співтовариство». Я. Щепаньський територіальною громадою визначає групу людей, члени якої «прив'язані узами спільних відносин до території, на якій вони мешкають, і узами відносин, що впливають з факту проживання на спільній території» [2, с. 80].

Науковці по різному підходять до визначення суті категорії «територіальна громада». Такі дослідники поняття, як О. Батанов, В. Баймуратов, О. Мороз, акцентують увагу на соціальній взаємодії в середині громади. В. І. Фадєєв, В. М. Кампо та М. О. Краснов, визначаючи суть поняття, акцентують увагу на територіальній приналежності членів громади. Проте найважливішим сьогодні є досягнення спільності в розумінні цього терміну, характеризуючи територіальну громаду комплексно, як систему з сукупністю екзо- та ендогенних зв'язків і відповідним просторовим розташуванням, характеристикою часового вектора розвитку та врахуванням психологічних, соціальних, історичних умов еволюції.

Територіальна громада - це природно сформована людська спільнота, членами якої є фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, переміщені особи та біженці), які проживають, працюють чи володіють нерухомим майном на спільній території, у межах одного або кількох населених пунктів з єдиним адміністративним центром, характеризується сукупністю сталих зв'язків і спільних інтересів у питанні власного життєзабезпечення та є представником місцевої спільноти на політичній арені, є власником комунального майна на цій території та платником місцевих податків і зборів.

Досліджуючи погляди провідних науковців у питанні виділення основних ознак, які комплексно характеризують територіальну громаду, у підсумку варто виділити такі ознаки громади:

- територіальна – територіальна громада формується на певній території. Її членами є фізичні особи, які або проживають на цій території, або працюють, або володіють певним нерухомим майном;
- соціально-психологічна – територіальна громада існує за умови самоідентифікації кожного члена громади її частиною та усвідомлення спільності своїх інтересів. Громада – це передусім система постійних комунікативних зв'язків між членами спільноти;
- історично-культурна – громада існує та розвивається в часі, тому при обиранні на пряму її розвитку необхідним є врахування історичних аспектів еволюції спільноти, її культурних і звичаєвих особливостей;
- політична – територіальна громада є суб'єктом правовідносин і представником місцевої спільноти на політичній арені;
- економічна – місцева спільнота є власником комунального майна, розміщеного на її території, а її члени є платниками податкових платежів до місцевого бюджету.
- природна – територіальна громада формується та діє на основі самоорганізації, соціальної та економічної активності та потреби в постійному розвитку, застосовуючи принцип саморегулювання;
- організаційно-функціональна територіальна громада – це система з горизонтальною організованістю політичних і соціальних мереж.

Правильне тлумачення, чітке розуміння характерних ознак і сукупності їх взаємозв'язків, визначення ключового алгоритму дії громади в процесі еволюційного розвитку та врахування при цьому усіх факторів впливу та точок відхилення дозволяють усвідомити роль і вплив громади в питанні реалізації ефективної політики місцевого розвитку [6, с. 372].

Отже, територіальна громада є однією з ключових складових організованого суспільства, а основна її функція - життєзабезпечення на місцевому рівні, що будується на об'єднанні групових та особистісних інтересів. Стратегія реформування місцевого самовря-

дування потребує ефективних механізмів управління на рівні територіальних громад. Тому важливою проблемою на даний час є ефективна організація регіонального управління та місцевого самоврядування в умовах децентралізації системи державного управління.

Список літератури:

1. Батанов О. В. Територіальна громада - первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки. *Вісник Центральної виборчої комісії*, 2012. № 2. С. 51-57.
2. Березинський В. П. Територіальна громада як агент політичної самоорганізації. *Вісник Дніпропетровського університету*, 2013. Т. 21. Вип. 23(1). С. 77-84.
3. Герасименко О. В., Семен І. В. Територіальна громада як базова ланка місцевого самоврядування в публічному управлінні. Сучасна парадигма публічного управління: праці міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 17-18 жовтня 2019 р.). Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. С. 14-17.
4. Європейська Хартія місцевого самоврядування. Офіц. вісн. України, 2013. № 39. 181 с.
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 14 червня 1997. № 107. С. 11–20.
6. Русанова С. Ю. Муніципальні права членів територіальної громади: поняття та класифікація. *Форум права*, 2009. № 2. С. 369–374.

ПІДСЕКЦІЯ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Ватаманюк-Зелінська Уляна Зеновіївна

д. е. н., професорка кафедри фінансового менеджменту

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ІНФРАСТРУКТУРНИХ ПРОЄКТІВ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

В умовах євроінтеграції високорозвинена інфраструктура стає вагомим чинником інтенсифікації та підвищення ефективності функціонування міста, формування інвестиційно привабливої місцевої економіки, створення умов для економічного зростання і підвищення соціального рівня життя населення. В умовах економічної трансформації, коли відчутний дефіцит бюджетних коштів, гостро постає питання щодо залучення додаткових джерел фінансування міських інфраструктурних проєктів.

Соціально-економічний розвиток територій здебільшого залежить від його фінансового забезпечення. У фінансуванні інфраструктурних проєктів можуть бути використані кошти бюджетів державного та місцевого рівнів центральних та місцевих органів влади. Серед таких особливу роль відіграє бюджет розвитку, що знаходиться у складі спеціального фонду місцевих бюджетів.

Сьогодні обласні центри демонструють стабільне нарощування темпів розвитку та модернізації інфраструктури, зокрема в транспортній, інформаційно-комунікаційній, рекреаційній, туристичній, освітній та культурній підсистемах. Наприклад, видатки бюджету розвитку з міського бюджету м. Львова (міської агломерації) зростають (рис. 1.).

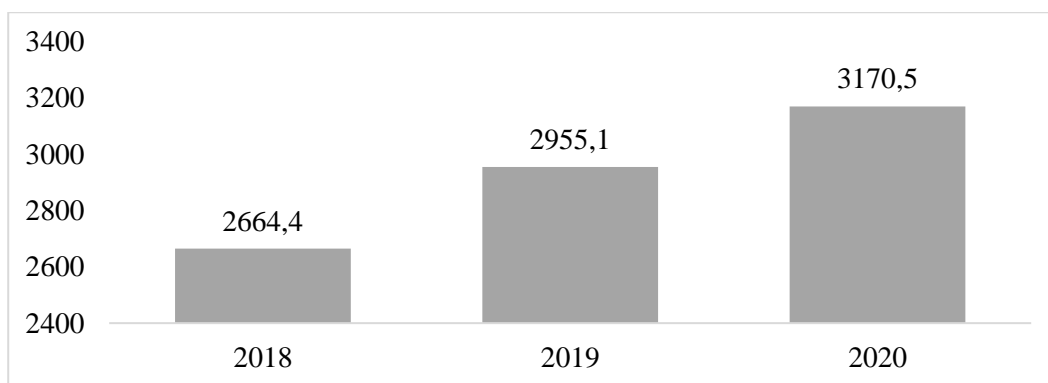

Рис. 1. Загальний обсяг видатків бюджету розвитку м. Львова за 2018 – 2020 рр., млн грн

**Джерело:* Складено за даними [1; 2].

Зокрема, у 2019 р. такі видатки збільшилися на 293,7 млн грн (11%) порівняно з 2018 р. Натомість у 2020 р. обсяг видатків бюджету розвитку збільшився на 215,4 млн грн (7,3%).

Збільшення фактичного обсягу видатків бюджету розвитку свідчить про зростання капітальних видатків, які сприяють соціально-економічному розвитку міста.

Складовою частиною спецфонду бюджету міста є субвенції з інших бюджетів, які спрямовуються на реалізацію інвестиційних проєктів (табл.1).

Таблиця 1

Фінансування інфраструктурних проєктів за рахунок субвенцій

Показники	Роки		
	2018	2019	2020
<i>Субвенція з місцевого бюджету на виконання інвестиційних проєктів</i>			
Планові, тис грн	1 690,0	44 186,7	24 733,6
Фактичні, тис грн	1 669,4	41 419,3	21 644,0
Частка фактичних щодо планових, %	98,8	93,7	87,5
<i>Субвенція з місцевого бюджету на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах</i>			
Планові, тис грн	21 627,0	1 623,0	7 500,0
Фактичні, тис грн	21 627,0	1 623,0	7 500,0
Частка фактичних щодо планових, %	100,0	100,0	100,0

*Джерело: Складено за даними [1; 2].

За рахунок субвенцій з місцевого бюджету м. Львова видатки на фінансування інфраструктурних проєктів в 2020 р. становили 21 644 тис грн, що менше проти 2019р. на 19 775,3 тис грн. Кошти були використані на [1]:

– виконання інвестиційних проєктів у сумі 1 669,4 тис грн у 2018 р., У 2019 р. видатки на здійснення інвестиційних проєктів суттєво збільшилися порівняно з 2019 р., зокрема на 39 749,9 тис грн, і становили 41 419,3 тис грн. У 2020 році вони зменшилися майже вдвічі;

– фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах у сумі 21 627 тис грн у 2018 р. У 2019 р. видатки значно скоротилися порівняно з 2018 роком і становили 1 623 тис грн. Однак у 2020 ситуація значно покращилась і видатки збільшилися на 5 877 тис грн у порівнянні з 2019 р.

У разі нестачі бюджетних коштів для фінансування інфраструктурних проєктів представники влади вдаються до непрямой (опосередкованої) фінансової допомоги, у формі державних гарантій, прийняття на себе частини ризиків, кредитної підтримки, податкових пільг, використовують інші державні фінансові інструменти. Бюджетні кошти спрямовуються на фінансування такого проєкту у випадках, коли він має велике соціальне та стратегічне значення, або якщо без державної підтримки проєкт не може бути комерційно виправданим.

Аналіз фінансового забезпечення інфраструктурних проєктів на прикладі м.Львова показує, що фінансування заходів з благоустрою міста може здійснюватися за рахунок різних джерел. Фінансування місцевих програм розвитку житлово-комунального господарства та

благоустрою населених пунктів належить до видатків місцевих бюджетів, що можуть здійснюватися з усіх місцевих бюджетів. Враховуючи зазначене, у разі прийняття конкретно визначеної місцевої програми та передбачення в рішенні про місцевий бюджет необхідних асигнувань місцева рада може здійснити фінансування конкретно визначеного проекту. Найбільше фактичне виконання бюджету щодо організації благоустрою м.Львова було у 2018 році – 99 %; у 2019 році воно значно скоротилося – до 93,3%, однак у 2020 ситуація дещо покращилась і фактичне виконання бюджету щодо організації благоустрою міста становило 93,8 %.

Також існує можливість додаткового залучення коштів державного бюджету на покращення благоустрою в громадах за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку, субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій. Порядок, умови та механізми використання зазначених коштів визначено Кабінетом Міністрів України.

Список літератури:

1. Бюджет міста. URL: <https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv>
2. Відкриті дані Львова. Статистика. <https://dashboard.city-adm.lviv.ua/statystyka/details>

Голинський Юрій Олегович

к. е. н., доцент кафедри фінансового менеджменту

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПРОЕКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ПРОЦЕСІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ МИТНИХ ОРАНІВ

У сучасному світі інструменти проектного менеджменту стали невід'ємною запорукою не лише успішного розвитку бізнесу, але й забезпечення підвищення ефективності державного управління на всіх рівнях. Фактично можна робити висновки, що в нинішніх реаліях відбуваються суттєві технологічні зміни, які кардинально змінюють формати взаємодії та роблять інформацію і технології доступними кожному, виділяючи окремі можливості дистанційної комунікації та цифрової співпраці.

Методи проектного менеджменту є стійким трендом розвитку більшості розвинених країн. Варто відзначити, що управління проектами можна з упевненістю віднести до інструментів зміни застарілого бюрократичного закритого мислення, інакше кажучи, його можна вважати новим, командним, синергетичним способом взаємодії.

Незважаючи на наявність успішних прикладів впровадження проектного менеджменту в нашій країні, важливо брати до уваги той факт, що просте копіювання досвіду інших країн

у галузі управління проектами не зможе автоматично привести до позитивного результату. Вивчення досвіду інших країн може допомогти уникнути помилок і запобігти можливим ризикам, однак при цьому важливо наростити власний потенціал у цій сфері.

Будь-який проект, як правило, містить певну оригінальність не лише в контенті та своїй суті, але і в цілях та в умовах реалізації ініціативи. Відтак, можна зробити висновок, що проект – це завжди певна інновація, при цьому саме поняття «інновація» в сьогодишніх реаліях може трактуватися досить широко та органічно поєднуватися з поняттям проекту. Проте, крім «інноваційності» на етапі побудови системи проектного управління в митних органах, доцільно запровадити і таке поняття як прагматичність проектного менеджменту.

Робота над впровадженням релевантних інструментів проектного менеджменту у роботу митних органів повинна здійснюватися з урахуванням рекомендацій та стандартів СОТ та ВМО, ґрунтуючись на найкращих результатах світової практики, з використанням сучасних технологій, розвитком інформаційних технологій, у тому числі впровадженням машинного навчання там, де це вже відпрацьовано на якісному рівні.

Як показує практика та досвід імплементації змін у процедури органів публічного управління, жодна з інноваційних стратегій не була впроваджена без опору з боку суб'єктів управління. Причиною цього часто стають інертність та консерватизм, які нерідко створюють як зовнішні, так і внутрішні бар'єри на шляху інноваційного розвитку. Так, наприклад, імітація проектного менеджменту в органах державної влади багато в чому склалася внаслідок того, що організаційна структура таких органів, як правило, жорстко регламентована і мало схильна до змін під конкретні завдання, як того вимагає логіка проектного управління. Внаслідок загальної інертності системи досить складно відразу визначити результати впливу застосування інструментів проектного менеджменту і, отже, оцінити внесок у цей вплив державних службовців.

При цьому, завдання стратегічного розвитку митних органів у контексті використання інструментів проектного менеджменту повинні включати:

- покращення митного адміністрування шляхом удосконалення реалізації фіскальної функції в умовах створення інтегрованих інформаційних систем, транскордонної взаємодії та розвитку цифрових інструментів;

- застосування сучасних технологій забезпечення дотримання заборон та обмежень, дотримання валютного законодавства України та нормативно-правових актів НБУ як органу валютного регулювання, захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності в умовах розвитку інтегрованих інформаційних цифрових систем;

- впровадження можливостей проектного менеджменту у розвиток системи управління ризиками

—нові підходи до організації контролю правильності класифікації та визначення походження товарів;

— модернізацію інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності митних органів;

— удосконалення інформаційно-технічного забезпечення митних органів та, що особливо актуально, інформаційної безпеки;

— осучаснення процедур управління персоналом, розвиток його потенціалу та сучасна антикорупційна діяльність;

— розвиток системи зв'язків з громадськістю у митній сфері.

При цьому, дуже важливо забезпечити контроль над питанням необхідності переходу від імітації проектної діяльності до її виконання.

Аналіз стримуючих факторів розвитку системи проектного управління показав, що основною з них є відсутність у держслужбовців необхідного обсягу професійних навичок та знань методів управління проектами. Важливо також брати до уваги, що впровадження цифрових технологій диктує нові умови підготовки персоналу.

Аналізуючи причини повільного впровадження інноваційних, зокрема проектних методів управління у нашій країні можна виокремити два найбільш значні чинники: це відсутність стимулів до саморозвитку, і мізерна різниця у оплаті праці висококваліфікованого і менш кваліфікованих працівників.

Проте, оскільки жорстка адміністративна структура стане дедалі менш ефективною у найближчій перспективі, опанування проектних принципів працівниками митних органів стане значною конкурентною перевагою. Безперечно, спеціалісту митної справи в майбутньому необхідно буде мати як інноваційні, інтеграційні та комунікаційні навички, так і навички сучасних інструментів проектного менеджменту.

Проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що робота над проектами сьогодні проходить через глобальну трансформацію в усіх напрямках, при цьому, усвідомлення проблем та виявлення трендів розвитку безумовно сприятиме і розширенню масштабів проектної роботи в митних органах, а існуючі проекти в рамках стратегічного планування будуть піддані більш детальному опрацюванню та покращенню.

Список літератури:

1. Когон К., Блейкмор С., Вуд Дж. Керування проектами для «неофіційних» проект-менеджерів / пер. з англ. М. Євсеєнко, О. Кожушко. Харків : Вид-во «Ранок» : Фабула, 2019. 240 с

Блащук-Дев'яткіна Наталія Зеновівна

к.е.н., доцентка кафедри фінансового менеджменту

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

СТАН ФІНАНСУВАННЯ МОЛОДІЖНОГО БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

Забезпечення житлом населення є однією з найважливіших сучасних соціальноекономічних проблем в Україні. Особливо гострою вона є для молоді. За даними опитування ЮНІСЕФ понад 30% українців від 18 до 34 років мешкали з батьками. Своє житло було тільки у 16%, а 27% – його винаймали. При цьому для більшості опитаних забезпечення житлом було актуальною проблемою, і вони хотіли взяти участь в державних житлових програмах.

Державна спеціалізована фінансова установа Державний Фонд сприяння молодіжному житловому будівництву (Держмолодьжитло), як державна фінансова установа, є виконавцем ряду державних програм із забезпечення населення житлом, а також має досвід та потенціал реалізації програм з кредитування заходів з енергоефективності та теплозбереження.

На сьогодні у Фонді діють програми «Доступне житло», здешевлення вартості іпотеки, пільгове довгострокове кредитування, пільгове кредитування для молоді, пільгове кредитування для учасників АТО і переселенців.

У 2013 році 3 тис. 389 сімей уклали договори і купили житло за програмами Держмолодьжитла, в 2014-му – 577 сімей, в 2015-му – 248 сімей, в 2016-му – 348 сімей, в 2017-му – 568 сімей, в 2018 му – 751 сім'я, в 2019-му – 1 тис. 647 сімей, в 2020-му – 557 сімей [1].

Джерела фінансування житлових програм утворюються за рахунок коштів бюджетів різних рівнів та інвестицій. При цьому видатки на його фінансування щороку визначаються у Законі про Державний бюджет України на відповідний рік. Проте важливо зазначити, що кошти на реалізацію програми за пільговим молодіжним кредитуванням з державного бюджету не передбачаються, а фінансування здійснюється лише з місцевого бюджету та за рахунок статутного капіталу Державного фонду сприяння молодіжному житловому будівництву(табл. 1).

Житлові програми, які фінансуються за рахунок статутного капіталу Держмолодьжитла не припинялись, а з 2015 р. кількість наданих пільгових кредитів молодим сім'ям почало поступово зростати. Незважаючи на позитивну динаміку, без державної підтримки важко досягти значного результату у вирішенні однієї з найгостріших соціальних проблем – забезпечення доступним житлом молоді та інших категорій громадян. Тому варто проводити

більш активну житлову політику, відновити фінансування житлових програм з бюджету України, запровадити іпотечне кредитування за доступними відсотковими ставками.

Таблиця 1

**Показники виконання Державної цільової соціально-економічної програми
“Доступне житло”**

Роки	Кількість квартир, на які надано державне відшкодування, всього	Надано державне відшкодування, з них за рахунок коштів			
		державного бюджету		місцевого бюджету	
		кількість квартир	164лн. грн	кількість квартир	164лн. грн
2011	590	590	71,4	–	–
2012	792	792	98,2	–	–
2013	1258	1222	156,6	36	3,0
2014	823	802	91,1	21	1,6
2015	147	144	17,9	3	0,4
2016	11	0	0,0	11	1,3
2017	39	0	0,0	39	6,5
2018	111	91	29,6	20	4,9
2019	263	237	85,3	26	9,8
2020	974	878	346,9	96	26,2

Джерело: [3]

У січні Кабінет міністрів продовжив дію урядової програми забезпечення молоді житлом до 2023 року. «Рішення уряду створює законодавчу основу для забезпечення власним житлом молодих сімей по всій країні на значно вигідніших умовах, ніж ті, що пропонують банківські установи. Наступним кроком до досягнення цієї мети має стати фінансування молодіжної житлової програми в межах, передбачених бюджетними запитами Держмолодьжитла».

Водночас у Фонді зазначили, що в Україні ще існує бюджетна програма «Надання пільгового довгострокового державного кредиту молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла». Проте з держбюджету на неї гроші не виділяються.

Крім того, уряд у своїй стратегії до 2023 року пообіцяв створити нові інструменти кредитування молоді на пільгових умовах для придбання квадратних метрів.

Оформити позику на житло можна також за допомогою «Доступної іпотеки 7%». У січні Кабмін підтримав цю ініціативу і затвердив порядок здешевлення вартості іпотечних кредитів. У березні програма запрацювала, але її ще потрібно удосконалювати.

Таким чином, програми державної підтримки окремим категоріям громадян у вирішенні житлових проблем не є досить ефективними, оскільки мають різні механізми їх реалізації та низький рівень фінансування. З огляду на гостру необхідність результативних дій для розв'язання однієї з ключових проблем молодих громадян України, в державі необхідно

розробити та запровадити таку комплексну державну житлову програму, яка модернізує наявні та врегулює нові ефективні механізми з реалізації програм молодіжного житлового кредитування населення, і серед них можна виокремити такі:

- активізація та розвиток у державі системи іпотечного кредитування житла за доступними кредитними ставками й умовами;

- реалізація державних програм доступного житла та молодіжного кредитування з необхідним щорічним плануванням фінансової підтримки від держави з урахуванням реальних потреб (тобто захист відповідної статті бюджету від непередбачених умов з припинення їх фінансування);

- запровадження економічних і податкових преференцій забудовникам, які співпрацюватимуть у рамках державних житлових програм з будівництва доступного житла;

- постійний моніторинг показників забезпечення населення житлом і оцінювання результатів реалізації діючих житлових програм (як державних, так і регіональних);

- розроблення стратегії з чітко визначеними цілями та заходами щодо покращення рівня доступності житла для населення;

- перерозподіл бюджетних коштів з урахуванням кількості громадян, які претендують на підтримку;

- запровадження активних інформаційних мереж, що інформуватимуть населення про стан та умови запропонованих державних житлових програм.

Все це може успішно бути реалізовано, якщо дотримуватись чітко встановлених цілей державної житлової політики з урахуванням загальнодержавних принципів, постійного моніторингу показників стану забезпечення житлом населення, оптимізації та систематизації державного фінансування відповідно до визначеної стратегії, яка полягає у підвищенні життєвого рівня громадян і зростанні показників соціально- економічного розвитку територій [2].

При збереженні нинішніх умов і механізмів реалізації державних житлових програм питання щодо вирішення гострих соціальних проблем із забезпечення житлом у подальшому тільки посилюватиметься. Цьому сприяє і недостатнє фінансування житлових програм: щоб задовольнити потребу населення у власному житлі, необхідна велика сума коштів (понад 3 млрд грн, і це тільки на 2020 р.), яких у державному бюджеті немає.

Важливо зазначити, що у розвинутих країнах світу, крім реалізації житлових програм існує іпотечне кредитування житла з низькими відсотковими ставками, що дозволяє вирішити житлові проблеми переважної більшості населення, в тому числі молоді. Тому у багатьох європейських країнах запроваджено розмір ставки за банківськими іпотечними кредитами в межах 1–6%, а для сімей з низьким рівнем доходів передбачаються пільги при

будівництві чи придбанні житла, субсидіювання відсоткової ставки, зниження податків, надання дотацій на оплату орендованого житла [4].

Щодо України, то значна кількість населення не має змоги брати участь у державних житлових програмах, а такому своєчасному відновленню ринку доступного іпотечного кредитування житла досі не приділено належної уваги. Крім того, на ринку іпотеки працюють близько 10 українських банків, які пропонують іпотечний кредит на житло за ставками, далекими від європейських, що не сприяє ефективному функціонуванню іпотечного житлового кредитування населення.

Аналіз сучасного стану виконання державних житлових програм в Україні дозволяє дійти висновку, що ефективність їх реалізації залежить від належного розподілу коштів у державному бюджеті та постійної фінансової підтримки. Умови та особливості цих програм для більшості громадян, які потребують від держави підтримки, є неприйнятними. Водночас можливості самостійно придбати житло не відповідають реальним фінансовим заощадженням та достатку через недовіру і недостатність державного регулювання та підтримки державних програм фінансування механізмів набуття доступного житла, низький рівень доходів населення, жорсткі та неприйнятні для рівня платоспроможності населення умови банківського іпотечного кредитування. Внаслідок цього рівень забезпеченості житлом населення тільки загострюється, що зумовлює необхідність до запровадження дієвих механізмів реалізації прав громадян на житло.

З огляду на це, в державі необхідно активізувати заходи, які полегшать доступ до комфортного житла: модернізувати окремі державні житлові програми, запроваджувати програми доступного іпотечного кредитування як в рамках реалізації державної молодіжної житлової політики, так і в роботі комерційних банків, створюючи сприятливі умови для надання іпотеки на житло за заниженими відсотковими ставками та доступними кредитними умовами. Все це сприятиме забезпеченню житлом громадян, а для підвищення рівня доступності іпотечних кредитів необхідними є:

- надання іпотечних кредитів на придбання житла від комерційних чи державних банків за заниженими відсотковими ставками, які дали б змогу залучити населення з середнім рівнем платоспроможності;

- надання іпотечних кредитів на житло на пільгових умовах щодо сплати першого внеску тим громадянам, які не мають достатньо коштів на перший внесок іпотеки у банку і можуть претендувати на державну підтримку за рахунок надання цільових субсидій для сплати цього внеску;

- надання таких іпотечних кредитів, де відбувається часткова компенсація відсоткової ставки за кредитом за рахунок державного відшкодування протягом чітко визначеного

пільгового періоду погашення кредиту;

– фінансування в повному обсязі іпотечних програм, які працювали раніше, наприклад, програми молодіжного кредитування або програми доступного житла, коли держава компенсувала банкам більшу частку відсоткової ставки за певних умов.

Отже, пропозиції на ринку іпотеки залежно від рівня платоспроможності та з активною участю державної підтримки, дозволили б вирішити важливі суспільні проблеми як молоді так і більшості населення в прагненні здобути власне житло. Адже іпотечне кредитування має бути доступне в Україні, і це повинно стати одним з пріоритетних завдань для держави.

Список літератури:

1. Аналізуємо виконання президентської програми: житлове кредитування для молоді
URL:<https://www.slovoidilo.ua/2021/04/08/stattja/polityka/analizuyemo-vykonannya-prezydentskoyi-prohramy-zhytlove-kredytuvannya-molodi>

2. Боднарук І.Л. Особливості та проблеми реалізації програм державного молодіжного житлового кредитування в Україні URL:https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/78_90_No-374_2020_ukr.pdf

3. Показники виконання Державної соціально-економічної програми “Доступне житло” (надання державної підтримки для будівництва (придбання) доступного житла). URL:<https://www.molod-kredit.gov.ua/zhytlovi-prohramy/dostupne-zhytlo/statystyka>

4. Піщик О.В. Стратегічне планування розвитку сфери забезпечення житлом населення. International scientific and practical conference world science. 2018. Vol. 5. № 2 (30). P. 125–131.

Гринчишин Ярослав Миколайович

к.е.н., доцент кафедри фінансового менеджменту
факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ПРЕВЕНТИВНА РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

В умовах постійних змін та ускладнення середовища, в якому функціонують підприємства, значна кількість підприємств опиняється в кризовому стані, який може загрожувати банкрутством. Однією з причин корпоративного банкрутства є запізніле застосування заходів щодо виведення компанії з складної фінансової ситуації. Затримка впровадження антикризових заходів призводить до збільшення боргів, зниження ліквідності, втрати платоспроможності та банкрутства підприємств.

Під впливом зростаючої динаміки та ускладнення зовнішнього середовища спеціальні рішення, що використовуються в поточній операційній діяльності, для подолання фінансової кризи, яка з часом тільки поглиблюється, виявляються неостатніми. Турбулентне середовище, а також економічне уповільнення, спричинене пандемією коронавірусу, ставлять перед багатьма компаніями завдання пошуку ефективних заходів для поліпшення свого фінансового становища. Основним засобом виведення підприємства з фінансової кризи і запобігання банкрутству, як показує світова практика, є реструктуризація. Враховуючи негативні економічні та соціальні наслідки банкрутства, вирішення проблем неплатоспроможності з допомогою цієї процедури стає все більш актуальним порівняно з ліквідацією.

Подолання кризового стану згідно чинного законодавства в Україні може здійснюватися шляхом застосування санації або фінансової реструктуризації. Санація може проводитися як до, так і під час провадження справи про банкрутство. Фінансове оздоровлення підприємства-боржника у багатьох випадках є набагато вигіднішим для кредиторів, ніж його ліквідація, оскільки це означає збереження робочих місць і, в принципі, можливість безперервного виконання контрактів, а отже, має, безперечно, позитивне соціальне та економічне значення.

Аналіз статистичних даних свідчить про невисоку ефективність використання санаційних процедур підприємствами України, що перебувають у фінансовій кризі. Кількість реабілітаційних процедур, що здійснюються до порушення провадження у справі про банкрутство, у 2013-2018 роках була невеликою і за часткою не досягала навіть одного відсотка [1, 2]. Різке збільшення кількості санаційних процедур, що проводяться до відкриття провадження у справі про банкрутство, у 2019 році можна пояснити позитивним наслідком прийняття Кодексу України з процедур банкрутства, зокрема можливістю скористатися мораторієм на задоволення вимог кредиторів (далі – Кодекс) [3]. Однак, позитивне вирішення процедур банкрутства здійснювалося в основному за рахунок укладення мирової угоди, яка відповідно до Кодексу тепер включена до санації.

У європейських країнах реабілітаційні процедури застосовуються набагато частіше. Наприклад, у Польщі частка реструктуризаційних процедур у 2019 році складала 44% серед усіх проваджень, що стосуються банкрутства [4]. На такий результат суттєво вплинуло прийняття у 2015 р. Закону про реструктуризацію, який передбачає використання чотирьох видів процедур: затвердження угоди між боржником і кредиторами; прискорена процедура укладення угоди; процедура укладення угоди; запровадження санації [5].

Реструктуризацію в європейському розумінні, що проводиться в кризових підприємствах, поділяють на три види – досудову, судову і гібридні процедури. Досудові і

гібридні процедури можна об'єднати одним терміном – превентивна реструктуризація. Важливість превентивної реструктуризації в антикризовому менеджменті спонукала відповідні інституції Європейського Союзу до прийняття у 2014 році Рекомендацій щодо нового підходу до комерційного краху і неспроможності, а у 2019 році – Директиви про загальні превентивні заходи щодо реструктуризації, звільнення від сплати заборгованості та дискваліфікацію, а також про заходи щодо підвищення ефективності процедур реструктуризації, неплатоспроможності та погашення заборгованості (далі – Директива) [6, 7]. Завданням цих нормативних актів стала гармонізація законодавства держав-членів у сфері корпоративної неплатоспроможності.

Особливістю Директиви, що відрізняє її від Кодексу, є широке врахування особливостей функціонування суб'єктів малого і середнього бізнесу, зокрема, обмеженості ресурсів для здійснення реструктуризаційних процедур. Більше того, як зазначає Х. Ельденмюллер, основною ідеєю проекту Директиви було надати малим та середнім підприємствам (МСП) доступ до реструктуризації щодо неспроможності [8]. Врахування потреб малих і середніх підприємств в Директиві передбачає такі елементи: необхідність розробки форм планів реструктуризації, розробку засобів раннього попередження, можливість обмеження ініціювання реструктуризації на вимогу кредиторів та працівників, звільнення від обов'язкового поділу кредиторів на класи, необов'язковість стиснення між класами, можливість власникам акцій МСП надавати негрошову допомогу [7].

Директива встановлює лише мінімальні стандарти попереджувальної реструктуризації, надаючи державам-членам високий рівень гнучкості при впровадженні її правил. Спосіб її імплементації в національне законодавство окремих країн залежить від особливостей і стадії розвитку режимів неплатоспроможності [9]. Тому при модернізації законодавства щодо реструктуризації кризових підприємств необхідно враховувати правові, політичні, культурні умови і традиції.

В цілому Директива ставить на перше місце не задоволення вимог кредиторів, а сприяння продовженню економічної діяльності боржника. В Кодексі, навпаки, пріоритетом є не відновлення платоспроможності, а задоволення вимог кредиторів [3]. Тобто, враховуючи вищезазначені відмінності Директиви і Кодексу, українське законодавство більше стимулює боржників до ліквідації, ніж до фінансового оздоровлення.

Отже, перед українським законодавцем з'явився реальний шанс вдосконалити законодавство про неплатоспроможність на основі положень Директиви. Покращення якості оздоровчих процедур кризових суб'єктів вимагає вдосконалення законодавства, що регламентує проведення санації та врахування вимог нормативно-правових актів ЄС. Однак,

необхідно при цьому врахувати досвід її імплементації іншими країнами, певні спірні моменти, що виявлені і розкриті в науковій літературі.

Список літератури:

1. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку господарського судочинства. Форма № 1- Г. 2018-2019. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/

2. Звіт судів першої інстанції про розгляд господарських справ. Форма № 1-МС. 2013-2017. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/

3. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>

4. Upadłości i restrukturyzacje firm w Polsce w 2019 roku. Coface. URL: <http://www.coface.pl/Aktualnosci-i-media/Biuro-prasowe/Upadlosci-i-restrukturyzacje-firm-w-Polsce-w-2019-roku>

5. Prawo restrukturyzacyjne : Ustawa z dnia 15 maja 2015 r. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20150000978>

6. Commission Recommendation of 12 March 2014 on a new approach to business failure and insolvency. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014H0135>

7. Directive 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt, and amending. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:32019L1023>

8. Eidenmueller H. The Rise and Fall of Regulatory Competition in Corporate Insolvency Law in the European Union. European Business Organization Law Review. 2019. Vol. 20. Is. 3. P. 547–566. DOI 10.1007/s40804-019-00160-0.

9. Kammel V. New EU Directive on restructuring frameworks. 27 August 2019. URL: <https://www.reedsmith.com/en/perspectives/2019/08/new-eu-directive-on-restructuring-frameworks>

Дубик Вікторія Яківна

к. е. н., доцентка кафедри фінансового менеджменту
факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

В умовах трансформації ринкової економіки України зовнішня торгівля є чи не найважливішим засобом наповнення державного бюджету. Залучення вітчизняної економіки до світових глобалізованих заходів сприяє розширенню можливостей України у здійсненні торговельних операцій на міжнародних ринках. Саме міжнародна торгівля як форма

міжнародних економічних відносин є складовою врівноваженого економічного розвитку, сприяє посиленню конкурентоспроможності національної економіки, підвищує рівень життя населення та забезпечує найповніше задоволення його потреб.

За допомогою зовнішньої торгівлі національна економіка взаємодіє з господарствами інших країн. У той же час вона є основним каналом, за допомогою якого світовий ринок через посередництво інтернаціональної вартості, світових цін впливає на національне виробництво, диктуючи конкурентні техніко-економічні параметри виробництва, рівень витрат, стандарти якості.

COVID-19 суттєво вплинув на міжнародну торгівлю різними способами. Почнемо з впливу на країни-експортери. Поширення COVID-19 спричинило соціальне дистанціювання та заходи карантину. Ці заходи знизили мобільність людей на робочих місцях. Смерть і тривала хвороба безпосередньо скоротили робочу силу. Ці зміни зменшили пропозицію товарів і зробили їх менш еластичними за ціною, зміщуючи криву пропозиції в країнах вгору і роблячи її більш крутою. Збиток від COVID-19 і подальші накази про карантин також негативно вплинули на транспортні сектори в країнах-експортерах, збільшуючи вартість експорту за рахунок збільшення витрат на обробку портів і терміналів.

Підсумовуючи, цілком природно, що збитки від COVID-19 в країнах-експортерах зменшили масштаби виробництва, тим самим зменшуючи експортні пропозиції в країнах. Вже у другій половині 2021 року розвиток телекомунікаційних та інформаційних технологій сприяв дистанційній роботі, що призвело до зменшення шоків пропозиції у виробничих секторах. Багато країн намагалися зберегти свою економічну діяльність, запровадивши системи дистанційної роботи. Ці системи сприяли пом'якшенню негативного впливу пандемії на торгівлю.

Що стосується збитків від COVID-19 для країн-імпортерів, то торговий ефект в основному впливав зі зниження сукупного попиту в цих країнах, що супроводжувався збільшенням витрат на обробку порту та терміналу. Національний карантин зменшив заробітки людей та призвів до падіння сукупного попиту, а страх перед поширенням епідемії зменшив кількість відвідування торгових точок, що призвело до скорочення попиту.

Негативні шоки попиту зменшили витрати на товари тривалого користування більше, ніж на товари нетривалого користування. Причина в тому, що попередні продукти «можна відкласти». Тому негативний шок попиту був вищим у галузях, що забезпечують товари тривалого користування.

Навпаки, невизначеність майбутнього або «панічна покупка» збільшили попит на основні продукти, такі як овочі та продукти харчування. Крім того, попит на імпорт

санітарно-гігієнічних товарів, таких як маски для обличчя та дезінфікуючий засіб для рук, зріс через підвищену потребу уникнути зараження COVID-19.

Розглянемо статистичні дані зміни обсягів експорту та імпорту у п'яти найбільших країн-експортерів та імпортерів у 2021 році. (Табл. 1)

Таблиця 1

Динаміка зовнішньої торгівлі найбільших країн-експортерів та країн-імпортерів у першому кварталі 2021 р.

	Експорт		Імпорт	
	Вартісні обсяги, млрд. дол. США	Зміна до 2020 р., %	Вартісні обсяги, млрд. дол. США	Зміна до 2020 р., %
Китай	477,6	-13,39	466,8	-2,26
США	395,7	-3,07	585,1	-4,98
Німеччина	358,2	-6,08	301,2	-5,73
Японія	166,3	-4,33	168,2	-6,10
Франція	126,4	-11,29	147,2	-10,38

Джерело: розроблено автором за даними [1]

Проаналізувавши вищенаведені дані, можна зробити висновок, що у 2021 році негативних тенденцій зазнали всі п'ять країн. Так, обсяг експорту Китаю зменшився на 13,39% у порівнянні з аналогічним показником 2020 року. Рівень експорту США, Німеччини, Японії та Франції зменшився на 3,07%, 6,08%, 4,33% та 11,29% відповідно. Що стосується імпорту представлених країн, то тут також була присутня негативна тенденція зменшення, проте в менших обсягах ніж експорту.

Отже, економічна криза, спровокована пандемією COVID-19, зачепила усю світову економіку. Кожна країна прямо чи опосередковано відчула негативний вплив даного вірусу на свою фінансово-економічну систему. Міжнародна торгівля країн-експортерів та країн-імпортерів зазнала значний негативний вплив від COVID-19. Проте, ці наслідки, особливо в країнах-імпортерах, як правило, ставали незначними з другої половини 2021 року. Хоча негативні наслідки в країнах-експортерах зберігалися до серпня 2021 року, їх масштаби з часом зменшувалися. Ці результати свідчать про те, що шкідливий вплив COVID-19 на міжнародну торгівлю був певною мірою врегульований після першої хвилі пандемії. Оскільки поширення вірусу, ймовірно, продовжить порушувати економічну діяльність та негативно вплине на виробництво та сфери послуг, особливо в розвинених країнах, ми очікуємо, що фінансові ринки й надалі залишатимуться нестабільними. Залишається питання, чи матиме ця криза, що розгортається, тривалий структурний вплив на світову економіку чи в основному короткострокові фінансово-економічні наслідки.

Список літератури:

1. Світова торгівля у 2021 р. *Національний інститут стратегічних досліджень*: [сайт]. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-06/svitova-torgivlya1.pdf>

Західна Оксана Романівна

к. е. н., доцентка кафедри фінансового менеджменту

Петик Любов Орестівна

к. е. н., доцентка кафедри фінансового менеджменту

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗШИРЕННЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

З початком децентралізації влади в Україні актуалізувались питання формування та розширення фіскального простору територіальних громад. під категорією фіскального простору територіальних громад слід розуміти середовище взаємодії суб'єктів фіскальної політики щодо перерозподілу бюджетних ресурсів та забезпечення фінансової спроможності територіальних громад.

А. І. Крисоватий виділяє шість основних властивостей фіскального простору: циклічність, фрактильність, ієрархічність, синхронна корекція, неоднорідність, самлвідтворюваність [1]

Фіскальному простору об'єднаної територіальної громади властиві такі ознаки [2, с. 38]: територіальна обмеженість, суб'єктно-об'єктна залежність, динамічність, циклічність, еластичність, ефективність.

Формування фіскального простору, з точки зору Т. Г. Затонацької та О. Є. Ткаченко, відбувається за допомогою декількох груп інструментів [3, с. 122]:

— бюджетних (доходи та видатки бюджету; дефіцит чи профіцит бюджету; бюджетні трансферти; державні кредити та позики; державні інвестиції та закупівлі);

— податкових (податки, внески, збори; податкові ставки; податкові пільги; спеціальні режими оподаткування; податкове навантаження; податкові санкції);

— міжнародних грантів; проектів технічної допомоги; стабілізаційних фондів.

Вибір інструментів формування фіскального простору залежить від поточного стану державних та місцевих фінансів.

Фіскальний простір територіальних громад отримав тенденцію до кардинальних змін внаслідок проведення адміністративно-фінансової децентралізації - однієї із 62-х секторальних реформ в Україні, передбачених Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020». Адміністративна децентралізація у поєднанні із реформою податкової системи має за мету таке: «формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів

прямого народовладдя, узгодження інтересів держави та територіальних громад» [4].

Адміністративно-фінансова децентралізація передбачає розроблення та впровадження механізму прямих міжбюджетних відносин територіальних громад з державним бюджетом, до реформи в Україні прямі відносини мали лише обласні та районні бюджети, бюджети міст обласного значення.

Рівень децентралізації вимірюється часткою доходів місцевих бюджетів у ВВП. Середнім рівнем децентралізації вважається 10-15% ВВП, що перерозподіляється через місцеві бюджети. Високий рівень децентралізації мають такі європейські країни, як Данія та Швеція, середній – Італія, Польща, низький – Чехія, Україна, Хорватія.

Аналізуючи цей показник, варто зауважити як про переваги децентралізації, так і про її певні ризики. До ризиків децентралізації вчені відносять наступні [6, с. 11]:

— децентралізація посилює нерівномірність соціально-економічного розвитку територій;

— вона ускладнює імплементацію макроекономічної політики, що може призвести до макроекономічної нестабільності;

— децентралізація може супроводжуватись зниженням ефективності соціально-економічної системи (у різних проявах) та посиленням корупції на локальному рівні.

Процес реформування місцевого самоврядування відбувається у прямому взаємозв'язку з трансформацією податкової системи України. Із врахуванням комплексу чинників, у процесі проведення децентралізації у податковій системі України відбулися зміни, спрямовані на користь місцевого самоврядування та відбулося закріплення за місцевими бюджетами значної частки загальнодержавних податків та зборів, зокрема:

— до обласних бюджетів тепер відраховується 10% податку на прибуток підприємств приватної власності;

— до обласних бюджетів також відраховується 25% рентної плати за користування надрами для видобування копалин загальнодержавного значення;

— до місцевих бюджетів відраховується 5% рентної плати за користування надрами для видобування нафти і газу;

— встановлено норматив відрахувань з акцизного податку з виробленого чи ввезеного на територію України пального у розмірі 13,44%;

— запроваджено акцизний податок з реалізації в роздрібній торгівлі у розмірі 5% від вартості реалізованих підакцизних товарів.

Доходи бюджетів територіальних громад включають 100% таких неподаткових надходжень:

— плата за розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів;

- адміністративні штрафи та інші санкції;
- плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами місцевих рад і місцевими органами виконавчої влади;
- адміністративний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань;
- плата за надання інших адміністративних послуг;
- адміністративний збір за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень;
- державне мито;
- орендна плата за водні об'єкти (їх частини), що надаються в користування на умовах оренди державними адміністраціями та місцевими радами.

Доходами територіальних громад від операцій з капіталом є 100-відсоткове зарахування коштів від реалізації безхазяйного майна.

Отже, у процесі проведення децентралізації у податковій системі України відбулися зміни у структурі розподілу податків між рівнями управління, спрямовані на користь місцевого самоврядування. Зокрема, фінансовою основою місцевого самоврядування в частині виконання власних повноважень визначено податки та збори, які мають безпосередній «зв'язок» з територією відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Шляхом внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів України досягнуто закріплення стабільних джерел доходів місцевих бюджетів та розширення бюджетних повноважень органів місцевого самоврядування.

Список літератури:

1. Фіскальний простір сталого соціально-економічного розвитку держави: моногр. / за ред. д. е. н., проф. А. І. Крисоватого. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 332 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/12154/1/a_002.pdf
2. Квасній О. Р. Теоретичні основи визначення фіскального простору територіальних громад в умовах децентралізації. БізнесІнформ. 2019. № 11. С. 34-40. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2019-11_0-pages-34_40.pdf
3. Затонацька Т. Г., Ткаченко О. Є. Теоретична сутність та особливості формування фіскального простору. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : науковий журнал. 2016. № 3(31). С. 119–125. URL: <https://ecj.oa.edu.ua/articles/2017/31/24.pdf>
4. Реформа децентралізації. URL: <https://www.kmu.gov.ua>
5. Мельничук Б. М. Шляхи вдосконалення місцевих податків і зборів в Україні на основі зарубіжного досвіду. Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА»

Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. 2020. Вип. 93. С. 55-61. URL: http://www.vtei.com.ua/doc/2020/23042020konf/13_93.pdf

6. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / за ред. Кравціва В. С., Сторонянської І. З. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». 2020. 531 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20200001.pdf>

Клепанчук Ольга Юрївна

к.е.н., доцентка кафедри фінансового менеджменту

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівській національній університет імені Івана Франка

РЕСТРУКТИРИЗАЦІЯ ЗОВНІШНІХ БОРГІВ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ

Розвиток національної економіки характеризується залежністю від міжнародного фінансового капіталу, що повністю визначає глобальну систему розподілу ресурсів. Наявність в країні дефіциту бюджету та нестабільної фінансової ситуації зробила розвиток економіки України неможливим без залучення іноземних кредитів, що спричинило посилення боргового навантаження. Згодом пандемія ще більше погіршила ситуацію, створивши суттєві загрози для безпеки економіки держави, поглибила і до того велику боргову кризу та фінансову нестабільність.

Реструктуризація зовнішнього боргу - перенесення строків платежу по зовнішньому боргу. Даний метод може супроводжуватися частковим списанням боргу і/або конверсією в нові боргові інструменти. Реструктуризація надає короткостроковий ефект полегшення для боржника, збільшуючи виплати у майбутньому за рахунок додаткових процентів у новий період погашення.

Можуть застосовуватися наступні схеми реструктуризації: відстрочка по платежам на декілька років, з наступними пільговими періодами, а потім платежами у повному обсязі; доповнення існуючих угод новими кредитами; перетворення заборгованості за відсотками в основну суму боргу; обмін частини заборгованості за ринковим курсом на акції державних підприємств.

Правове регулювання державного та гарантованого державою боргу в Україні здійснюється відповідно до Конституції України, Бюджетного Кодексу України та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини, які виникають у зв'язку з погашенням та обслуговуванням державного та гарантованого державою боргу. Граничний обсяг державного боргу визначається за ст. 18 Бюджетного кодексу України, в якій зазначено, що величина суми боргу не має перевищувати 60% фактичного річного ВВП

України а дефіцит бюджету – 3% [1]. У разі перевищення граничної величини боргу Кабінет Міністрів України зобов'язаний вжити термінових заходів з метою зменшення суми державного боргу до встановленої величини і нижче.

Упродовж 2017—2020 років Україна значно зменшила боргове навантаження. Якщо наприкінці 2016 року співвідношення державного і гарантованого державою боргу до ВВП сягало 81%, то у 2019-му – 50%. Перед початком корона кризи рівень держборгу України був нижчим, ніж у багатьох європейських країн, і відповідав одному з Маастрихтських критеріїв – відношення державного боргу до ВВП не більше 60%.

З 2020 року боргова парадигма суттєво змінилася. Через карантин та стиснення зовнішнього попиту падіння економіки України становило за 9 місяців 2020 року близько 5,4%, а запланований річний дефіцит держбюджету сягає 7,5% ВВП. З урахуванням коливань валютного курсу, це, за попередніми оцінками, призведе до суттєвого зростання співвідношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП – до рівня близько 64%. [2]

Криза, спричинена поширенням Covid-19, стала причиною падіння основних макроекономічних показників у 2020 році і надалі

Зростання бюджетного дефіциту загострило необхідність здійснення державних запозичень. Несприятлива політична ситуація у країні вплинула на відносини із міжнародними фінансовими організаціями. СЕВР підкреслює, що довготривалий конфлікт також суттєво знизив довіру інвесторів до економіки України, що призвело до втрати \$72 млрд інвестицій або \$10,3 млрд на рік, а постійне зниження українського експорту призвело до втрат у \$162 млрд у період з 2014 до 2020 року. Таким чином Україна втрачає щороку \$40 млрд або 19,9% ВВП порівняно з до конфліктним періодом беручи до уваги запропоновані кредити від країн Заходу, ще більше втягує Україну в боргову яму. [3]

Підсумовуючи вище викладений матеріал, можемо зробити висновок, що зовнішній борг є основою державного боргу України. Його структура включає позики від міжнародних фінансових організацій, урядів іноземних країн, облігації зовнішньої державної позики, комерційні позики. Найбільшу частку у 2017- 2021 роках займали ОЗДП, що спричинено низкою переваг такого боргового інструменту. Окрім цього, зростання ефективності управління повинно відбуватися за рахунок: формування механізму управління зовнішнім державним боргом; відхід від вибіркового аналізу ефективності; впровадження системи індикаторів боргової безпеки, розроблені Світовим банком та МВФ, у систему аудиту боргової безпеки України; оновлення підходу до визначення основних груп ризиків управління зовнішнім боргом; визначення оптимальної структури відношення зовнішнього боргу до ВВП, враховуючи основні аспекти та тенденції розвитку вітчизняної економіки, та

інші. На сучасному етапі розвитку, враховуючи дію корона кризи та необхідність відновлення економіки, доцільно здійснювати зовнішні запозичення, в т.ч. від МФО та шляхом розміщення ОЗДП.

Перш за все, це дозволить залучити ресурси дешевше, аніж сьогодні є вартість запозичень на внутрішньому ринку. В період кризових коливань такі дії дозволять не посилювати податкового навантаження в країні та сприяти економічному відновленню. Окрім того, сьогодні позики МФО дозволяють фінансувати перетворення в соціальній сфері та державному будівництві, а також оборонної міцності держави. Це акцентує увагу на тому, що на державному рівні існує необхідність розробки державних інвестиційних програм. Враховуючи сучасні тенденції, складно говорити про незалежність від міжнародних валютних фондів.

Список літератури:

1. Бюджетний кодекс України URL <https://ips.ligazakon.net/document/T012542>
2. Інтернет видання Верховна рада України URL i.factor.ua/ukr/law-52/section-283/article-11191/2015-03-2/
3. Інтернет видання Фінансовий клуб URL inclub.net/ua/news/ukraina-vtratyla-vid-viiny-z-rosiiei-usd280-mlrd-vvp.html

Завальницька Надія Богданівна

к. е. н., доцентка кафедри фінансового менеджменту
факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

РЕПУТАЦІЙНІ ВТРАТИ: НЕБЕЗПЕКИ ТА МОЖЛИВОСТІ УНИКНЕННЯ

В сучасному середовищі інформатизації та діджиталізації надзвичайно небезпечною стає інформаційна війна, яка може вщент зруйнувати репутацію як маленького підприємства, так і потужної міжнародної корпорації. І в цьому випадку репутація чи не єдина можливість захиститись у такій конкурентній війні за ринки, споживачів товарів та послуг. Давній вислів про те, що «спочатку ви працюєте на репутацію, а потім вона – на вас» і надалі залишається актуальним лиш з тим уточненням, що репутацію потрібно не лише на початку розвивати та покращувати, але й постійно слідкувати за тим, щоб не знищили конкуренти. Цілком погоджуємось з думкою однієї з найбагатших людей світу Воррена Баффета, який стверджував, що «потрібно 20 років, щоб створити репутацію, і 5 хвилин, щоб її зруйнувати».

Про актуальність дослідження репутаційних втрат свідчить і той факт, що в Україні, наприклад у 2020 році, суди розглянули 2142 справи про захист честі, гідності та ділової

репутації, з яких у 249 справах позовні вимоги були задоволені, проти, наприклад, 25 254 судових справ у спорах про приватну власність за той же період. В більшості випадків позови про захист честі, гідності та ділової репутації подаються виключно публічними особами або великими корпораціями, зіпсована репутація яких може привести їх до політичного або економічного краху. Отже, знищивши репутацію, можна знищити й бізнес.

Значимість репутації складно перебільшити: потенційний бізнес-партнер або споживач перед підписанням договору або придбанням товару чи послуги найчастіше перевіряє інформацію про компанію або товари (послуги), тому, де-факто, репутація є тим фактором, який безпосередньо забезпечує успішність та прибутковість будь-якого бізнесу, будь-якої компанії.

На думку Марини Стародубської найсильніше репутація впливає на рекрутинг і на все, що пов'язано з утриманням персоналу, мотивацією, наймом тощо. Працівник, який не вважає компанію етичною, рано чи пізно піде з неї. Якщо не фізично – то ментально: працюватиме неохоче, саботуватиме або «компенсуватиме» собі незручності роботи у «поганій» компанії. А коли людина погано працює, компанія витрачає час та гроші, щоб вона працювала краще.

Практично неможливо встановити момент, коли репутація починає керувати рішеннями людини або компанії. Однак дуже часто трапляються випадки, коли відмовлялися від привабливих і цілком законних дій через побоювання «що про це подумают інші». На практиці вважається, що ми самі керуємо своєю репутацією, але це так лише в 7-10% випадків, в основному про свідоме управління не йдеться. При цьому в 100% випадків репутація, що вже склалася, управляє нашими діями і визначає поведінку.

У сучасній бізнес-практиці незліченна кількість ділових конфліктів гасяться ще на початку зародження і не встигають дійти до широкого загалу через побоювання репутаційних втрат. Бізнес з усіма своїми правилами, бренд-буками, стандартами ISO та іншими обмеженнями багато в чому сформувався під тиском репутаційних вимог. Наприклад, сучасна бізнес-компанія, яка вважає себе успішною і бажає мати хорошу репутацію, зобов'язана займатися благодійністю, спонсорувати соціальні проекти, допомагати знедоленим, бо в іншому випадку вона не матиме належної репутації, її вважатимуть обмеженою, недоступною і негуманною. Отже, якщо компанія хоче втратити репутацію – вона закривається у своєму бізнесі та працює лиш для свого збагачення. А от вже відновити, «відмити» свою репутацію у такому випадку буде надзвичайно складно.

Існує два підходи до побудови репутації:

- пасивний підхід: участь в екологічних проектах, в т.ч. роздільний збір сміття, реклама соціальних заходів, пожертвування у гуманітарні фонди і т.д.;

- активний підхід: придбання та використання інновацій, сучасних технологій на благо людству.

Значну увагу активному репутаційному будівництву приділяв один із засновників Apple Стів Джобс. Усвідомивши нерозривність зв'язку «інновації-великі гроші», він все життя вибудовував репутацію трохи божевільного і деспотичного генія, випереджаючого час. Створенню образу був підпорядкований і зовнішній вигляд – незмінна чорна водолазка в поєднанні з джинсами, часто рваними. Репутація виявилася настільки стійкою, що пережила свого творця: через майже десятиліття після смерті Джобса Apple вважається флагманом інновацій, хоча конкуренти давно обігнали компанію за рівнем технічних рішень.

Репутаційні втрати будь-яка компанія може забезпечити собі поганими відносинами з експертами, лідерами думок та органами влади. Наприклад, компанія має бажання відкрити філію в певному регіоні. За дозволом вона звертається до органів влади, які вже поінформовані, що компанією постійно та грубо порушується трудове законодавство. Найчастіше такі компанії з такою репутацією у дозволі отримують відмову.

Трапляються випадки, коли компанії штучно створюють собі репутацію: багато та красиво про себе говорять, але нічого з цього не роблять. Якщо на перших порах партнери, клієнти, споживачі можуть це приймати, то далі всі переконуються, що це лише навіювання, а сама компанія нічого не варта. Шансів відновити свою репутацію в такому випадку практично немає.

Зауважимо, що репутацію створює не агентство, не консультант і навіть не корпоративний піарник, - вона формується під час реалізації основних функцій компанії: управління, виробництва, просування, продаж, сервіс, налагодження зворотної комунікації. Якщо належним чином, у відповідності до чинного законодавства та основних вимог сучасного ринку, ці функції не здійснюються, репутація не може формуватися, адже вона є результатом оцінки попередньо визначених функцій тими, на кого спрямовується увага, товари та послуги.

Суттєвими репутаційні втрати можуть бути і через розміщення в ЗМІ спеціально замовлених статей, в яких «возвеличують» компанію, особливо якщо за цим слідкують конкуренти і саме вони це встановили. Беззаперечно, форми пропаганди для розвитку та покращання репутації доцільно застосовувати, але вони мають бути природними і ненав'язливими. Тут в пригоді може стати досвідчений профільний журналіст, але не рекламщик, який з статті може зробити «цукерочку», але яка «не зайде» читачам. Професійний журналіст вміє хорошу інформацію про компанію переформатувати у прикметникові ознаки репутації. Звичайно, найсильніший вплив мають ситуації, коли про

компанію згадують лідери думок, публічні особи, політичні лідери, яким цікава діяльність компанії, а ще краще, коли вони користуються товарами або послугами даної організації.

Однією із сучасних форм репутації є комплаєнс — здатність компанії відповідати зовнішнім і внутрішнім правилам. Комплаєнс належить до різних напрямів і сфер функціонування бізнесу: екологія, охорона праці, конфлікт інтересів, якість продукції, операційна діяльність, корпоративно-соціальна відповідальність, корупція. Комплаєнс є популярним у великому і середньому бізнесі. В Україні згадка комплаєнсу присутня тільки в банківському законодавстві, тому що в країні діє система фінансового моніторингу, яка і без того висуває бізнесу і банкам високі вимоги, які потрібно виконувати відповідно до вказівок національного регулятора — Нацбанку. Відповідно, комплаєнс-ризик — ймовірність виникнення збитків, санкцій, додаткових витрат, недоотримання запланованих доходів або втрата репутації внаслідок невиконання вимог. А щоб уникнути такого ризику та не втратити репутацію, компанії впроваджують стратегію управління ризиками, в якій описані можливі види ризиків і дії, щоб їх уникнути.

Можливими репутаційні втрати є й з вини співробітників. Зокрема, розголошення комерційної таємниці компанії – суттєвий фактор. Особливо це актуально, якщо бізнес побудований на ноу-хау або суттєво залежить від клієнтської бази. Наприклад, хтось із співробітників компанії «зіллє» клієнтські контакти, інформацію про об'єкти або будь-які важливі дані про фірму, що швидко призведе до втрати довіри до компанії, а також позначиться на її фінансових результатах, може залишити без прибутку на тривалий період.

До втрати репутації призведуть і негативні висловлювання співробітників компанії на адресу компанії або її клієнтів в соціальних мережах, неузгоджені коментарі від імені компанії в тих же мережах. Увагу також доцільно звертати на особисті коментарі співробітників і їх репости в соціальних мережах. Згідно з результатами опитування, проведеного порталом Superjob, близько 18% роботодавців піклується про морально-етичний вигляд співробітника, тобто відсутності у нього в профілях соціальних мереж інформації, що порочить компанію або його особисто, некоректних висловлювань.

Для захисту репутації компанії в такому випадку доцільно давати на підпис співробітнику заяву або угоду про заборону на передачу або розголошення комерційної таємниці, де прописується в тому числі й відповідальність за їх порушення. У компанії з цією ж метою доцільно прийняти Кодекс корпоративної етики, затвердити Посадові інструкції та Положення про відділи (служби), Правила внутрішнього трудового розпорядку, в яких прописати права, обов'язки та поведінку співробітників на роботі та відсутність компрометуючих компанію дій поза робочим часом.

Згідно з дослідженням RepTrak 2020 року, високий рівень репутації забезпечує бажання здійснити покупку у 78% споживачів у всьому світі, на відміну від 9%, коли репутація погана.

Отже, вигоди від відмінної репутації:

- позитивна репутація забезпечує сприятливі умови у пошуку надійних партнерів з хорошою оцінкою їх діяльності, бо жодна компанія не хотіла б розпочинати бізнес з ненадійним партнером, про якого на ринку склалось негативне враження. Принцип «скажи хто твій товариш, і я скажу хто ти» - ніхто не відміняв;

- добра репутація може сприяти отриманню кредитів на більш вигідних умовах, бо банкам цікаво працювати з позичальниками, які мають добру репутацію, оскільки така співпраця несе менше ризиків і одночасно є гарним піаром;

- репутація впливає на пошук працівників, бо чим вищим є показник репутації, тим більш кваліфіковані фахівці прагнуть працювати в компанії;

- негативна репутація може призвести до необґрунтованих скарг, загального негативного інформаційного фону і, як наслідок, до зниження конкурентоспроможності, в той час як відмінна репутація забезпечує сприятливі умови для конкуренції на зовнішньому та внутрішньому ринках;

- відмінна репутація рятує компанію, якщо склалась ситуація, в якій вона випадково «втратила своє обличчя». Якщо будуть вчасно проведені заходи із нейтралізації такого випадку, хороша репутація забезпечить розуміння того, що це була випадковість, яка більше не повториться.

Попович Дарія Володимирівна

к.е.н., доцентка кафедри фінансового менеджменту

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СТРАХОВОГО РИНКУ

Стратегічною ціллю НБУ у сфері страхування є розвиток та підтримка платоспроможного, фінансово стійкого, конкурентного та стабільного ринку страхування, який зможе забезпечити належний захист прав споживачів та надаватиме страхові послуги і продукти, що відповідають потребам громадян та економіки. Для зміни моделі регулювання та нагляду за страховим ринком НБУ враховує основні вимоги законодавства Європейського Союзу, які Україна зобов'язана виконувати відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС, Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року, а також принципи Міжнародної асоціації органів страхового нагляду (IAIS). Національний банк планує

розробити систему заходів для набуття членства у Міжнародній асоціації органів страхового нагляду (IAIS), членами якої на сьогодні є 150 держав, з метою підвищення ефективності виконання своїх функцій як регулятора страхового ринку.

В організаційній структурі НБУ передбачено підрозділи, які врегульовують діяльність учасників страхового ринку:

- Департамент нагляду за страховим ринком;
- Департамент виїзних перевірок;
- Департамент фінансового моніторингу;
- Департамент ліцензування;
- Департамент аналітики та наглядових технологій;
- Департамент статистики та звітності;
- Департамент фінансової стабільності;
- Департамент методології регулювання діяльності небанківських фінансових установ;
- Департамент платіжних систем та інноваційного розвитку;
- Управління захисту прав споживачів фінансових послуг.

Регулювання та нагляд за страховими компаніями здійснюється за ризик-орієнтованим підходом. В основу реалізації ризик-орієнтованого підходу покладено такі принципи [1]:

– принцип пропорційності (Proportionality) – регуляторні вимоги та інтенсивність нагляду визначаються на підставі розміру, значущості (впливу компанії на ринок та економіку в цілому), складності бізнес-моделі та профілю ризиків фінансової установи;

– принцип перспективного погляду (Forward-looking) – аналіз діяльності здійснюється з огляду на розуміння бізнес-плану, перспективи діяльності та потенційних ризиків компанії;

– принцип раннього виявлення та вчасного реагування (Early warning) – оцінка потенційних ризиків та їх виявлення на ранній стадії для своєчасної подальшої комунікації чи вжиття відповідних заходів;

– принцип професійного судження (Professional judgement) – оцінка ґрунтується на вмотивованих та обґрунтованих висновках, заснованих на знаннях і досвіді, а також на комплексному та всебічному аналізі інформації;

– принцип правової визначеності – полягає у встановленні чітких та зрозумілих для дотримання вимог через систему законодавчих та нормативно-правових актів, включно з графіками приведення діяльності фінансових установ у відповідність до нових вимог.

Національним банком України передбачено застосування таких видів нагляду за страховою діяльністю:

– пруденційний нагляд (нагляд за дотриманням пруденційних нормативів та інших вимог до діяльності, установлених законодавством України);

– нагляд за ринковою поведінкою (нагляд за дотриманням страховиками вимог до ведення діяльності, які передбачають відкритість і прозорість такої діяльності, бездоганну ділову репутацію власників та менеджменту, добросовісність та справедливе ставлення страховика до клієнтів, увагу до їх потреб (надання якісних послуг, реклама, розкриття інформації, залучення посередників тощо), добросовісну конкуренцію щодо інших фінансових установ, недопущення шахрайства чи іншої протиправної діяльності, а також належну внутрішню організацію страховика, яка забезпечує контроль за дотриманням вищезгаданих правил).

– важливим елементом нагляду за страховими компаніями стане нагляд на консолідованій основі.

Національний банк України здійснює нагляд за діяльністю на страховому ринку у формі безвиїзного та виїзного нагляду (інспекційних перевірок).

Безвиїзний нагляд за страховими компаніями включає:

- 1) дотримання ліцензійних умов;
- 2) моніторинг фінансової та іншої звітності:
 - пруденційні нормативи;
 - оцінка сформованих резервів;
 - контроль вимог до активів та їх оцінки;
 - виявлення ознак ризикової діяльності;
 - оцінка інших ризиків.
- 3) аналіз актуарних звітів;
- 4) аналіз аудиторських звітів;
- 5) оцінка внутрішніх політик;
- 6) аналіз стану та тенденцій розвитку страхового ринку;
- 7) нагляд за ринковою поведінкою;
- 8) застосування заходів впливу, моніторинг їх виконання та виведення з ринку.

Виїзний нагляд проводиться у формі інспекційних перевірок (планових і позапланових) (табл. 1). Планові перевірки проводяться відповідно до річного плану перевірок, а позапланові – за наявності підстав, визначених законодавством.

Таблиця 1

Види інспекційних перевірок НБУ

Параметри перевірки	Види перевірок	
	Планові	Позапланові
Повідомлення учасників	Не пізніше як за 10 календарних днів до її початку	Не пізніше дня її початку
Строк проведення	До 30 робочих днів (для суб'єктів малого підприємництва – до 10 робочих днів). За наявності	До 10 робочих днів (для суб'єктів малого підприємництва – до 5 робочих днів). Може бути

	обґрунтованих підстав цей строк може бути продовжений до 15 робочих днів	продовжено до 15 робочих днів (для суб'єктів малого підприємництва – до 7 робочих днів)
Підстави для перевірок	Періодичність проведення визначається рівнем ризиковості страховика	За наявності підстав, у тому числі: - зауважень до звітності; - скарг та звернень фізичних осіб; - фактів погіршення фінансового стану; - контроль за виконанням встановлених вимог і обмежень.

Джерело: розроблено автором за даними [2].

Побудова та впровадження Національним банком України нової моделі врегулювання страхового ринку в Україні передбачає [1]:

- посилення стандартів ліцензування, зокрема розкриття страховими компаніями структури власності, кінцевих бенефіціарних власників, підвищення вимог до ділової репутації акціонерів та осіб, які виконують ключові функції, процедури оцінювання професійної придатності осіб, які виконують ключові функції у страхових компаніях;
- встановлення відповідальності кінцевих бенефіціарних власників за діяльністю страхової компанії та спеціалізованого перестраховика;
- встановлення вимог до корпоративного управління та системи внутрішнього контролю;
- встановлення вимог до системи управління ризиками;
- посилення вимог до прийнятності активів та оцінки їхньої якості, оцінки резервів, структури капіталу та рівня його достатності;
- формування системи раннього виявлення ризиків та вчасного реагування;
- розроблення процедури відновлення діяльності страхової компанії;
- розроблення процедури реорганізації або виходу страховика чи спеціалізованого перестраховика з ринку;
- встановлення вимог щодо обліку та звітності відповідно до МСФЗ;
- відкритість та комунікацію між регулятором та суб'єктами регулювання у процесі формування регуляторної політики та здійснення нагляду за ринком страхування.

Впровадження нової моделі врегулювання та нагляду за ринком страхування, на нашу думку, сприятиме досягненню таких цілей [3]:

- підвищенню рівня капіталізації, ліквідності та стійкості страхових компаній;
- диверсифікації страхових продуктів та посиленню конкуренції на страховому ринку;
- забезпеченню високих стандартів захисту прав споживачів страхових послуг;
- прозорості функціонування ринку страхування та підвищенню його привабливості для інвесторів;
- підвищенню довіри споживачів до страхового ринку;

– більш глибокому проникненню ринку страхування на ринок фінансових послуг.

Список літератури:

1. Біла книга. «Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні», НБУ. Київ, квітень 2020. 28 с. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bila-kniga-maybutnye-regulyuvannya-rinku-strahuvannya> (дата звернення: 01.02.2022 р.).

2. Путівник для небанківських фінансових установ, НБУ. Київ, вересень 2020. 36 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Guide-book_for_non-bank_financial_institutions.pdf?v=4 (дата звернення: 01.02.2022 р.).

3. Попович Д. В. Формування новітньої моделі державного регулювання страхового ринку. *Сучасна парадигма публічного управління* : зб. тез наук. доп. за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. С. 45-50. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk_tozy_LNU_2020_Paradyhma_PU.pdf. (дата звернення: 01.02.2022 р.).

Татарин Наталія Богданівна

к. е. н., доцентка кафедри фінансового менеджменту

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

МОДЕРНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Через пандемію COVID-19 і введених карантинних заходів, за даними Міністерства економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства, падіння ВВП України в першій половині 2020 року склало 6,5% [2]. За прогнозом Національного банку України (НБУ) падіння ВВП в 2020 році може скласти не менше 6% [3]. У той же час, за оцінкою МВФ, до кінця 2020 року, економіка України скоротиться на 8,2% [4].

Карантин практично зупинив кілька галузей – ритейл, готельний і ресторанний бізнес, авіаперельоти. Через введення карантину українські компанії заморозили інвестиції і виробничі ланцюжки. Швидко відновлюються галузі, в яких споживчий попит знижувався, в першу чергу роздрібна торгівля та послуги. Гірше йде справа з промисловістю і інвестиційним попитом.

Відновлення промисловості відбувається набагато повільніше, ніж торгівлі, тому що для одних підприємств карантин виявився більш болючим (нафтова сфера), ніж для інших (продукти харчування).

Поступове зникнення ажіотажу попиту на антисептики і ліки призвело до уповільнення зростання фармацевтичної промисловості. У хімічній промисловості рецесія відновлення через падіння виробництва добрив і засобів для чищення. Повернення попиту населення на тлі поліпшення споживчих настроїв і підвищення заробітної плати, а також роботи непродовольчих магазинів та ринків привело до уповільнення спаду в роздрібній торгівлі (3,1%).

У перші тижні карантину очікувана зарплата збільшилася з 10 тисяч до 11 тисяч гривень. Але в травні-червні впала нижче докарантинного рівня. Станом на лютий 2021 заробітна плата почала повертатися до показників грудня 2019 року, що свідчить про поживлення української економіки, у зв'язку з пом'якшенням карантинних обмежень [6].

Зменшення такого фінансового показника як рівень заробітної плати та збільшення інфляції негативно впливають на купівельну спроможність громадян України, що в свою чергу прямопропорційно діє на збут підприємств, які орієнтовані на внутрішні ринки.

У зв'язку з падінням експорту через карантинні обмеження відбулося знецінення української гривні, курс якої є важливим показником фінансового ринку України. Як відомо, всі фінансові запозичення нашої держави в іноземній валюті, в основному в доларах, і знецінення національної валюти автоматично збільшує боргові зобов'язання. На основі написаного пропонуємо розглянути динаміку курсу гривні до долара.

Відповідно до даних рисунка 5, ми бачимо, що із закінченням карантину в квітні 2020 року курс долара почав падати, проте вже з червня ми можемо спостерігати його стрімке зростання, яке відбулося через відставку голови НБУ. Наслідком цього став ріст долара на 2% в кінці липня. Наступного падіння гривня зазнала восени 2020, через відсутність траншу зі сторони МВФ та небажанням експортерів продавати валюту [1].

Вплив COVID-19 на динаміку курсу національної валюти України є неоднозначним, так як одного боку він знецінив гривню через зменшення траншів з боку МВФ та Європи, з іншого стимулював збут українських підприємств закордон, так як європейський ринок набагато швидше відновився та характеризувався підвищеним попитом на українську продукцію.

Нестабільний стан курсу національної валюти та нечіткі прогнози можуть призвести до переходу до знецінення гривні. Критичність ситуації з курсом гривні показує динаміка валютних інтервенцій зі сторони НБУ.

Отже, на основі вище наведеного за період карантину українськими підприємствами було випущено акцій та облігацій на суму близько 30 млрд. грн, що в середньому на 5% більше ніж за аналогічний період минулого року. Так як підприємства переживали кризу, їм

були потрібні кошти для відновлення, що й призвело до погравлення на фондовому ринку України.

В цілому епідемія Коронавірусу мала негативний вплив на фінансовий ринок України та залишила «чорну пляму» на економіці нашої держави. COVID-19 продовжує впливати на розвиток фінансового ринку, перш за все на показник рівня заробітної плати, курс гривні до долара та збільшення інфляції, що в підсумку матимуть негативний відбиток на купівельній спроможності громадян України.

Таким чином, в 2020 році припиниться трирічна тенденція зростання доходів. Побожування з приводу другої хвилі пандемії COVID-19 стримують відновлення робіт. Уряди країн усього світу вживають заходів щодо стримування економічного впливу пандемії. Вірусний спалах продовжує вражати фінансовий сектор нашої держави. І на сьогодні основним завданням уряду є вивести економіку країни з рецесії та інфляції і очевидно, що це набагато важче зробити під тиском пандемії, яка поки не закінчується [5].

Можна зробити висновок, що ситуація з пандемією не передбачає позитивних результатів не тільки для фінансового ринку України, але й для економіки в цілому, і якщо цей вірус і далі продовжить розвиватися курс гривні може обвалитися. На сьогодні наслідки інфекції спричинили серйозний збій в українській економіці. У цій ситуації можна лише сподіватися на те, що український експорт буде зростати в позитивній динаміці, що дозволить нашій державі отримувати стабільні фінансові потоки у іноземній валюті та, відповідно, зміцнювати курс власної.

Список літератури

1. COVID-19 as a Public Health Emergency of International Concern (PHEIC) under the IHR, веб- сайт. URL: <https://extranet.who.int/sph/covid-19-public-health-emergency-international-concern-pheic-under-ihf#:~:text=UHC%20Partnership-,COVID%2D19%20as%20a%20Public%20Health%20Emergency%20of,Con%20under%20the%20IHR&text=One%20way%20the%20IHR%20tries,as%20a%20PHEIC%20> (Article%206.1) (дата звернення: 13.04.2021).

2. За півроку українська економіка впала на 6,5%. У другому кварталі – на 11% (2020) URL: <https://www.jakda.com.ua/news/2020/08/6/663774/> (дата звернення: 13.04.2021).

3. НБУ може погіршити прогноз зниження ВВП у 2020 році щонайменше до 6% – банкіри. 2020. URL: <https://www.althoughda.com.ua/news/2020/07/21/663191/> (дата звернення: 13.04.2021).

4. МВФ знизив прогноз зниження ВВП України на 2020 рік. 2020. URL: <https://ua-news.liga.net/economics/news/mvfprogirshiv-prognoz-padinnya-vvp-ukraini-v-2020-rotsi> (дата звернення: 13.04.2021)

5. Український МІНФІН (2020) URL: <https://index.minfin.com.ua/economy> (дата звернення: 14.04.2021).

6. Середня заробітна плата по Україні за останні роки. 2020. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/ukraina> (дата звернення: 14.04.2021).

Шушкова Юлія Володимирівна

д. е. н., доцентка кафедри фінансового менеджменту

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Малий та середній бізнес є важливим елементом сучасної економіки, без якого не може розвиватися держава. МСБ сприяє підтримці конкурентного тону в економіці, створює природну соціальну сферу суспільного устрою, організованому на засадах ринку, вирішує проблеми зайнятості населення, оперативно реагуючи на зміни кон'юнктури ринку, підвищує гнучкість економіки країни, стимулює розвиток економіки шляхом забезпечення приросту ВВП.

В рейтингу Doing Business за сприятливістю ділового середовища Україна посіла у 2020 році 64 місце серед 190 країн, що свідчить про наявність широкого кола проблем на шляху розвитку суб'єктів МСБ. В сучасних умовах однією з найбільш складних проблем, що гальмують розвиток МСБ, є обмеженість доступу до фінансових ресурсів. Саме обмеженість фінансових ресурсів, складність, невивідність, а інколи і неможливість отримати позикові кошти, відсутність державної підтримки знижують стійкість підприємств в умовах конкуренції.

Так, з метою оцінки ефективності та проблеми фінансового забезпечення МСБ, варто здійснити оцінку структури їхнього капіталу (табл. 1).

Таблиця 1

Структура капіталу малих та середніх підприємств України

Показник	Роки	Середні підприємства		Малі підприємства	
		Млн. грн.	%	Млн. грн.	%
<i>Власний капітал</i>	2016	420074,8	14,5	224708,0	7,2
	2017	484322,3	15,6	278877,3	10,2
	2018	514036,8	14,6	416472,3	13,4
	2019	707237,3	18,7	627085,5	19,4

	2020	825664,8	19,4	649171,5	17,2
<i>Довгострокові зобов'язання і забезпечення</i>	2016	625796,7	21,6	451466,8	14,5
	2017	569130,0	18,3	557152,4	20,4
	2018	550927,3	15,6	602851,8	19,4
	2019	537716,2	14,2	457617,8	14,1
	2020	616708,6	14,5	504838,2	13,4
<i>Поточні зобов'язання і забезпечення</i>	2016	1847412,3	63,9	2439954,5	78,2
	2017	2050138,3	66,1	1892107,3	69,4
	2018	2458800,5	69,8	2084277,3	67,2
	2019	2535053,5	67,1	2169355,4	66,5
	2020	2823312,8	66,1	2618306,5	69,4
<i>Всього капітал</i>	2016	2893450,2	100	3118391	100
	2017	3103750,2	100	2730712,3	100
	2018	3524045,4	100	3106659,1	100
	2019	3780500,7	100	3257465	100
	2020	4265993,9	100	3775545,7	100

Джерело: розраховано на основі даних [1].

Як видно з даних таблиці 1, загалом по малих і середніх підприємствах загальний капітал в грошовому вимірі за 2016–2020 роки збільшується, що може свідчити про зростання виробничих можливостей підприємств, інтенсивності виробництва.

За аналізований період найбільших змін зазнав власний капітал малих підприємств, що збільшився з 224708,0 млн. грн. у 2016 р. до 649171,5 млн. грн. у 2020 р., тобто на 17 %. У свою чергу довгострокові та поточні зобов'язання скоротились на 1,1% та 8,8 % відповідно.

По середніх підприємствах спостерігається зростання власного капіталу на 4,9 % та поточних зобов'язань на 2,2 %, а також зменшення довгострокових зобов'язань на 7,1 %.

Розраховані дані свідчать, що середні та малі за розміром підприємства характеризуються меншою часткою довгострокових зобов'язань в загальних зобов'язаннях (в середньому 14 %), що можна пояснити важчим доступом до довгострокового позикового фінансування. Натомість середня частка короткострокових зобов'язань складає 67,5%.

Протягом 2016-2020 рр. основним джерелом фінансування інвестицій в основний капітал, як завжди, залишаються власні кошти підприємств, за рахунок яких здійснено більш як половину всіх капіталовкладень. 2020-го р. їхня частка в загальному обсязі становила 66,5% і зменшилася, порівняно з 2016 р., на 2,8 % (табл. 2).

Таблиця 2

Капітальні інвестиції за джерелами фінансування у 2016-2020 рр., млн грн.

Джерело фінансування	2016	2017	2018	2019	2020
Усього	359216,1	448461,5	578726,4	623978,9	419836,7
Кошти державного бюджету	9264,1	15295,2	22814,1	30834,5	36512,5
Кошти місцевих бюджетів	26817,1	41565,5	50355,5	56480,0	43558,3
Власні кошти підприємств та організацій	248769,4	310061,7	409585,5	408275,7	279330,4
Кредити банків та інші позики	27106,0	29588,9	44825,4	67232,6	27894,5
Кошти іноземних інвесторів	9831,4	6206,4	1795,5	4663,9	1729,2

Кошти населення на будівництво житла	29932,6	32802,5	34645,7	32422,0	20590,9
Інші джерела фінансування	9264,1	15295,2	22814,1	30834,5	5964,8

Джерело: сформовано на основі даних [1].

Другим джерелом фінансування капітальних інвестицій є кредити банків. За даними табл. 2, у 2016 р. банки інвестували в основний капітал 27106,0 млн грн. (7,1 % від загального обсягу фінансування), а у 2020 р. – 27894,5 млн грн. (6,6 %). При цьому питома вага кредитів в загальному обсязі кредитного портфеля банків (табл. 3) для суб'єктів середнього підприємництва впродовж аналізованого періоду коливається в межах 27% (2017 р. – 25,25%, 2020 – 29,55%), а для малого бізнесу – 10% (2017 р. – 13,4%, 2020 – 9,7%) [2]. Для малих та середніх підприємств, які в сукупності генерують та реалізують більше 60% річного обсягу продукції та послуг нефінансового сектору України, це надзвичайно малі обсяги кредитування.

Таблиця 3

Кредити, надані депозитними корпораціями відповідно до розміру суб'єктів господарювання за період 2017–2020 рр., млн грн.

Роки	суб'єкти великого підприємництва	суб'єкти середнього підприємництва	суб'єкти малого підприємництва (крім мікропідприємства)	розмір, яких невизначено	суб'єкти мікропідприємництва		
					річний дохід від 500 тис. євро до 2 млн. євро	річний дохід від 50 тис. євро до 500 тис. євро	річний дохід до 50 тис. євро
нефінансовим корпораціям							
2017	310 948	209 521	111 054	85 470	29 186	16 737	67 016
2018	310 066	212 490	94 485	113 375	29 428	27 428	72 468
2019	234 658	184 783	73 807	85 900	44 625	44 420	76 455
2020	220 837	213 960	70 135	58 506	46 026	42 342	72 350
фізичним особам-підприємцям							
2017	-	337	364	1 909	184	32	1 116
2018	-	375	316	2 798	155	40	1 421
2019	-	397	290	3 290	129	56	2 132
2020	-	416	286	4 130	114	57	1 897

Джерело: сформовано на основі даних [2].

Тож в умовах, коли розвиток більшості МСБ забезпечується за рахунок власних прибутків та інвестицій засновників, а частка кредитів у капіталі МСБ становить близько 10% проти 60% у розвинених країнах, актуалізується потреба у забезпеченні стабільної та водночас прозорої, простої, зрозумілої податкової системи; вдосконаленні чинних законів, що регулюють підприємницьку діяльність; забезпеченні реалізації й захисту соціальних і економічних прав та інтересів підприємців за рахунок вдосконалення правового механізму; створенні дієвих державної та регіональних програм розвитку та підтримки малого та

середнього підприємництва; формуванні фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки підприємств; зменшенні процентних банківських ставок; забезпеченні розвитку перспективних форм фінансування; удосконалення інформаційно-консультаційного забезпечення суб'єктів МСБ. Також серед шляхів вирішення проблем із фінансовим забезпеченням малого і середнього підприємництва є розвиток мережі інституційної інфраструктури, здатної спрямувати ринкові ресурсні потоки у розвиток МСП та сприяти їх ринковій адаптації.

Список літератури:

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1>.

Ясіновська Ірина Фантинівна

к. е. н., доцентка кафедри фінансового менеджменту

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ФІНАНСОВИЙ СТАН МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

Своєчасна та правильна оцінка фінансового стану є запорукою успіху підприємств. Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничо-комерційної та фінансово-господарської діяльності. Своєчасна та достовірна інформація про фінансовий стан компаній є запорукою прийняття правильних управлінських рішень, що спрямовані на збільшення прибутку та ринкової вартості підприємства. Власники підприємств, інвестори, банківські установи, бізнес-партнери, професійні гравці ринку цінних паперів, працівники податкової служби, страхові служби та інші учасники господарських відносин переважно є користувачами інформації про фінансовий стан компанії.

Досліджуючи сутність поняття «фінансовий стан підприємства» та аналізуючи різні підходи щодо його визначення, варто зазначити, що немає єдиного визначення, проте усі вони схожі за своєю суттю та відображають забезпеченість підприємства фінансовими ресурсами, ефективність їх використання, оптимальність співвідношення власного та позикового капіталу, рівень ліквідності, платоспроможності, прибутковості та рентабельності, що в кінцевому результаті визначає спроможність фінансування його майбутньої діяльності, забезпечення належного рівня конкурентоспроможності. Саме фінансовим станом підприємства визначається місце підприємства в економічному

середовищі, те, наскільки ефективними та безризиковими можуть бути ділові відносини з комерційними банками, постачальниками та потенційними інвесторами.

В умовах ринкової економіки незалежні виробники товарів і послуг не зможуть успішно діяти на ринку без забезпечення економічної стабільності свого бізнесу. Сучасний ринок постійно змінюється. Швидкість змін настільки вагома, що саме їх використання стає значною перевагою конкуруючих фірм. За цих умов підприємствам, які прагнуть зміцнити свої конкурентні позиції, слід орієнтуватися на нові підходи, принципи та методи організації та проведення бізнес-процесів, що засновані на вдосконаленні внутрішньої системи управління сталим функціонуванням суб'єкта підприємництва. Актуальною проблемою розвитку більшості українських підприємств на сучасному етапі є пошук альтернативних шляхів покращення свого фінансового становища. Адже, фінансовий стан підприємства є основою його плато- та кредитоспроможності. Фінансовий стан суб'єкта підприємницької діяльності характеризується сукупністю показників, що відображають його майновий стан, забезпеченість фінансовими ресурсами, ліквідність, платоспроможність, фінансову стійкість, ділову активність, рівень прибутковості та рентабельності.

До найпоширеніших методів, які використовують у фінансовому аналізі, належать горизонтальний і вертикальний аналіз, коефіцієнтний аналіз, методи порівняння, факторний метод, статистичні методи, балансовий метод. Варто зазначити, що аналізувати фінансовий стан варто періодично, прослідковувати його зміну у динаміці.

Наявність, використання та вдосконалення економічного потенціалу підприємства має значний вплив на ефективність використання ресурсів і підвищення рівня економічної стійкості підприємства за сучасних економічних умов. Кількісна, якісна та структурна недосконалість економічного потенціалу суб'єктів підприємництва, що обумовлена значними втратами ресурсів при здійсненні реформ та важким фінансовим становищем підприємств є однією з характеристик нестабільного функціонування сучасних підприємств.

Важливим напрямом покращення фінансового становища вітчизняних малих підприємств є оптимізація співвідношення власного та позикового капіталу, що сприятиме зниженню фінансового ризику та забезпечить максимальну віддачу власного капіталу.

Підприємство може зменшити фінансові зобов'язання шляхом:

- зменшення суми постійних витрат (включаючи витрати на утримання управлінського персоналу);
- зниження рівня умовно-змінних витрат;
- розширення кредиторської заборгованості за операціями з товарами;
- відстрочення виплати дивідендів та відсотків.

Збільшити суму грошових активів можна шляхом:

- рефінансування дебіторської заборгованості;
- прискорення оборотності дебіторської заборгованості;
- оптимізації товарних запасів (шляхом встановлення нормативів запасів шляхом техніко-економічних розрахунків);
- зменшення розміру страхових, гарантійних та сезонних запасів на період перебування підприємства в умовах фінансової кризи.

В сучасних умовах не усі суб'єкти малого бізнесу здійснюють ґрунтовний аналіз свого фінансового стану регулярно. Інколи управлінські рішення щодо подальшого розвитку підприємства приймаються без результатів такого аналізу та відповідних висновків, без чіткого розуміння, який вплив матимуть такі рішення на фінансові результати діяльності підприємства. Як зазначають Яцух О.О. та Захарова Н.Ю. «.. за нинішніх умов господарювання переважна більшість невеликих підприємств не проводить оцінку фінансового стану за відсутності у штаті кваліфікованого персоналу, який має досвід проведенні фінансово-аналітичної роботи і може обґрунтовано підійти до вибору інструментів і підходів щодо її здійснення» [2, с.179].

Здійснивши аналіз майна малих підприємств України та джерел його формування протягом 2017 – 2020 рр. за даними Державної служби статистики України, варто зазначити, що вартість їх майна за аналізований період збільшилася; частка оборотних активів у сукупних активах підприємств протягом 2017-2019 рр. перевищує частку необоротних активів майже вдвічі; найбільшу частину активів займає дебіторська заборгованість; власний капітал підприємств має тенденцію до зростання, в той час, як довгострокові зобов'язання зменшуються. Частка власного капіталу в структурі пасивів у 2020 р. склала 17,2%, що вказує на те, що вітчизняні малі підприємства тільки на 17,2 % фінансуються за рахунок власних коштів та, відповідно на 82,8% - за рахунок позикового капіталу. Відповідно, коефіцієнт автономії у 2020 р. становив 0,172, що є значно нижчим за оптимальне значення. Зміна цих показників у динаміці вказує на проблеми із забезпеченням належного рівня фінансової стійкості малих підприємств України впродовж досліджуваного періоду.

Активний розвиток підприємництва, створення нових підприємств, діяльність яких спрямована на досягнення певних результатів, - саме цими тенденціями супроводжувалось становлення ринкових відносин в Україні. Проте їх характеристикою була і залишається низька економічна стабільність. Це особливо помітно під час економічної кризи. Тому вивчення економічних процесів на рівні підприємства як основної ланки національної економіки набуває першочергового значення. Саме на такому рівні управління постає питання необхідності глибоко визначити всі можливості доступні підприємцю для досягнення та підтримки сталого та ефективного економічного розвитку. Передусім від

вирішення підприємствами цих проблем залежить економічна стабільність на всіх інших рівнях управління виробництвом. Водночас, саме ґрунтовний та вчасно здійснений аналіз фінансового стану суб'єкта підприємницької діяльності дає можливість побачити об'єктивний стан діяльності, виявляти проблемні аспекти, вчасно реагувати на виклики, передбачати та мінімізувати підприємницькі ризики та приймати правильні управлінські рішення.

Список літератури:

1. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Яцук О. О., Захарова Н.Ю. Фінансовий стан підприємства та методика його оцінки. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління. 2018. Т. 29(68), № 3. С. 173-180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2018_29_3_35.

Сич Ольга Анатоліївна

к.е.н, доцентка кафедри фінансового менеджменту
факультет управління фінансами та бізнесу
Львівський національний університет імені Івана Франка

ІНСТРУМЕНТИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ДОСВІД ЄС ДЛЯ УКРАЇНИ

Державна стратегія регіонального розвитку України до 2027 року[1] зазначає, що реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на засадах децентралізації створила можливості для розвитку громад, однак статистика далі демонструє значні диспропорції поміж регіонами.

Можна констатувати, що попередня стратегія передбачала надання допомоги слаборозвиненим регіонам через фінансову підтримку, визначення депресивних регіонів та їх стимулювання. Оскільки це не дало відчутних результатів, то оновлений стратегічний підхід передбачає розбудову конкурентоспроможного регіону шляхом залучення усіх суб'єктів та використання потенціалу ключових активів. Україна переходить від політики подолання нерівномірного розвитку через заходи вирівнювання (система субсидій-дотацій) до політики підтримки «полюсів росту». Якщо попередня стратегія[2] розглядала нерівномірний розвиток як перешкоду, то нинішня — як передумову для майбутнього економічного росту через стимулювання полюсів зростання[3].

Такі полюси мають запобігти сьогоденній моноцентричності економічного зростання і зв'язати країну через міжрегіональне співробітництво. Вони повинні зосередити ресурси для

ефективного їх використання, а також посилити спеціалізацію громад, щоб вони не повторювали стратегії розвитку одна одної.

Оскільки в державній стратегії зафіксовані значні диспропорції не лише між регіонами, а й у їхніх межах, то в ній визначені окремі типи територій, які потребують особливих заходів для підтримки і розвитку. У Стратегії до 2027 року[1] з'явилися певні типи функціональних територій, що означає, що держава по-різному допомагатиме різним регіонам та їх частинам.

Окреслені проблеми актуалізують необхідність аналізу регіональної політики ЄС та можливості імплементації її інструментів у вітчизняних умовах.

Так, основою регіональних політик ЄС є політика згуртованості, спрямована на всі регіони та міста Європейського Союзу з метою підтримки створення робочих місць, конкурентоспроможності бізнесу, економічного зростання, сталого розвитку та покращення якості життя громадян (див. рис.1)[4]. Щоб досягти цих цілей та задовольнити різноманітні потреби розвитку в усіх регіонах ЄС, у програмному періоді 2021-2027 р.р. було виділено 392 мільярди EUR – майже третина загального бюджету ЄС[5].

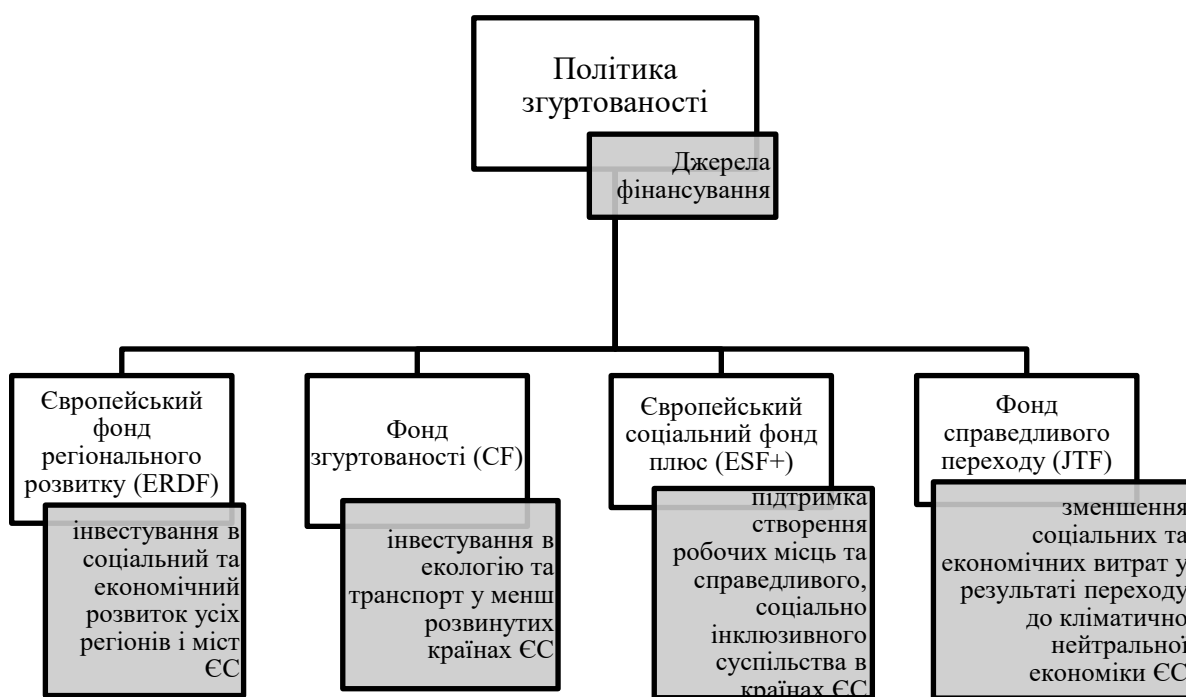

Рис. 1. Джерела фінансування політики згуртованості ЄС

Джерело: побудовано на основі [4]

Політика згуртованості має значний вплив у багатьох сферах соціально-економічного життя ЄС. Інвестиції, ініційовані політикою згуртованості, допомагають досягти багатьох цілей ЄС та доповнюють інші політики, зокрема освітню, зайнятості, енергетичну, щодо

навколишнього середовища, єдиного ринку, досліджень та інновацій. Проекти, що фінансуються в регіонах і містах, сприяють досягненню цільових пріоритетів Комісії, зокрема: «Європейська зелена угода», «Європа, яка підходить для цифрової ери», «Економіка, яка працює для людей».

Політика згуртованості надає територіям спеціальні інструменти для інвестування у вирішення їхніх конкретних проблем. Серед них інструменти для прикордонних регіонів та транскордонного співробітництва (Interreg); міських районів; віддалених, острівних, гірських або малонаселених районів.

Основна частина фінансування політики згуртованості зосереджена на менш розвинених європейських країнах і регіонах, щоб допомогти їм наздогнати та зменшити економічну, соціальну та територіальну диспропорцію, яка все ще існує в ЄС. Наслідками впливу пандемії коронавірусу на економічну ситуацію в регіонах ЄС займаються REACT-EU.

Міста відіграють ключову роль у формуванні регіональної політики ЄС, оскільки є як джерелом, так і рішенням сучасних економічних, екологічних та соціальних проблем. У містах Європи проживає понад дві третини населення ЄС, на них припадає близько 80% споживання енергії та виробляється до 85 % ВВП Європи. Міські райони є двигунами європейської економіки та діють як каталізатори творчості та інновацій у всьому Союзі. Але вони також є місцями, де постійні проблеми, такі як безробіття, сегрегація та бідність є найбільш вагомими.

В програмному періоді 2014-2020 років міський вимір опинився у центрі уваги політики згуртованості. Принаймні 50% ресурсів ЄФРР за цей період було інвестовано в міські райони. Близько 10 мільярдів EUR з ЄФРР було напряму виділено на комплексні стратегії сталого розвитку міст. І близько 750 міст отримали повноваження для реалізації цих інтегрованих стратегій сталого розвитку[5].

Політика згуртованості після 2020 року продовжує інвестиції в усі регіони, а Європейська комісія вдосконалює структуру політики, щоб краще відповідати місцевим викликам. Політику зосереджено на п'яти цілях: розумна, екологічна, інтегрована та соціальна Європа, а також нова наскрізна ціль - наблизити Європу до громадян шляхом підтримки локально розроблених інвестиційних стратегій.

Далі варто зупинитись на міському вимірі політики згуртованості. Адже в новому періоді 2021-2027р.р. цей напрям підсилено, а 6% коштів Європейського фонду регіонального розвитку буде виділено на стратегії сталого розвитку міст[5]. Існує також нова Європейська міська ініціатива для підтримки міст у впровадженні інновацій, доступі до знань, а також стимулювання створення мереж та розвитку потенціалу. Інтегрований сталий

міський розвиток передбачає поєднання екологічних, економічних, соціальних та культурних вимірів міського життя, і успіх у розвитку міста може бути досягнутий лише за допомогою комплексного підходу. Заходи щодо реновації міських будівель та споруд, громадських просторів мають поєднуватися із заходами, що сприяють освіті, економічному розвитку, соціальному залученню та захисту навколишнього середовища[6]. Розвиток також вимагає міцного партнерства між місцевими жителями, громадянським суспільством, бізнесом та різними рівнями влади.

Такий підхід є особливо важливим у час викликів, з якими стикаються європейські міста, починаючи від конкретних демографічних змін і закінчуючи наслідками економічної стагнації, зменшення кількості робочих місць, уповільнення соціального прогресу, а також впливом зміни клімату. Протягом програмного періоду 2014-2020 років європейські міста отримали значні вигоди від регіональної політики ЄС. Зокрема, міські райони безпосередньо були об'єктами для кількох інвестиційних пріоритетів Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР). Було створено більше можливостей для сталої міської інфраструктури, відродження zdegradovanih просторів та громад, покращення науково-дослідницького та інноваційного потенціалу. У кожній державі-члені ЄС до 5 % ЄФРР виділено на інтегрований сталий міський розвиток та повністю управляється місцевою владою. Усього 371 млн EUR було виділено на інноваційні дії у сфері сталого розвитку міст протягом семи років[5].

Важливий інструмент - Мережа міського розвитку (UDN) [7] відповідає за перевірку використання європейських фондів на місцях та стимулювання обміну знаннями між містами, які беруть участь у процесах та програмах, ініційованих регіональною політикою ЄС за фінансування ЄБРР. Мережа міського розвитку складається з понад 500 міст/міських районів по всьому ЄС, відповідальних за впровадження комплексних дій на основі стратегій сталого розвитку міст, які фінансуються ЄФРР.

URBACT[8] – це європейська програма обміну та навчання, що сприяє сталому розвитку міст, яка поєднує економічний, соціальний та екологічний виміри. Це дає змогу містам працювати разом, щоб розробити нові, прагматичні та стійкі рішення для основних міських проблем, підтверджуючи ключову роль, яку вони відіграють у боротьбі зі все більш складними суспільними змінами. Наразі в програмі URBACT взяли участь 7 000 людей з 500 міст у 29 країнах.

Інструмент TAIEH REGIO PEER 2 PEER [9] призначений для обміну досвідом між органами, які користуються фінансуванням Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР) та Фонду згуртованості.

Порядок денний у сфері міст (Urban Agenda) [10] – це інтегрований та скоординований підхід до вирішення питань міського виміру політики та законодавства ЄС у взаємодії з національними політиками. Зосереджуючись на конкретних пріоритетних темах у рамках спеціалізованих партнерств, Urban Agenda спрямована на покращення якості життя в міських районах. Цей робочий метод для забезпечення максимального використання потенціалу розвитку міст та успішного вирішення соціальних проблем мав на меті сприяти співробітництву між державами-членами, містами, Європейською комісією та іншими зацікавленими сторонами, щоб стимулювати зростання, життєдіяльність та інновації у містах Європи. Партнерство було створено навколо 12 пріоритетних тем, які мають значення для цілей ЄС. У рамках цих партнерств були визначені проблеми та запропоновані рішення через плани дій (вони адресовані ЄС, державам-членам та містам).

Urban Agenda ЄС призводить до кращого регулювання (більш ефективного та реалізованого за менших витрат), кращого фінансування (більш адаптованого до потреб, простішого доступу, більш інтегрованого) та кращого знання (дані, передові практики/проекти, обмін досвідом).

Веб-сайт програми дає змогу всім зацікавленим сторонам долучитись до The EU Urban Agenda чи укласти партнерство із зацікавленими сторонами задля розвитку міста. З середини 2021 року цей проєкт трансформується у ширшу платформу для обговорення та впливу на європейські політики під назвою Futurium.

Міжнародне міське співробітництво (IUC)[11] – новий напрямок міської політики ЄС. Європейський Союз запускає трирічну програму сприяння міжнародному співробітництву в містах. Міста Європи хочуть об'єднуватися, створювати та ділитися знаннями та рішеннями з іншими містами та регіонами.

Спеціалізація, зв'язування громад у мережі та розуміння їх саме як системи громад є важливими і необхідними політиками. Водночас досвід регіональної політики ЄС показує, що лише ці заходи без балансування рівнів розвитку не є достатніми для підтримання згуртованості та досягнення цілей сталого розвитку. Схоже на те, що регіональна політика в Україні за своїми рішеннями відстає на декілька декад від завдань і цілей регіональної політики ЄС. Для подолання розривів та синхронізації вітчизняних політик розвитку регіонів з європейськими варто більш активно взаємодіяти на рівні розробки та впровадження спільних політик розвитку.

Список літератури:

1. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

2. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#Text>

3. Федорів П., Назаренко Ю. Державна регіональна політика: децентралізація нерівностей? URL: <https://cedos.org.ua/researches/derzhavna-regionalna-polityka-decentralizacziya-nerivnostej/>

4. Territorial Agenda of the European Union 2020. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/communications/2011/territorial-agenda-of-the-european-union-2020

5. The EU budget Spending. URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/budget/spending_en

6. Sych, O., & Pasinovich, I. Consolidation of financial resources for postindustrial cities revitalization. *Economic Annals-XXI*, 2015. 9-10, 87-90. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/Sych_Pasinovich.pdf

7. The Urban Development Network. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/themes/urban-development/network/

8. URBACT. URL: <https://urbact.eu/>

9. TAIEX-REGIO PEER 2 PEER. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/how/improving-investment/taix-regio-peer-2-peer/faq/#1

10. Urban Agenda. URL: <https://ec.europa.eu/futurium/en/urban-agenda-eu/what-urban-agenda-eu.html>

11. International Urban Cooperation (IUC). URL: <https://iuc.eu/home>

Круглякова Віра Володимирівна

к.е.н., доцентка кафедри фінансового менеджменту

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ЗОВНІШНІЙ ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ:

СУЧАСНИЙ СТАН ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО СКОРОЧЕННЯ

Однією з головних проблем України на сучасному етапі розвитку залишається значний обсяг державного боргу та його нераціональна структура, яка створює передумови для доларизації вітчизняної економіки. Значні обсяги внутрішніх і зовнішніх запозичень в Україні, а також зростання витрат на їх обслуговування об'єктивно обумовлюють першочерговість вирішення проблеми державного боргу, пошуку шляхів його оптимізації.

Варто також зауважити, що в сучасних економічних умовах в Україні він все більше набуває характеру не лише фінансової, але й соціально-політичної проблеми.

Державний борг як макроекономічний важіль займає провідні позиції у регулюванні національної економіки. В структурі державного боргу виокремлюють зовнішній та внутрішній державний борг. Під державним зовнішнім боргом розуміють кредити (позики) від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій, що залучаються державою на підставі міжнародних договорів України [1]. Також, до зовнішнього державного боргу відносяться облігації зовнішньої державної позики (далі – ОЗДП). Під ОЗДП слід розуміти державні боргові цінні папери, які розміщуються на міжнародних фондових ринках і підтверджують зобов'язання України відшкодувати пред'явникам цих облігацій їх номінальну вартість з виплатою доходу [2].

Динаміка зовнішнього державного боргу України тісно пов'язана із основними тенденціями розвитку національної економіки. Окрім того, основні орієнтири боргової політики базуються на тих ефектах, які можливо отримати шляхом здійснення тих чи інших запозичень. Аналізуючи структуру державного боргу України протягом 2018-2021 рр., можемо спостерігати, що зовнішній борг складає основу державного боргу України у всіх роках (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка зовнішнього та внутрішнього боргу України впродовж 2018-2021 рр., млн грн

	Загальний борг	Зовнішній борг	Внутрішній борг
2018	2 168 627,1	1 397 217,8	771 409,3
2019	1 998 275,4	1 159 221,6	839 053,8
2020	2 551 935,6	1 518 934,8	1 033 000,8
2021	2 671 827,6	1 560 230,0	1 111 597,6

Джерело: розроблено автором за даними [3].

Одним із основних показників у контексті впливу зовнішнього боргу на економічну ситуацію у державі виступає відношення боргу до ВВП країни [2]. Бюджетним кодексом України, у відповідності до рекомендацій, визначених Маастрихськими критеріями, визначено, що державний борг не повинен перевищувати 60% від ВВП, а дефіцит бюджету – 3% [1].

Порівнюючи динаміку ВВП України за 2018-2021 рр. та динаміку зовнішнього державного боргу, можна зробити висновок, що між даними показниками існує пряма залежність (рис. 1).

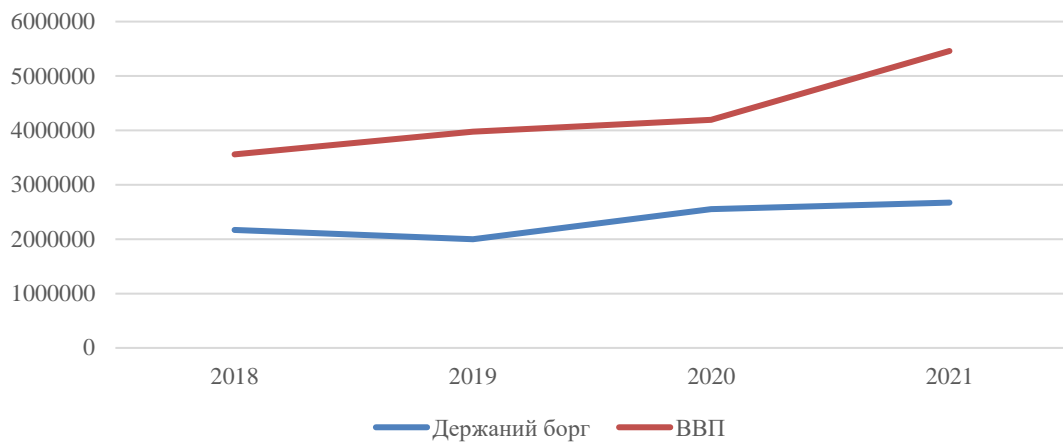

Рис. 1. Динаміка ВВП та державного боргу впродовж 2018-2021 рр., млн грн

Джерело: розроблено автором за даними [3].

Як бачимо із рисунку, зростання ВВП відбувається на фоні постійного зростання зовнішнього боргу. Незважаючи на те, що зростання зовнішнього державного боргу є не єдиним фактором зростання ВВП, все ж існує позитивний вплив досліджуваного показника на економічне зростання, що лише підкреслює важливість ефективного управління зовнішнім боргом.

Якщо розглядати зовнішній державний борг в короткостроковій перспективі, то такі запозичення дають змогу зменшити (або не збільшувати) фінансування бюджету шляхом податкового навантаження.

Негативний ефект на економічне становище в короткостроковому періоді внаслідок залучення зовнішніх позик також проявляється в умовах надмірної їх акумуляції, оскільки це посилює макроекономічну нестабільність і підвищує вразливість фінансової системи держави до дії зовнішніх шоків. Проте незначні темпи зростання зовнішнього боргу, що супроводжуються високим рівнем економічного розвитку та помірною інфляцією, як правило не призводять до дисбалансів в економічному середовищі держави, а навпаки сприяють цьому [4].

Визначення шляхів формування державного боргу беззаперечно залежить від ряду ендогенних та екзогенних факторів, а саме: рівня розвитку країни, її надійності як економічного партнера, рівня доходів громадян, інвестиційної привабливості, ефективності фіскальної, бюджетної, монетарної політики держави тощо.

Забезпечення стабільного розвитку держави має базуватися на системі заходів спрямованих на своєчасне виявлення, попередження, нейтралізацію, та ліквідацію загроз фінансовій безпеці держави, а саме: динамічне зростання зовнішнього боргу України, дефіцит державного бюджету, зменшення доходів від експорту та скорочення золотовалютних резервів підтверджують необхідність структурних змін в економіці,

подолання корупції, скорочення бюджетних витрат, створення ефективної системи управління та моніторингу державного боргу і валового зовнішнього боргу України.

На даний час більшість європейських країн світу орієнтуються на системні заходи державної боргової політики, спрямовані на мобілізацію коштів на внутрішньому ринку країни. Йдеться про реформи, націлені на те, щоб забезпечити стабільне поповнення надходжень до державного бюджету (за рахунок прямих та непрямих податків, роялті, рентних платежів тощо). У центрі уваги – акумуляція коштів на ринку цінних державних паперів, також йдеться про політику розширення кола інвесторів у державні цінні папери (наприклад – єврооблігації). Реформуванню та удосконаленню підлягає і механізм надання державних гарантій, у тому числі корпоративному сектору на ринку зовнішніх запозичень. Такі заходи мають середньостроковий та довгостроковий характер реалізації та спрямовані на еволюційне, «антистресове» вирішення проблеми зовнішньої заборгованості розвинутих країн світу.

Таким чином, враховуючи досвід європейських країн, зростання ефективності управління державним боргом повинно відбуватися за рахунок:

- формування механізму управління зовнішнім державним боргом;
- відхід від вибіркового аналізу ефективності;
- впровадження системи індикаторів боргової безпеки, розроблені Світовим банком та МВФ, у систему аудиту боргової безпеки України;
- оновлення підходу до визначення основних груп ризиків управління зовнішнім боргом;
- визначення оптимальної структури відношення зовнішнього боргу до ВВП, враховуючи основні аспекти та тенденції розвитку вітчизняної економіки, та інші [4].

На сучасному етапі розвитку, враховуючи дію коронакризи та необхідність відновлення економіки, доцільно здійснювати зовнішні запозичення, в т.ч. від МФО та шляхом розміщення ОЗДП. Перш за все, це дозволить залучити ресурси дешевше, аніж сьогодні є вартість запозичень на внутрішньому ринку. В період кризових коливань такі дії дозволять не посилювати податкового навантаження в країні та сприяти економічному відновленню.

Окрім того, сьогодні позики МФО дозволяють фінансувати перетворення в соціальній сфері та державному будівництві. Це акцентує увагу на тому, що на державному рівні існує необхідність розробки державних інвестиційних програм.

Список літератури:

1. Бюджетний кодекс України зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20150920#Text>

2. Стратегія та програма управління державний боргом. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/osnovna-informacija>

3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Державний борг та гарантований державою борг. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg>

4. Стащук О. В., Боричевська І. Г. Зовнішній державний борг України: сучасні тенденції та особливості обслуговування. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». 2021. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/13.pdf.

Слобода Лариса Ярославівна

к.е.н., доцентка кафедри фінансового менеджменту

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ФІНТЕХ КОМПАНІЙ

Фінансові інновації та інвестиційні рішення у сфері цифрових активів змінили сучасний підхід до платежів у житті кожного з нас. Розвиток фінансової індустрії, миттєві транзакції через мобільні додатки, зростання безконтактних платежів, ліцензування небанків та фінтехкомпаній стали звичним явищем під час пандемії. Однак, аналітичні дослідження, проведені експертами Digital Banking Report на початку 2022 року [1], показують значні прогалини в трансформації застарілих банківських систем та покращенні використання даних для подальшої оцифровки. Трансформація цифрового банкінгу дозволила фінансовим компаніям стати більш підготовленими до майбутнього, зосередитися на покращенні обслуговування клієнтів, розширенні використання даних та аналітики, надаючи їм конкурентну перевагу на ринку. Досягнення цього прогресу потребує збільшення інвестицій в ініціативи трансформації цифрового фінтех бізнесу та коригування існуючих бізнес-моделей.

Експерти зазначають, що у 2022 році велика увага буде приділятися бек-офісним процесам, які гальмують хід усіх зусиль з перетворення фінтех бізнесу на цифрову модель. Для оцінки зрілості фінтехкомпаній у цифровій трансформації на початку 2022 року експерти підготували звіт про цифровий банкінг, провели дослідження фінансових установ у світі [1]. Результати цього звіту визначають основні тенденції розвитку світового цифрового банкінгу, зокрема [1]:

- 90% фінтех-компаній вважають, що покращення взаємодії з мобільними користувачами надзвичайно або дуже важливо;

- інші необхідні компоненти для розвитку включали потребу в кваліфікованій робочій силі (76% респондентів), відкритих банківських API (65%) та хмарних обчислень (58% респондентів) відповідно;

- пріоритетні напрямки інвестицій також включають застосування автоматизації до процесів бек-офіс, розгортання рішень Інтернету речей, використання технологій блокчейн та доповненої реальності;

- оцінюючи рівень прогресу зусиль з цифрової трансформації, лише 14% опитаних компаній вказали, що трансформація була «масштабною», що вказує на додаткові потреби ринку;

- 43% опитаних керівників компаній заявили, що цифрова трансформація була «частково розгорнута» порівняно з 63% минулого року. Ще 14% вказали, що їхні зусилля мали «обмежене розгортання» (12%) або були на стадії проектування (6%). Майже кожна четверта установа (23%) заявила, що їхні поточні розгортання не працюють належним чином;

- тісні стосунки між «піонерами інновацій» і тими фірмами, де трансформація була «масштабною», показує, що компанії, де інновації є пріоритетними, навіть випереджають своїх колег у прагненні стати «цифровим банком» і мати кращі фінансові показники;

- інвестиції в трансформацію цифрового банкінгу збільшуються, оскільки вісім з десяти організацій вказали на підвищення рівня обслуговування клієнтів (78%), а 72% продовжують хвилюватися, що лише половина опитаних організацій (53%) заявили, що збільшать інвестиції в розширених аналітиків в той час, коли ті самі фірми претендують на те, щоб бути другим за важливістю компонентом цифрової трансформації;

- досягненням є те, що фінансові компанії високо оцінили їхню здатність створити продуктивну гібридну модель робочого місця, різноманітність та інклюзивну культуру співпраці з клієнтами.

Таким чином, управління клієнськими та фінансовими ризиками фінтехкомпаній через збільшення інвестицій у розширення каналів та процесів цифровізації фінтехбізнесу є актуальним завданням на 2022 рік, що забезпечить його подальший розвиток та трансформацію в сучасну цифрову еру.

В епоху бурхливого зростання інноваційних технологій і квантових обчислень, поступового переходу фінансових операцій у простір Метавсесвіту істотно може проявлятися також операційний ризик безпеки фінансових транзакцій на основі технології блокчейн для фінтех-компаній [2].

Майбутня взаємодія з квантовими комп'ютерами, яка буде здійснюватися за допомогою хмарних технологій, створює оперативні загрози для комерційної діяльності

фінтехфірм і криптовалютних компаній. Розробки в галузі захисту асиметричного шифрування для блокчейн-гаманців будуть особливо цінними протягом наступного десятиліття. Стандартні комп'ютери не мають достатньої потужності, щоб зламати асиметричне шифрування в безпеці блокчейну, щоб керувати ідентифікацією та аутентифікацією транзакцій за допомогою пар приватних і відкритих ключів. Однак квантові комп'ютери можуть легко послабити системи безпеки [2].

Оцінки показують, що квантові комп'ютери технічно не зможуть модифікувати існуючі транзакції з криптовалютою, але кожна транзакція створюється і захищається формами шифрування, які можуть бути вразливими для квантових обчислень. Як наслідок, актуальним завданням сучасних фінтех-компаній є створення квантово стабільних блокчейнів для захисту фінансового сектору та транскордонних транзакцій. Розширення сфери квантово-стабільних блокчейнів також включає цифрову ідентифікацію для ідентифікації осіб, зменшення кібершахрайства, проведення процедур KYC для клієнтів, створення бази даних для відділів кадрів, забезпечення безпеки кредитування та інвестування тощо. Своєчасне управління операційними ризиками фінтехфірмами має захистити блокчейн від квантових обчислень, щоб гарантувати, що їхнє шифрування є квантово безпечним для компанії та її клієнтів.

Це допоможе задовольнити потреби клієнтів у безпеці фінансових операцій та доступі до персональних даних, що особливо цінно в період інтенсивних трансформацій у цифровому суспільстві.

Фінансовий світ продовжить рухатися до цифрової трансформації. Інтеграція віртуальних активів і Метавсесвіту в традиційні фінанси стане ключовим чинником цих змін у найближчі роки. Аналіз міжнародного фінансового ринку дає змогу виділити такі ключові прогнози щодо реалізації ризиків для Fintech у 2022 році [3]:

По-перше, продовжиться процес консолідації фінансових компаній та банків. Це означає, що тенденція фінансових злиттів і поглинань (M&A) набуде нового повороту в усьому світі, і фінтех-компанії-єдинороги вартістю понад 1 мільярд доларів США будуть шукати нові шляхи розширення та стимулювання зростання за допомогою M&A. Традиційні банки будуть активно впроваджувати фінансові інновації, цифрові інструменти та мобільний банкінг для задоволення потреб клієнтів, а також шукатимуть нові форми партнерства з фінтех-провайдерами.

По-друге, зростуть темпи та форми конкуренції за клієнтів. Оскільки фінансові послуги та продукти не є універсальними, унікальність цифрових фінансових рішень для конкретних сегментів клієнтів матиме вирішальне значення. Все більше фінтех-фірм і банків будуть шукати шляхи інтеграції небанківських компаній у фінансову систему, підвищення рівня

спеціалізації банківських послуг для певних груп клієнтів і значення прямої підтримки клієнтів для швидкого прийняття фінансових рішень.

По-третє, будуть посилені вимоги щодо регуляторного нагляду та дотримання вимог до фінансових компаній. Регулювання цифрових інновацій стає ключовим завданням для центральних банків і фінансових регуляторів. Це пов'язано з тим, що система віртуального фінансування все більше виходить за межі традиційного регуляторного середовища і підриває цінність монопольного права центральних банків на емісію грошей. Крім того, фінансові операції з криптовалютами можна здійснювати, передаючи традиційні банківські рахунки анонімно з гарантією їх власників.

По-четверте, кожна компанія отримає фінтех-функції. Надалі кожна компанія з регіональною мережею та онлайн-додатками буде впроваджувати платіжні функції та фінансові послуги безпосередньо для користувачів (Uber, компанії доставки замовлень). Тобто їхня бізнес-модель стане простішою, ближчою до споживача, з меншою кількістю посередників, у тому числі фінансових. Функції Fintech стосуватимуться не лише платіжних операцій, а й кредитів, страхових послуг без бюрократичних процедур та паперових бланків. Ключовим моментом стане перехід на гібридну форму банкінгу, фінтех і DeFi допоможуть створити інфраструктуру, щоб люди не працювали за гроші, а вкладення грошей приносило додаткові гроші на утримання себе.

Безсумнівно, ці тенденції зростання фінтех-індустрії в 2022 році змінять не тільки сприйняття банківської справи в житті кожного з нас, а й перетворять нинішню парадигму фінансової системи у форму віртуальних транзакцій у Метавсесвіті.

Список літератури:

1. Jim Marous. Digital Banking Transformation to Focus on Channels and Analytics in 2022. - The financial brand of newspaper. – 20 January 2022. URL: <https://thefinancialbrand.com/125260/digital-banking-transformation-channels-data-analytics-ai-trends/>
2. Alex Rolfe. The threat that quantum computing poses for FinTech companies. – 13 December 2022. URL: <https://www.paymentscardsandmobile.com/the-threat-that-quantum-computing-poses-for-fintech-companies/>
3. Anuj Nayar. Four Forecasts For Fintech In 2022. - Forbes Finance Council. – 27 January 2022. URL: <https://www.forbes.com/sites/forbesfinancecouncil/2021/12/22/four-forecasts-for-fintech-in-2022/?sh=769cf8453e69>

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН

Цифровізація у нову еру економічних і суспільних відносин демонструє унікальну всепроникаючу здатність формувати інтегровані системи управління процесами. Активний розвиток цифрових технологій, у тому числі і в Україні, вимагає пошук та впровадження не лише нових бізнес-моделей, але й розробку сучасних технологічних рішень, спрямованих на покращення фінансової системи на усіх рівнях її функціонування.

Відповідно, в цьому контексті, головною метою є дослідження прикладних засад розвитку фінансових відносин при переході до цифрової економіки.

При цьому, базовим принципом процесів цифровізації у фінансовій сфері є інтероперабельність – можливість оперувати з будь-якого місця, підключеного до Інтернет.

Цифрові фінанси – це інноваційно-інформаційний форма фінансових послуг, які надаються в усіх сферах життя за допомогою цифрових технологій [1, С.127].

Основними чинниками розвитку цифрових фінансів, у тому числі в Україні, є:

- пошук ефективних бізнес-кейсів;
- необхідність зниження фінансових ризиків і операційних витрат;
- удосконалення цифрових систем фінансової безпеки;
- підвищення фінансової інклюзії.

Оскільки, цифрова екосистема фінансової системи включає в себе такі елементи, як: структура, процес, модель, сценарій і правила. Відповідно динамічний розвиток процесів цифровізації у фінансовій сфері вимагає удосконалення нормативно-правового регулювання фінансових відносин. Зокрема, у Законі України «Про платіжні системи» подано визначення цифрових грошей. Законом України «Про віртуальні активи» закладено правове забезпечення статусу, захисту і обігу віртуальних активів. Також цим правовим актом встановлюються правила гри учасників фінансового ринку в сегменті віртуальних активів (криптовалют, стейблкойнів тощо).

Серед цифрових грошей нині дедалі більшої популярності набувають стейблкойни. Стейблкойни є новою формою приватних грошей, оскільки їх емітентом можуть бути фінтехкомпанії, біржі, комерційні банки тощо. Певною мірою, їх вважають криптоактивами, але не тотожними криптовалютам, адже стейблкойни можуть мати певне забезпечення (золото, долари, євро, криптовалюти). Незважаючи на те, що для трансферу стейблкойнів потрібними є нерозподілені реєстри, протоколи, оператори, клієнтські шлюзи, загалом

відповідна інфраструктура. Водночас деякі моделі обігу стейблкоїнів не передбачають їх забезпечення, відповідно вони можуть мати характер фідуціарних грошей або котируватися на криптобіржах.

Волатильність курсів стейблкоїнів, в цілому, значно нижча у порівнянні з криптовалютами. Відповідно стейблкоїни є значно стабільнішими і більш придатними, як засіб платежу і самостійна грошова одиниця у розрахункових операціях.

Загалом, нині визначальними тенденціями процесів діджиталізації у фінансах є:

- розробка цифрових платформ на принципах “low code”;
- формування та імплементація програм з інтуїтивним інтерфейсом;
- системи управління базами даних є високоінтегрованими та суміжними з різними веб-сервісами;
- диверсифікація активів і фінансових послуг;
- децентралізація системи фінансових відносин;
- зростання ролі технологічних компаній на фінансових ринках;
- зміна структури грошових розрахунків (зростання безготівкових та зменшення готівкових розрахунків).

Список літератури:

1. Медведовський Д. Г. Цифрові фінанси: тенденції розвитку краудфандингових платформ. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 24. С. 125-128.

Смолінська Софія Дмитрівна

к. е. н., доцентка кафедри фінансового менеджменту
факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ БРЕНДИНГУ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасній економіці значення матеріальних цінностей поступово відходить на другий план, оскільки вони дедалі рідше вирізняються унікальністю і не можуть слугувати гарантією отримання грошових доходів у майбутньому. З іншої сторони, наявність у підприємства унікальних нематеріальних активів і розвитку стратегічного управління сприяє укріпленню позицій на ринку. Одним з таких нематеріальних активів підприємства є бренд.

Дослівно слово «brand» перекладається як марка, знак, символ, і найчастіше термін «brand» в оригіналі використовується зарубіжними фахівцями з маркетингу для визначення марки товару (зокрема Д. Аакер, Ф. Котлер).

Первісне вживання цього терміну асоціювалося з операціями з таврування (маркування) домашньої худоби і предметів домашнього ужитку.

В даний час ще не склалося загальноприйнятого визначення поняття «бренд», тому можна уявити найпоширеніші формулювання. Проблема брендингу як системи заходів зі створення і просування бренду, спроможного забезпечити товарів очікуваний ринковий успіх, є новою для української економіки. Вона входить до сфери наукових інтересів вітчизняних дослідників Балабанової Л.В. [1], Кендюхова О.В. [2], Мороз О.В. [3], Норіциної Н.І. [4], Струтинської І.В. [5], Телетова О.С. [6] та ін. Проте ця тематика ще недостатньо розроблена як у законодавчо–нормативному, так й у науковому та практичному аспектах.

Становлення ринкової економіки в Україні, формування конкурентного середовища зумовлюють актуальність аналізу конкурентоспроможності фірми, зокрема визначення типу конкурентної переваги, якої може набути фірма чи її торгова марка; ступеня її стійкості за існуючих ринкових умов; шляхів досягнення цього за рахунок брендингу.

Брендинг підприємства дає змогу:

- підтримувати запланований обсяг продажу на конкретному ринку і реалізовувати на ньому довгострокову програму зі створення та закріплення у свідомості споживачів образу товару або товарної групи;

- забезпечити збільшення прибутковості внаслідок розширення асортименту послуг і відомостей про їхні загальні унікальні якості, що впроваджуються за допомогою колективного образу;

- передати в рекламних матеріалах і кампаніях культуру країни, регіону, міста, де вироблена послуга, врахувати запити споживачів, для яких він призначений, а також особливості території, де він продається;

- використовувати три дуже важливих для звернення до рекламної аудиторії фактори: історичні корені, національний менталітет, нинішні реалії та прогнози на перспективу.

Високий рівень розвитку техніки і технологій переорієнтував сучасний бізнес на конкуренцію брендів, посилення яких дозволяє компаніям мати значні переваги на ринку. Сучасні бренди є важливими компонентами діяльності компаній, своєрідні символи комерційної активності. Вони символізують довіру, стабільність, певний набір очікувань для споживачів.

На відміну від продуктів бренди не створюються у виробництві, вони формуються і існують у свідомості споживачів, забезпечуючи емоціональний зв'язок між сприйняттям споживачів і функціональністю продукту.

Бренди займають міцне місце у свідомості, викликаючи єдиний набір асоціацій і цілісний образ: «інновації від 3M», «розваги для всієї сім'ї від Disney», «сімейний відпочинок» і «дитяче свято від McDonald's», «Нестримна свобода Virgin», «високі спортивні досягнення Nike».

Бренд – це набір реальних і віртуальних думок, виражених в торговій марці, який, якщо ним правильно керувати, створює вплив і вартість номер один. Сучасне тлумачення поняття «бренд» включає всі асоціації споживача, що виникають у зв'язку з товаром в результаті набуття власного досвіду, схвалення громадськості та суспільства.

В цілому бренд можна визначити як комплекс візуальних, смислових і ціннісних характеристик, які надають йому додаткову соціальну і комерційну цінність. У більш широкому і вільному розумінні бренд включає сам товар або послугу з усіма їх параметрами, набором характеристик, очікувань, асоціацій, що сприймаються користувачем і які приписуються товару, а також обіцянки яких – небудь переваг, дані власниками бренду споживачам.

Для виживання на ринку необхідно займатися бренд будівництвом, бренд менеджментом або управлінням бренду (брендингом). Для багатьох виробників саме поняття «брендинг» тотожне поняттю лояльність споживачів до бренду компанії.

Житель великого українського міста в день отримує від 200 до 1000 рекламних оголошень, європеєць – до 3000, а американець – 6000 і більше. Ми живемо у світі, переповненому інформацією, а з урахуванням тієї швидкості з якою розвиваються старі ринки і з'являються нові, все більшого значення набуває брендинг. Бренддинг допомагає створити портрет бренду (торгівельної марки), відмінний від портретів брендів конкурентів. Саме впізнаваність бренду набуває вирішального значення. У сучасній економіці брендинг набуває все більшого поширення як нова галузь знань і практичної діяльності.

Брендинг – це весь маркетинговий процес створення бренду, його реєстрація та управління ним. Процес настільки складний, що часто створення бренду, особливо назви і символів товару або компанії, доручають спеціальним організаціям. У США, наприклад, є організація «Brand Institute Inc.», яка займається усім спектром питань брендингу.

Брендинг визначається як діяльність, спрямована на створення довгострокової прихильності до товару, заснована на комплексному впливі на споживача товарного знаку, упаковки, рекламних звернень, матеріалів стимулювання збуту і інших елементів маркетингу, об'єднаних певною ідеєю і фірмовим стилем, що виділяють товар серед конкурентів і створюють його образ (бренд імідж). За допомогою брендингу можна підтримувати запланований обсяг продажів на конкретному ринку і забезпечити збільшення прибутковості в результаті розширення асортименту товарів.

Бренд менеджмент – багатоструктурний, обґрунтований, вивірений і контрольований комплекс заходів зі створення товарної марки, розробки дизайну упаковки, рекламної аргументації, проведення акцій зі стимулювання збуту, тобто використання всього арсеналу маркетингових засобів впливу на споживача. Управляти брендом означає знаходити

найбільш ефективний з точки зору витрачених ресурсів спосіб домогтися наміченого позиціонування товару, марки в свідомості покупця.

Процес брендингу повинен носити стратегічний і цілісний характер; зосереджуватися на створенні образу бренду, для чого усі маркетингові зусилля повинні бути об'єднані. У довгостроковому проекті правильно побудований образ бренду повинен викликати підйом сили бренду, яка в свою чергу забезпечить в майбутньому надійну і стабільну додану вартість товару.

Давно не секрет, що споживач не завжди вибирає якісний продукт. Він вибирає продукт, до якого у нього, що називається, лежить душа. Тому і основне поле битви розгортається за формування найбільш виграшного сприйняття у споживача відношення до бренду. Створювати бренд і реалізовувати марочну стратегію, спираючись тільки на так звані раціональні цінності, стає все важче, оскільки основне рішення про покупку товару або послуги приймається на емоційному рівні. Раціональність тяжіє до аналізу і відмовляє від здійснення покупки, тоді як емоції провають спонтанне і імпульсивне рішення та надають більше шансів товару бути купленим.

Компаніям рекомендується глибше вивчати і розуміти чинники, що визначають вибір покупця. Але є й універсальні рецепти. Наприклад, якщо бренд буде будувати свої відносини із споживачем на прояві турботи про нього, він забезпечить собі довічну лояльність. Це підтверджують і численні дослідження в яких самі споживачі пояснюють свою відмову від повторного звернення до бренду тим, що вони не відчують уваги і зацікавленості виробників.

Бренди в сучасній економіці – потужний інструмент підвищення ефективності компанії. У світі споживання, де конкуруючі товари в загальному не дуже сильно відрізняються один від одного, бренд часто є єдиним засобом, що дозволяє компанії виділитися, продемонструвати свою індивідуальність.

Загалом, часи, коли бренди підприємств створювались спонтанно, вже відходять у минуле. Підприємства, які створюються сьогодні, повинні розумно та виважено поставитися до процесу побудови сильного бренду. Оскільки практичних навиків в українських менеджерів накопичилось не так багато (власної теоретичної бази в Україні немає, а здобутки західних науковців і практиків необхідно суттєво переробляти з урахуванням умов та специфіки українського ринку), при розробці та проектуванні брендів допускається чимало помилок. Те, що сьогодні маркетингологи і рекламісти називають українськими брендами, в багатьох випадках ще не бренди. Створення і формування бренду як цілісності триває щонайменше п'ять – шість років. Більшість українських брендів ще не пройшли перевірку часом, вони дуже молоді.

Список літератури:

1. Кендюхов О.В., Ягельська К.Ю., Файвішенко Д.С. Бренд–менеджмент: навч. посібник. Донецьк: ДонНТУ, 2013. 459 с.
2. Мороз О.В. Теорія сучасного брендингу: монографія. Вінниця: Універсум „Вінниця”, 2013. 104 с.
3. Норіцина Н.І. Концептуальні основи формування бренду на українському ринку // Актуальні проблеми економіки. 2011. №3–4. С.40–46.
4. Струтинська І.В. Бренд–менеджмент: теорія і практика. навч. посібник. Тернопіль: Прінт–офіс, 2015. 204 с.
5. Телетов О.С. Маркетингові дослідження брендів: навч. посібник. К.: Знання України, 2010. С. 150–172.

Ярема Марія Михайлівна

аспірантка кафедри фінансового менеджменту

факультет управління фінансами та бізнесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ЦИФРОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ В УКРАЇНІ

На сьогоднішньому етапі розвитку суспільства спостерігається процес дедалі більшої всесвітньої економічної інтеграції та діджиталізації всіх сфер економіки, що призводить до все більшої актуалізації зростання темпів технологічного прогресу та формування інформаційного суспільства. З кожним роком кількість користувачів інтернету стрімко зростає, різні сфери бізнесу переходять до ведення своєї діяльності в цій мережі. У таких умовах з метою отримання конкурентних переваг та домінуючих позицій на ринку компанії зацікавлені в пошуку нових каналів взаємодії зі своїми клієнтами у веб-просторі.

Сумарний капітал компаній Google, Apple, Facebook та Amazon нині вже перевищив ВВП деяких країн Євросоюзу, таких як, приміром, Іспанія, а темпи зростання цих компаній вражають. Тому країни світу починають замислюватися, як будувати відносини з такими компаніями, що стають потужнішими гравцями на світовій арені. Виникнення таких умов у світовій економіці свідчить про формування третьої хвилі глобалізації – цифрової, коли малий та середній бізнес визначає умови світового розвитку. «Цифрова економіка», «digital-економіка», «економіка на вимогу» (on-demand economy), «GAFAноміка» – такими термінами описують сучасні тренди розвитку економіко-інформаційних відносин. В загальному вигляді всі ці терміни описують вид економіки, де основними засобами виробництва виступають цифрові дані – числові та текстові.

На практиці цифрова економіка проявляється насамперед як економіка, орієнтована на споживача (on-demand economy), тобто можливість держави надавати різного роду послуги. Зокрема, це отримання громадянами довідок, запитів, заяв, відповідей на запити в електронному вигляді, навіть не виходячи з дому, електронні платежі тощо. Крім того, це ринок миттєвих замовлень та необмеженого вибору товарів і послуг через використання онлайн-магазинів, інтернет-банкінгу, месенджерів чи інші соціальні мережі. Діджиталізація економіки відбувається як через цифрові реформи у сферах суспільного життя – освіти, медицині, публічному управлінні, так і безпосередньо в бізнесі.

З цього приводу науковці Н. Краус та О. Голобородько зазначають, що цифрова епоха змінює підхід до ведення бізнесу, а також вимоги до використовуваних інформаційних технологій: систем управління маркетингом, продажами і сервісом; телефонії і месенджером; системам документообігу й управління персоналом; облікових систем і безлічі інших корпоративних додатків [2]. Крім того, вони виокремлюють такі цифрові технології, продукти і послуги, які вважаються інноваційними трендами сучасного соціально-економічного середовища: BioTech, NanoTech, RetailTech, FinTech, LegalTech, InsurTech, GovTech, BlockChain, Digital marketing, CRM&BPM та інші.

Роль держави у впровадженні цифрової економіки подвійна. По-перше, як регулятора, що запроваджує та встановлює норми, принципи та основи співіснування елементів цифрової економіки поряд із існуючими реаліями в державі, контролює та перевіряє методи їх використання, проводить технологічні зміни, що сприяють закріпленню цифрових відносин між суспільством та владою. По-друге, держава може використовувати інтернет та інформаційні технології безпосередньо під час надання своїх послуг в онлайн-торгівлі, електронному врядуванні. Однак особливість українського цифрового розвитку в тому, що індивідуальні користувачі і бізнес значно випереджають державу і промисловість. Наш малий і середній бізнес вже так чи інакше працює в інтернеті і здебільшого використовує цифрові методи просування своїх послуг, тоді як держава і велика промисловість в Україні кардинально відстали.

Спробуємо виокремити основні проблеми та перешкоди під час впровадження та розвитку цифрової економіки в Україні.

По-перше, це не досить розвинена інфраструктура (за даними ресурсу Speedtest.net позиції України в світі за показниками якості Інтернет-з'єднання неймовірно низькі: 114 місце за якістю мобільного інтернету та 45 – за якістю широкопосмугового інтернету [3]).

По-друге, це низька технологічна освіченість, доступність не для всіх громадян переваг та можливостей цифрового світу, територіальна цифрова нерівність (сільське населення, особи з низьким рівнем доходу та старші вікові групи більш обмежені в доступі до мережі

Інтернет), незначна частка інновацій у цифрову економіку (тільки 17% українських виробництв використовують інновації, тоді як у ЄС такий показник сягає 49% [1, с. 41]).

По-третє, це застарілість техніки у державних організаціях та структурах (якщо українські приватні ІТ-компанії можуть дозволити собі найсучасніше обладнання, то державні структури, малий та середній бізнес, потенційні покупці їхніх товарів та послуг в Україні, а також пересічні українці обмежені як у техніці, так і у фінансах).

По-четверте, це низький рівень державної підтримки модернізації основних засобів виробництва на цифрові, існування більшості проектів на папері та відсутність реалізації їх на практиці, слабкий прогрес у наблизенні до ключових досягнень, визначених щодо гармонізації цифрових ринків документом «20 очікуваних досягнень Східного партнерства до 2020 р.», брак узгодженого стратегічного підходу до формування політик у напрямі гармонізації цифрових ринків з ЄС.

Крім того, до перешкод розвитку цифрової економіки в Україні можна віднести відсутність стандартизації як цілих цифрових систем, так і у використанні «Інтернету речей», які змогли б гарантувати інформаційну безпеку як на індивідуальному рівні, так і на рівні надання інформаційних послуг державою. Однак побудова цифрових систем, платформ та інфраструктур, які мають бути використані громадянами, бізнесом та державою, не може функціонувати виключно на національних стандартах.

До низки перешкод розвитку цифрової економіки в Україні також можна віднести низький рівень безпеки та довіри користувачів Інтернету в цифровій економіці, високий ризик інформаційних та кібератак, недосконалість системи антивірусного оснащення, а також порівняно незначну частку інвестицій у цифрову інфраструктуру.

Це свідчить про те, що реальне впровадження рішень на кшталт e-governance (е-урядування) та електронної економіки нині має більше декларативний характер і потребує конкретних реформ. Однак інформатизація суспільства спроможна підвищити інвестиційну привабливість держави та економічний потенціал. Зокрема, збільшення кількості послуг, які можуть надаватись онлайн, зменшує рівень корупції в державі, піднімає рівень відкритості наданих послуг та рівень прозорості роботи державних структур. До переваг цифрової економіки можна також віднести нижчі ціни на товари, їх доступність та широку різноманітність, економію часу та людських ресурсів як робочої сили і водночас практично «нескінченність» товарів в електронному вигляді.

Список літератури:

1. Кіреєв Д.Б. Розвиток цифрової економіки як елемент стратегії суспільного розвитку в Україні. Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія : Державне управління. 2019. Том 30(69). № 1. С. 38–44.

2. Краус Н., Голобородько О., Краус К. Цифрова економіка: тренди та перспективи авангардного характеру розвитку. Ефективна економіка. 2018. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/8.pdf

3. Щербатенко О. Перспективи та перешкоди цифрової економіки в Україні. На chasi. 29.01.2018. URL: <https://nachasi.com/2018/01/29/what-makes-ukraine-digital/>

Збірник тез
Звітної наукової конференції Львівського національного
університету імені Івана Франка за 2021

Відповідальний за випуск *А.В. Стасишин*

Рекомендовано до випуску Вченою радою факультету управління фінансами та
бізнесу Львівського національного університету імені Івана Франка
(протокол № 7 від 23 лютого 2022 р.).